EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM SALOMONIS. AUCTORE F...

Luis : de León, Josè Maria Fonseca de Evora

IN CANTICA
CANTICORVM

M D C III

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORVM SALOMONIS.

Auctore F. Aloysio Legionensi Auguſt. Diuinorum librorum Primo apud Salmanticenſes interprete.

Eivsdemqve Explanatio In Psalmvm vigeſimum ſextum Dauidicum.

CVM LICENTIA ET PRIVILEGIO.

VENETIIS, MDCIIII.

Apud Ioannem Guerilium.

ILLVSTRISSIMO
CAMILLO GONZAGA
COMITI NOVOLARIAE,
Bagnoli Episcopatus, &c.

IN MEDIOLANENSI DITIONE equitatus grauis armaturæ Catholicæ Maiestatis, præfecto, &c. felicitatem summam.

PRæcipuum, & constans omni tempore fuit institutum meum Illustrissime Princeps, literatos viros, literarumque studiosos, quacunque ratione possem, aut iuuare, si res ita postularet, aut certè ex animo, religioseque venerari, atque omnibus officijs etiam, atque etiam colere; idque non solum, quia, cum libris, & ijs, quæ libris continentur, virtutibus ars, & industria mea nitatur, non possum non ijs esse magnopere deditus, qui libris, & literis delectantur, verum etiam ingenito quodam virtutum amore, ex quibus, etsi nullum omninò caperem fructum, ijs tamen essem maximè natura propensus. Qua causa factum est, opinor, vt me nullius alterius meriti commendatione cognitum, Acade-

mici Veneti, maximè illuſtres, & eruditi viri, libenter in eorum cętum ampliſſimum aſciuerint. Cum igitur multis claris, & principibus viris huiuſmodi meum ſtudium, aliquo artis meæ munere quandoque, occaſione data, declarare conſueuerim, iniquo animo paſſus ſum, nullum adhuc extitiſſe meum in tuam amplitudinem obſeruantiæ, venerationiſque meæ ſignum; cùm præſertim eum te eſſe ſciant homines, qui, præter ſummam tuam, & familiæ tuæ nobilitatem, ac ſplendorem, inter Principes Italiæ, id eſt totius Europæ, familias, maximè celebrem, nulli cedentem, omni quoque ſcientiarum genere, maximè verò Philoſophia, & ſacra Theologia, ſis cæteris omnibus tui ordinis viris anteponendus. Corrigo nunc igitur aliqua ex parte meum errorem, Ampliſſime Princeps, ſi tamen error is eſt appellandus, qui non ex praua negligentia, ſed ex timiditate quadam potius, ac verecundia proficiſcatur. Non enim ignoro quam ſint tui ſimiles præclari Principes occupati maximis in rebus cæteris; quid ſi grauiora quoque ſcientiarum accedant impedimenta? Cum igitur proximis his ſuperioribus diebus imprimendam curaſſe hanc F. Luyſij Legionenſis, viri doctiſſimi in Cantica Canticorum explanationem, à pluribus egregiè laudatam, operæ pretium me facturum putaui, & officio meo quodammodo ſatisfacturum; ſi tuæ Illuſtriſſimæ celſitudini potiſſimum id opus dicarem, quod quidem facio perlibenter, quod ſciam, tuum præclarum iſtud Muſæum, cum omnibus omnium diſciplinarum libris eſſe refertum, tum ijs maximè, qui ſacras literas, ac diuinam religionem attingunt. Excipe igitur benigno animo venientem ad cæteros tuos hunc libellum,

nam

nam, & si maioribus tu dignus es, & amplioribus hominum officijs, est tamen ingenui, ac verè Principis viri proprium, in maximis quidem mente, ac cogitatione plerunque versari, humiliores tamen, obseruantisque animi significationes non despicere. Vale.

Tuæ Illustrissimæ celsitudini
deditissimus.

Io. Baptista Ciottus.

LECTORI.

CVM *superioribus annis rogatu cuiusdam amici mei, qui Latinè nesciebat, Canticum Salomonis in Hispanum sermonem conuertissem, addidissemq; eodem sermone conscriptos breues in idem commentarios, quibus veram, & arcanam eius Cantici intelligentiam leuiter attingebam; verborum verò textum, & proprietates, atque similitudinum, quibus his liber abũdat, rationes latius explanabam. nam petierat à me is, cuius causa id elaborabatur, se vt docerem, non quid arcani scripta illa continerent, nam audiuisse id à multis, & à singulis suo modo dicebat, sed quo modo rectè quasi construendus esset ille verborum ordo, valdè, vt videtur perturbatus, & inuolutus. itaq; cum id confecissem, & ei, cuius rogatu confeceram legendum dedissem, isque paucis post mensibus reddidisset mihi librum meum, nullo illius apud se exemplo relicto, accidit, vt quidam meus familiaris, è meis scrinijs, me inscio eum accipiẽs, non solum sibi desciberet, sed descriptum à se exemplũ alijs item describendum traderet. Ex quo factum postea est, vt multis omnium ordinum hominibus eum librum probantibus, atque petentibus, breuis is liber in plura exempla transfusus, & per maiorem Hispaniæ partem sparsus, in manus plurimorum peruenerit. Sed quoniam à rerum fidei iudicibus sanctè erat interdictũ, ne quis sacræ scripturæ liber, vulgari sermone conscriptus legeretur: quidam non nimium amatores mei, causam in eo sibi oblatam ad mihi incommodandum putarunt, eamq; & statim, & auidè arripuerunt. Verum il-*

lis iam

lis iam controuersiis Deo pro me disceptante, diiudicatis: meq; ipso post multos, & magnos labores, eiusdem Dei beneficio, pristinæ dignitati meæ, atq; integræ opinioni aliquando tandem restituto: quo etiam in hoc omniũ iudicijs satisfieret: vtq; nihil relinqueretur, quod suspicioni locum dare posset alicui, multi me hortati sunt, vt Latinè verterem eum librum, ipsumq; peruulgarem atque ederem. Quod & feci, coactus quodammodo, nec tã meam sententiam, quam plurimorum qui mihi bene volunt iudicia sequutus: propterea quod semper iudicassem, tam multis hac nostra ætate non solum nouos libros ipsis edentibus, sed ad aliorum bene scripta carpenda excubantibus, & intentis, scribẽdi munus hoc tempore, nec nimis vtile esse alijs, & ijs ipsis qui scribunt esse valdè periculosum. Sed, vti dicere cœperam, re ipsa penè constrictus Latinum eum librum feci, Latinoq; addidi, quæ Hispano deerat, veræ, & arcanæ sententiæ perpetuam, & copiosiorem explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum sententia edere institui, siue potius iam edo. In quo non diffiteor mihi euenisse, quod euenire necesse est omnibus, qui necessitate potius adducti, quam voluntate aliquid scribunt, sibi vt in multis eorum quæ scribunt, displiceant. Displiceo enim mihi in plerisque. Nam dum cogitur, & aliò quam quo cupit mens vocatur, inuita sequitur, & ob id parce, atq; malignè suggerit & sententias, & verba. Sed quamuis mihi ipse displiceam, tamen si cui bono, atque pio aliquid in hoc libello placuerit: siq; certè, quod vnum maximè cupio, ex eo quis flammulam aliquam diuini amoris conceperit, id satis erit, vt non frustra, sed vt cum maxima vtilitate arbitrer, susceptum fuisse à me, hunc istius libri conficiendi laborem.

FR. Petrus Xuarez ordinis D.P. Augustini in Prouincia Castellæ Prior prouincialis Fratri Luysio Legionensi Theologiæ professori, atque magistro eiusdem ordinis,& voti. S: Quoniam officij nostri est, religionis bono et honori, in ijs præcipuè rebus quæ ad publicam proximiorum vtilitatem spectant, omni ratione seruire, & ad idem excitare, & adhortari omnes huius prouinciæ viros à quibus id commodè fieri posse intelligimus. quoniamque scimus te plura & ad sacrarum literarum explanationem, & ad Theologicas quæstiones pertinentia scripsisse, quæ si edantur sint publicè vtilia futura, idcircò tenore præsentium, et nostri officij authoritate in virtute Spiritus sancti, et in meritum sanctæ obedientiæ tibi præcipimus, vt quos habes confectos in Canticum Canticorum Salomonis commentarios primum, deinde reliqua omnia, quæ et in sacras literas et de Theologicis quæstionibus commentatus es, typis mandes.

Datum Salmanticæ

F. Petrus Xuarez
Prouincialis.

GLi Eccellentissimi Signori Capi dell'Illustrissimo consiglio di X. infrascritti, hauuta fede dalli Signori Reformatori del studio di Padoua, per relation delli tre à ciò deputati, cioè del Reuerendo Padre Inquisitor, del Reuerendo Pre Ruberto Cusano lettor publico, & del circ. Secretario del Senatò Zuane Marcauegia, che nel libro di Fra Luigi di Lieghe Agostiniano sopra la Cantica, & sopra il Salmo 26. de Dauid, non si troua cosa alcuna contra le leggi, & è degno di stampa, concedono licentia, che'l possi esser stampato in questa Città.
Dat. die 18. Decembris 1602.

D. Z. Paulo Gradenigo.
D. Andrea Minoto.
D. Lunardo Mocenigo.
Capi dell'Illustriss. consiglio di X.

Gaspar Vidua.
Diu. Notarius.

1603. à 26. Nouembrio.
Registr. in libro.

Antonius Laured. officij
Con. Blasph. Coad.

Explanationem *Canticorum Salomonis, Luysii Legionensis Augustiniani, Salmanticensis Academiæ doctissimi professoris, legi sanè libentissimè: est enim eiusmodi, vt magnopere, non solum sententijs aptissima quadam serie, quod erat in hoc opere valdè difficile, cohærentibus, sed etiam sermonis puritate, & elegantia, antiquitatem illam cultam & perpolitam redoleat. Quamobrem edendam censeo, perq; manus & ora hominum peruagari: cum sit non tantum orthodoxa, sed ad pietatem promouendam, & verum religionis cultũ amplificandum aptissimè composita.*

Sebastianus Petreius Doctor Theologus.

VOTVM.

Quo mens plena Deo, quantoq; exæstuat igne
Inq; vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum resero interpres diuini carminis, olim
Numinis impulsu, quod cecinit Salomon,
Supremo, ò virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor, è cuius prosiluit gremio
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicet, vt magno perfunctus munere, laudes
Diua tuas grato carmine concelebrem.

IN-

INDEX RERVM
QVAE IN HIS
Explanationibus continentur.

Numerus paginam indicat.

A

ADVERSVS fictam imputationẽ Lutheri. 177
Allegoriæ dupl. genus 1
Allegoricè scripta duplicem habere sensum. 2
Allegoricè scripta diuidi in sonum, & sententiam. 2
Allegoriæ non omnia transferẽda esse, ad id quod subest. 3
Allegorias ipsos scriptores interdũ interpretari, interdum distiguere notis rerum, de quibus verè agũt. 18. & 19
Alma Hebræis quid. 39
Amatores Dei duabus rebus ab amando impediri. 200
Amãtes quid rerum natura ferat, non semper attendere. 14
Amantes rerum à se in amore gestarum commemoratione gaudere. 280. & seq.
Amoris tres gradus in hoc Cãtico explicari. 30
Amoris singulos gradus cõstare vocatione, desiderio, probatione, illapsu: amatorio sermone, raptu. 32
Amorem erga Deum ipsa tractatione rerum diuinarum augeri. 60
Animæ humanæ tres esse partes. 34
Animam agentem cum Deo, ipso colloquio pfici. 174
Animarum duo genera sagacissima ad odorandum Deum. 39

Ara-

Arabicæ feræ descriptio. 184
Argentum in arcano sermone quid. 135
Aurum in arcano sermone quid. 215
Aurum tribus nominibus vocari ab Hebręis 216

B

BAhalamon vineti nomen. 286
Bonos aduersis magis esse obnoxios. 291

C

CAndor in arcano sermone quid. 215
Canales quid trāslatè significent. 262
Capillos nigros in Oriētalib. regionibus formosos haberi. 147
Capilli in arcano sermone quid. 159
Cedrus in arcano sermone quid. 135
Cella vinaria in arcano sermone quid. 78
Certamina eorum qui amant Deum esse dispatia pro ratione cuiusque gradus. 117
Charitatem quæ optat Dei causa optare. 44
Charitatē Dei potiss. declarari quod ꝓ inimicis mori voluerit. 293
Christianā virtutē, & humilē, & excelsam. 268
Columbas Syriacas præstare nitore oculorū. 25. & seq.
Columba in arcano sermone quid. 100
Columbarum in amādo mores & ingeniū. 90
Colles in arcano sermone quid. 164
Collum in arcano sermone quid. 168
Copher quid. 25
Cōsolari pro dolere Hebræos ponere. 287
Conuiuas Hebræos vnguento perfundere in ipso accubitu. 23
Currus Aegyptios nobiles tpe Salomonis. 17
Cultum externum ex interiori fluere. 167
Cyprus arbor Iosepho. 24. & 25
Cyprus in arcano sermone quid. 69

D

DElicta perfectorum esse propè immedicabilia. 301. & seq.
Dentes in arcano sermone

ne

ne quid. 164
Deum quo magis illi se aĩus submittit eo inti mius in ipsum illabi. 169
Deum in maius prouehere eos qui quæ accipiunt ab ipso bona ritè collocant. 98
Deum cum auget gratiã augere etiã uirtutem humilitatẽ. 102. & 103
Deum duobus modis intrare ĩ aĩam iusti. 206
Diabolus quos occultè, & quos apertè ad peccãdũ inducat. 103. & seq.

E

ECclesiam permanere perpetuò in vno certo & delecto populo nõ esse necesse. 133
Ecclesiæ ętates quattuor fusè declarantur. 224. & seq.
Ecclesiæ ætatem vltimã fęlicissimam futuram in bonis gratiæ. 228
Elate quid. 190
Electa Hebræos proceraque solẽt vocare. 194
Eloquium quid propriè. 149
Engaddi vrbs ad mare mortuum. 25
Esebon vrbs, in sorte Ruben. 259
Euangelicæ legis ratio simplicior quam Mosaicæ. 49
Ex desiderio timorem & spem nasci. 52

F

FEmora in arcano sermone quid. 270
Fiduciam aduersis augeri. 44
Fides Dauidis quãta. 45
Filiæ Hebræis quæ dicãtur. 239
Fugere, pro festinare Hebræis. 287

G

GEnæ in arcano sermone quid. 218
Gladius ĩ arcano sermone quid. 131
Gradum proficientium veris appellatione significari 99
Greges pecudum in arcano sermone quid. 62. 63. & 64
גיל guil quid propriè 50

H

HAruzim colli ornamentũ quale. 22
Hieronymi sñia de signi fica-

ficatione cāma, vttū probari debeat. 142
Hebræos ī amatorio sermone dicere solitos mi rex, mi frater. 9
Humalhazen, Arabicū capitis ornamentum quale. 21

I

IAnua in arcano sermone quid. 306
In incarnatione omnes virtutes Dei elucere. 137. & seq.
Incipiētes in amore Dei, quo genere voluptatis perfundantur. 36
Incipientium amor erga Deū imperfectus. 37
Incipientes quare nigri dicantur. 52
Incipiētes viuere incōuētu aliorū oportere. 63
Infirmorum salutis cura sollicitari pfectos. 304
Iusti in tribulatione positi quid faciant. 122
Iusti quare dicti vbertatum flores. 94
Iusti quare rebus aduersis torqueantur. 136

L

LAudem ex iustorum bonis operib. Deū sibi vni velle tribui. 197
Lybanus alius in Iudęa, q & salt⁹ Lybani. 153
Lybanus mōs, quare trāsferatur ad Christum significandum. 222

M

מזג Mazeg Hebręis qd 259
Meghaim Hebræis quid. 220
Mentiri pro subijcere se victori Hebræis. 287
Meretrices olim capite ī uoluto in viarum biuijs residere solitas fuisse. 14. & 15
Meritum bonorum operum aduersus Lutherū defendit. 175. & seq.
Meritorum Christi, efficacia, & vera laus. 176. & 177
Mesarim de vino dictū Hebræis quid significet. 264
Myrrha transiēs qd. 186
Myrrhæ flores qui. 24
Myrrha in arcano sermone quid. 26
Murus in arcano sermone quid. 306. & seq.

N

נעם Hebręis qd ppriè. 26

Nardus vnguẽtum quale. 23
Nardus in arcano sermone quid. 67. & seq.
Nasus trãslatè quid. 260
Naturæ, & gratiæ ingenium explicatur. 205
Nox in arcano sermone quid. 115. & seq.

O

OBtestationis quę sit ratio. 84
Oculi in arcano sermone quid. 69
Odor translatè quid. 38
Odor in arcano sermone quid. 397
Officij Christiani descriptio. 44
Oratio virtus Christianorum propria. 168
Orationis perfectæ cõditiones. ibid. & p. seq.

P

PAx per Christum cõstituẽda qualis. 246. & seq.
Peccati fons, et origo. 54. & 55
Pedes in arcano sermone quid. 267. & seq.
Perfecti cur vrbi similes. 245
Perfectos paucioribus egere vt induci in amorẽ Dei possint. 48
Perfecti quãta animi pace fruãtur. 245. & seq.
Perfectos, & palã, & sp amare Deũ cupere. 288
Poeticæ præstantiam in imitanda natura consistere. 79. & seq.
Prælati mali, quãtum noceãt populo Dei. 210. & seq.
Prælati quo fortitudinis genere præstare debeant. 130. & 131
Promissio de Chr̃o nascituro, facta primis parẽtibus, quot modis Dei erga homines amorẽ declaret. 395
Purgatoriæ virtutis qđ sit munus. 65
Purgatoriæ virtutes, quare odoratę dicãtur. 68
Purpura in arcano sermone quid. 135

Q

QVo die peccauit Adã eodẽ iacta fuisse salutis nostræ fundamenta. 295. & 296

R

RVbor in arcano sermone quid. 215

Se-

S

Septuaginta viri q am biunt lectulum Salomonis, in arcano sermone quid. 129. & 130
Similitudines hui⁹ libri cur interdũ nobis pab surdæ videantur. 142
Sol in arcano sermone quid. 59
Splendor virtutis se ipse prodit. 123

T

Theologiæ cognitionem Episcopis esse necessariam. 132
Tharsis lapis ꝓtiosus. 193
Thirsa vrbis regia. 235
Thus in arcano sermone quid. 173
Trahere quid ꝓpriè. 41
Tria cellaria ad q̃ incipiẽter introducũtur. 46. & seq.
Turtur in arcano sermone quid. 67
Turtures hyeme à Palæstina recedere. 89
Turtures ornamentum muliebre apud Hebræos. 22
Turtures quod, & quale ornaméti genus. ibid.

V

Vbera in arcano sermone quid. 256
Verba alia ꝓ alijs ponere Heb. cum res affines significant. 287
Verè excitari animantia ad cantum. 89
Vocationis primę ad iustitiã, & aliarum vocationum discrimen. 33
Voluptatis ostentatione Deũ peccatores ad iustitiã solere vocare. 37
Vt conueniant inter se corporeus, & incorporeus amor. 82
Vulpibus abundare Iudæam. 92
Vulpes in arcano sermone quid. 104. & 105
Veros Chr̄i cultores aduẽtũ illius optare, atq; petere. 310. & seq.
Vltimi aduentus Christi spe in aduersis bonos sustentari, & eius memoria gaudere. 312
Vltimi aduẽt⁹ Chr̄i mẽtionẽ acerbã impijs, formidolosam dæmonibus esse. 313. & seq.
Velatos religionis nomine inimicos verę Christianitatis multos latere. 311. & seq.

FINIS.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

SALOMON hoc in carmine, quod conscripsit dictante illi Spiritu sancto, mutuum inter Deum, & homines amorem exposuit, id est, Christi tum erga Ecclesiam totam, tum erga fideleis singulos amorem. Exposuit autem nō ipsos, aut Christum, aut Ecclesiā palam loquenteis inducens, sed introducens tanquā in scænam inter se amanteis coniuges duos, qui Christi, & Ecclesiæ personam sustinerent, & mutua erga se charitate exprimerent summam illam, & cælestem coniunctionem amoris, quę est inter Christum, & Ecclesiam. Itaq; tota huius libri oratio, figurata est, & allegorica. Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo authore, inducunt Theologi, cum in sacris literis, à literæ, quem vocant sensu, allegoricum sensum distinguunt: sed quam tradunt rhetores effici ex perpetua metaphora. Cōstat autem oportere, ut quod isto modo figuratè, & allegoricè dicitur, id omne ducat ex eius rei natura, è qua similitudo transfertur, id

Orig. pro lo. i can. Psel. pro lo i can. Hiero. li. 1 aduer. Ioui. Bernar. ho. 8 in can. Lyran i c. 4. canticorum.

est, ex ea re, quæ palam adhibetur, alterius rei occultæ loco. Nam ob eam causam adhibetur, vt in eius ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadam, tanquam in speculo, conspiciatur. Quare necesse est, vt ea res enucleatè, qualis ipsa est, aptis & verbis, & sententijs, & omninò suis coloribus exprimatur: aut certè sine causa adhiberetur. Deinde etiā constat, id genus scripta aliud sensus, atque sententiæ palam ostentare, ac præ se ferre, aliud continere intra se inclusum. Diuidique ea omnia in sonum (non enim mihi occurrit in præsentia commodius aliud verbū, quo nominem id, quidquid est, quod istiusmodi scripta statim primò audita significare videntur; quanquam scio priscos Ecclesiæ scriptores historiam id, aut historicam intelligentiam nominasse, sed vocentur nobis verborum sonus.) Itaque diuidi in sonum, & sententiam, vt sonus sit exterior ille, qui oculis obijcitur sensus: sententia verò latens, & occulta intelligentia ea, ad quam exterior sonus transfertur, quæ eadem dicitur, & est literalis intelligentia. Postremò illud etiam est manifestum, quanquam horum scriptorum vera sententia non sit illa, quam ipsa scripta ostentant, quamq; nominauimus sonum, sed ea potius, quam intra se occultant, & includunt, tamen qd, & quale sit id interius, quod latet, ex eo, quod patet, atque conspicitur, quærendum esse, & interpretandum. Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primum exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros eruere, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexposita eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longè à vero,

Orig. homil. 1. in Canti.

incidat-

incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quemadmodum nonnullis harum literarũ interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itáque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum construximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allegoria dicebantur, referrem ad interiorem intelligẽtiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud.n. parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt institutæ allegoriæ seruiatur, quàm vt inde transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solum magna D. Hieronymi authoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cùm ex sacris literis, tum ex aliorum authorum scriptis. Id certè in hoc carmine non semel fit. Quod carmen cùm Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præstare ipsum cæteris canticis.

Hiere. in Ezech. c.29.

CAP. PRIMVM.

OSculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino: fragrantia vnguentis optimis. Oleum effusum nomen tuũ: Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me, post te curremus. Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus, &

letabimur in te, memores vberum tuorum super vinum: recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me sol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt contra me custodem in vineis: vineam meam non custodiui. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, et pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suũ. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

EXPLANATIO.

PRius de exteriore sententia dicam, posterius interiorem, & veram persequar. Igitur, vt dixi, hic inducuntur in speciem pastores duo, vir, & fœmina, & inter se amãtes, & inuicem à se distracti: qua ex distractione, mœrore, atque desiderio malè affecta fęmina, languere fingitur, itaque dicere: Osculetur me osculo oris sui. Videlicet, so-

ciæ vina illi, atque vnguenta adferebant, quo eo-
rum vel odore, vel haustu fugientem animam re
uocaret: que illa respuens dicit: *Osculetur me ostu*
lo oris sui. Quasi ita diceret? Amouete ista hinc, at-
que auferte, nihil enim ad me morbo liberādum
ista faciunt. Desiderio viri mei langueo: nec, nisi
eo viso, morbo liberari possum. Adsit ille modo;
mihiq; suauiorum suorum aliquid impertiatur,
id mihi ad sanitatem recuperādam satis erit: nec,
præter id, quidquam erit satis. Itaque: Osculetur
me osculo oris sui. Hebraicè מנשיקות idest de,
vel ex osculis, hoc est vno, aut altero osculo, atque
adeo nonnullis osculis. Non enim, inquit, multa
millia basiorum deposco: vel vno aut altero illius
osculo iam penè amissam vitam recuperabo. Du-
cta est autem hæc omnis oratio non solum ex af-
fectu, sensuque amantium, sed etiam ex natura ip
sa rerum. Nam amantium animi non tam secum
ipsi, quam cum ijs, quos amant, versantur: quoq;
longius ab illis absunt, eo magis à se, & à suis cor-
poribus discedunt: minusque vim suam illis im-
pertiuntur, ex quo corpora ipsa macie attenuan-
tur, pallentque, ac viribus animi destituta lan-
guent. Qui languor corporis quoniam ex absen-
tia, & aberratione, vt ita dicam animi, totus ori-
tur, ideo corpora ipsa naturæ tacito sensu, suoque
nutu reuocare ad se animum suum cupiunt. Is
autem cum eo, quem amat, versatur, & apud illū
habitat. Auent igitur eodem naturæ inductu ami
cos videre, arcteque complecti, & id animi sui, qđ
intra illos est, haurire quoquo modo possint, & ad
se transferre. Quod quoniam iungendis osculis,
animaque legenda videtur maximè posse effici,

ex eo fit, vt in amore tanta sit dissuauiandi vel cupiditas, vel voluptas. Languet itaque sponsa ex amore: cuius languoris medicina omnis in deosculatione sita est. Rectè igitur id vnum flagitat, dicens: Osculetur me osculo oris sui. Rectèque cætera fomenta, vina, flores, vnguenta, à suis sibi oblata aspernatur, aut certè aspernari fingitur. Quare etiam adiecit: *Quia meliora sunt vbera tua vino.* aut, vt alij, *Amores tui*: Quoniam verbum Hebraicum ad vtrunque est anceps: quanquam & ipsa vbera pro amoribus in sacris literis translatè ponuntur. Et quod sequitur: *Fragrantia vnguentis optimis.* Non solum, inquit, vino præstant, sed vnguentis excellunt. Nec adeo cuiusquam animum ita aut vinum exhilarat, aut vnguentorum odor oblectat, atque ipsa viri mei amore, atque blanditijs reficior, atque confirmor. Sed quod vetus interpres posuit: *Fragrantia vnguentis optimis.* Alij ex Hebræo non admodum diuerso sensu vertunt: *Odori vnguentorum*. Est enim precisè dictũ, & cum admirationis significatione quadã, quod ita commodè: Porro fragrantiam vnguentorum, deest autem: Quis dicẽdo assequatur, vt explicet? Ac si dicat: Amores quidem tui vino quantumuis generoso præstantiores sunt. Nam de odore, quẽ vnguenta, quibus es delibutus, spirant, quid attinet dicere? Nam: *Oleum effusum nomen tuum.* Tã benè, inquit, oles, vt non odoratus modò, sed vnguentum ipsum, ipseque bonus odor dicare, atq; nominere. Nota est figura loquendi, cum ad alicuius in aliquo genere præstantiam declarandam, illi nomen tribuimus, eius ipsius rei, in qua excellere dicitur. Sicut Christus dominus Simonem

Apostolorũ Principem, & Ecclesiæ firmamentũ futurum, non aut saxeum, aut de petra natũ, sed Cepham Hebraica voce appellauit, id est, saxum ipsum, atque petram. Quod autem, oleum, hoolo co Hebræi vocant, id Latini, vnguenta nominãt. Ea autem sunt è floribus, herbisve, aut manu expressi, aut igne eliciti, aut ua sponte fluentes, aut alio quouis modo confecti, liquidi odores. Quod verò additur; *Effusum* epitasin habet odoris longè, latèque fragrantis, vt sponsus non modo dicatur ipse odor, sed latè fragrans, & ad omneis parteis permeans odor. Nam vnguenta, cum recluso eo, in quo sunt, vasculo, effunduntur, tum maximè ex se odorem emittunt. Sequitur: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Amplificat, quod de odore sponsi dixerat. Nam eo fit, inquit, vt omnium adolescentularum fœminarum amorem colligas omnibus charus, & iucundus sis. Quæ oratio ex media vitæ consuetudine expressa est. Nam omnes fœminæ, & maximè puellæ, huiusmodi odorum, atque mundiciarum sunt natura cupidiores. Atq; vt mihi quidem videtur, Salomon pudori, atque decori seruiit, cum Sponsę tribuit ista verba, nimirum: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Nam his illa occurrit, tacitis aliorum iudicijs, seque tacitè purgat. Videbat enim fieri posse, sibi vt criminaretur, quod virum suum ad oscula, & amplexus, prę ter id, quod pudicam decebat, petulantius inuitasset. Id ergo auditorum cogitationibus sibi obiectum, & quamuis re falsum, tamen in speciem satis probabile, & à proba fœmina haudquaquã cõ temnendum crimen omni ratione diluit. Nam, & huc pertinet, quod Sposum nominauit supra, Mat. 16.

oleum effusum, dicens: *Oleum effusum nomen tuũ.* vt quo maiorem boni vim in sponso videremus, eo minus miraremur ipsam præ amore penè sui obliuisci. Et nunc idem agit, cum dicit: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Quis enim non concedat illi, quæ viri sui suauissimos erat experta mores, ipsum vt effusissimè diligat: cum videat eundẽ certatim diligi à puellis omnibus, ad quas modo odor illius aliquis peruenisset? *Trahe me, post te curremus.* Et hoc ad amorem amplificandum valet, sicuti superiora omnia. Nam primum his verbis docet, se amore ita languere, vt suis ipsa pedibus consistere nequeat. Deinde demonstrat, sic se ab eodem amore affici, sicque incendi, atque inflammari viri sui desiderio, vt quamuis languido, & imbecillo corpore, ipsum, vel currentem sequutura sit. Languor quippè iste corporis, & in languido corpore ardens istud studium sponsum insequendi, & ab amore effecta sunt, & sunt ipsa eximij cuiusdam amoris illustria argumenta. *Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabimus, et lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum: recti diligunt te.* Commemorat se compotem esse factam eius ipsius, cuius desiderio ardebat. Non quod re ipsa compos effecta fuerit, sed quod rei desideratæ imago, quæ illius animo obuersabatur, efficiebat, vt futura, & optata bona pro præsentibus haberet: ex desiderantium videlicet more, atque affectu. *Introduxit*, inquit, id est, introducet, ex proprietate sermonis Hebraici: in quo sæpè præterita pro futuris ponuntur, ad significandum eorum, vel quæ prædicuntur certos euetus, vel quæ desiderantur, non frustrandos fineis.

Rex.

Rex. Personæ, quam agit oblita, regem illum vocat ex Hebræorum item loquendi consuetudine, qui in amore huiusmodi appellationibus vtũtur, mi frater, mi rex. *In cellaria sua*, id est, in intimas ędeis: aptum, scilicet, ad amori vacandum locum: ex quo existit, quod sequitur: *Exultabimus, et lætabimur in te.* Quibus verbis significatur lætitiæ genus quoddam eximium, è mutuo amantiũ colloquio, & congressu exortum: non illud quidem caducum, & leue: sed stabile, & manens, suique memoriam in animo impressam relinquens. Et idcircò addit: *Memores vberum tuorum.* idest, amorum tuorum *super vinum.* Atque eius, inquit, gaudij, atque lætitiæ, quam è tuo congressu perceptura sum: quæque omni suauitate suauior, & iucundior futura mihi est, dulcissima memoria hærebit pectori meo semper. Id quod nemo mirabitur eorum, quibus tu propius es cognitus. Nemo, inquam, eorum, quibus tua suauitas morum, tuaque præstans virtus nota sit. Te enim recti diligunt, aut, quemadmodũ in Hebræo dicitur, rectitudines diligunt: Te gratiæ, te omnes lepores circunstant: quidquid aut à fortuna optabile, aut ab industria præstans, aut à natura excellens inesse in homine potest, omnis laus, omne decus, ęgregia omnis, & diuina indoles in te vno elucēt: nec elucent modò, sed eluxerunt semper, Nam præteriti temporis voce dicitur, *Dilexerunt te.* quasi ita dicat: Non aduentitia hæc tua est, aut recēs, sed à puero inolita, & innata virtus. Quamquã hic versiculus, etsi optimè ille quidem à Hieronymo ex Hebræo in Latinum sermonem expressus est, tamen potest, quoniam Hebraica hoc loco ad plu- *Hier.* 221

res

res ſententias ſunt ambigua, alio modo non incō modè verti: iſto ſcilicet, memorabimur: ſeu potius, in memoriā reuocabimus. Id enim propriè ſonat נזכירה Igitur in memoriam reuocabimus: & diſtinctione hic adhibita. Amores tui præ vino, hoc eſt, vino ſunt magis optabiles. quia recti, ſeu rectitudines, diligunt te. Ita ut tota iſta oratio tribus articulis conſtet, in quorum primo (nā duo reliqui perſpicuam habent ſententiam.) Itaque in horum primo quamuis breuiter & præcisè poſito (qualia ſunt ferè omnia, quæ amantes dicunt) quiddam continetur, valde illis familiare. Nā qui inter ſe amant, quoties id euenit, vt ex interuallo ſe aſpiciant, poſt illa, quæ in primo congreſſu dici ſolent, protinus ſubijciunt, atque exponunt vterque alteri, ea, quæcunque ipſis dum à ſe mutuo diſtracti aberant, vel triſtia, vel læta euenerunt. Itaque quoniam poſuerat id, quod certa ſpe perceperat, futurum ſuum vt ſponſum aliquando videret, ſubijcit protinus, quæ hos amantium congreſſus natura ſequitur, commemorationem illā mutui erga ſe animi, atque ſenſus. Ideoque dixit, cōmentabimur, ſiue in memoriam reuocabimus, quas ſcilicet moleſtias ab inuicem diſtracti pertulerimus, qui æſtus animorum noſtrorum fuerint, quantoque laborauerimus tum deſiderio, tū metu. Sequitur. *Nigra ſum, ſed formoſa Filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar: ſicut pelles Salomonis* Ad cætera, quæ de hac fœmina, cuius ſub ficta perſona vera res agitur dicta ſunt, illud nunc adijciamus: facie illam quidem perliberali fuiſſe dici, cæterum ſub nigro colore, quales fere eſſe ſolét omnes, quæ ruri vitā degunt fœminæ: igitur quia

ſe ta-

se talem agnoscebat, ne quis fortè putaret, in eo quod se de sponsi sui erga ipsam amore jactabat, credula spe, atque inani decipi, nec vero credibile esse, ut eo colore fœminam quisquam tam ardenter amaret: vtque ne sui iactatione, atque fiducia ista, risum cuipiam moueret: propterea his aliorũ de se judicijs occupatione occurrens, & colorem suum purgans docet, cum ea coloris culpa egregium formæ decus, cæterarumque sui corporis partium venustatem compensari deberi, sibique vsu venire idẽ, quod tabernaculis Arabum, quos sacræ literę Cedar appellant, à Cedar Ismaelis filio, ejus gentis authore; qui Arabes quia subinde domicilia, atque sedes mutant, vaganturq; semper, tentorijs plurimum vtuntur. Ergo sibi accidere ait quod Nomadum tabernaculis: talemq; se esse qualia ea tentoria sunt, quibus in castris reges vti solent: quorum quidem tentoriorum ea pars quæ imbri, atque soli exponitur coriacea ferè est, quo cœli injurias perferre melius, atque facilius possit: at interior altera opere Babylonico picta, tum multo auro distincta, multisque gemmis, contuentium oculos perstringit, & splendore, & specie: atque quemadmodum nemo sanus ea ex exteriore specie despiciat, sic se ait à suo spõso ex vno colore, nequaquam pendi: magisque ipsum reliqua totius corporis pulchritudine allici, quam deterreri nigrore? Qua in re Salomon mirè expressit, fœminarum ingenium, quæ si quid in ipsis est, quod amatorum oculos possit offendere, id solicitè occultant, aut si occultare nequeunt studiosè, & accuratè defendunt, quod ipsum planius fit ex eo quod sequitur, *Nolite me*

consi

considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me sol, filij Matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui. Nam defendisse satis colorem suum superiori oratione videri poterat, & cum hac leui nota reliquam formæ elegātiam compensasse, satisq; aliorum suspicionibus occurrisse pulchritudinis suæ commemoratione, & expositione illa. Sed quod alijs satis est, ipsi non est satis, satis vt appareat q̄d illam mordeat. Itaque vrget idem, & hanc sui coloris quasi maculam eluere studens affirmat, id quidquid est mali, non innatum malum esse, & eiusmodi, quod deleri nequeat: sed dum ruri in custodiendo agro occupatur, & solem nuda facie excipit, id contraxisse dicit, additq; tali vitæ generi, non tam sponte sua vacasse se, quam iniuria suorum: in quo præclarè à Salomone seruatum est personæ decorum. Nihil enim, quæ rusticam vitam ageret, cur nigra esset, causari poterat aut verosimilius, aut suæ personæ magis aptum, quam si se sole perustam diceret. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in Meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Redit tantisper dum colorem defendit intermissus amor, atque ex interuallo, ut fit, redit intentior. Nam dilationis iam, atque moræ impatiens sponsa continere se ipsam domi diutius nequit, & morantem sponsum expectare: ipsa potius illū quærere statuit. In quo amoris vis declaratur, cuius est is ardor, vt quæri se, aut rogari ab alio minimè postulet, sed occurrat ipse potius, suaq; spontè se amicis offerat iniussus, & inuocatus. Quare sponsa quamuis sibi, & languenti, & per blādè ipsum vocan-

vocanti,neq; ſui videndi copiam ſponſus fecerat, neq; reſponſum reddiderat vllum,non tamen ob id,aut irata ab amando deſiſtit,aut ſibi factam in iuriam quæritur,aut de priſtino ſuo amore remit tit aliquid,imò hoc acrius ad amandum accenditur:itaque omnia accipiēs in bonam partem, nec verò illud ſaltem ſecum reputās decere ſe,vtpotè fęminam,conueniri à viro potius,quam virum ipſam conuenire:tantum cognoſcere auet, quibus ille in locis verſetur:nam periculum eſſe ait, ſi locorum ignoratione in aliorum paſtorum caulas errore fortaſſe inciderit, ne pudori ſuo videatur parum cautè conſuluiſſe. Quanquam hæc ſponſæ oratio variè accipi poteſt· vno modo quaſi ea purgare ſe apud ſponſum velit, de ceſſatione ſua, quod illum hactenus ſequuta non fuerit: non id culpa ſua factum dicens, ſed ignoratione locorum, in quibus ille verſabatur: quaſi ita dicat. Vtinam, aut tu id mihi renunciaſſes, aut per me ipſa ſciſſem, quibus in locis verſarere iam diu eſt, quod vna tecum eſſem. Quare quod me hactenus domi contineo,nec te ſequor, atque conuenio non deſidiæ deputare debes, ſed ignorationi: timeo enim,ne ſi ignara loci in quo es, te quę ſitum eam, & tempus inaniter conteram, & riſum moueam cæteris paſtoribus ſodalibus tuis, in quos fortaſſe incidam errore viæ. Altero modo,quem magis probo, vt hæc oratio ab animo tam longas moras non ferente proficiſcatur, contineatque non tam purgationem deſidiæ aliquam(huius enim ne color quidem in tali, tamq; ardenter virum amante fœmina hærere vllus poterat)quam votum,& deſideriū eo veniendi, quo

ſuus

ſuus eſſet vir: & vbi terrarum ageret, ob id ipſũ, cognoſcendi. Nec verò quis miretur, aut abſurdũ putet, quod ab eo qui abeſſe fingitur, id quærat ſponſa: nam qui amant dulci quodam, & ex amore ducto errore cæci, quid rerum natura ferat ſæpè parum attendunt. Itaque quos diligunt videre eos, & præſentes alloqui ſibi videntur: iam eoſdẽ quærunt abſentes, nec vbi gẽtium ſint rogati poſſunt dicere, ſcire tamen valdè cupiunt. Iam illos qui abſunt, & à quibus magnis locorum ſpatijs diuiſi ſunt percontantur, & rogant, multaq; huiuſmodi, & dicunt, & faciunt, re quidem abſurda, amori tamen cõuenientia, atque apta, quo ex more hæc omnis oratio ducta eſt. Simul enim eadẽ, & abſentem ſuſpirat virum, & alloquitur præſentẽ, & à quo voces ſuas audiri non poſſe videt, ab eo petit vt ſibi roganti reſpõdeat, ſeque doceat paſcua, in quibus verſatur, quo ſine aberratione, ſineque pudoris aliqua iactura celerrimè ad ipſum veniat: vnde ſequitur. *Ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.* Id autem eſt, ne dum locorum ignara te requiro, aberrem per diuerſa loca, atque alium ex alio de te rogans, omnes ſodalium tuorum caulas circumeam cum dedecore, & probro. Iam quod Latinus interpres vertit vagari, & in Hebræo eſt עֹטְיָה anceps verbum eſt, quo & vagari, & pallio tegi Hebræi ſignificant, quare alij vertunt, ne ſim cooperta, & pallio amicta apud greges ſodalium tuorum. Coopertã autem cum dicunt, meretricem intelligi volunt, ex cultu quo meretrices eo tempore vti ſolitas legimus: nam quæ corpus vulgabant ſuum, pallio amictę, & capite inuoluto, in biuijs, aut alijs id ge

nus

nus locis, quo commeabant frequentes viri, residentes virorum ad se aditus præstolabantur. qđ Thamar fecisse dicitur, quæ tali cultu scortum mētita Iudæ socero suo imposuit. Igitur siue hoc, siue illo modo, timet sponsa, aut aberrationē, aut probrum, aut certè vtrumque, & probrū, & aberrationem. Atque hactenus illa: nam que sequuntur sponsi sunt, qui rogatus iam adesse fingitur, atque ita dicere. *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum, et pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.* De quo postremo loco rogatus fuerat sponsus ad id primo loco respondens tradit sponsæ facillimā rationem sui inueniendi: ea autem est, ut hœdos, quos lacte depulsos domi inclusos reliquisse, vti pastores facere solent, fingamus necesse est, ipsa ducteт in pascua. Etenim illi naturæ inductu vestigia matrum agnoscent, eaque sequentes se ad illas conferent, id est, ad ea loca peruenient, in quibus ipse sponsus pascit reliquum gregem. *Si ignorat te*, illud te abundat ex proprietate sermonis Hebraici, nec vim accusandi habet, sed nominandi magis. Hispanè aptè diceretur, *si note lo sabes*, non enim sponsam arguit, quod se ipsa ignoret, nec illi rationem tradit qua se ipsa agnoscat. Nam id quam ab huius loci sententia sit alienum, series ipsa rerum superius memoratarum abundè docet: quo tantum loco sponsus cum grege esset, se id ignorare sponsa dicebat, nō quæ, aut qualis ipsa esset addubitabat. ad id igitur ei respōdit, dicens. *Si ignoras te, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum.* id est, si tu quibus in locis ipse verser ignoras, egredere post vestigia gregum tuorū.

Gen. 38.

Hebrai-

Hebraicum autem עקב hoc loco plantæ extrema pars est, ea quæ calcaneo proxima, impressaq; puluери vestigium efficit, egredi verò post vestigia hœdorum, quod hic dicit, illorum est vestigia legere, ac ipsos ponè sequi. *Et pasces hedos tuos iuxta tabernacula pastorum.* Nam inquit, eos tu si sequaris eo peruenies, quo ipsos naturę inductus, & matrum amor perducet: ibique eos pasces, vbi ego reliquum omne pecus pasco, id est, ad me, id quod vnum optas, sine errore peruenies: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.* Ipso primo sponsæ, ac desiderato aspectu delectatus sponsus, & amore incensus in hæc verba erupisse aptè fingitur. *Equitatui meo.* Ad verbum *Equæ meæ.* Præstant equi inter omnia animantia apta membrorum, & totius corporis compositione, atque figura, inestque illis elegans quiddam, atque generosum, idque cum molli flexu crurũ, tum elatione ceruicis, oculorumque alacritate, tũ spiritu ipso, atque hinnitu præ se ferunt: quæ eadem in equabus, quam in equis speciosiora sunt. Valet ergo hæc ab equabus ducta similitudo ad declarandum liberale illud, & ingenuum, & elegans, quod elucebat in sponsæ facie, atque corpore, nec verò id nouum, aut absurdum est elegantem fœminam adolescentem præsertim, & viri expertem equæ assimilari: notum namque est illud Lyrici.

Quæ velut latis equa trima campis
Ludit exultim metuitque tangi.

In curribus Pharaonis, id est, aduectis ex Ægypto ex regum eius gentis nota appellatione ipsam gẽtem significans. Nominat autem currus Ægyptios

ptios potissimum, quia Ægyptij currus ea tempestate propter eorum egregium artificium habebantur in pretio. Ad hæc alebantur in Ægypto ad vehẽdos currus equi pulcherrimi. Constat autem ex lib. Regum Salomonem ijs, cum equis, tum currib. abundasse. Sed recedit à pastoris persona, quam induxit, cum equos, & currus cõmemorat. recedit sanè, sed vt, quod sæpius in hoc carmine animaduerti debet, id nunc semel dicamus, Salomon quamuis plurimũ hic sub pastoris persona loquatur, tamen interdum personam exuit, idque hoc loco facit: nam curru, equisque iugalibus inuehi, regij potius, quam pastoralis moris est. Nec verò vnus Salomon hanc in scribendo rationẽ tenuit, omnes potius scriptores quicunque probati, atque elegantes habentur, idem faciunt in allegoria, eamque variant, atque distinguũt isto modo, vel vt satietati occurrant, quam perpetuus verborum translatè positorum vsus afferret, vel vt orationi inferant aliquid luminis: seque ipsi interpretentur. Sic ille cum exorsus fuisset. 2. lib. Regul. c. 10

Mon dum subacta ferre iugum valet
Ceruice, non dum munia comparis
Aequare.

Addidissetque

Circa virenteis est animus tuæ
Campos iuuencæ, nunc fluuiis grauem
Solantis æstum, nunc in vdo
Ludere cum rinulis salicto
Prægestientis.

Postea citra figuram

—iam proterua
Fronte petet Lalage maritum.

Et Virgilius Iulij Dictatoris necem in Daphnidis persona deplorans cum personæ decorum seruasset

B feré

ferè in omnibus, in illo tamen.

Daphnis et Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thyrsos inducere Baccho.

Recessit à decoro: propriè enim, & literatè posuit, quod à Cæsare, quo de agebat, factum est. Is enim sacra Liberi patris è Armenia Romam transtulisse dicitur. Idem vbi apum prælia, atque mores, ducta à re militari, & Romanorum acie, atque castris translatione persequitur, alternis propè versibus nunc in metaphora insistit, nunc propriè loquitur. translate illud.

--namque morantes.
Martius ille æris rauci canor increpat et vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.

Literatè, quod sequitur.

--trepidæ inter se coeunt pennisque coruscant.

Rursus translatè.

Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
miscentur

Propriè porrò

--concurritur æthere in alto
Fit sonitus magnum mistæ glomerantur in orbem

Sine metaphora illud

Nec verò à stabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cælo aduentantibus Euris.

Redit ad institutam allegoriam

Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur
Excursusque breues tentant--

Chry. in c.6. Esa Sed, vt hos omittā, sacri profecto scriptores, id quod magnus ille Chrysostomus verè animaduertit, quoties allegorias adhibent, adhibent autem illas sæpissimè, nullus enim tropus in sacris literis est allegoria crebrior, eas aut interpretantur ipsi, aut ita distingunt proprijs notis earum rerum, de quibus verè agunt,

agunt, itaque temperant, vt prudens lector facilè assequatur, quæ sit earum sententia, atque vis, quod vt doceam, exempla nonulla proferam. interpretan tur ipsi, vt Esaias in illa vineæ allegoria. Nam eam *Esa. 5.* postquam perfecit, omnibus artis, & ingenij colori bus adhibita breui interpretatione, è vestigio declarat, dicens, Vinea domini domus Israel est, & vir Iu da germen eius. Et Ezechiel vates similiter quod de *Eze. 17* gemina aquila, deque vinea ab altera illarum consita, versus alteram autem sarmenta emittente, miris allegorijs innoluit, reserauit, & aperuit mox his ver bis: Nescitis quid ista significent. Ecce veniet rex Babyloniæ in Hierusalem, & quæ sequuntur. Distinguunt etiam eas allegorias interdum proprijs notis rerum, de quibus verè agitur, ne quis aut dubitandi, aut ineptè interpretandi locus relinquatur, earumque allegoriarum plura sunt exempla, sed illud est in primis nobile, quod est apud Ezechielem, quo lo *Eze. 16* co populi Israelitici ingratum aduersus Deum animum, & impios mores vates describens, fœminam quandam inducit, in eum qui se ab infantia aluerat, & adultam in vxorē duxerat, & præterea affecerat multis, ac magnis beneficijs ingratam, & infidelē. Nam cum accommodatè ad personam inductam, allegoricèque dixisset: In die ortus tui non est præci sus vmbilicus tuus, & aqua non es lota, neque sale salita. & paulo infra. Et transiens per te vidi te conculcatam in sanguine tuo, & dixi tibi cum esses in sanguine tuo, dixi, inquam, tibi in sanguine tuo viue. Citra allegoriam adiecit. Et multiplicatam quasi germen agri dedi te, & multiplicata es. Et statim ad allegoriam rediens. Grandis, inquit, effecta es, & peruenisti ad mundum muliebrem: vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda.

Tum illa. Et vestiui te discoloribus. Deinde velut oblitus personæ fœmineæ addidit. Profecisti in regnum,& egressum est nomen tuum in gentes. Rursus allegoricè. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es,& exposuisti fornicationes tuas omni transeunti. Iterum propriè. De auro meo,& argēto meo quod dedi tibi, fecisti tibi imagines masculas. Sicque ad extremum vsque ex vtroque genere figurato,& proprio orationem suam temperat. Item
Prou. 5. in Prouerbijs Salomō,ad illa quæ figuratè dixerat: Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui, & habeto eas solus,ne sint alieni participes tui,& sit vena tua benedicta. Propriè,& literatè addidit,id ex quo facilè intelligeremus, quid illis tropis occultè, & verecundè significaretur. Itaque ait: Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ, cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera illius inebrient te omni tēpore,& in amore illius delectare iugiter. Sed exemplorum modus iam sit, eoque reuertamur vnde digressi sumus. *Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: collum tuum sicut monilia.* Perseuerat in laudando sponsæ formam non solum naturali,& suo bono pręstātem, sed etiam cultu ipso commendabiliorem redditam, quod ipsum elegantis formę argumentum est. Nam quæ forma excellunt fœminæ,& incultæ placent,& cultæ nitent. quod contra accidit inconcinnis,& deformibus. Quanquam hoc loco כ & ב Hebraicorum elementorum similitudo causam variæ interpretationis attulit, alijs ita transferentibus, pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, alijs in turturibus, sed vtrouis modo se habeat ista res, illud certū est, mundi muliebris partes quasdam, & certi generis fœminea ornamenta, his nominibus turturum, & monilium significari, quæ autem illa, aut qualia

sint explicare non est facilè: nam quidam Hebraicū תורי, quod vetus interpres turtur vertit, catenulas ex auro pertenues esse volunt: quidam perexiguas geminas, plures vno filo insertas: quidam sigilla perexigua turturum ex auro, argento vesciitè facta: Memoria teneo signa fœminarum perantiqua vidisse me, quorum capiti inerat mitra cæ era ad Græcum morem efficta, nisi quod à mitræ margine, ab ea parte marginis, quæ tempora attingit fila perplura ducebantur, quæ ad genas vsque pertinebant. Quod ornamenti genus non solum est perantiquum, sed Palæstinis id, atque Syris fœminis olim fuisse vsitatum ex eo conijcio, quod Arabes, qui nostra tempestate Africam obtinent, plurimum vtuntur ijs, siue filis, siue licijs, non solum in penulis, quas è lana, & serico confi iunt ad imbres arcendos, sed etiam in tyaris lineis, & prælongis, quas multiplici flexu capitu circundant. Verosimile est autem isthæc mitræ marginibus fila pendentia, è lin o intorto vulgò fieri solita, ditiores verò, & nobiliores fœminas aurea illa gestasse, aut pro illis vsas fuisse tenuibus ex auro catenulis, aut margaritarum item tenuium, & filo insertarum pluribus ordinibus, quorum ad extrema addita essent sigilla turturum aurea, & perexigua, idque ornamentum vocari Hebræis תורים multitudinis numero. Hæc cum scribebam, didici à quodā Arabe, cuius vtebar opera, idem quod ego coniectura ex antiquis signis descripsi, feminei capitis ornamentum, aut certè illi valdè simile, nunc in vsu esse Arabibus feminis, vocarique ab illis patria lingua Humalhazen. Esse autem vittam lineam acu pictā, longam octo digitos, latam tres, eius ab altero margine duci plures ordines filo intertorum, aut orbiculorum aureorum, aut margaritarum tenuium, aut

 mixtim

mixtim vtrorumque, eam vittam cæteris, quibus capita ornant, Arabes fęminas superaddere solere, religare arcto nodo, ita vt margaritarũ ordines illi, qui è vitta pendent ad cilia fere pertineant, & fronti, atque temporibus inuolitent. Atque hæc de turturibus. Monilia porrò quæ Latinus interpres vertit, & Hebraicè חרוזים dicuntur nomen, vt quidam volunt permutatione vnius literæ à ארז deductum, è cedro torno elaborati minutissimi globuli perforati, & filo iuncti, quibus pro torquibus vtuntur fęminæ esse dicuntur. ij nunc, vel è corallo, hebenove, vel è gagatis minutissimis fragmentis fiunt. Id igitur colli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur. simili figura, atque in Hispano sermone idem ipsum ornamentum vocitatur, Los coranles, Los azauaches. Sunt etiam nonnulli, qui id nomen à verbo חרז quod attenuare significat deduci volunt, sonareque dicunt Haruzim attenuata, aut minuta, vocati verò ea ornamenta attenuata, propter exiguitatem, & tenuitatem earum partium ex quibus constant. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Quod superius turtures hic murenulas vertit: nã in Hebræo vtrobique תורים legitur. ex quo intelligitur, vel ipso Hieronymo teste, turtures muliebre ornamentum esse. *Murenulas aureas.* Quoniam, vt video, inquit, genis tuis, atque ori decus addunt ista ornamenta: iam ea tibi ex auro atque argento facienda curabo, quo eis, & libẽtius vtare, & ornere magis. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Alternis prope versibus sibi inuicem respondent, & amore certant inter se: idque iure faciũt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potius promittit se remuneraturam, pro turturibus

aureis,

aureis, quas ab eo dono acceptura erat: atqui vt virorum est, aurum dare amicæ, quo se ornet, sic fęminarum, vnguentis imbuere amatores suos, officiosasq; & amantes erga ipsos se ostendere, hoc præcipuè officij genere. Aptè igitur Salomon vtrique personæ dedit, quod vtriusque erat maximè proprium. *In accubitu suo.* Hebraicè במסבו quod orbem, aut circuitum sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab Hebræis appellato propterea quod antiqui cubantes, & thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. *Nardus mea.* De Nardo Plinius, & Dioscorides. Huius radix odore præstat, è qua vnguentum suauissimi odoris olim conficiebatur, cuius Galenus meminit, de quo vnguento etiam ille.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Id vnguentum Græci νάρδον vocant. Hebræi autem eodem, quo fruticem ipsum nomine appellant נרד *Nardus mea*: suã nominat, propterea quòd eo vnguento ipsa, vt omnium suauissimo, & odoratissimo maximè delectaretur. *Dedit odorem suum.* à consequentibus rem notauit: perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cum discubueris effundam Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, i. effundetur: nam vnguenta cum effunduntur, tunc maximè emittunt ex sese odoris vim. Sed cur in cõuiuio, & non in cubiculo potius? quia seruit suæ gẽtis cõsuetudini. Etenim Hebræis in more erat quos ad conuiuium uocabant antequam discumberetur, uel in ipso accubitu, vnguẽtis perfundere, maximè autem id faciebant, cum aut magistratum, aut superiorem aliquem inuitabãt. Itaque apud Ioannẽ Maria in caput domini Iesu in triclinio sedentis nardi preciosissimi vasculũ infudisse dicitur. Et Christus ipse apud Lucam in 7. non sine tacita reprehensio- *Ioan. 12.*

ne Simonis qui ipsum inuitauerat, & id officiū; vel fastu, vel negligētia prætermiserat, huius moris meminit dicens. Oleo caput meum non vnxisti: hęc autem vnguento vnxit pedes meos. *Fasciculus myrrha dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Proximè superiora grati animi indicia erant, hæc autem tenerè amantem animum declarant. Nō solū, inquit, vnguentis te perfundam meis, quod qui non amant officio interdum, & gratificandi studio, & patrio more magis quàm charitate aliqua inducti faciunt: sed quantum amant fœminæ rosam, quamq; illis charum, & gratum est è floribus corollas sibi, & fasciculos concinnare, quos ad nares admoueant, & sinu in suo recondant: tam ipsa te, & præ oculis gero, & intra meum pectus verissimo amore recondo. Nam neque tu minus pulcher es quam rosa, neque ego patere rosæ sinus potius, quam tibi pectus meū volo. Ducta est autem omnis hæc oratio ex communi more adolescentularum fœminarum, quibus plurimus est, atque pergratus rosarum, atque florum vsus. Myrrhæ porrò fasciculus, qui dicitur, is è myrrhæ floribus atq; foliis confectus, & concinnatus est intelligēdus: est enim myrrha humili stipite arbor, in Arabia, & Syria maximè proueniens, cuius flores, atq; folia suaui odore sunt. *Botrus Cypri dilectus meus, in vineis Engaddi.* Eodem quo superiora sensu etiam hęc dicūtur, nisi quòd ipsa similitudinum geminatio, & eiusdē sentētiæ repetitio ad amoris vim magis declarandam pertinet: Quid aūt copher sit, pro quo vetus interpres Cyprum posuit, quid vineę Engaddi, incertū sanè, quando vetustate cum rebus ipsis, multorum ēt nominū cognitio obliterata est. Itaque alij aliud: vetus interpres Cyprum vertit. Cypri aūt nomine arborem eam intelligit, cuius meminit

minit Iosephus non Cyprum insulam, vt quidã nimis imperitè arbitrantur, alij Caphurant esse putãt: alij genus palmæ quoddam. Qua in dissensione vallde est verosimilis illorum sententia, qui Copher Hebræis dici volũt id arbustũ, è quo elicitur balsamũ, qđ est viti simile. Idq; fit credibilius, ex seo, quod additur: *In vineis Engaddi*. Nã Engaddi vrbs est ad mare mortuum, vt in lib. Iudic. scribitur, quo in loco vites quæ ferũt balsamũ maximè prouenire Iosephus est author cap. 27. libri quarti Iudaicæ captiuitatis. *Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra.* Contentione non solum laudandi studium accenditur, sed amor etiam ipse auctior efficitur: & quò plura hi coniuges inter se dicunt; eò plura dicere auent. Neque sibi ipsi satisfaciunt, mutuoq; in aspectu defixi vtrique ab altero gratior semper ad oculos species venit: miranturque se inuicem magis, quo magis in se ipsi intuentur: qua ex admiratione ista sunt: *Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra.* Non solum inquit, pulchrè ornata, vt ante dicebã, sed tu ipsa per te, & tua sponte pulchra. *Oculi tui columbarum*. Meminit oculorum in primis, quia in illos præcipuè aciem ipse oculorum suorum directam, & intentam habebat: & ex illorum luminibus dulce ad se trãsferebat lumen. Ad hęc quia hęc corporis pars magnũ momentum habet ad pulchritudinem in utramque partem, iccirco commemorat oculos, uel solũ, vel primum. Etenim turpibus oculis nulla quamuis honesta facies placeat: pulchri autem, & gratè micantes ipsi per se commendare formam possunt. Colũbę aũt, quarum meminit, non Hispanæ, aut Italæ accipiendæ sunt, quæ parum certè oculorũ pulchritudine præstant, sed quas Syria, aut Palęstina alit columbas, ab ijs similitudo ista ducitur, quarũ esse di-

cuntur formosissimi oculi cùm figura, tum splendo-
re: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.* Sua illi ver-
ba resignat, nec sine corollario quidem, addidit e-
nim, & decorus. Pulchritudo in membrorum cor-
poris apta figura cum quadam coloris suauitate con
sistit: decor verò, & venustas, & dulcedo (nam om-
nia ista Hebraico נעם significantur) non in partium
figura modo, sed in motu etiam, & sermone, inque
habitu, cultu, aspectu, ac omni denique actione cer-
nitur, idque rectè concinnitas appellatur: concinni-
que, & apti, & salsi, qui eo præstant, contra qui carẽt,
inconcinni, inepti, insulsi: atque vt pulchritudo ea,
quæ ex membrorum apta figura existit, nisi hac con
cinnitate condiatur, insulsa planè sit: ita cum ad eã
hic sal accessit, efficitur eiusmodi nihil, vt ea fieri pos
sit conditius; præstat igitur vtraque laude sponsus,
id est perfectè, & cumulatè pulcher est, idq; ita spon
sæ videtur: quod magis declarant quæ sequuntur:
Et lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum
Cedrina, laquearia nostra cypressina. Non solum in-
quit tu pulcher es, sed lectulus etiam noster, nostra-
que domus tota, à te pulchritudinem mutuantur: &
ob id ipsum, quia tua sunt, florere mihi omnia viden
tur, atque aurea esse: quod ex amantium loquendi
consuetudine ductum est, vt cætera omnia. Quam-
quam in eo, quod lectuli mentionem illa fecit, ad
mutua amoris gaudia inuitasse ipsum videtur; taci-
tè tamen, vt vtriusque scilicet, & amantis, & pudicæ
fęminę personam à Salomone induci intelligamus.
Nam lectuli commemoratione facta, & illius amœ
nitate exposita, pudore impedita sponsa reticuit, ac
desiderij sui indicem, penè iam erumpentem vocẽ
verecundè cohibuit. Cuius ego rei mentionem ic-
circo facio, quia video inesse in eo aliquid quod ad

sub-

ſublimiorem illam, & ſolam veram intelligentiam apto, & vtili ſenſu poſſit transferri. Quod hoc loco dictum intelligi volo obſeruari à me, & in alijs locis vbi quidpiam ſimile attigero. Atque hactenus verborum, quem diximus ſonum perſequuti ſumus, & quaſi in ſcæna res ageretur, ſuas cuique perſonæ voces dedimus, ſiue potius à Salomone datas ſumus interpretati: iam ſub ijs perſonis, & corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac diuini lateat aggrediamur dicere, pro eo quantum nobis Deus intelligentiæ, ac ſermonis conceſſerit. Eſt enim magna res, & planè ſupra hominis vires, & deniq; eiuſmodi, vt vix poſſit intelligi, niſi ab ijs, qui eam non tam Doctoris alicuius voce, quam ipſa re, & ſuaui amoris experimento à Deo didicerunt, de quorum numero non eſſe me, & fateor, & doleo. Sed qui nos in hanc ſcribendi, ſiue voluntatem, ſiue neceſſitatẽ induxit Deus, is, vti ſpero, ſcribentes adiuuabit, ea vt doceamus, quę cum ipſi, cui vni gratum facere cupimus accepta, tum Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, cui omnia noſtra probari volumus, ſint vtilia. Deo igitur auſpice ſic ordiamur.

EXPLANATIO.

COnſtare video ferè inter omnes, in his perſonis effictos animi iuſti amores, & expreſſam imaginem vitæ ſpiritualis declarari: amorem inquam Dei erga ſuos, ipſorum item erga Deum prona, & incenſa ſtudia: quæ ex piè acta vita oriantur voluptates: quam ſint dulcia virorum bonorum cum Deo colloquia, quam familiares congreſſus, aliaque item omnia, quæcunque pertinent ad hanc vitæ rationem, Sed vtrum hic ſingulorum tantum, an communi-

ter omnium bonorum ratio explicetur, id est, vtrum in hoc carmine declaretur amor Dei erga singulos bonos, an potius erga ipsum cætum, & conuentum bonorum, quæ Græco vocabulo Ecclesia dicitur, in eo non omnes consentiunt, quamquam mea quidem sententia, cur dissentiant causa nulla est: cum vtrunque non solum verum sit, sed necesse sit esse. Nam, & ratio totius semper ex partibus existit: & in natura ipsa qualis est descriptio vniuersi, talis est ratio singularum eius partium, pro portione tamen cuiusque partis. Quare fateamur in his personis nō Ecclesiæ modo, sed cuiuslibet etiam pij, ac fidelis hominis imaginem inesse, & posse hoc diuinum carmen aptè referri ad vtrunque genus. Id quod priscis, & nobilibus scriptoribus placuisse video, quorū vestigijs libenter insisto. Sed quemadmodum hos probo, ita illos probare nullo modo possum, qui vtrunque interpretationis, & sententiæ genus dum simul sequi volunt, neutrum assequuntur; sed confundunt, atque miscent vniuersa: carminisque huius partes quasdam ad Ecclesiam propriè pertinere volunt, quasdam alias de singulis pijs hominibus interpretantur, cum contra deberent, aut tantū in alterutro genere interpretationis insistere, aut vtrūq; exequi ad extremum vsque integrè, & non interrupto filo: Nec enim adduci possum vt existimem, partem vnam carminis huius in vnam Ecclesiam quadrare: partem aliam singulis iustis propriè conuenire: sed totum illud cum singulis, tum vniuersis verè accommodari posse arbitror: idque factum à Deo credo, vt cum in vna ficta persona sui erga nos amoris imaginem expressisset, eamque notis nobis rerum corporearum, & verbis, & sententijs formasset, obiecissetque oculis contuendam nostris: in eam

nos

nos intuẽtes, cum de Ecclesia, id est, de omnibus bonis communiter, tum de singulis bonis propriè cogitaremus. Maneat igitur hoc, quod moueri non debet, in hoc carmine, non solum de vtroque genere agi, sed totum ipsum, cum ad singulos, tum ad vniuersos communiter pertinere: illosque errare, qui in eo, quod vnum, atq; continens est, partitiones sine causa faciunt. Mihi porro non est in animo de vtroque genere scribere in præsentia. Esset enim nimis longum, mihique id permolestum, qui ad has scriptiones, non vt alij animi, aut oblectationis causa, sed necessitate quadam compulsus accessi. Non igitur agam de vtroque, sed id exequar tantum, quod ad singulos pertinet: atque ita exequar, vt demonstrem Dei amantem hominem per singulos amoris gradus ad summum vsque euehi, atque perduci: & quos progressus ille in amore facit, & quo ordine facit; eos, eodem ordine, & via, miroque, & rerum, & Sententiarum textu in hoc libello explicari. Nam quod nonnullis visum est non cohærere satis inter se partes huius carminis, nec certo aliquo ordine, atque vinculo iungi, sed ex diuersis tanquam centonibus constare totum, vtpotè conflatum è pluribus amatorijs sententijs magna diuini amoris mysteria explicantibus, verum nullo certo copulatu inter se cohærentibus, id ego falsum puto, atque eo magis puto, quo magis attento animo singula, quæ hic dicuntur, considero. Initia profectò, & tanquam incunabula diuini amoris primo dicuntur: progressus deinde, & incrementa: postremo ad supremum amoris gradum dicendo peruenitur. Et qui ordo rerum inter ipsas est, idem carminis totius, eiusque Sententiarum existit. Nec est aliquid eorum, quę in hoc amoris tanquam stadio currentibus accidunt,

vel in carceribus, vel propè carceres, vel in ipſo ſpatio, vel cum ad metas eſt peruentum, quod non hic ſuo quodque loco ponatur. Idque vt ita cenſeã multis, & magnis cauſis adducor, quas omnes ſi iam explicare vellem, carminis huius propè verba omnia hic in ipſo initio, & interpretationis introitu, percurrenda mihi eſſent, & interpretanda: confeciſſemque iuſtum commentarium in ipſo commentationis veſtibulo, quod eſſet perabſurdum. Quare ſuis quæq; locis commodius explicabuntur. illud vnum modo. Cum in hoc animi ad Deũ amoris aſcenſu ſint tres gradus, è quorum infimo per medium ad ſupremũ peruenire quiſque poteſt, & verò multi perueniũt: quod gradus viri ſancti, & horum amorum periti, & diſtinxerunt olim, & notauerunt proprijs nominibus. Nam qui in infimo gradu eſſet, eum incipientem appellarunt: cum idem ad vlteriora profecit, ꝓficientium gradum tenere dixerunt: vbi autem ad ſupremum euaſit, iam perfectum ipſum nominantes perfectorum in gradu collocarunt. Igitur cum hæc ita ſint, dico ad hanc tripertitam vitæ, atq; graduum diuiſionem, hoc omne carmen à Solomone accommodatum eſſe: & illos tres gradus, quamuis nominibus eorum tacitis, re tamen ipſa, atque vi poſitos eſſe ab eo in hoc carmine affirmo. Deum amare incipientis affectus, atque voces deſcribuntur, à capite 1. vſq; ad capitis 2. partẽ illam. Vox dilecti mei, ab eo loco ad illum capitis quinti, vbi eadem verba, ſcilicet: Vox dilecti mei, repetuntur, proficientis in amore tota ratio declaratur. Reliqua verò carminis ad finem vſque, perfectorum in amore propria planè ſunt. Itaque his tribus in locis, trina fit pulchritudinis ſponſæ commemoratio: eaque laudibus celebratur ter. Primò parcius, idq; à ſolo ſponſo: deinde

vberius

perius, cùm ab sponso, tum à nonnullis alijs: postremo effusissimè, & copiosissimè, & ab sponso, & omnibus. Ex quo intelligitur hic amoris quosdã gradus describi, & quid intersit inter ipsos poni: tũ quomodo à primo ad medium, ab eoque ad summũ perueniatur doceri: huiusque rei demonstrationem, verum huius libri augmentum esse: eoque tanquam finem referri, omnem illius orationem, omnesq; sententias. Quem nos finem præcipuè intuentes, in eum nostrã interpretationem maximè dirigemus: & primum dicemus exordia amoris, eorum scilicet qui in primo, & infimo amandi gradu consistunt Spiritussancti uerba, & tanquam vestigia legentes, quorum initium hoc est. *Osculetur me osculo oris sui.* In animi ad Deum ascensu, vt diximus, sunt gradus tres: horum autem singuli plures, atque varias res in sese continent. Commune est omnibus, vt à vocatione Dei initium sumant: nam nisi Deus nos, aut viæ oblitos vocet, aut languentes in via atque residentes, ad institutum iter peragendum excitet, atq; adiuuet, neque de principio iustitiæ iter aggredi, ne que id ingressi in eo progredi postea possimus. Igitur vocemur à Deo necesse est, siue qui in peccatis residemus adhuc, vt noxium torporem à nobis repellamus, siue qui in bono aliquos iam progressus habemus, vt ad vlteriora, & meliora contendamus. Porrò qui vocati sunt, neque ad eam vocem aures obturauerunt suas, amare Deum statim incipiunt, & esse cum eo vnà quærunt. Deus verò hunc eorũ amorẽ, & desiderium sui, primum obiecta aliqua re molesta, ac difficili probat. Etenim multi sunt, qui vocati audiunt, & cęlestis dulcedinis primo gustu capti, atque inescati amóre erga Deum ac desiderio accenduntur. Sumus enim natura omnes volupta-

tis

tis appetentes, atque auidi. At iidem, si accidat, vt ob pietatis causam, subeundus sit illis labor aliquis, aut quidquam molesti perferendum mutata voluntate, ab instituto amore discedunt, suntque de illorũ numero de quibus Christus. Qui super petram, ij sunt qui cum gaudio suscipiunt verbum Dei, & in tempore tentationis recedunt. Igitur quos vocat Deus, & à quibus se diligi, atque amari videt, eos primo probat, deinde pertentatos, atque probatos, fauore complectitur: eorumque desiderio, atque honestę & probabili voluntati obsequens, illabitur iucundè in ipsorum animos: ipsoque illapsu, eos tum erudit interioribus sermonibus blandis, & salutaribus: tũ ingẽti quodam gaudio, atque voluptate perfundit. Hoc autem illapsu, & eruditione, humana mens se maior efficitur: itaque supra naturam elata suam ad corpus deficit, & ad Deum tota rapitur. Tot igitur rebus, nimirum vocatione Dei, amantis animi desiderio, eius probatione, illapsu interiori, amatorio, & dulci sermone, ac tãdem raptu, siue, vt Gręco verbo significantius dicitur ἐκστάσει, eorum singulorũ, quos diximus, graduum tota ratio constat, atq; perficitur. Singulorum dico, ne quis putet ex ijs quædam esse propria eorum qui in primo gradu consistunt: quædam ad eos qui profecerunt, aut iam perfecti sunt pertinere. Vniuersa namque in singulos gradus cadunt, expressiora illa quidem, & illustriora sunt in altioribus: omnia tamen in singulis inueniuntur: quod ipsum in hoc carmine non obscurè perspicitur. Nam cum omne id diuisum sit in partes tres, quarum singulæ singulorum graduum cõtinent explicationem, omnia ista quæ diximus, è quibus vniuscuiusque gradus ratio completur, in singulis partibus rerum corporearum vocibus, & velaminibus

Luc. 8.

minibus miro tecta describuntur, terq; eadem omnia quamuis pluribus verbis, illustrioribusque sententijs in vna quam in alia parte amplificata, & exaggerata magis: tamen eadem ipsa ter in hoc libro repetuntur, neque præterea quicquam aliud additur, aut commemoratur. Sequamur igitur hoc filũ, quo nullo neque magis certo, neque magis fido uti poterimus ad huius carminis tanquam labyrinthi ambages, & sinuosos flexus sine errore obeundos. eoque fisi pedem in hæc adyta inferamus: quorum in vestibulo, ac primo limine imago nobis occurrit animæ recenter ad Deum amandum conuersæ, ipsumque desiderantis, ac se ex desiderio afflictantis, itaque dicentis. *Osculetur me osculo oris sui.* Prætermissa uocationis Dei commemoratione, & expositione, hanc primam partem Salomon exorsus est, à desiderio amantis animi, quod merito, ac iurè fecit. Nam illa uocatio prima qua reuocatur ab impietate homo, non ad amantem fit, sed ad inimicum, atque hostem. neque quia nos aliquid prius fecimus, quod gratum Deo, & acceptabile esset, iccirco vocamur; sed contra potius quia uocamur, quia quę cœlesti hausto lumine uiderę incipimus quam præcipiti, & periculoso in loco uersemur, nos colligimus ipsi, pedemque ab impietate reuocamus, sicut scriptum est: Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & rursus: Quoniã Deus prior dilexit nos. Quia igitur qui ad primam iustitiam uocantur, non dum ipsi iusti sunt, aut Deum amant, sed ad id potius vocantur, ut iniusti esse desinant: Deumq; amare uerè, & ex animo incipiant: ideo non decuit, ut in eo carmine, quod totum amatorium est, quodque ad mutuos Dei, atque hominis inter se amantium sensus

1. Io. c. 4

explicandus comparatum est, atq; confictum: eius rei mentio fieret, quæ ad eos propriè pertinet, qui Deo inimici sunt. Id enim si factũ à Solomone fuisset, inducendus etiam ab eodem esset, ac verbis fingendus homo, quales sunt qui vocantur, animo à Deo auerso, & in terram prono, atque defixo. Contineretque hic liber non tam animæ Deo nuptæ epithalamium, quam læsi, & violati amoris reconciliationem. Quare illa Dei prima vocatio, omninò hic inserenda non fuit, sed ex alijs, qui à Solomone conscripti sunt, libris, quique hoc carmen ordine præcedunt sumenda. Qui profectò libri toti, Prouerbiorum, & Ecclesiastæ libros dico, in hac vocationis ratione, atq; doctrina multum versantur: idque maximè agunt, ut partim monitis, partim minis, atq; terroribus homines à flagitiosa vita reuocent ad honestam. Itaque in ipso libri Prouerbiorum initio, aut

Prouer.8 paulò post initium diuina inducitur sapientia, omnia verbis loca obiens: atque è loco edito intenta, & exaudibili voce clamitans, itaque dicens, Intelligite paruuli astutiam, & insipientes animaduertite.

Prouer.9 Ad hæc ancillas mittens, quæ suis verbis illis dicāt. Si quis est paruulus, veniat ad me: & insipientibus locuta est. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, relinquite infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ. His igit' vocibus, & hortatibus qui paruerunt, quiq; ab erroris itinere, quod instituerant, pedes retrahētes suos, in domicilium sapientiæ se contulerunt, & pulchritudinis illius amatores facti sunt: eos pręceptis iam, atque monitis satis instructos ab se dimittunt illi Libri: traduntque Salomoni per Itabirium, atque Libanum, perq; Carmeli myrteta ad Ierosolymam vsque, id est, per amoris gradus omnes ad culmen ipsum

sum amoris hoc carmine producendos. Atq; quemadmodum hoc carmen libros illos sequitur: ita qđ illis in libris perfectum iam est, hic haud repetit Salomon, sed eo posito ad ea, quæ sibi perficienda restabant progreditur. assumitq; hominem iam è superioribus suis scriptis satis edoctum, & ad Deum conuersum, id est, iam vocatum à Deo hominem, & ex peccatore iustum effectum: eiusq; hominis, quæ deinceps vitæ ratio futura sit; quive amoris cursus aggreditur explicare: non quasi de altero loquens, sed eum ipsum qui vocatus est, sub ficta persona inducens loquentem, &, quod vocationem statim sequitur, aspirantem, & anhelantem ad Deum; cuius iam aliquem gustum in ipsa vocatione perceperat. Vocationem cum dico, eam, quæ interius in animo fit, intelligi volo: quæ tota diuini luminis infusione & cęlestis voluptatis sensu perficitur. Etenim Deus quos vocat, eo vocat, quod illorum mentibus immittit lumen suum, facitque sicut scriptum est, lucem splendescere in tenebris: quodque præbet illis aliquem sui gustum, quo gustu efficitur, vt incipiat illis esse dulce & optabile: quod antea non ad palatū modo, sed ne ad aspectum quidem admittebant. Sed iam isto dulcedinis, & voluptatis illicio inescata anima, quid dicat, audiamus. *Osculetur me osculo oris sui.* Præterita, inquit, mea studia condemno: quidquid ante hoc tempus dilexi, frustra me illud, & sine causa dilexisse fateor: quod iudicaui suaue aliquid in vita, aut dulce esse, errore deceptam me iudicauisse dico: verorum bonorum, tuique in primis dulcissimi amoris gustu priorum amorum omnem sensum amisi: fastidio illos iam, abominor, detestor. Quantum à veritate vmbra distat, aut potius quantum interest inter dulce & amarum, tantum tua

Chrys. homilia de turture.

August. in Solilo c. 1.

bona illis bonis antestant. Illa vino similia, inanem lætitiam, modo, & spes fallaces, & gaudia vana quædam afferunt, eosque qui ipsis indulgent dementes & ebrios reddunt, illa caduca sunt, turpia, misera, at vbera tua, amoresq; tui suauissimi; promissa tua, & ea quæ ex te sunt bona, vera, æterna, gloriosa, plena lætitiæ plena honestissimæ voluptatis. Hæc sola appeto, solaque bona esse duco. Horum quoniam quadam ex parte, compos effecta sum, quoniamque ex turpi vita, & meretricia abs te erepta, magnoq; abs te eodē in precio habita sponsa tua esse cępi, iam in thalamum tuum introferri ardentissimè cupio, idque vnum suspiro. Nam quæ hactenus abs te accepi, ea non tam cupiditatem meam expleuerunt, q̃ incitarunt & auxerunt desiderium. Quo enim plura ex te haurio, eo ad te magis sitio. Confirma igitur qđ in me operatus es, tuum beneficium, atque munus amplifica, possim te præsentem præsens amplecti, fas mihi sit dulci tuo ex ore legere sanctissimum illum spiritum, cuius iam nonnullam partem accepi, cuius cōmunione viuo & spiro, cuius vel primus gustus tam dulcis mihi fuit, ut præ eius dulcedine vel ipsum vinum, quod hominis cor lætificare maximè dr̃, hoc est, vniuersa ipsa mortalium studia, & qd quid terreni, ac falsi homines pro suaui, ac dulci habent, sordere mihi, & putere iam incipiat. Porrò nō sinè causa Salomō in ipso sermonis exordio tā multus est in uini, vberum, osculorum, amorum, id est, rerum quibus voluptas, & dulcedo significatur cōmemoratione. Nam est id incipientium, de quibus nunc agitur, proprium, vt in ipso suæ ad Deum conuersionis initio, colliquescant voluptate toti, utpotè qui afficiantur dulcedinis quodam genere maximè conspicuo, atque sensibili & ad corpus ipsum nō so-

lum ad animum pertinente. Etenim ea tanquã esca capiuntur à Deo, captique aluntur eo vsque quo ad tenera illorum vis, & quasi infans virtus sensim adolescẽs, ac viribus aucta maioribus solidioris cibi reddatur capax. Est enim illis pastus is omnium conuenientissimus, & aptissimus. Nam homines corporeis voluptatibus deditι, eisque diu, ac multum assueti: haud facilè possent exuere, earum amorem, ipsasque contemnere, nisi alterius melioris illius quidẽ, sed non alienæ à corpore voluptatis sensu delinirentur. Ob eamque causam in sacris literis Deus voluptatis potissimum, & dulcedinis ostentatione peccatores ad iustitiam inuitat: vt est videre multis in locis. Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Iugũ meum suaue est, & onus meum leue. Quam magna est multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Et illud maximè. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ex quo etiam efficitur, vt istorum erga Deum amor imperfectus, & parum purus sit. Habet enim adiunctum eum amorem quo se quisque, suasq; res diligit immodicè: qui non solum impurus amor est, sed impuritatis, atque vitiorum omnium seminarium, atque caput. Itaque quoniam in virtute colenda, Deoque amando, qui istius gradus, atque ordinis sunt corporis illam dulcedinem, non solum animi lætitiam, atque iucunditatem, id est, quod sibi gratum, atq; dulce est, si minus præcipuè, tamen valdè cupidè sequuntur, atque expetunt: iccirco id vt doceret, aut potius, vt tacitè significaret Salomon talibus exordijs vsus est: *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis, oleum effusum nomen tuum*. In quo, quid audis præter voluptatem, aut quæ efficiunt voluptatem? oscula petuntur, commemorantur vbera,

Psal. 33.
Mat. 11.
Psal. 30.
Psal. 35.

prædicantur amores, vnguentorum mentio, atque vini fit: nec nisi voluptatem ex Deo capere sponsa, & ob id ipsum cum illo coniungi velle videtur. Sed videamus quod sequitur: *Fragrantia vnguentis optimis.* Tribuit odorem Deo, & vnguentorum fragrantiam, quo significet non solum gustatu dulcē ipsum esse, sed etiam olfactu, hoc est, non solum piorum hominum desideria dulcedine afficere solere, sed ad eorundem etiam mentes influere cum voluptate. Non enim solum cum amatur delectat animum, sed etiam cum intelligitur voluptate ipsum afficit, dum videlicet ex omni natura fluentes suæ diuinitatis species, atque significationes nobis odorandas obijcit. Odor namque, vt in ijs rebus, quibus propriè inest, sic ad diuina translatus, non naturam ipsam Dei significat: sed illustria eius naturæ signa, siue in naturis rerum expressa, siue extantia in sacris literis: at tamen quamuis Dei natura odor non sit, tamen isto odore testatur Deus se non procul abesse à nobis. Quę autem hic odoris nomine significantur indicia
3. Reg. 19. aduentantis, aut præsentis Dei, ea in libris Regum, ventorum, & procellæ, atque ignis nominibus declarantur, cum Deus scribitur visus in monte Oreb ab Helia Propheta, quorum nominum singula suas habent, & arcanas significationes, de quibus aliàs fortasse dicemus: *Oleum effusum nomen tuum.* Rectissimè Deus oleum effusum nominatur, quo intelligatur eius naturæ se per omnia diffundentis potestas, atque vis. Etenim si, vt modo dicebam, odoris nomen in Deo, non tam naturam Dei significat, quam eius naturæ significationes, & indicia nos illius admonentia, & non longè à nobis abesse ipsum testantia, consequens est Deum, qui tot signa sui in omni natura impresserit, verissimè non odoratum modo,

sed

ſed odorem ipſum, atque adeo effuſum odorem appellari. Non enim poſſumus pedem ponere, niſi in aliquo illius veſtigio, quidquid intueamur, quocunque conuertamus nos, certatim ex omni parte confluunt, & in oculos noſtros incurrunt variæ, ac multiplices diuinitatis ſpecies: quæ nos commouent, & niſi ſimus planè ſtupidi accendunt amore Dei, ſicut ſcriptum eſt. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam. *Pſal. 18.* Nec ſolum illuſtribus illis, & æternis naturæ partibus cœlum dico, & ſtellarum lucentes globos clara ſpecies diuinitatis elucet, ſed etiam in ijs naturis, quæ infimæ omnium, atque deſpectiſſimæ habentur, in terra, & in ijs quæ terra continentur, & aluntur, magna bonitatis Dei veſtigia apparent, & exiſtunt. Sequitur: *Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.* Vox Hebræa עלמה puellam innuptam, & viri expertem ſignificat: ducitur autem id nomen ab occultando. *Chryſ. homil. 14. in Marc.* Nam עלם Hebræis occultare eſt. Significat igitur alma ſi rem ſequamur adoleſcentulam: ſi etymon, qđ ita eſt abditum, atq; recõditum, vt non modo hominum vſibus, ſed ne oculis quidem pateat. Ex ijs igitur ſignificationibus, nimirum ex eo quod nomen ipſum ſignificat, & ex nominis notatione ipſa: (nam ex vtroque ſimilitudinum translationes in ſacris literis duci ſolere, idque metaphoræ genus maximè proprium eſſe earum literarum, poſtea fortaſſe opportunò magis loco dicemus.) Igitur iuxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera ſagaciſſima omnium ad Deum odorãdum, ex ijs quæ diximus ſignis, atque veſtigijs. Nam quemadmodum nõ omnia corpora æquè ſenſu valent, ſed pro corporis conſtitutione diuerſa, aut

pro victus ratione varia, alij obtuso sunt, atque hebeti sensu ad olfaciendũ, alij sagaci, atque acri, sic mentium, atque animorum variæ sunt species: eisdemq; è rebus, alij parum, alij permultum afficiuntur. Sũt igitur in hac diuini odoris per omnes cęli, atque terrarum tractus sparsi, percipiendi, atque sentiendi facultate, atque munere maximè præstantes, atque sagaces: primo eorum mentes, qui puellarum innuptarum modo puri, & integri, & in semel suscepto iustitiæ bono stabiles permanentes nullam maiorem labem ex quotidiano hominum conuictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tempore oppressi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: & non modo ad bonam frugem se receperunt, sed in portum quietis longè ab hominum frequentia semotum etiã, se contulerunt, vitæ genus sequentes abditum, & ab hominum tumultu, & interpellationibus liberum, & secretum. Horum vtrorumque animi, tam illorum qui integritate adolescentulis sunt similes, quam illorum, qui secretum illud vitæ genus sequuntur, in odorando, id autem est, in Dei significationes omnes, quamuis tenuissimè datas, præsentiendo maximè vigent. Etenim id vt possint illis præstat ea animi puritas qua nitent: illaque tanquam mundities mentis vix vlla vnquam sorde maculatæ. Hi verò idem propè consequuntur, fugiendis, vt hominibus, humanisque studijs magnam sibi animo requiem, & curarum, atque cupiditatum trãquillitatem comparent. Nam sicut corporibus obiecta specula, quo, vel à natura, vel ab arte leuiora, & nitidiora effecta sunt, eo corporum illatas imagines absolutiores, & magis conspicuas reddunt: sic quorũ animi, vel conseruata innocentia vitæ, vel comparata ex secessu mentis tranquillitate, quam purissimi

sunt,

ſunt, omnium facillimè, has naturæ Deum teſtantis atque prædicantis tanquã voces percipiunt. Et quẽadmodum ipſi à naturali, & recto animi ſtatu, vix vnquam diſcedunt: nec ſuam naturam peruertũt, atque deprauant peccato, aut iniquitate grauiore aliqua: ſic quidquid naturale eſt maximè cum illorum mente, atque ſenſibus congruit, ſeq; ad illorũ animos perfacile inſinuat, expeditiſſimeq; ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale eſt, quã ut quæ à Deo condita ſunt, ipſum Deum teſtentur conditorem eſſe ſuum. Has igitur voces, & tãquam teſtimonia naturæ, quæ eorum hominum, qui vitijs immerguntur occupatas, ſiue potius obturatas aures, uel leuiter perſtringunt, vel certè pręteruolant, ij ſoli quos diximus, & maxima facilitate audiũt, & earũ hortatu vocum ad Deum amandum atque laudandum maximè inducuntur: & ex uniuerſi inſpectione eũ ſenſum percipiunt, qui omnium ſuauiſſimus eſt ſenſus, maximèque naturalis. Ijs namq: verè candidi dies fluunt, ijs ſoles melius nitẽt. *Trahe me poſt te curremus.* Trahendi verbũ Latinorum vſu ſignificationem habet cum quadam violentia coniunctã. Nam trahere propriè ſignificat motum alteri inijcere, neque dici ſe volenti, neque ductori parenti. Cæterum vt ab hac verbi exquiſita, & ſubtili interpretatione nonnihil hoc loco diſcedamus, res ipſa poſtulare uidetur: atq; eo magis quod uerbum Hebraicum מָשַׁךְ pro quo Latinus interpres poſuit trahere in ſacris literis motũ magis amore à volẽte elicitum ſignificat, quam vi expreſſum à nolente, qđ illa ſanè indicant. In vinculis Adam trahã eos, in funibus charitatis. Item Ieremię illud: Iccircò attraxit e miſerans: nam ad ſignificandum motũ inuitis, *Oſea. 11.*
& repugnantib. iniectũ Hebræi verbis נָגַר & סחב *Ier. 31.*

potius

potius vtuntur, & quidē cum in motu violento duo sint, alterum quod, qui mouetur vi ab altero sibi addita, & impressa mouetur, alterum ꝙ inuito illi, & repugnanti externa illa vis additur, & immittit, Latini id vtrumque vno trahendi verbo satis significarunt: prius autem illud à posteriori secretum, idest, motum inditum, & incitatum ab externa facultate, quam facultatem is qui cietur, non inuitè suscipit in se se Hebræi משך verbo propriè significant, Latini vno fortasse verbo non expresserint. His expositis facilè intelligitur, quid sponsa dari sibi ab sponso, & concedi velit. ardet illa quidem studio ipsum insequendi, sed eam vires deficiunt: itaque non induci vt velit sequi, sed uires sibi suffici vt possit, id verò cupit, atque orat. Nam quamuis non solum quæ in posteris, & consequentibus, sed etiam quæ prima susceptione honesta sunt, Dei inductu à nobis, & instituantur, & perficiantur: nec solum ad pręclarè aliquid agendum, sed ad honestè etiam cogitandum, atque adeò ad primos, & interiores animi motus, ad cęlestem salutem modo, & fœlicitatē pertinentes, vires nobis Deus, & copias suppeditet. sicut scriptū

Ad phil. 2. est. Qui dat nobis, & velle & perficere pro sua bona uoluntate: tamen quemadmodū non omnes se habent eodem erga pietatem modo, neque eosdem in virtute progressus faciunt omnes, sic non petūt omnes eadem. qui in peccatorū, atque carnis cœno defixi hærent, ij petant non solum vt recti officij obitus atque defunctio, sed etiam vt ipsa rectè obeūdi, rectèque agendi officiosa voluntas sibi detur à Deo, non solum vt salui sint, sed etiam vt se saluos aliquādo tandem verè, & ex animo velint: quoniā in vtroque infirmi sunt, & in rectè facto, & in rectè faciēdi honesta voluntate (rectè factum, honestamque uolun-

luntatem cum dico eam intelligo in qua meritum est beatæ vitæ) itaque qui huiusmodi sunt ea petant si possunt: nam id ipsum ut petere studiosè, & ardēter possint est illis à Deo tribuendū. Qui verò à peccati iugo liberati Deum iam studiosè amāt, sed quātuis amant, is eorum amor varijs, & crebris curis, & difficultatibus impeditur, ita ut quod animo satis comprehensum habent, ad Deum sibi esse, & velis, & remis contendendum re ipsa præstare, atque exequi uix possint: in quo genere ponendi sunt ij, quos incipientes uocamus, & quorū voces, atque sensus hoc capite contineri, atque explicari diximus. Multa enim ex priore consuetudine, atque uita ad progrediendum in amore impedimenta in eorum carne, atq; sensibus remanent. multi interiores, atq; inmites hostes, qui honestarum actionum tanquā itinera obsident & infestant. Plurima, eaque arctissima à cognatis, ab amicis à domesticis iniecta uincula, quæ illos quamuis inuitos, & ea omnia abrumpere cupientes, varijs tamen modis implicatos, & irretitos detinent. Igitur qui tales sunt spiritu prompti, carne autem infirmi: quique cum Paulo dicūt, velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio, non tam volūt induci se ut Deum ament: quippe quem iam ab eodem ipso Deo amādi facultate accepta vero amore, & charitate prosequuntur, quam orant, & omnibus uotis expetunt, vt illa, quibus ipsorum ad Deum cursus retardabatur, impedimenta: illa arcta vincula Deus ipse dissoluat, viresque suggerat ipsis languentibus, & parū adhuc firmis, horumque propria uox ista est. *Trahe me*. Quod autem additur. *Post te curremus*. Id primum ualet ad Christianę charitatis ingenium declarandum, quæ, quas sibi dari optat uires, atque copias, eas in illos vsus confert,

qui propriè ad amorem erga Deum alendum,& in maius prouehendum ſpectant. Non enim qui Deū amat præſtare auet vllis corporis aut animi dotibus, niſi quibus fiat inſtructior ad amori nauādum meliorem operam. Deinde ineſt in hoc Chriſtiani officij imago quædam, atque deſcriptio, Deo ante tot annos per ſuum vatem Euangelici inſtituti perfectionem docente. Etenim non ſolum ſequi Deū, ſed contento curſu ipſum ſequi deſiderat. Atqui ſequitur Deum qui Dei præceptis tanquam veſtigijs, quibus ad Deum peruenitur, inſiſtit: curſu autem ſequūtur, qui ad ſanctiſſimi Chriſti conſilia mores ſuos inſtituentes, opibus ſe, & honoribus abdicantes, voluptateſque ſpernentes ab ſe abijciunt huius terrenæ vitæ non tam præmia, quam honeſti curſus impedimenta, in quo Chriſtianę religionis abſoluta perfectio conſiſtit. Sequitur. *Introduxit me rex in cellaria ſua.* Hic docemur quæ ſit eorum qui Deum iā amant,& quāta erga ipſum fides. Illi enim quemadmodum à charitate habent, vt una cum Deo ſemper eſſe cupientes dicant. *Oſculetur me oſculo oris ſui.* ita à fide vt affirment. *Introduxit me rex in cellaria ſua.* Id autem eſt tam firmam illos fidem de veritate, & bonitate Dei concepiſſe, vt neque aduerſis rebus fracti: neque temporum diuturnitate feſſi: neque impiorum commoti vocibus ijs, quibus, & multum, & ſæpè in bonorum ſtudia, atque ſpes cauillantur: animum vnquam deſpondeant: nec verò dubitent quin ad optatos, & ſpe perceptos peruenturi ſint complexus Dei, magnaſque ex eo, & vtilitates, & voluptates percepturi: Non enim ſi cunctatur interdum Deus, iccirco perpetuo ſuos negligit. Neq; ſi uocatus nō ſtatim fauſtus, & ſalutaris nobis adeſt, ideo cenſendus eſt contempſiſſe nos, aut non exaudiſſe:

disse: neque illi profectò quorum erga Deum fides acris,& ardens est,quia illum sæpè vocarunt,sæpeq; suas preces fuderũt coram illo,precum autem & lachrymarum suarum nullum adhuc fructum retulerunt, icc irco desistunt à precando, ipsa potius dilatione accenduntur magis,tantumque absunt ab eo, vt aut spem abijciant,aut animo concidant, vt sicut ignis ventorum flabris paularim accensus,ad extremum flammarum ingẽtes globos voluit, sic illorũ fides ipsis difficultatibus, atque ipsa Dei tanq̃ cunctatione sensim aucta, atque crescens in eum tandẽ modum ipsorum animos afficit,vt sæpe id quod sperant, bonum pro adepto habeant: speque, quam re non secus læti dicere non dubitent. *Introduxit me rex in cellaria sua*. Idque adiungant quod sequitur. *Recti diligunt te*. quasi ita dicentes. Icc irco amaris, atque diligeris,quia tametsi differas interdum,nunquam tamen frustraris vota tuorum: immo,verum si dicimus,ne differs quidem, sed cum maximè nostri oblitus videris,tunc ad benefaciendũ obseruas, & ad opitulandum nobis,quod maximè opportunũ sit,atque aptum tempus. ac si minus citò quam ipsi cupimus,at nunquam non eo tempore,quo nos cupere oportet propitius,& salutaris ades. Quod si huius fidei rerum aduersarum contentione auctæ exẽplum aliquod in sanctis viris quærimus, illud certè Dauidicum perillustre est. Is enim cũ tantum abesset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum,vt Iudæorum populis imperaret, vt regis inimicissimi, & potentissimi iram metuens profugus, atque ipso natali solo carens, de vita quotidie, non modo de fortunis cæteris periclitaretur, essetque vel sua ipsius confessione valdè miser, atque ærumnosus, vsque eo non defecit, vsq; eo fide in Deum viguit,

vt illo ipſo tempore quo ſe maximè oppreſſum malorum multitudine, atque magnitudine videbat, & prædicabat, non dubitaret, & regnum ſibi polliceri, & eos vanos atque mendaces appellare, qui ipſius fortunam in melius verti poſſe negarent: itaque ſcribere de hac ſua, & fuga, & ſpe, Credidi propter quod
Pſ. 115. loquutus ſum, ego autem humiliatus ſum nimis, ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax. Cũ inquit, patriam fuga linquens aditum mihi ad meliorem fortunam interclusiſſe, & omnem bonam ſpem abieciſſe ita videbar alijs, actum vt de me iam eſſe dicerent: dixi, omnis homo mendax: mentiri illi quidem certè poſſunt, & verò mentiuntur, tua autem promiſſa rata, & firma manebunt. *Introduxit me rex in cellaria ſua.* Sed quæ nam ſunt iſta cellaria quærat aliquis, ad quæ pias mentes Dominus introducit? Hic quanquam non eſt neceſſe vt ſimilium inter ſe omnes partes conueniãt, tamen rectè dicemus, ijs cellarijs eas ſignificari res, in quibus exhibet ſe viſendum, & contemplãdum Deus, aliqua illuſtriori ratione. atque vt prætercam cæleſte templum, quod eſt Dei proprium Domicilium, id enim eſt maximè interius penetrale, in quo, qui introducuntur non imaginem aliquam Dei, ſed ipſum qualis eſt, Deum aſpiciunt, ſed vt hoc prætercam, quoniam ad id nemini patet aditus in hac vita, tria reliqua cellaria ſunt, triaque penetralia, in quæ dum hic viuitur, introduci à Deo incipientes ſolent, ad gaudia ex ipſo capienda. Incipientes inquam, namqui robuſtiores iam ac perfectiores ſunt, interdum corporis omni ſenſu depoſitu, mente obeunt, altiora quædam & cæleſtis, ac intelligibilis lucis magis plena loca. Igitur minores verſari ſolent interius, & iucunde cum Deo ab ipſo intromiſſi: primum ad rerũ

naturæ inſpectionem, deinde ad cognitionem ſui ipſorum: poſtremo ad earum rerum contemplationem, quas Chriſtiana diſciplina, ac literæ continẽt. In primo genere elementorum vires: temporum vices, ortuſque, atque altus animantium, cælorumq; in primis atque ſyderum ſpecies, atque motus conti nentur rati, atque conſtantes: alterum cõſtat ex corporis, atque animi, & eorum partium omnium, & earum ſingularum muneris & officij, tum etiam ex ſummi boni cognitione: ad tertium atque poſtremum pertinent legis Dei: non eius modo quæ natura indita, atque innata eſt hominum mentibus, ſed illius potius, quæ ſacris literis traditur, & rerum à Deo hominum cauſa geſtarum, quarum hiſtoria eiſdem in literis continetur, inſpectione, & intelligentia. His namque in adytis, & tanquam penetralibus domus Dei, penetralibus inquam: nam etſi harum rerum nonnullæ oculis, & ſenſibus ſubiectæ noſtris, in primo limine huius, de quo agimus domicilij, inque ipſo eius veſtibulo eſſe videãtur, tamen re ipſa ita abditæ ſunt, itaque ſunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem à pijs hominibus intelliguntur, vt opus ſit à Deo intromitti nos, atq; duci, quo fructum aliquem ex earum inſpectione capiamus. His itaque in cubilib. incredibile dictu eſt pij homines, quot, & quantas voluptates percipiãt, vt gaudeant, vt ſermones familiares cum Deo conferant, vt erudiãtur ab eodem ipſo, vt denique in eius dulci felicique complexu acquieſcant. Qua in re vel vnus Dauid, quem cęleſtis ſpiritus per omnia diuini domicilij quamuis interiora loca perduxit, teſtis eſt ſatis locuples: nam de ſpectabili cæli, mundique ſpecie, rerumque naturæ & varietate, & admirabilitate, vigeſimum primum, & centeſimum tertium

tium

tium Psalmos scripsit. Humanæ verò naturæ præstantiam breui quidem illo, sed magnis sensib. pleno carmine est complexus: is autem est Psalmus octauus. Postremi porro ita sæpè, itaque multum meminit, vt ferè nihil aliud concrepēt illius scripta omnia, quam studij, & meditationis in lege Dei laudē, & commendationem. atqui est quædam horum penetralium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia alijs interiora, atque diuina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus magis, minusve nobis patent: quamquam sunt omnia illa eorum, qui in primo amoris gradu consistunt propria loca: non quod alij vegetiores nunquam eo introducantur, sed quod imbecilliores propterea quod parū adhuc à commercio sensuum corporis recesserunt necesse habent commoueri, atque pelli hac rerum sensibilium imagine. Atque ob eandem causam arbitror sic cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, vtpotè qui sint rudes, & infirmi, nisi multiplici doctrina instruantur, nisiq; varia eruditio exhibeatur illis, vix possunt induci ad Deum, vti æquum est, diligendum. Nam illi perfecti vnum habent, vt antea dixi, idque altius, & multo istis interius penetrale. Itaque hoc ipso in carmine inferius cap. 2. quo loco in amore proficientium persona, & oratio explicatur: sponsa non iam in cellaria intromittitur, sed in vnam cellam, eamq; vinariam. Ex quo intelligimus illos, proficiētes, scilicet, atque perfectos, quippè quorum animi vires multo magis quam superiorum vniuntur, atque conspirāt in amorem Dei, minus multis egere rebus, quibus prouocentur ad amandum: tum eosdem frui cōntēplationis Dei quodam magis dulci, magisque vno genere, quam priores. Quid? num à me ista fingun-

tur,

tur, an potius ex ijs exemplis, quæ nobis suppeditãt sacræ literæ petuntur, atque ducuntur? Iudæi quandiu per deserta Arabiæ loca perrexerunt, quoniam Aegyptiæ vitę, atque morũ residens in illorum animis recens memoria efficiebat, vt crebrò respectarent ad Aegyptum: quoniamquè in amando Deum erant plane rudes, atque tyrones, quot & quam varijs modis inducti sunt ad id, ut colere Deũ ex animo, atque amare uellent, quam illis Deus exhibuit curam multiplicem: quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent. Primum per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos, trãsuexit, Aegyptiorumque ingentes copias, quæ ipsos insequebantur eodem summersit mari. deinde noctu flamma, interdiu fumo, ac nube, eorum castra præcedens vasta eremo, atque inuia pro duce illis fuit. Eosdem per continuos quadraginta annos cælesti aluit, atque suauissimo cibo: & quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum vsu, aut uetustate consumi non est passus: ad hæc aridissimo, ac maximè sterili loco, atque adeo è rupe magnam aquæ vim, qua illi uterentur, elicuit. Eodemque postremo pertinuit, quod mons Sina tremere, quodque montis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges æquissimas ferens. at posteaquam ijdem illi in terram ipsis promissam sunt inducti, & officij obseruatiores effecti, Deus omnes rationes prouidentiæ suæ erga illum populum, veluti coegit, atq; contraxit in unum locum, quem in locum è tota prouincia conuenire omnes uoluit, quicumque vel sacrificare sibi vellent, vel in dubijs rebus ipsum cõsulere. Iam quando illius populi status cum nostro, idest, cum Euangelica lege collatus, pueri, illi, & im

becilles, vt Paulus scribit nos firma ætate viri, quod
Gal. 4. ad cognoscendum, & amandum Deum attinet censendi sumus, quanto paucioribus nos, quàm illi ad pietatem, vel cerimonijs prouocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituimur: nosque ipsi quanto simpliciore, ac veriore, ac magis vno modo amori Dei vacabimus, eique adhærebimus, cum ad perfe-
Apoc. 21 ctam virtutem euecti, in eam ciuitatem recepti fuerimus, quam scribit Ioannes, auro illam quidem & gemmis exædificatam, omnique ex parte beatissimam, sed ita vacuam ab omni operosa, & varia colendi Deum ratione, vt ne templum quidem in ea sit, quoniã ipse Dominus templum illius est. Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, & moueantur, ac multiplicia ista cubicula ad insinuandũ se in amorem Dei imperfectorum esse propria, sed quo propriè afficiatur modo hominis iusti animus, quidve illi accidat, vbi ad isthæc cubicula semel est admissus, si roges: ex ipsa sponsa statim audies. *Exultabimus*, inquit, *Et gaudebimus in te, memores vberum tuorum super vinum, recti diligunt te*. Primum enim exultat, hoc est, effertur gaudio, non sine commotione corporis, ac sensuum gestiente quadam lętitia. quod proprium exultantis esse videatur corpore commoueri, atque exilire. idque fit notius ex eo verbo, quod huic uoci in Hebraico subiicitur גיל Guil enim non sine gestu corporis, atque etiam lęto vocis sono, atque plausu fit. quo de genere canit Propheta: Cor meum, & caro mea exultauerũt in Deũ
Psal. 83 viuum. itaque exultat primum. Etenim tum dulces lacrymæ fluunt, tum ducuntur ex imò pectore ardentia suspiria, tum piæ querelæ audiũtur, tum denique ardere sibi videtur homo totus, atque æstuare:
correptus

correptus videlicet ab ipso numine, seque haud capit ipsa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id aūt est, Deo paulatim progrediente, suamque vim in hominis animum penitus insinuante, omnesque illius vires sibi subijciente, tandem inferiores illæ, & corporeæ facultates, quæ se dudum ad insolitam numinis præsentiam commouerunt, venerabundæ silescunt, & quietem iussę agunt: mens verò ipsa coniuncta cum suo bono, & magna ab eodem luce per fusa haurit ex ipso, cum tranquillitate summum, & defęcatum gaudium, & post commotionem, vt scriptum est, succedit sibilus auræ tenuis, dicitq; & ipsa interdum felici illi gaudio ebria: Domine bonum est nos hic esse. Sed quoniam vitæ huius ratio id nō patitur, corporis videlicet, cuius tuendi munus, atq; cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, & à Dei tāquam complexu diuellentibus, ac distrahentibus, id vbi fit, vt aciem oculorū suorū ad hęc humana referat, & cogitationum suatū partem aliquam corpori impertiatur: illud tamen obseruat quod sequitur. *Memores vberum tuorum super vinū.* Defert enim secum dulcem memoriam uitæ feliciter modo actæ cū Deo, ac hęsitans, multaq; aduersa reuertens, crebroq; ad littus respiciens fluctibus curarum committit se illa quidem, sed ita committit, vt, siue secum agat aliquid, siue cum alio contrahat, propositam ante oculos habeat eius pulchritudinis, & ordinis quem in Deo conspexit effigiem, quo ex eo exemplari, quo ad res ipsa patitur, exemplum aliquod ad actiones suas transferat: idq; unum semper agat, bonum ut illud, quod vidit, quodque adamauit in omni sua actione exprimat, atq; imitetur. Namque is demum probandus est, qui hæc interiora cum Deo colloquia sequitur, eisque uacat, non tā

3. Re. 19

vt oblectet sese, quàm vt exempla inde sumat, quibus, vel suam, vel aliorum uitam regat: quique ex hoc beatæ contemplationis tanquam otio, ad vitæ obeunda munera redit paratior, & instructior: & idest quod sequitur. *Recti diligunt te.* idest, ex eo qđ diligunt te, ac tecum colloquuntur, familiariterque versantur, recti efficiuntur, & quod bonum in te contemplati sunt, & cuius memoriam retulerunt secum, id ad actiones deducũt sequitur. *Nigra sum, sed Formosa filia Hierusalẽ, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Quod sæpè iam diximus, incipientium voces, & ingenia hoc capite poni, id; vel ex hoc loco, facillimè perspicitur. Nam qui sunt huiusmodi, primum multa retinent de ante acta vitiosa vita, quibus recens inductus pietatis color in illis quodammodo obscuratur, & inficitur, propensiones, scilicet, in malum multas: plurimas vulnerum cicatrices: nonnulla item vlcera, ad sanitatem illa quidem propè perducta, sed non planè sanata, aut omninò puris vacua, & quod maximum est, remanet adhuc in eis, vetus ille, & domesticus hostis, domitus potius, quam extinctus. Itaque rebellat interdum, & incendia miscet, quibus rebus fit, vt, & formosi, & nigri sint. formosi propter nouam uitam, nigri propter, veteris reliquias, quas in se habent: quare isti meritò dicunt. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem.* Idest, quamuis nigra ob proximè actæ uitiosæ, & prauæ vitæ reliquias, quas nondum prorsus abieci, formosa tamen, propter charitatem Dei, quæ cordi meo diffusa est: propterque illius gratiæ communionem, qua proximè accedo, ad diuinæ pulchritudinis similitudinem. Quæ oratio ex superiori oratione consentaneè orta est. Etenim desiderio, & spes, & timor natura agnatus est. Nã, q in ma-

Orig. homil. 1. in can.

gno

gno desiderio sunt, ijs natura occurrit, primũ vt mẽte pertractent, vtque metuant oĩa illa, quæ sibi quo minus id quod cupiunt assequantur, impedimento esse possunt: deinde, vt ijs opponant alia spem efficientia, eorumque oppositione, metum extenuent, ac bene sperare sibi iubeant: eodemque ex desiderio, & cõtrahuntur metu, & eriguntur spe. Quia igitur superius, in hac sponsæ, & persona, & imagine inductus est homo, ad Deum amandum proximè conuersus, & eius potiundi desiderio ardens, & sibi de illo omnia fausta, & læta promittẽs: ideo aptè, & conuenienter nunc idem inducitur, quæ suę persuasioni, atque cupiditati putabantur obstare, ea, & metuens, & extenuans. Nam dum anhelabat ad Deũ, subijt illius animum præteritorum peccatorum, eorumque fęditatis recordatio: ex quo graui perculsus metu labascens, ac loco prope motus, de spei gradu pene deiectus est: sed exoritur rursus ab eodem ipso desiderio excitata, & roborata spes, qua sibi verè persuadet, non tam se ex peccati reliquijs, quæ in ipso remanserunt, deformem esse, quam ex gratiæ, & donorum Dei splendore formosum: siquidem ea dona in se habeat: nam vtrum habeat, de eo nemo iustus planè certus est: suspicatur tamen se habere, multis, & magnis coniecturis ad ita opinandum inductus, audetque dicere. *Nigra sum, sed formosa.* Et quamuis nigra, multo magis formosa: nec tam ob nigredinem despicienda, quam ob decus, atque pulchritudinem amore, atque fauore prosequenda. Verum enimuerò isthæc sceleris admissi, & vlceris atque fæditatis, idest malæ propensionis, ex peccato relictæ, commemoratio, cuiusuis iusti animum, quamuis recuperata diuina gratia sanum iam, & valentem, angit tamen ipsum, atque cruciat: quod pec

catum omne ab animi natura, atque indole sit alienum. Quapropter discessisse ipsum à se aliquando, suamque naturam deprauasse, vbi meminit, nimis dolet, nimisq; miratur, se potuisse eorum amore capi, quæ tantopere auersetur, & horreat. Itaque tanti mali causam inquirit. qua in inquisitione cognoscēs omne illud existere à corpore, & à sensibus corporis, quibus cum affinitate ipse est, & fœdere naturæ coniunctus, de eorum violentia, atque iniustitia cōqueritur: & prauè à se factorum culpam in eos ipsos sensus, qui culpæ suasores illi, & authores fuerunt deriuat, vbi autem ista querimonia, & criminis deriuatio? *Nolite*, inquit, *Me considerare, Quia fusca sum, quia decolorauit me sol: filij matris meæ pugnauerun contra me, posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.* Qua in oratione peccatorum atque malorum omniū fons aperitur, ita apta similitudine, atque translatione verborum, nihil vt putem commodius potuisse dici. Quod quo magis perspiciatur, pauca quædam de animæ partibus, deque illarum inter ipsas mutuo ordine altius repetamus necesse est. Animi humani tres sunt, siue partes eas, siue vires, facultatesve nominari velimus. Vna quæ vacat corpori alendo, atque curando, quæque iccirco vegetabilis dicitur: communis nobis non cum animantibus modo, sed etiam cum stirpibus. Altera quæ corporis varias species, coloresque, atque sapores percipit, sentiens appellata, animantibus nobiscum etiam communis. Tertia rationis, intelligentiæque particeps, veri vna cultrix, atque amatrix, vt hominum propria, ita præstantior, atque excellentior cæteris omnibus, quæ est ratio, atque mens. Est porrò earum vnicuique suum à natura attributum bonum, & tanquam de paterna,

&

& communi hæreditate pars vnicuique data sua, apta videlicet cuique, atque conueniens, pro ratione cuiusque. Nam illi vegetabili parti primæ, atq; infimæ, bonum vtile datũ est, quod excoleret: sic enim appellamus ea bona, quæ ad vitam, & alendam, & defendendam valent. quod esse diximus huius partis munus proprium. Altera, quæ huic succedit, pars sentiens, dulcedinis sensu mouetur, voluptatisq; est auida. Itaque bonum delectabile ex paternis bonis, & tanquam prædijs, vnum prædium est sortita, in quo se iactet, atq; dominetur. Mens verò, atq; ratio, vt est omnium altissima, ita capitur, atq; alitur altissimo bono, id autem est bonum intelligibile, quod contemplationi propositum veritas est, ad regendas actiones translatum appellatur honestum, quod nihil aliud est, quam ad veritatis præscriptum moderata actio: cuius tantus est splendor boni, tamque plena dignitatis species, nihil vt ea sit, neq; pulchrius, neque admirabilius. Atqui considerandum & illud est. Has animi partes, hęc bona, &, vti ea appellauimus, prædia, quæ à natura acceperunt, non accepisse illa instrumento vacua, sed instructa potius, & ornata omnibus ijs rebus, quæ ad opus faciendum necessariæ sunt. quod quidem instrumentum, etsi partibus sit multiplex, tñ genere reducitur ad duo, quorum vnum euellendis ijs, quę sunt noxia seruit: alterum verò bonis, & vtilibus asciscendis, atq; capiendis. Suntq; hi duo motus contrarij, istis animæ partibus à natura sati: alter fuga, alter accessu constans. quorum altero vnaquæq; earum partium, ex eo agri quantum cuique datum est legit, atque demetit, ea, quæ sibi sunt conuenientia: altero verò noxia, & inimica reuellit, atque abijcit. Sed quamuis sint omnibus animæ partibus isti motus communiter dati,

tamen non æquè in omnibus eminent, ſed vna in parte ardentiores ſunt, obſcuriores in alia. Itaque aliàs alijs nominibus appellantur: nam in vegetabili, dicuntur contractio, & dilatatio, in ſentiẽte odiũ, atque cupiditas: in mẽte, atque ratione voluntas, & quæ huic contraria eſt, nomineque Latino caret, ſed dicatur ea tamen nobis modo docendi cauſa inuoluntas. Horum primi hebetiores reliquis ſunt, & magis obſcuri, poſtremi ſtabiles, & trãquilli: inter vtroſque interiecti, & medij, odium nimirum, atque cupiditas acres natura, atque ignei, vbi ſemel corpori, atque ſenſibus incubuerunt, eos commouent, atque perturbant, itaque inflammant, vt vel ipſe ignis præ illis frigere putandus ſit, atque huic diuiſioni, deſcriptionique partium, illud etiam eſt adiungendum: eas omnes, quarum tamen ſingulæ ſingulis generibus datę ſunt, uni homini à natura fuiſſe attributas, & naturali quodam, & arcto fœdere inter ſeſe amabilibus charitatis uinculis colligatas, atque conſtrictas, atque ne quid tumultus, atque rixæ inter ipſas vnquam exoriretur, lege ab eadem natura lata, ſancitum fuiſſe, ut minores illæ, & inferiores, uegetabilem, atq; ſenſibilem dico, quippè quæ rationis, atque arbitrij expertes ipſæ, & ad ſeruiendum omninò natæ ſunt, rationi, atque menti parerent. ratio autem ipſa non dominatum modo in illas exerceret, ſed patrocinium etiam earum, & procurationem ſuſciperet. Nam quoniam illæ cęcæ, & inconſultæ ſunt, & impetu feruntur in ſua bona, quæ tamen ipſa neque parare ſibi poſſunt, neque ſi iam parta ſint, adminiſtrare ea uti decet, aut illis frui intra modum ſciunt: ideo natura uoluit, ut in mẽtis tutela eſſent, quæ primum eis ſufficiat copias naturalium ipſarum bonorum, deinde præſcribat modum, quem in fruendo

do seruaturæ sint, vt s. eatenus suis fruantur bonis, quatenus, nec sibi ipsis nimia copia, inopiave damnum afferant: neque hominum societati, atque generi, cuius in bono suum ipsarum bonum continetur, aliquid incommodent. Voluitque præterea, vt in ea rectione rationis, & quasi tutelæ administratione maxima honestatis vis inesset, vtque ex eo accenderetur maximum dignitatis lumen, quo vno bono mens ipsa capitur, nè labores suscepisse tantos illa, sine vllo pręmio, sineq; mercede vlla videretur. Ac fuit tempus quoddam, cum has naturæ leges homo obseruabat, cum, & sensus, & qui in eis existunt affectus rationi dicto audientes erant, quocunque illos ratio duxisset, & ratio ipsa veluti in vigilia quadam corporis manens, & æquissimis imperijs regebat illud, & ab omni externa, & inimica, vi tutũ reddebat. Ex quo etiã factũ est, vt omnibus animæ partib. inter se cõspirantibus, & consentientibus, cum nulli tumultus essent in homine, nulla intestina seditio, sed omnibus in vnum collectis suis viribus, & totus, & semper sibi præsens adesset homo, facilè in reliqua vniuersa imperium obtineret. Cuncta enim illa tanquam iustissimo Domino, quique in se ipso ostendebat totius ordinis, atq; iustæ gubernationis clarum exemplum, vltro subijciebantur summa, & facilitate, & voluntate: quo etiã tẽpore iustitiæ, temperantiæ, pietatis, ac reliquarum omnium virtutum chorus, terras obtinuit. Verum malus dæmõ nostro inimicissimus generi, videlicet inuidens hominibus tantam felicitatem, passus non est, ea vt nobis, aut perpetua, aut etiam diuturna esset. Et quoniã videbat hominem à se superari non posse, quandiu secũ ille consentiens, omnibusque è suis partibus aptus, & concinnus permaneret, coniunctionẽ illã & con-

spira-

ſpirationem, & mutuum conſenſum partium dirimere, & in mentis, atque rationis regno ſeditiones concitare, & turbas ciere in primis conatus eſt. Itaque fraude armatus, & ſerpentis ſpeciem, ob id ipsū quia aſtu, atque dolo furtim obrepebat, indutus, hominemque aggreſſus, illum induxit, noxijs, vt illis, & interdictis cibis veſceretur, eiſque cibis ipſe ſuū virus immiſcuit, faceſque occultè ſubiecit, atq; ignē inſpirauit. Quo ex cibi eſu, veneniq́ue, atque ignis afflatu, hæ partes, quæ infimæ ſunt in homine flammis ſtatim correptæ, ac vehementer accenſæ ruptis omnibts pudoris, atque modeſtiæ legibus efferre ſe ſe, atque liberius agere, fœduſque illud ſanctum diſcindere, turbidæque, & tetræ ferum quiddam, atq; belluinum præ ſe ferentes, & contra rationē libellantes, ruere præcipites, ac turbare omnia cœperūt, ac tandem animi imperium per tyrannidem occuparunt. Nam ratio acriter primo repugnans, tandē illarum accenſis cupiditatibus, & incredibili importunitate victa conceſſit: ac depoſito regali cultu, & ſpecie, obſequuta illis eſt ſeruilem in modum, ipſoque deinceps ex obſequio, atque ſeruiendi vſu, à naturali ſua pulchritudine quotidie diſcedens magis, magiſque in deformē, & turpem habitum demutata, à feliciſſimo ſtatu, ad ſummas miſerias eſt deuoluta. Atque hæc prima noſtri mali labes fuit. hæc humani peccati primordia: à primo quidē illo homine initio prodita: ſed poſtea propagatione, & naſcendi lege in omnem eius poſteritatem deriuata. Simul enim cum carne, atque ſanguine, quā ab illo naſcendo ducimus, etiam contrahimus non ſolum, labem in animo, ſed etiam veneni illius cōtagione infectū corpus, & ad malum pronos ſenſus, ideſt, fomenta quædam, & incendia peccati, ex ſerpentis afflatu no

ſtræ

ſtræ naturæ iniecta & immiſſa, quę latent illa quidē interdum, atque occultantur, ſed tempus atque cauſam nacta ſe produnt, flammaſque ore vomunt: quibus inflammati, atque efferati ſenſus noſtri, ac tandem præcipites acti, ſecum vnà rationem in conſenſum trahunt, ad omne dedecus, atque flagitium. Quæ iccirco à nobis enucleatius, & pluribus verbis ſunt expoſita, vt ij, ſi qui ſunt, qui has literas vel ignorant, vel rudes putant, admirari poſt hac incipiant, atque adorare ipſarum, non ſolum in ſententijs diuinam vim, ſed etiam in eloquendo rationem aptiſſimam, & elegantiſſimam. Nam quæ nos tam longa oratione vix explicauimus, ea paucis verbis, iiſque translatis Spiritusſanctus hoc in loco perfectiſſimè complexus eſt. Nam in perſona hominis à peccato, ad iuſtitiam translati inquit; Nolite me conſiderare quod fuſca, vel fuerim antea, vel nunc etiam ſim, ob reliquias præteritæ vitæ. *Quia decolorauit me ſol*, aut ſicut in Hebræo eſt: *Quia aſpexit me ſol*. Nam Sol hoc in loco, eſt vis illa ignea malæ concupiſcentię noſtris ſenſibus indita, & à capite humani generis in nos longo ordine ſucceſſionis transfuſa, cuius ardentiſſimis cupiditatibus, quaſi Solis æſtu quodā aduritur, nigraque efficitur hominis mens: & qm̄ id illi non ſua propenſione accidit, eſt enim honeſtatis, atque iuſtitiæ appetens natura ſua, ſed aliorum iniuria, atque impulſu, id vt doceret ſtatim ſubiecit. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*. Qui autem ſunt iſti filij? haud dubiè corporis ſenſus ipſi, illæq; partes animi, quas diximus eodem naturæ ſatu, cū ratione fuiſſe generatas, & eidem attributas, quas regeret, ſed dæmonis aſtu in fraudem impulſas, poſtea rebellaſſe. Nam illæ ab eodem parente ortæ, & vna ſimul eductæ, aduerſum rationem pugnant,

aut vt in Hebræo dicitur, excandescunt, & incenduntur, igne scilicet eo, quem ex serpente conceperunt. idque eo vsque faciunt, quoad custodem illam ponunt in vineis, hoc est, in eis bonis, quibus ex bonis ipsæ fructum aliquem lætitiæ, atque iucunditatis percipiunt, efficientes vt ipsarum cupiditati ratio ministret. Hæc enim vis est huius custodiæ, quã vocat, nempè seruire mentem corpori, totamque vacare seruitio sensuum: & quæ illis brutis, & infimis animæ partibus dulcia, & vtilia sunt, ea sola q̃rere, conficere, & amplificare. Qua ex custodia id sequitur, vt mens amittat honestatem, & dignitatem suam: & dum aliorum fundos colit, suũ ipsius fundũ sentibus, & virgultis syluescere patiatur. Itaque elegãtissimè & verissimè additur. *Vineam meam non custodiui.* Illud nimirum honestum, cuius possessionem, atq; fructum amisit, dum indulget sensibus, ꝙ ideo vocat vineam suam, non ꝙ tueri aliarum partium bona ad rationis curam non pertineat: sed qđ hoc sit illi propriè attributum bonum. Vnde rectè in Hebræo pronomen geminat hoc modo ראנטרתי כרמי שלי quod Latinè nõ incommodè vertas uineã semel, atque iterum meam: eam inquam, quæ propriè vinea mea est, non custodiui. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Crescit ipsa tractatione rerum diuinarum animæ erga Deum amor, seq; ipsa melior sensim efficitur, ꝙ ijs, qui hoc moris iter agunt, diligenter obseruandum sit, vt nunquam resideant: nam cum quiescũt retro referuntur. Sed vt cursum suum ad hoc sponsæ exemplum, fictum illud quidem, sed tamen omnibus numeris absolutum semper dirigant. Nã quę paulo ante duci se, atque adeò trahi volebat, iam amantior, & valentior effecta, ipsum iter propè arripit:

tipit: tantum impediri se dicit hominum æstimatio nis timore quodam, quem tamen ipsum deponet, atque abijciet paulo post. Nunc tamen impeditur il lo, quia quamuis profecit, tamen non eo vsque profecit, vt perueniret ad eam charitatem, quæ omnem pellit timorem: *Indica*, inquit, *mihi quem diligit anima mea.* Quid? parumne multa sunt, quæ Deum indicent, atque testentur, vt ipse rogandus sit, se vti in lucem prodat, atque manifestet, sui vt nos certiores faciat? Testatur quidem certè omnis natura Deum esse, sed quibus in oris pecus ductet, aut vbi locorum meridietur, quonam ijs translationibus ea significantur bona, quibus bonorum hominum pastus in hac vita constat: in futura verò requies, & accubitus, quæ altioris ordinis bona sunt, quam vt ad ea natura duce ascendere, aut peruenire possimus. Ideo necesse est, ipse vt nos doceat, atque deducat, seque nobis ipse, ac sua ista altioris ordinis bona cælestia, atque diuina, maiore illato lumine ostendat, & cognoscenda proponat. Quare semper orandus nobis Deus est, vt indicet nobis vbinam locorum ductet oues suas, easque pascat: iccirco, quia in eo semper ipso Doctore, atque duce indigemus, sequitur: *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Quãuis infirmitatis in amore, & imperfectionis sit, quod timet; tamen dum sic affectus animus est, iure sibi cauet, ne dum pietatem, ac cæteras virtutes persequitur, errore viæ in vicina, ac similia virtutibus vitia incidat, ne pro pietate, hypochrisim, ꝓ religione, superstitionem, pro seueritate, crudelitatẽ sectetur. Nam eæ, atque ijs similes animi labes, falsa honestatis specie conuelatæ virtutes mentiuntur, ac se pro illis haberi volunt, ductantque, & ipsæ, magnos perditorum hominum greges, sequitur: *Si igno*

ras

ras te, ô pulcherrima inter mulieres. Adest precanti Deus, qui propterea hic potissimum, atque huic petitioni vltimæ respondisse dicitur, vt ex eo intelligeremus, ex omnibus, quę Salomon in sponsæ persona à Dei amatoribus dici, atque agi hactenus expressit, nihil æquè gratum Deo esse, quam quod domo, atq; vrbe relicta demigrare in agrum velle sponsa professa est, eius videndi, atque fruendi causa. Nam id De⁹ à suis in primis petere solet, vt se terrenis curis subducant, seque vindicent in quietem, & libertatem aliquam quo ipsi vni per ocium vacent: cuius rei in illo ipso, qui nationis piorum primus habetur parens
Gen.12. in Abraham scilicet, exemplum proditum est. Ei enim dixit Deus: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciam te in gentem magnam. Igitur quia hanc sponsæ vocem libentissimè Deus audiuit, ideo statim à Salomone sponsus inducitur respondens, & sponsæ votis annuens: hoc est, in sponso Deus inducitur exhibens se, atque omninò insinuās amanti animæ, & ad illius rogata omnia respondēs, quæ iam ad eam partem pertinent, quam diximus ex illapsu, & doctrina constare. Quid autem respondet, aut docet? *Egredere, & abi post vestigia Gregum tuorum, & pasce hædos tuos, iuxta tabernacula pastorum.* Sed qui greges isti quæso, quorum proponit sequenda vestigia? hic si ex gregum, & pecudum natura rē interpretemur, necesse est intelligamus significari quasdam naturæ partes sensu, & ratione carentes: quarum tamen ex inspectione, & contemplatione inducitur homo ad cognoscendum, & amādum Deum, quales cæli sunt, & astrorum ignes, & mundi totius species, ornatus, atque descriptio. Nam isthæc proponi à Deo rudioribus, quo eorum ducatu ad ipsum perueniant testis est sacer vates, cum inquit,

quit, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Sin autem nobis ipsi constare volumus, idque agimus, quod harum literarum, atque scriptorum interpretes agere omninò debent, vt hæc cum superioribus aptè cohæreant, vtq; hæc spiritualis intelligentia cum illa corporalium rerum explicatione consentiat, & ex illa ducta omninò, & deriuata videatur, dicendum planè est in ijs gregibus cõuentus bonorum, ac piorum hominum significari, eosque viros declarari, qui non modo ipsi pietatem colunt, sed voce, atque vita alios ad eiusdẽ cultum inuitant, qui vna nobiscum in hac vita versantur, & tanquam domi apud nos inclusi manent, diuisi videlicet ab illo beatiori cętu, atq; grege, quẽ verus pastor Iesus, beatis in locis reficit sempiternæ pastu voluptatis. His adde etiam eos, qui horum cõuentuum, atque cætuum authores olim, & institutores fuerunt, qui ipsi quamuis vita functi sunt, vitę tamen ipsorum, atque virtutis imago viget, ac viuit: quorum sunt incipientibus sequenda vestigia: quia vt sancti Doctores tradunt, in ipsis vitæ spiritualis initijs, atque primordijs, dum animus in virtute rudis est, & inexperiens, & ad lapsiones facilis magis expedit vna cum alijs eiusdem voti, atque propositi hominibus viuere, quam solitariam vitam degere: Nam solitarium illud, & verè monasticum viuendi genus aptum est solis illis, qui suas cupiditates satis iam edomitas, & compressas habent: itaque perfectorum illud est, imperfecti verò, & incipientes in conuentu, atque grege bonorum sese ad virtutem exercere debent, nec ipsi sibi nouam viam munire, sed inire veterem, atque aliorum vestigijs, atque itineribus tritam. Qua de re hic non sine causa admonentur. Nam incipientes vni ex omnibus solitudi-

Psal. 18.

nes

nes amare maximè solent: statimque contemplationi Dei vacare volunt, & charitatis vno igne corripi, atque succendi. Quare qui huiusmodi sunt, hæc sibi à Deo dici putent; legant vt prius gregum suorum vestigia, tabernacula pastorum adeant: religiosis hominibus se regendos permittant, communiter cum bonis viris vitam degant: habeant qui se ignaros viã doceant, qui languentes excitent, morantes impellant, præfestinantes cohibeant, reuocent aberrãtes, vtanturque aliorum oculis, consilio, rectione, vsque eo quoad cupiditatibus sedatis, & maioribus in animo collectis viribus, ipsi sibi præesse, & dominari rectè possint: id cum effecerint, tunc secreta tutò, & beatas illas solitudines petant, ad quas solitudines inferius ijdem inuitantur, cum scilicet, ad proficientium iam, aut perfectorum gradum peruenerunt: nunc autem quando incipientes sunt, ad pastorum tabernacula commorari iubentur, alijsque parere: ideoque sequitur: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.* Nam isti eatenus probãtur Deo, non si ferarum modo agrestes, & indomiti vitam degant, sed si iugo sua colla subdi, frænum ore accipere, ac currui iungi, habenisque torqueri, atque circumagi voluerint. His namque rebus paratur, atque alitur Christianæ humilitatis maxima illa, maximèque necessaria virtus, quæ tanquam fundamentum, atque solum est virtutum reliquarum: sequitur: *Pulchræ sunt geneæ tuæ sicut turturis.* Interiorem illapsum quo Deus efficitur quodammodo præsens animæ, duo sicut suprà diximus, sequuntur, nẽpè, eruditio, & voluptas: vel potius ipsius illapsus duplex est vis, vna erudiens, altera voluptatis efficiens: vtrunque porro in homine operatur Deus, pro portione amoris, quo ab ipso diligitur, & pro eo gradu,

quem

quem in amando obtinet is, cui ſeſe infundit. Et quidem quod attinebat ad doctrinam eorum, quorum nunc perſona agitur, proximè explicatum eſt: nunc quod ſequitur, alteram partem continet, quæ ad efficientia voluptatis ſpectat. Voluptas autem maximè efficitur ex Dei, atque animæ inter ipſos dulci, & amatorio colloquio. Ea ergo nunc colloquia Salomon exponit, quo vno modo res tanta exponi potuit, ipſos ſcilicet, inducens mutuo ſe laudantes, & quam blandiſſimè compellantes ſe, eaque dicentes, quæ dici non ſolent niſi ab ijs, qui in rei amatæ ſinu infuſi voluptate nimia colliqueſcũt, ac primo Deus: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut monilia*. Laudat nunc parcius omnia, eadem poſtea cum ad altiorem amoris gradum anima peruenerit, vberius laudaturus. Vera animæ pulchritudo, charitas in Deum eſt. Ea enim vna in cæleſtis naturæ habitum demutati efficimur Deo ſimiles. Eſt autem charitas in incipiente imbecilla, & exigua, quippè que adoleſcere tunc incipiat, & cupiditatibus carnis, quarum adhuc magna vis eſt in corpore tanquam quibuſdam ſpinis obſideatur. Cæterum quamuis charitas minus proferat lumen ſuum in incipiente: tamen extant in illo, atque enitent aliæ virtutes, illæ nimirum, quæ animorum cultrices habẽtur, & ideo καθαρτικαι, id eſt purgatoriæ appellantur: quoniã purgãdis animis adhibentur. quarum munus eſt quidquid ex corpore, & ex ante acta vita exiſtit, quod nocere, aut obſtare charitati poſſit, id reuellere, & quaſi agrum ſic animum ſarrire, quo radices altius agere in eo charitas & melius fruticari valeat. Quę virtutes, illuſtrãt illę quidem, & cohoneſtant animos noſtros, ſed nõ quaſi in eis ipſa pulchritudinis vis, & ſumma abſolutio

E ſit,

sit, sed quasi ornamenta accersita, & exterius adhibi ta pulchritudinis conciliandæ causa. Igitur qui hunc gradum amoris tenent, in ijs purgatorijs virtutibus, suam industriam potissimum probant: fiuntque & ipsi ob hasce virtutes spectabiles, atque conspicui laudeque, & honore digni; quod ipsum hic significatur ijs verborum inuolucris, quibus sponsa pulchra esse dicitur, non tam propter membrorum aptam compositionem; aut propter coloris suauitatem: ex quibus ipsum pulchrum est, quam propter ascita, & extrinsecus adiuncta ornamenta: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. Id autem est, licet adhuc parum charitate valeas, parumque amore mei incalescas: in quo vno summa animi pulchritudo consistit, licetque plurimum terreni, ac sui amantis insit in te, adhuc tamen isti abs te suscepti labores cupiditatum extinguendarum causa, vigiliæ istæ, ista ieiunia, illi luctus acerbi, illique lachrimarum riui largissimi, multum veræ pulchritudinis, atque spiritualis decoris tibi addunt, atque conciliant: sed quid monilibus cum lachrimis, aut quæ huius translationis ratio potest esse? Hic ad ipsa Hebraica nomina, pro quib⁹ interpres, & turtures, & monilia posuit recurramus oportet: eaq; vnde nata sint, & à qua significatione verborum deducta videamus. Igitur alterũ nomen, id est, תור ab eo, quod est disponere, & in ordinem redigere ducitur: alterum ab eo quod est attenuare, & gracilem reddere: vtrumq; autem quis est qui non videat aptissimè cadere in vnam temperantiæ virtutem, cuius officij est carnem luxu exultanté attenuare, & cupiditates se turbidè efferentes compescere, & cogere intra certum ordinem. Temperantia porro ad id efficiendum illis vtitur, quæ commemorabamus ieiunijs, vigilijs, precibus, lachrimis,

quæ

quæ partim ipsa ex se parit, atq; producit, partim ab alijs virtutibus precario sumit, & in suos vsus conuertit. Nec verò id solum ex Hebraicorum nominũ notatione probamus, sed multo etiam magis ex eorundem significatione, id est, ex ijs rebus, quas ad res significandas assumuntur: nam turturum gemitus, atque querelæ nobiles sunt: ijs autem querelis in arcanis literis animæ vitia detestantis, ac præteritam vitam dolentis lamẽta, significari solere sancti, & probati scriptores tradũt. monilia verò, quæ collo circũiecta ipsum arctè cõstringũt, atq; circũdant, eo nimirũ ipsorũ arcto cõplexu, atq; ambitu, haud ineptè referri possunt ad declarandum seuerũ illud, & austerum uitæ genus, quod seueris continentię legibus coercita, & quasi circunscripta omni immodica, & superflua cupiditate, animum constringit, ac circumcirca concludit: quod autem sequitur: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* In eo Deus primum hunc suum amatorem admonet, vt perseueret in eisdem pœnitentiæ, & temperantię operibus, vtque sibi ex eo uirtutum genere maiora adiungat quotidie ornamenta. Deinde illi pollicetur effecturum, ut isti labores, & dulces, & fructuosi ipsi sint, auro videlicet, atque argento pretiosiores: cuius spe promissi erectus ille, gaudioque perfusus, de præsentia Dei, è uestigio respondet: *Dum esset Rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suum*: Videlicet, ne quis ipsum ingratitudinis arguere posset, promittit pro uirili sua parte vicem relaturum: hoc est, effecturum boni exempli odore bono, ut à cunctis hominibus laudetur, atque celebretur Deus, sed cuius quæso rei odore? Nardi, inquit, habet aũt Nardus Symbolum pœnitẽtiæ ex charitate profectæ, & cum charitate coniunctæ: ex quo intelligi põt quam

inter se consentiant ista omnia: nam quia iusserat illi Deus, vt in instituto pœnitentiæ, & temperantiæ officio perseueraret, qui quæ eidem promiserat, se pro eo quantum in eis virtutibus elaborasset magna præmia repensurum, ideo aptè respondet, se nardo sua eaque odoratissima perfusurum ipsum, id est se tandiu perseueraturum in cęptis pœnitentiæ, ac temperantiæ operibus, quoad non modo ipse bonus efficiatur, sed etiam alijs videatur talis esse: quoad inquam non solum ipse eas sibi conciliet, & in se efficiat virtutes, easque comprehendat, atque complectatur intra sese, sed etiam eo vsque quo ad multus, & suauissimus boni exempli ex eis odor exiẽs, & ad alios perueniens eos moueat, atque excitet ad laudes Dei. Sed cur præcipuè purgatoriæ istæ virtutes odoratæ dicuntur? curve odoris nomen potissimum attribuitur illis? quia hominum oculis magis quam reliquæ expositæ, maximè eas homines præsentiũt, maximèque omnes admirantur. quod enim factu difficillimum esse iudicat, id quisque admiratur maximè: nihil autem difficilius existimatur, quam expertem voluptatis vitam in labore, & contentione animi semper ducere, propterea quod suis cupiditatibus vulgo omnes inseruiunt. Itaque si quem voluptates aspernantem, cultu tenui, atque victu vtẽtẽ, sanctisque laboribus vacantem vident, vident autẽ facillimè, ex meliore, atque diuino quodam genere hominum illum putant, Deumque ob eam rem laudant, quæ Deo est gratissima laus. Igitur hoc loco homo iustus pœnitentiæ operum odore bono cunctos mortales ad Dei laudes excitaturum, eaque laudum voluptate, & tanquam dono Deum remuneraturum se esse, nec ab eo studio edendi quotidie, ac proferendi sibi vtiles, Deo gratos, cũctis hominibus

salu-

ſalutares, & prædicabiles pœnitentiæ fructus deſiturum vnquam confirmat: ideoque adiecit: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*, & quod in eundem ſenſum, eandemque ſententiam ſtatim ſequitur: *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Nam Cyprum, id eſt, vt ſupra diximus, opobalſamum corporibus illitũ corrumpi ea prohibet, quod item myrrha facit, ideoque vtrumque aptè transfertur ad ſignificandas pœnitentiæ, atque temperantiæ virtutes, quę immodicis cupiditatibus obſiſtunt, eiſque animum corrumpi non ſinunt, quarum virtutum tanquam faſciculis è myrrhæ, & Cypri floribus concinnatis ſinus ſuos hic iuſtus refercit, quo oſtendat cordi ſibi illas virtutes eſſe, & quamuis amaras, gratas eas habere: *Ecce tu pulchra es amica mea; ecce tu pulchra, et oculi tui columbarum*. Ex ſermone inſtituto cum Deo, æquè ipſo amoris actu, animus ipſe pulchrior, ac melior ſenſim efficitur, iamque illius amantis ſpecies ipſa per ſe, non ſolum ob adiuncta ornamenta placere Deo incipit: *Ecce tu pulchra es amica mea*. Pulchram, & amicam vocat, & ea re pulchram, quia amica eſt: pulchram autem nondum ex omni parte, propter turbidos quoſdam motus, quos nondum compreſſit, ſed quod ad oculos attinet. *Oculi tui*, inquit, *columbarum*. Quod in corpore oculi, id in animo ea vis eſt, quę in vltimum, & extremum bonorũ appetitu, & amore fertur: quæque à noſtris Theologis non prorſus inepto verbo intentio appellatur, nam ſicut oculi ſunt in motu duces, quibus ſine ingredi, ſine offenſione vix poſſumus, ita finis vltimi, extremique bonorum voluntate ducimur, atque dirigimur in omni vita, vſque eo, vt neque inſtituere à principio aliquod opus, neque ſemel inſtitutum, id

rite exequi vllo quo possimus, nisi ea nos vis & inducat, & regat: ex quo ea vna vel recti cursus, vel postremi erroris, aut omnis, aut certè præcipua causa censetur. Nam si ad id quod verè bonum est, semel appulsa in illud intuebit, & spectabit semper, haud dubie vitę quasi nauis cursum in hoc seculi vasto, & procelloso mari ad certissimam cynosuram dirigens hominem in portum felicitatis inducet: sin autem pro vero bono falsum bonum complexa fuerit, naturam hominis, & naturæ consentanea officia peruertens, illum præcipitabit in interitum, verum autem hominis bonum Deus est. Hunc igitur qui sibi pro fine constituunt, & in eius vnius amorem, atq; cultum omnes suas cogitationes atque studia referunt, ij quamuis interdum impediantur affectibus, quos nondū exuerunt, quo minus in omni sua actione efficere, atque consequi perfectè possint illud honestum quod cupiunt, quodque contendentibus ad Deum vnicum, atque directum iter est: tamen multum valent ea ipsa voluntate animi in Deum tanq̃ in verum & supremum finem, efficaciter per eiusdē Dei gratiam intenta, atque directa: nam ab illa hábent, vt & boni & iusti viri sint, & vt Dei filij, & ei⁹ ipsius Dei naturæ participes similiter nominentur: non quod nihil deforme, nihilque quod resecari debeat in illorum insit animis, sed quod huius partis vbi illa bene erga Deum per gratiam affecta est, ea vis sit, vt virtute, atque efficientia reliquarum omnium partium perfectionem & absolutionem in se ipsa contineat, sicut scriptum est: Si oculus tuus lu-
Matt. 6. cidus est, totum corpus tuum lucidum erit. Quare qui animus isto modo affectus est, appellatur sanè pulcher, sed eatenus quatenus obtutu, atq; intentu oculorum, id est, intentionis ipsius directionę in diuinum

uinum

uinum lumen, ipsiusque diuini luminis atque gratiæ communione, ignea & micantia lumina columbarum refert. Oculi tui, inquit, columbarum: cui illa. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.* Et quidem sine exceptione vlla, sequitur. *Et lectulus noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina.* Variè hoc exponitur, lectuli nomine, alijs priuata cuiusque studia, alijs vitæ institutum, vnicuique hominum generi proprium, alijs quiescendi in eo quod quis adeptus est, desiderium & cupiditatem intelligentibus, nos omnes has sententias, quoniam in singulis illarum aliquid veri inest, exponemus. Qui priuata studia ad quæ quisque natura & introductione animi fertur, in lectulo intelligunt ita dicunt. Cupere omnes, præsertim eos qui in virtute, haud multum profecerunt, Deo gratum facere ijs in rebus, quæ ipsis item grata sunt, nec tā Deum sequi velle, quam ipsum ad se trahere, ac deuocare cupere, eosque propriè dicere. *Ecce, tu pulcher es dilecte mi, & decorus, & lectulus noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.* Quibus verbis ita fatentur, se affici diuinæ pulchritudinis amore, itaque coniungi cum Deo velle, vt tamen tacitè ad lectulum suum, & ad delicias suas ipsum inuitent, pertrahereque conentur ipsum ad ea q̄ ipsis dulcia & grata sunt, hoc est, cupiant, atque desiderent probare Deo suum laborem in eis operibus, muneribusq; obeundis, quæ ipsi munera atque opera obeunt cum voluptate. Altera sentētia & interpretatio est, lectuli atque domus nominibus, translatè significari vitæ cuiusq; institutum. Etenim vniuersi homines, quo id assequā tur, quod sibi summè expetendū proposuerūt, certū aliquod, & ad id, quod quærunt, aptum atque cōducens

Hos arguit Bernardus ī Can. sermo. 46.

cens vitæ institutum, atque rationem sequuntur: ei que vacant maximè atq; incumbunt tãquam lectulo, qui diuitias amant, rem augẽt mercatura, qui honores ambiunt, in populi aut principum gratia colligenda laborant, quos voluptuosa iuuat vita, ij mol le ocium persequuntur, ijsq; artibus vacant, quibus fœminarum amor facillimè conciliatur. at qui cęlestis vitæ cum Deo degendæ cupiditate tenentur, vitæ genus eligunt, durum, monasticũ, voluptatis expers, laboris plenum, in quo minimum iucũditatis sit, laboris verò, & ærumnarum plurimum. Quã in vita & omnium quæ in vita iucunda sunt negatione, atq; fuga, Deum cum inuenerunt, non solum id assequuntur, vt Deus illis, qualis est omni ex parte pulcher, & amore dignus appareat, neq; solum id assequuntur, vt ex Deo inuento summas voluptates percipiant, sed etiam, vt illa ipsa quæ inueniẽdi eius causa subierunt mala, labores dico illos, vigilias, ieiunia, dulcia illis & iucunda, & ampla, & optabilia sint, assequuntur, & ob eam rem dicunt. *Ecce, tu pul cher es, et decorus, lectulus noster floridus*. Id est, non solum tu pulcher & decorus es, séd hęc etiam viuendi ratio tui inueniendi gratia suscepta, lectulus inquam hic in quo sedemus, quique nobis perangustus quondam ac vix ferendus est visus, iam vel rosa ipsa mollior sit, atq; gratior: nec dubium est, nõ modo quin ita sentiant isti, sed quin re ita sit, quod illi maximè experiuntur verum esse, quibus res aduersæ aliquando euenerunt, ij enim, si tamen (quod illos facere iustum est, moderatè ipsa mala ferentes Deum æquo animo laudant) eique vni fidunt, eam in medijs malis ex Deo, qui iniuria oppressis semp adest, consolationis, ac suauitatis sentiunt magnitudinem, vt iam non modo constanti & forti animo

fortu-

fortunæ damna perferant, sed ut pro bonis ea, & optabilibus rebus habeāt, ex animoq; ac verè dicāt. *Et lectulus noster floridus est, et tigna domorum nostrarum cedrina: laquearia nostra cypressina.* Tertia ac postrema ratio est ea, quæ ex lectulo ac cedrina domo quietem in eo bono, quod quis adeptus iam est intelligit, atque interpretatur: quæ mihi ratio ob id probatur maximè, quòd affert sententiam, & interpretationem valde cum superiori oratione congruentem, & consentaneam. Nam consequutionem optati boni natura sequitur desiderium in eo quiescendi, atqui sponsa quod vnum optabat videre sponsum, atque alloqui, id iam assequuta dicitur. quid igitur restat, nisi ut quod assequuta iam est, eripi sibi nolit, utque perpetuum sibi id, atque proprium esse cupiat. Hanc igitur illius cupiditatem & natura consequens desideriū, hoc loco explicat Salamon, cum ipsam inducit domum suam & lectulū communem, quæ quietis atque ocij sunt loca, laudantem & prædicantem: nam dum laudat, tacitè significat quietem se amare iam, & ad eam uotis omnibus aspirare. Et sanè cum omnibus qui labores subierunt, alicuius adipiscendi causa, insitū est, id postquam adepti sunt, vt cessare non nolint, tum idest maximè proprium eorum qui multis, & ardentibus cupiditatibus circunsessi, pęnitentiæ labore, tanquam ferro, per medias hostium acies, viam sibi ad Deum aperuerunt, idest, incipientiū de quibus nūc agimus: nam illi quo propter insolentiā, & Dei colloquia dulciora ipsis, & pęnitentiæ officia magis aspera accidunt, eo magis optant vacationem sibi, ac requiem aliquam laborum dari, eoque ægrius à iā degustato bono dulcissimo diuelluntur, & ad institutos pœnitentiæ labores reuocantur; cuius rei

exemplum D. Petrus prodidit in sese: nam quemad
Matt. 17 modum ille cęlesti, nec opinata luce, Christique latè splendentis plena diuinæ maiestatis specie perstrictus nesciens quid diceret, aiebat. Bonum est nos hic esse, sic istis ad primos Dei congressus amore diuino ebrijs, ac quasi debellatum iam esset, de sola pace cogitantibus, in mentem non venit, ut cogitent restare ipsis adhuc in suo corpore multa ex veteri homine, magno sibi labore domanda. Quare illi paulo post, idest capite sequenti merito dicitur, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Cuius orationis, quæ sit vis dicemus, cum ad id loci peruenerimus.

Capvt Secvndvm.

Ego flos campi, et lilium conuallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios, sub umbra illius quem desiderauerā sedi, et fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me in cellā vinariam, ordinauit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore lāgueo. Læua eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam quousque ipsa uelit. Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum, en ipse stat post parietem nostrū, respiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera amica mea, formosa mea, et veni. Iam enim hyems transijt, imber abijt et recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: vox tur-

turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, uineæ florentes dederunt odorem, surge, propera amica mea, speciosa mea, et ueni. Columba mea in foraminibus petrę, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, uox enim tua dulcis, et facies tua decora. Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam uinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, et ego illi qui pascitur inter lilia, Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ, reuertere, similis esto dilecte mi capreæ hinnuloque ceruorum super montes Bethel.

EXPLANATIO.

EXequitur, quod exponere instituit in mutuum inter istos coniuges amoris, atq; laudum certamen. *Ego flos campi, et lilium conuallium.* Ambiguũ est vtrius illorum hæc oratio sit, nam ex vtriusq; persona accipi potest, nisi quod ipsa rerum natura postulare videtur, ut eam sponsæ tribuamus, nam se laudare fęminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, hæc cum proximè præteritis adnectenda sunt, & cuncta vno prolatu dici intelligẽda, ut post lectuli flores, & post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad vna secum permanendum inuitat, adijciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti & nusquam interrupto spiritu. *Lectulus noster floridus est, et tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina, et ego flos campi.* Quo videlicet omni ratione lectuli amœnitate, domus magnificentia, sua ipsius pulchritudine, & venustate ad se amandum sponsum prouocet, & alliciat. *Ego flos campi.* Quod flos interpres vertit, id in Hebræo est, חבצלת Habaceleth.

leth. porrò tradunt genus esse rosæ colore nigro, quidem, sed specie venusta, & odore suaui; quod valdè quadrat sponsæ, quæ item nigra, & formosa superius dicta est. שושנה flores sunt seni s folijs. Conuallium verò epithasim habet: nam in conuallibus lætius hæc omnia proueniunt propter humoris maiorem copiam: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Hæc iam à persona sponsi dicuntur, qui ab eo quod postremum in oratione sponsæ fuit, initium faciens, eam iterum laudat, & quod lilio conuallium similis ipse, dictus est, docet id sponsæ aptissimè conuenire: nec id solum vt lilio similis sit, sed vt inter spinas lilio, & sibi attributas laudes in sponsam retorquẽs, auget eas, & amplificat: nam quæ iuxta spinas nascuntur rosę, eo pulchriores vidẽtur, eoq; magis oblectant oculos, quo spinarum, quibus obsidentur, horridior est species: nam horrore illo illustratur rosarum nitor. Itaq; dicit quod me lilio sponsa adsimilas, id in te plánè quadrat, quippè quæ & ętatis virore, & specie, liliũ omninò refers, vt quantum rosa ab spinis distat, tantum ipsa forma præcellas reliquas fœminas, atq; vt lilia spinarum, iuxta positarum appositu videntur pulchriora, sic reliquæ fœminæ tecum compositæ formæ decus tuum illustrius reddunt: *Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios.* Quantum, inquit, malus, & amœnitate foliorum, & pulchra pomorum specie, aut ilicem, aut quercũ superat, rigidas, & incultas arbores, tantũ meus spõsus elegantia formæ vincit reliquos. Et certè multũ amœnitatis habet malus arbor cum folijs, tum pomis abundans: nam folia prætcr quam quod figurã habent valdè cõcinnam, viridi inficiuntur valdè amœno: pomis verò ex albo, aureoq; modicè rubentibus

Bernar. hom. 48. in Cãt.

tibus nihil ad aſpectũ pulchrius fieri poteſt. Ex quô intelligitur maiorem laudem, quam quæ ſibi tributa fuerat ſponſam in ſponſum contuliſſe, vberiusq; illum laudaſſe: nam lilia, quorum ſimilis dicta ipſa eſt, nullus ex ſe fructus edunt: malus verò vtroque excellit, & pomis, & ſpecie. Quoniã porrò vſu ſæpè venit, vt malus arbor, ijs qui ipſam intuentur amœnitate vmbræ, pomiſque ſuis deſiderium inijciat accedendi propius, & deſidendi ſub ipſa, inibique dũ ſe æſtus remittit commorandi, pomaque ex ea carpendi: ideo in cœpta ſimilitudine perſiſtens, ac longius ſponſa progreſſa commemorat, ſponſum ſuum cum ipſa vidiſſet, in eandem voluntatem, atque cupiditatem ſe inductam fuiſſe propius, ſcilicet, accedendi, pomaque carpendi, idque ita feciſſe. In vmbra, inquit, illius, in qua deſiderabam deſidere, ſcilicet, & quietem capere, ſedi, id eſt, quod optabam obtinui, perfeci quod cupiebam. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Hoc eſt voti mei compos effecta, quam ſummam optabam, mihi dari illius copiam conſequuta ſum. Atqui optarat non ſolum alloqui, ſed & deoſculari, & amplecti: id igitũ factũ ab ſe eſſe honeſta verborũ trãslatione ſingnificat. Nã viri ſui optato aſpectu commota, atque eiuſdem ſermone, atq; blanditijs penitus inflammata, media inter verba ĩ complexus illius irruiſſe intelligenda eſt: intelligenda inquam eſt, non quia fecerit, ſed quia feciſſe fingitur, & ad eam rationem, oratio eius accommodatur. itaque adhærens viro ſuo, collumq; ipſius arcte complexa, cupit à legiſſe oſcula intelligitur, & ipſos inter amplexus, atque oſcula interruptis vocib. illa dixiſſe. Nam vt ſuo poſtea dicemus loco, eadem iſta accidunt in congreſſu animæ cum Deo, cuius congreſſus imago hic exprimitur. *Introduxit me in*

cellam

cellam vinariam. Vini nomen, atque rem ad voluptatem significandam transferri solere, superius dictum est. Cella igitur vinaria, summam quādam & exaggeratam voluptatem, vel potius cumulum atq; conuentum voluptatum omnium significat, quo sponsus sponsam introduxisse dicitur, quia suum erga illam amorem, quibus potuit maximis documentis testificatus est, quare subdit. *Et ordinauit in me charitatem*. Eo enim introduxit illam in cellam vinariam, id est, in gaudij atque voluptatis domiciliū, quia ordinauit charitatem, id est, maximam ipsam, maximeque excellenti, atque conspicua charitate complexus est. Nam ordinandi verbum, vt in re militari vsurpatur cum ordinare acies, cumque ordines militum dicimus, sic hoc loco est accipiendum, vt ex Hebræa voce, cuius loco ponitur, intelligitur: nam דגל propriè significat vexillum erigere, translatè verò eminere, aut insignem esse in re aliqua, vt in acie signifer eminet: igitur suam erga sponsam charitatem ordinasse sponsus, cum dicitur, id nimirum dicitur, nihil illum ad summum amorem fecisse sibi reliqui, magna & maximè illustria amoris documenta ostendisse ipsum, & tanquam sustulisse amoris signum quoddam, quod illa signum, vt strenui milites faciunt, intrepidè sequuta facilè passa est quocunque ille voluit duci se, atque intromitti: nam charitas quemadmodum ipsa nemini insidias facit, ita strui sibi ab alijs, haud quaquam credit: charitas nihil timet, omnia sperat. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo*. Ea est animi nostri imbecillitas & infirmitas; vt peræquè gaudio, atque ægritudine lædamur. Itaque haud multo plures sunt, quos ægritudo conficit, quam quos effusa & immoderata lætitia, quod in amore maximè cernitur:

1. ad Corinth. 13

nitur:

nitur: propterea quod amor, vt in desiderando est omnium ardentissimus, ita in gaudendo est effusus, & immoderatus maximè: quamobrem qui ardẽter amant, crebro animo deficiunt, & propè exanimantur, nunc acri desiderio, nunc subita obiecta lætitia victi, neque ad sperandum fortes, neque ad lætandũ valentes, sed ad vtrumque æque imbecilles, & magis quam viri, fœminæ, quarum animi imbecilliores sunt, & ob id impotentius amant: ex quo affectu ducitur hæc oratio: nam magnitudine gaudij quod ex complexu sponsi hausit victa sponsa est, & nimię lætitiæ vires corporis concesserunt. Itaque exanimata, & inter sponsi manus collapsa, vel dum collabitur potius sibi deficienti, quibuscunque rebus possint, vt opem ferant, à suis comitibus petit, aut certè petijsse fingitur, non quidem se animo deficere simpliciter, dicens, sed ea loquens quæ, quos animus deficit, loqui solent, quod est multo venustius. Ac profecto vt hoc loco dicam, quod singulis propè huius carminis locis iure dici potest, incredibilis est, & maior fortasse, quam quæ vllo ingenio explicari possit, & harum literarum præstantia, & rerum naturæ inter ipsas consensio. Nam, vt de harum literarum pręstãtia primo dicam, cum poesis nihil aliud sit, quam pictura loquens, totumque eius studium in imitanda natura versetur: id quod quidã nostri poetæ, qui amatoria scripserunt, parum certè attendentes, cum se putarent optimè dicere, ab optimi poetæ officio longissimè recesserunt. Verum vt cœpi dicere, cum poesis naturam imitetur, eamque quodammodo loqui doceat, ac nihil aliud ad oblatum argumentum afferat præter apta & decentia verba. Cumque in eo vno Poeta maximè elaborare debeat, vt quæ insunt in re proposita, aut quæ pro illius rei natura inesse

ipsi

ipsi par est, ea sententiarum, atque verborum tanquam colorib. expressa, atque descripta ita exhibeat oculis conspicienda, vt non tam dici, quam agi videantur: vt quod de Ennio dictum est, si quæ ab eo dicta præclarè, & scripta sunt, eadem dicere musæ vellent, eas nó alijs verbis, quam quib. Ennius vsus est, vsuras fuisse, idem efficiat ipse, suumque argumentum ita perficiat, eoque cuncta eloquatur modo, quo modo natura ipsa eloquutura esset, ei si loqui liceret. Cum itaque omnis Poeticæ præstantiæ, atque laudis gloria in hoc vno sita sit: affirmo in hoc amorum argumento, & in hac duorũ inter se amantium, mutui amoris expositione, Salomonem reliquos omnium linguarum, atque gentium Poetas, & oratores omnes, tam longè, tamque multum superasse, vt si quæ illi scripserunt, cum eius scriptis conferantur, statuendum sit, in illorũ literis amoris quidem inesse vmbram quandam pertenuem: solidam autem, & expressam, atque adeo viuam, & spirãtẽ, atque agentem imaginem contineri in his Salomonis scriptis. Nihil enim eorum, quæ in amore accidunt à Salomone, vel est prætermissum, vel non ita dictum, quomodo dici optimè, & significantissimè potest: nam quæ prima in amore sunt desideria, atque suspiria, eorum primo loco mentionem fecit: ijs adiecit colloquia pręsentium mutua, verborumque blanditias, quæ natura desiderio succedunt: hæc sequuntur corporum comlpexus, & animæ atque spiritus communio, quibus ex rebus incredibilis voluptas exoritur, & existit: & qua in re honestè explicãda alij vehementer laborare solent: itaque vel taciti totum eum locum prætereunt, vel præter decorem pudoris iacturã faciunt, eam Salomon ita aptè exposuit verbis translatis, & mali arboris similitudine

indu-

inducta, ut quamuis rem ipsam oculis propè subiecerit, honestas tamen, & verecundas aures nihil offenderit. Ac demum ne qua in re deesset suscepto argumento, quia interdum contingit, vt ingenti voluptate liquescens, & in lætitiam effusus amatorum animus corpus destituat, quoniamq; id non tam sæpè viris, quam fœminis accidit, quorum est ingeniũ imbecillius, ideo sponsam inducit ad extremum lætitiæ, veluti oneri succumbentem, ac omnibus cum corporis, tum animi viribus dissolutis collabentem. Atque hæc ille omnia non commemorat vt facta, sed quo plus, & virium haberet, & suauitatis oratio, quasi agerentur exponit, personas ipsas agentes ea, atq; loquentes inducens. Nec verò ad eorum expositionem adhibet à se excogitatas aliquas, & ingeniosè elaboratas, aut sententias, aut verba: sed è media hominum vita, atq; cõsuetudine sumptas voces numeris dulcissimis alligat, ut non tam carmen panxisse videri possit, quam amorem ipsum, affectusq; amoris omnes, & quæ in amore accidunt vniuersa excitasse, & motum illis, ac vocem dedisse, in scenâq; introductis imperasse, suam vt quisq; personam ageret, eaque diceret, quæ pro natura cuiusq; apta cuique, & conuenientia essent, vt vel hoc ipso satis constet prodita hæc scripta fuisse à maiore facultate, atque vi, quàm est humana facultas; atq; hæc de præstantia harum literarum. Quod verò ad rerum naturæ consensionem attinet, quis non miretur, tam arctis similitudinũ vinculis res genere, & natura plurimum distantes esse colligatas: tamque consonare inter se ea, quæ maximè dissentire videntur, humana scilicet, atq; diuina, corporea & expertia corporis vt ad cęlestes amores, & eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus propriores, atque expressiores

res similitudines,& imagines petantur,atque duca tur,quàm humanis amoribus.Nam quamuis appetitus ille pulchri,qui est in vtroque amore, ardentior in vno sit,quam in alio: tamen pro portione vtriusque eadem in vtroque amore exordia sunt, ab eisdem,aut à similibus rebus incremēta suscipiunt: similes ac ferè ijdem motus, & effectus existunt in vtroque: progressiones denique vtriusque absolutionesq;, & fines sunt prorsus pares, atq; vt pulchri ea species,quæ in corporibus cernitur, & qua vulgo notus amor excitatur,ab intelligibili,& incorporea pulchritudine ducitur,& participatur: estque tanquam vmbra quædam pulchri,quā ipsum veri pulchri,veluti corpus in terras iacit,sic corporeus ipse, & terrenus amor diuinum,&cœlestem amorem imitatur,& ijsdem,quibus ille vestigijs ingreditur:itaq; non solum quia huius amoris terreni,scilicet,atque humani natura,atq; ratio nota nobis est, Salomen, aut potius per Salomonē Deus eo voluit vti,ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui: sed quia inest in illo sui amoris imago,ea qua nulla esse potest,aut expressior, aut melior, idcirco eo vsus est,idque habuit causæ, quare tam exquisitè,tamque omnibus suis partibus integrè constantem humani amoris effigiem in hoc libro perfecerit.Nimirum,quia videbat nihil in illo amore esse,quod non aptè, atq; commodè posset ad diuinos amores transferri: ex quo erat consequens, vt quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum esset,& quo plus in ea perpolienda curæ positum, adhibitis omnibus,& artis,& ingenij coloribus, eo apertior efficeretur,ac notior diuini amoris vis, atq; natura,cuius in lucē proferendæ,& illustrandæ causa omnia ista elaborabat.Sed de hoc, quoniam aliàs

dicemus,

dicemus,vel potius,quoniam toto opere sparsim di cendum est,nunc plura dicere supersedeamus,& eo reuertamur,vnde sumus digressi. Animo,inquit,destituor,nec lætitiæ vim ferre sustineo: accedite propius,flores date, vina spargite fugientem spiritum quibuscunque potest reuocari rebus,floribus,vino, pomis reuocate,& ad ipsum sponsum conuersa fulci,inquit,tua læua,languidum meum caput, vinci, dextra occiduum corpus, meque ruentem retine. Huiusmodi namque dici in animi deliquio solent, dicitque ea hic sponsa deficiens, aut certè fingitur dicere,atque ea cum dicit,non solum illam defecisse intelligimus, sed deficientem, & collabentem, opem implorantem ipsam, eiusque iam decline caput,& suffusas pallore genas pene videmus. *Adiuro vos filiæ Sion per capreas,ceruosque camporum,ne suscitetis,neque euigilare faciatis dilectam,donec ipsa velit.* Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet, id agente,quo quiete languidum reficiatur corpus: igitur quasi ex deliquio in somnum sponsa incidisset,eam sponsus molliter in lectulo collocasse fingitur: conuersusque ad sponsæ socias eas adiurasse, quietem vt ipsæ agerent tantisper, dum illa somnum capit. Obtestatur autem per capreas, ceruosq; camporum,propterea quod cum sponsa ipsa, tum sponsæ comites virgines inducuntur vitæ rusticæ deditæ, & venationis studiosæ ex illius gentis more:etenim de Tyrijs virginibus,quæ Palestinijs vicinæ sunt,extat illud Poetæ.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram.—
Et quoniam ita communis ratio sermonis, atque vsus fert,vt à quibus aliquid obtinere volumus, eis prospera imprecemur in eis ipsis rebus quarum studio tenentur,itaque ad militiæ deditum agentes,ita

te victorem complectar, ad magistratus studiosum, ita te Consulem conspiciam dicere solemus, & Poeta Lyricus naui qua in Græciam traijciebat Virgilius, quo ipsum incolumem Athenis redderet, Pollucis benignũ sydus, ac secũdos vẽtos ita precabatur.

Sic te diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sydera,
Ventorumq; regat pater.
Obstructis alijs præter Iapiga
Nauis, quæ tibi creditum—
Debes Virgilium.—

Quia igitur ita consuetudo, atq; ratio nostri sermonis fert, iccirco ceruorum, atque caprarum, quarum illæ venationi studebant mentionem intulit, obtestaturque sponsus sponsæ comites, pro eo quantum cupiunt, dum venantur capreas sibi dari, quas certis ictibus iaculando conficiant, vti parcant cubantis sponsæ, & somno indulgentis placidissimam quietẽ rumpere: atque hæc hactenus. Nam quæ sequuntur tanquam ex alio nata principio, noua argumenta amoris continent. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*. Dubium est, vtrum hic inducatur sponsa vigilans, & ea quæ sibi vigilanti euenerunt exponens, an dormiens potius, & somnorum visis affecta inter dormiendum id loquens, quod per quietem sibi videbatur videre. Non nullis placet, quod item mihi non displicet, noui argumenti hic exordium poni, sponsamque induci commemorantem spõsi ad ipsam reditum: nam postquam illa quieti se dedit, discessisse ab ipsa sponsus fingitur, & in agrum se contulisse, paulò post reuersurus. Adduntque ijdem non opportere, in ijs amatorijs sermonibus quærere quid rerum natura postulet, sed quid amantium vsus atq; ratio ferat. Etenim

illam

illam domi inclusam reuertentem sponsum, & montium iuga cursu superantē videre, haudquaquam potuisse: sed desideranti illi, & de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, & præfestinantis speciem vt fit, ad animum occurrisse: accidisse autem, vt ad cogitationem aptè euentus caderet, vtque ille rediret, cuius de reditu sponsa cogitabat, quemque iam aduentare animo præcipiebat: nam euenire sæpè, vt eorū quos amamus, & à quibus absumus, proximos, & instantes reditus, species quædam veluti nūcij prçcurrāt, quæ nobis de amicorum nostrorū reditu nihil alioqui, aut cogitantibus, aut certi, exploratique habentibus de repente se offerunt, & subito desiderio nos accendunt, voluntatemque nobis inijciunt, & cogitandi de illis, & agendi: denique efficiunt, vt pro eo, ac cupimus, iam se in viam dantes illos, iam iter facientes, maturantes, aduentantes, limenque ipsum superātes domus, sic animo quasi oculis videamus: quod vtrum casu fiat, an rerum naturæ arcana consensione aliqua incertum sanè est, quin autem fiat non est dubitandum. Hanc igitur rationem si exequamur priora illa: *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles*. Quæ de aduentu sponsi sui ipsa sibi sponsa desiderando fingit continere debebunt: posteriora verò, & quæ proximè illa sequuntur, nimirum: *Ecce ipse stat post parietem nostrum*. Quid acciderit re ipsa, vel certè id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo planius intelligatur, ipsam loquentem inducamus, itaq; dicentē: Nescio quid certè boni meus mihi præsagit animus, vtrum fallor, an sponsi mei vocem ego audio? certè audire mihi videor, ipsumq; concitato cursu redeuntem videre: at ò nunquam amantis animus fallax, en adest ipse, nec opinione falsa sum: ae-

deſt certè, iamque ipſum limen domus ſuperat, meque è ianua ſalutat: ſed quo ille diſparuit, quoue abijt? vt ſe oculuit poſtibus, vt rurſus apparet, rurſuſque occulitur, vides vt caput intulit feneſtræ, vt emicuit pulcher. Alijs videtur, quorum nos ſententiam libentius ſequimur: propterea quod præteritis præſentia aptè connectit, & ad ea q̄ in re euenire ſolēt, ſeſe valdè accommodat: itaque alij dicunt, quemadmodum animi deliquium natura ſomnus ſequitur, ita ſomno inſomnia agnata eſſe, in ijs maximè, quorum animi grauioribus curis ſollicitantur, quales ſunt amantes omnes: quare ſponſam quæ hactenus dormire dicta eſt, nunc conſentaneè fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quæ cum vigilabat, verſabat in animo, quæque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia iſta dormientem ipſam ſecum egiſſe, ac loquutam fuiſſe, aut certè quaſi per quietem ea egiſſet, atque vidiſſet commemorari, pulchrèque quadrare, vt quæ ſuperius inducebatur, ſe ipſa excrucians, quod ſuo ſponſo carebat, ea nunc fingatur per quietem, hauriens ſponſi ſui redeuntis, & aduentantis imagines eiuſmodi, quales fingi à deſiderante, & ſomniante ſolent, non quales re ipſa contingunt, Salomonemque ipſum adeo incubuiſſe, animumque intendiſſe in morum, atque naturæ imitationem, vt quoniam dormientibus, non eadem, quæ vigilantes obierunt, occurrunt videnda, ſed ſimilia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte coniuncta, iccirco obſeruaſſe ipſum, vt verba, quæ vigilāti ſponſæ, & magno deſiderio flagranti carminis huius initio dediſſet, eidem dormienti nunc, & ex deſiderio ſomniorum viſis affectę, non eadem quidem illa tribueret, ſed eiuſmodi, vt ex illis videri poſſint deriuata, atque deducta. Quę eo veriſimilius dici mihi videtur, quia mox

capite

capite sequenti, in lectulo per noctem sponsum suũ quæsiuisse, nec tamen inuenisse illum sponsa dicitur: ex quo apparet illam cubantem nunc, & indulgentem in somnijs induci. Adde quod ipsa totius orationis ratio, ipsaque varietas, & inconstantia dictorum speciem, atque imaginem insomnij præ se fert: quod enim insomniorum visis fit, vt multarum rerum imaginibus multis vna coeuntibus, atq; confusis, nec temporum, nec locorum, nec ordinis, aut naturæ vlla ratio seruetur, sed præsentibus preterita coniungantur, & plurimum inter se loco distantia conferantur in vnum locũ: eius in hac oratione perfectissimè expressa imago extat. Est enim videre in ea sponsam tecto quidẽ suę domus inclusam, agros tamen, & nemora peragrantem, iam videntem sponsum suum, iam ipsum quærentem, eodemque momento temporis, & in agro illum, & secum vna domi esse dicentem, magnaque, & propè mirabili celeritate, fenestras, agros, nemora, cancellos, colles in vnum conferentem, vt quanta visorum esse solet, tanta sit orationis huius, atque Sententiarum varietas: sed iam quid dicat, audiamus: *Vox dilecti.* Ex abrupto, atque præcisè, qualis dormientium, aut subito gaudio affectorum sermo esse solet: *Ecce iste venit*, scilicet corpore, solutus animus distantia æquè, atque proxima videt: *Ecce stat post parietem nostrum.* Vt maturant amantes ad ea quorum cupiditate tenentur dicenda, atque fingẽda: quot enim, & quanta camporum, atque montium spatia, quantulo temporis spatio confecit? *Ecce stat*: Quod non rectè ad sponsam ingressus sponsus, sed per rimas prospectasse dicitur, id ex amantium consuetudine, atque ingenio, mirificè expressum est: nam amatores interdum obuoluto capite ad amicas adeunt, quo

bus multo gratiora, & quo facilius illi persuadeat primò blandissimè appellat illam; deinde nouo Veris aduentu ruris amœnitatem exaggerat: Surge, inquit, vt decubuisse illam intelligas. *Iam Hyems transiit, imber abijt et recessit.* Ne scilicet, aut frigus, aut noxios ægro corpori ventorum flatus causari possit, *Flores apparuerunt in terra.* Descriptio veris à coniunctis, siue accidentibus, vernat tellus, ergo ver est, vt in illo.

Iam veris comites quæ mare temperant
Impellunt animæ Linthea Thraciæ.

Tempus putationis aduenit. Ex Hebræo alij, tempus cantionis, vtrumque autem & verbo Hebræo significatur, & vere fit. Nam vere appetente, & putātur vites, & vinitores dum opus faciunt cantillāt: quāquam cantus omninò cum vere maximè coniungitur: nouo enim solis accessu auctus sanguis cor animantium complet, & lætitia insolita afficit, ex quo canendi cupido sequitur, tam in hominibus, quam in volucribus, vnde in veris descriptione ille.

Ducunt in tenero gramine pinguium
Pastores ouium carmina fistula.

Vox turturis. Nam hyeme ineunte turtures è Palæstina discedentes, calidiores regiones petunt: veris autem initio reuertuntur. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.* Iam cuius rei causa ipsam vocet aptè, & verecundè explicat, similitudine ducta à columbis, quæ ex omnibus volucribus maximè inter se amare dicuntur. Columbis inquam non cicuribus, sed feris quæ in rupibus nidulantur, vaganturque per agros, quo magis omnia inter se consonarent: nam ad idem vitæ genus rusticum, videlicet, vocabat ipsam: itaque dicit.

Quod autem te in agrum voco, quo non ego modo, sed valetudo tua te, aerisque ipsa, & locorum amœnitas vocat, tellusque ipsa floribus vernás, vineæq; pampinis vestitæ iam, & latè fragrantes inuitant: itaque quod te voco, ideo voco, vt quantum columbę, quæ rupes, & rura colunt, amori vacant suo, tantum nos ab omni cura vacui indulgeamus nostro: in agrum itaque veni, & mecum vna viuito ad exemplum columbæ, quæ sociam sequuta, eamque iuxta assidens, ac mutua, atque dulcia murmura, atque oscula miscens, in amore ætatem degit. Innuit porrò, atque quodammodo tacitè illam docet rationem eam, quâ se amari ab ipsa velit. Nam columbæ vt sunt maximè inter se amantes, ita fidei obseruantes sunt maximè, & ob id ipsum sunt mirum in modum suspiciosæ: quod potissimum in maribus cernitur. Nam, vt est videre, peregrè reuersi, vt compares aspiciũt, statim nescio qua mala suspicione tacti grauiter commouentur: itaque tumet illis statim pectus, & raucum quiddam, atque iræ plenũ frementes, caudaque contingentes humum maxima celeritate, vt & iratum animum, & sui impotentem facilè agnoscas, illas obeunt circum circa, ac rostro ipso interdum acriter feriunt, læsæ pudicitiæ ipsi dum aberant, & violatæ fidei, aut certè ipsorũ sinistræ suspicionis velúti pœnas repetentes ab innoxijs; quæ illæ omnia mira mansuetudine tolerant. Nã neque ab illorum aspectu se subtrahunt, aut longiùs abscedunt, aut quamuis grauiter percussæ referiunt ipsæ illos aliquando, sed eo vsque perferũt, quoad ipsarũ patientia maritum ferocia victa, animũ item illi induunt placatum & mitem, & irarum ac suspicionis obliti, de integro amicitiam ineunt, rostra; scilicet, atque oscula mirabili charitate iungentes, quæ omnia

nia ad ſpiritualia,& diuina relata magnos ſignificatus habēt,vt ſuo poſtea loco dicemus, nunc ſatis ſit vidiſſe,quàm aptè columbarum natura, atque ratio ad amoris transferatur ſignificationem. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea noſtra floruit.* Non ſatis conſtat quis iſta dicat, & quidem ſi ſponſæ ſunt hæc verba, quam ego ſententiam magis probo,quanquam videri poſſit alicui parum illa cohærere cum ſuperioribus, tamen verè multum cohærent, & ex illis ducuntur, res ipſa ſi quemadmodum ſe habet,attentè conſideretur. Eſt enim familiare fœminis quo tempore ſe à ſuis viris maximè amari vident,de eo quod ipſis vel triſte aliquando accidit,vel periculoſum in futurum imminet agere,atque queri nullo ſæpè agendi idoneo argumento ipſis oblato,& planè intempeſtiuè. Nam ab amore ipſo, & ab experta erga ſe virorum ſuorũ voluntate, atque charitate inducuntur ad querelas huiuſmodi, quibus illæ querelis quodammodo teſtificantur,& quam ipſæ viros ſuos tenerè diligant, & quam ſe ab eis diligi,atque amari credant, vtque arbitrentur, atque confidant illos ſibi in omni ſuo periculo præſidium allaturos. Igitur ſponſo vocanti & inuitanti,& blandiſſimis verbis teſtificāti amorē ſuum,nihil ad id,de quo agebatur reſpondiſſe ſponſa dicitur,præter id verò ex fœminarum ingenio nimis aptè dixiſſe. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas,nam vinea noſtra floruit.* Nam ex eo quod nouo veris aduentu vineæ palmites agere dictæ ſunt, recordata fingitur vineæ cuiuſdam ſuæ, cui floreſcenti iam, & palmites agenti, à vulpibus vinearum vaſtatricibus periculum imminebat, ideoque prætermiſſis alijs id vnum oraſſe virum ſuum, daret operam, eas vt caperet, ſicque vineam

ſuam ab ipſarum incurſu defenderet, & tueretur. *Capite nobis vulpes paruulas.* Iudæam regionē abundare vulpibus ex libro Iudicum, & Sanſonis facto ſatis liquet: illas autem vinetis afferre ſolere peſtem omnibus eſt notum, idque maximè cū paruæ ſunt: nam poſtquam adoleuerunt, maiores prædas agũt, ideoq́ue paruas vulpes nominauit, eaſque antequā vineæ florere inciperent capi voluit: nam poſtquam vites folia, atque palmites protulerunt difficiliùs capiuntur, propterea quod ijs folijs, atque palmitibus ſeſe occultant. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia.* Quanta eſt in viſis quæ ſomnianti occurrunt, tanta eſt in huius oratione, atque ſententijs varietas: nam modo præſentem ſponſum hortabatur vulpes vt caperet: nunc ad abſentem ipſum & in paſtu pecorum occupatum agit, illumque vocat, & vt reditum maturet hortatur. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Vocandi ſignificationem iſta habēt, ac ſi dicat, heus dilecte mi, meq; ipſe diligēs, qui paſcis inter lilia. Paſcere autem inter lilia dicit, non quod lilia ſint paſcua, ſed quia amantes fœminę ſemper in ore habent roſam, lilia, gemmas, ebur, atque ijs alia ſimilia: ſed quid vocat, aut orat ipſum. *Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, reuertere ſimilis eſto, dilecte mi capreæ hinnuloque ceruorum.* Id autem eſt vt ſimul atq; Sol ad occaſum vergere cœperit, reditum ipſe maturet, iterq; quāprimum arripiat, arreptumque conficiat ſumma celeritate. *Donec aſpiret dies et inclinentur vmbræ.* Pomeridianū & veſpertinum tempus, his verbis ſignificari arbitror non matutinum, vt quidam putauerunt: nam occidēte Sole, lenes aurę plurimum ſpirare incipiunt: vnde ille.

Aſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat.

Itaque

itaque auræ ſpirant cadente Sole, & vmbræ quæ corporum obiectu fiunt, quæque dum medium cæli tenebat Sol ſtabant quodammodo produci lõgius & moueri, atque adeo feſtinare videntur.

Et ſol creſcentes decedens duplicat vmbras.

Et ita quod Latinus interpres vertit, inclinẽtur: Hebraicè נסו dicitur, ideſt fugiant, dicuntur autem fugere vmbræ, occidente Sole, ideſt maturare, ex proprietate ſermonis Hebraici, in quo fugere pro maturare ponitur, proq; ocyus moueri: quale eſt illud q͂d hoc ipſo in carmine poſtea dicitur, *fuge dilecte mi*, ideſt matura: quod etiam ipſi ſeptuaginta interpretes ſatis expreſſerunt, quippè qui hũc locum iſto modo conuertũt καὶ κινηθωσιν αἱ σκιαι ſignificatur igitur ijs verbis, veſpertinum tempus à coniunctis, idque tempus, & non matutinum ſignificari ipſa inſtituti ſermonis ratio poſtulabat: nam amantem fęminam, & ex amore ægram, atque decumbentem, qualis hic ſponſa fingitur, hoc nimirum decebat, vt nollet ſe ſolam noctu relinqui; Rogat igitur virum ſuũ, vt, quoniam rei familiaris, atque pecuariæ cauſa diſceſſit, ſeque ægram deſeruit, illud ſaltem ſibi & ægræ, & amanti concedat, ruri ne pernoctare, domoque abeſſe velit. Sed expoſitis iam huius capitis vocibus, veros earum ſenſus exquiramus.

EXPLANATIO.

EGo *flos campi, et lilium conuallium*. Hæc, ut diximus, ad ſuperioris capitis finem referuntur, eique adiungenda ſunt, & ab ſponſa dici accipienda, quæ videlicet, contenta eo amoris gradu, ad quem peruenit, manere velit in eo. Nam incipiẽtes

vti diximus, quo magis præter eorum spem atque meritum participes sunt effecti bonitatis, atque voluptatis diuinæ, eo citius suæ cupiditati modum statuere volunt: nam facilè sibi persuadent se ad summum peruenisse, ergo quia lectulus illorum iam floret, & quia eorumdem domus electa è materia constructa nitet, hoc est, quia vt ipsis videtur arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare cœpit, floresq; proferre: idest, vt iterum interpreter, quia se collocatos vident in ea vita, quæ non solũ honesta & Deo placens, sed grata ẽt ipsis est, & iucunda, iucunditas vt ea perpetua sibi sit, cupiunt atque optãt. *Et lectulus*, inquit, *noster floridus, et tigna domorum nostrarũ cedrina. Et ego flos campi.* Vt nihil sit, quare non perpetuo manere mecum velis, mihique stabile & proprium efficere gaudium, hoc quod è tuo colloquio & congressu percipio. *Flos campi.* Alij flos saturitatis, aut vbertatis, quod Hispanè aptè diceretur. *Flor de buen año.* Quod ideo verè, ac rectè dicitur; quia iusti, vt iusti, & probi ac Deo grati sint, non à se ipsis habent, sed præcipuè à cęli indulgentia, hoc est, ab eo, cuius de plenitudine omnes accepimus; suntq; propterea flores vbertatis, idest, ab illa vberrimorum bonorum copia, quæ in Christo est, producti flores. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Ita laudat, ut simul erudiat incipientem Deus, nimium citò quietem appetere, & ab honestis laboribus vacationem, multa ei restare perferenda, antequam eo perueniat, quo se iam peruenisse falso putat. Eatenus ipsum esse pulchrum, & iustũ, si cum spinis, idest, cum ijs hominibus comparetur, qui cupiditatum aculeis, cruentantur: nondum autem eo peruenisse, ut perfectis viris connumerari possit, aut conferri. Nam residere adhuc illum in infimo

ſimo bonorum ordine, nec ad illum aſcendiſſe gradum, in quo qui ſunt, non iam ex comparatione malorum pulchri habentur, ſed amatis puellis omnibus, concubiniſq; id eſt, incipientibus, & proficientibus in virtute viris anteferuntur: turpe verò illi, & perniciosum eſſe ceſſare velle, antequã ad eum gradum perueniat. *Sicut malus inter ligna ſyluarum*. Chriſto digna, & verè illi tributa laus: ſed videamus quod ſequitur. *Sub vmbra illius quem deſiderauerãm ſedi.* Declarat voluptatem eam, quam ex diuino illapſu percepit. Quamquam vmbræ ratio, atque nomen tam ſæpè transfertur in ſacris literis, ad Dei gratiam ſignificandam, vt nobis videatur arcanum aliquid, & cognitione dignum latere in eo, & quidem in vmbra, quod cum gratia, & fauore Dei habeat cõmunionem aliquam, ex quo vmbræ nomen ad gratiam ſignificandam poſſit transferri: vnum ferè eſt, quod ad arcendos æſtus valet: nam, quæ illi inſunt cætera, leuitas, fugacitas, lucis vacuitas, cum eo de quo loquimur, nihil affine aut cognatum habent; ſed nunquid in nobis aliquod incendium aliquiſve ignis conceptus latet, aut in legis Dei cultu, eiuſque gratia, & fauore refrigerandi, & æſtus arcendi ineſt aliqua vis? Eſt certè vtrumq; & in noſtris ſenſibus ex illo primo, & noxio ſerpentis afflatu magnum incluſum incendium, & in diuina gratia eius reſtinguẽdi facultas ſumma, modo illi ne obſiſtamus nos, ſed permittamus ipſi vires ſuas, & efficacitatem omnem, vt in nobis exerat, atque explicet. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Conſentaneè, ſcilicet, nam vbi id euenit, vt ſub gratiæ Dei vmbra anima quieſcat, reſtrincto, aut certè magna ex parte refrigerato malarum cupiditatum ardore tum plenè percipit, quanta dulcedinis magnitudo inſit in amore Dei,

ex quo etiam sequitur. *Introduxit me in cellam vinariam; & ordinauit in me charitatem.* Nam hæc iam ad ecstasim pertinent. Sed cum eius duplex genus sit, unum diuini luminis illatione constans, in quo luce cælesti perfusa mens & magnarum quarundã, & sublimium rerum cognitionibus occupata aciẽ suam, ad externa hæc, & sensibilia referre non potest: alterum quod efficitur, atque existit abũdantia ex Deo perceptæ uoluptatis, dico ad hoc posterius genus quæ hic dicuntur pertinere, quod satis apparet ex eo quod additur. *Et ordinauit in me charitatẽ.* Et continenter. *Fulcite floribus, me stipate me malis, quia amore langueo.* Nam ex illapsu, hoc est, ex ijs sermonibus blandis, & prædulcibus, quos cum Deo anima habuit, sensim atque paulatim auctus amor penitus exarsit, & tanquam incendio quodam corripuit omnes animi vires, & in Deum conuertit ipsũ totum. Ex quo factum est, ut non iam amplius corpus curare, sed vacare vni amori, vnumque Deum quam arctissimè complecti, eique adhęrere omninò cuperet: vnde sequitur. *Læua eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Quæ proculdubio diuinis amplexibus fruentis, inque Dei sinu quiescentis, nec modo amantis Deum, sed etiam in ipso amoris actu voluptate colliquescentis, verba sunt. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque camporum; ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.* Qui vacantis Deo animi quietem, & sanctum illud, & fructuosum bonorum ocium interpellant, atque perturbant, uel molestijs inferendis, vel offensionis, atque peccati causis afferendis, quique è delicijs paradisi pertractos sanctos homines in medias huius vitæ turbas conijciunt: & tanquam per vim diuellunt à diuino complexu, impij

& virtutis hostes homines, non secus ipsi faciunt, quã caput ipsorum fecisse legitur, aduersus primos humani generis parentes: atque quemadmodum similiter faciunt, ita similem exitum metuere atque horrere debebunt. Nam detestatur Deus, ac pessimè odit eos homines, qui eo vsque prauo, & corrupto animo sunt, vt non solum peccandi nullũ modum ipsi faciant, sed vt omnes in peccando similes sibi esse velint, adeo ut quoscunque honestæ uitæ sectam sequẽtes uiderint, ad suum gregem pertrahere illos & aggregare summo studio conentur, aut si id minus illis successerit pro inimicis, atq; adeo pro infestissimis hostibus sibi eos habendos ducant. Etenim in eiusmodi homines, siue potius hominum pestes, illa Christi quamuis mitissimi, haud dubiè seuerissima uerba intenta sunt. Qui scandalizauerit unũ ex pusillis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad collum eius, & demergatur in profundum, eademque est huius adiurationis sententia. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque camporum.* Nam his uerbis sine dubio hortatur, atque monet Deus homines uniuersos, quantum sua cuique uita, atque fortunæ charæ sunt, tantum ut abstineant à tam immani facinore, neue bonorum studia uirtutum impedire, aut debilitare audeant, aut quouis modo ipsis bonis molestias exhibeant, ipsi potius illos sequantur: ad eorumque exemplum, mores suos, atque uitam instituant: atque hoc modo, atque ijs uerbis ecstasis incipientum describitur, ad quam ipsi cum peruenerint, ad summũ eius gradum peruenisse putandi sunt. Itaque quæ sequuntur iam ad secundum, idest, proficientium gradum spectãt: ea autem sunt hæc. *Vox dilecti mei,* Dum corporis sensibus consopitis uni Deo uacat

Matt. 18

iuſti animus ad altius virtutis, atque amoris genus vocatur, idque merito: quia creditum ſibi, & ad rem augendam datum talentum, non defodit humi, ſed ad menſam nũmularijs dedit. Itaque, quia propoſiti ſtadij prima ſpatia ritè confecit, ad ea quæ reſtabant, ſimili nauitate obeunda vocatur: ſemper enim De⁹ in maius eos prouehit, qui quæ ab ipſo acceperunt, dona, ritè collocant: cupit enim pro ſua immenſa bonitate, quod quidem ad ſe attinet, ad ſummum omnes euehere. Atque quemadmodum Sol, ſine perſonarum, aut gentis aliquo diſcrimine lucis, quos ex ſe emittit, radios vndequaq; diffundit, neque ſuum lumen vlli mortalium inuidet, imò vltro offert ipſe ſe atque infert, modo ei non obſiſtatur, tantumque ex eius lumine quiſque haurit, quantam illi præbet facultatem inferendi ſeſe, atque introeundi, ſic ex inexhauſto diuinæ bonitatis fonte manans, & ad omnes mundi partes pertinens munificentia, atque largitas Dei vltro ſe offert nobis, atque ingerit, nullumque ſibi conſtituit beneficiandi modum, niſi quatenus ei hos, vel morum prauitate, vel certè imbecillitate, & anguſtia animi aditum intercludimus, locúmque adimimus. Adimimus autem, cum, quæ ab ipſo accepimus bona, aut infructuoſa ea, & ſterilia manere in nobis patimur, aut peſſimè collocata in prauos vſus conuertimus: quam ille habet maximam, atq; iuſtiſſimam cauſam de noſtra cæcitate quærendi, quod cum natura ipſa, & beneficus ſit, & beneficiãdi infinitè cupidus, noſtra, vel ſocordia, vel auerſione animi, & tanquam obſtructione efficitur, vix vt extare in nobis poſſit beneficentiæ ſuæ in nos aliqđ munus, quod illi tam moleſtum eſt, quam ipſum benefacere gratum eſt, atque charum. Nam profectò quicunque largitati Dei obſiſtunt, eamque ingredi

ad

ad se ipsos non sinunt, ij, quod in ipsis est, ex Deo cuius est maximè propria munificentia, atq; largitas, diuinam naturam tollunt: quare illos odit merito Deus, atque auersatur, & tandem nudos, atque spoliatos relinquit, ea auferendo ab eis beneficia, atque dona, quæ prius in illos contulerat. Nam qui bona quæ acceperunt à Deo per suam socordiam, vel inutilia reddunt, vel in suam perniciem conuertunt, satis eo ipso docent, se esse indignos, quibus amplius benefiat. Itaque hos odit Deus, contra autem eos amat, atque quotidie amplioribus beneficijs auget, quos rem cælestem quotidie, & talenta sibi ab ipso credita, diligenter augere videt: vnde est hoc: *Vox dilecti mei.* Nam vt dixi, vocat ijs verbis Deus incipientem, quia gratiæ sibi ab ipso collatæ rectè vsus est, ad maiorem gratiæ gradum, hoc est, ad proficientium in amore gradum, ad quem significandum aptissimè vtitur veris similitudine: propterea quod sicut vere ineunte in serenum aer purgatur, sic ad illũ gradum cum peruenitur, animi libidine, atque concupiscentia, cuius ex halitu cupiditatum nubila in nobis, & fœdæ tempestatis existunt magna ex parte compressa, cęlum primo nitescere, & animi bonorũ serenari quodammodo incipiunt: tunc cæleste illud ac diuinum semen, quod Christi beneficio satum est in incipientibus, exerens suam vim, atque in lucem proferens, vberiusque germinans, virtutum fundit, atq; bonorũ operum lætissimos flores, tunc hyemis transactæ, & malorum, quæ euaserunt cogitatio iustorum subiens animos, præsentis status comparatione, gaudium in illis excitat, & ex gaudio Dei laudes canendi voluntas exoritur: tunc maiori studio quam antea, quidquid virtuti obstare, aut impediméto illi esse, vllo modo potest, quo minus sua edat

germina amputatur,& abijcitur. Tūc eo ſucco, quē à Chriſto vera vite, trahunt atque ducunt palmites, non ſolum ipſi viuunt, ſed etiam tanquam virore, & floribus; ſic rebus optimi exempli oculos intuentiū oblectant. Tunc vetus illud Chriſti maledictū metuens, ficus groſſos ſedulò profert: tunc inſolito & ante id tempus, nō ſatis experto pacis ſenſu affecti, ſe peregrinari in hac terra iuſti ſentiunt, ardereque incipiunt deſiderio cęleſtis patriæ, ſuſpirantque ad illam crebrò, ſonatq; in ipſorum cordibus turturea Spiritusſancti vox gemitibus inenarrabilibus? ſed videamus quod ſequitur. *En dilectus loquitur mihi, ſurge propera amica mea, columba mea.* Non iam columbæ quod attinet ad oculos ſimilem, ſed columbam abſolutè ipſam nominat, vt intelligamus ad meliorum numerum, atque gradum amatricem hanc animam perueniſſe. Et certè ipſo columbæ nomine ſatis oſtendit, quem ad vitæ ſtatum, quemque ad amoris gradum ipſam vocet, perinde ac ſi dicat. Iam res ipſa abs te, tempuſq; poſtulat, vt amoris erga me tui maiora documenta exhibeas, ut quemadmodum veris aduentu flantibus Zephyris quæ hyeme horrebat, tellus vernare incipit, ſic tu cui ego iā ſum factus proximior, meo ex ſpiritu calorem concipiēs, vberiores fructus edere incipias, ut ad illas purgatorias horridiores, & aſperiores virtutes, quas protuliſti adhuc, addas alias nitidiores, quibus animus humanus illuſtratur magis, quæq; propriè pertinēt ad hunc gradum, ad quem te voco, ut ſicut verè cęlum niteſcit, ſic his luminibus mēs tua ſerenetur, & illuſtretur, mihique ipſa poſthac non ſolum ſis colūbæ ſimilis, quod ad oculos attinet, ſed ſis tota columba. Quod cum dicit, mirum eſt, quot, & quantas res hac vna columbæ voce, & appellatione concluſerit.

Chriſo. homi. de turture.

Nam

Nam primum docet charos habere eos homines, qui ipsi columbis similes sunt, id est, eos qui non aliud ore promunt, aliud pectore occultant, sed sui vbiq; similes sola simplicitate pollent: quod enim cuique simile est, eo delectatur maximè. Est autem Deus natura sua maximè vnus atq; simplex, ac omni ex parte sibi similis, semperque idem: deinde declarat causam propter quam in agro potius, quam in vrbe se à suis conueniri velit, videlicet, quia est consortis impatiens: quare columbas appellat eos, quò intelligant sicut columbæ, non promiscuè coeunt, sed vna hæret vni perpetuò, sic ipsos (si tamen verũ illud amoris fœdus inire cum Deo cupiunt) desertis vrbibus, id est, omnibus terrenarum rerum curis spretis, omnes alios amores repellere à se, & eradicare debere. Postremò significant futurum aliquãdo, vt illorum in amando constantiam exploraturus pmittat ipsos aduersis rebus premi, atq; vexari: quod cum euenerit, quemadmodum columba coniugis sui suspiciones atque iniurias patienter, & mansuetè fert, sciant, atque intelligant, sibi æquè patienti animo Dei flagella esse toleranda, eaque vbi paululum pertulerint, confidant esse finienda, sperentq; futurum, vt patienter agendo, conuerso tandem ad clementiam Deo superiores, & multò quam à principio fuerunt lætiores, & feliciores euadant: sed cur obsecro additur? *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, Quia eloquium tuum dulce, & facies tua decora nimis.* Quia profectò præcesserat. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ:* Etenim tum iustitiæ pulchritudo quanta sit plenè perspicitur, tum ad Dei aures grata, accedit bonorum vox, cum sedatis, atque compressis cupiditatibus, vt columbæ desertis in locis, arduaque in

rupe nidulantes, tranquilliter in amore viuunt, sic illi vni Deo adhęrentes, in ipso collocatas habēt omnes suas cogitationes & spes. Sequitur: *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.* Quod Paulus pręcepit, dicens: Cum timore, & tremore salutem vestram operamini, eius pręcepti vis, & opportunitas, hoc loco, vt opinor, ab Spiritu sancto explicatur. Nam ista noti humani amoris imagine Spiritus sanctus, non tam explicat quid ipsi iusti interdum faciant: nam illi naturę ipsius fragilitate interdum victi deficiunt, atque prolabuntur interdum, ipsique charitati, quę in illis est, non semper permittunt, vt vires suas in ipsis proferat, eo ordine, atque via, quibus proferre apta est: itaque non tam explicat Spiritus sanctus quid illi interdum faciant, quam quid illis sit faciendū, nec quo ipsi ament modo, sed quæ ipsa sit cælestis amoris vis, ei nisi obstiterimus docet. Atqui illud in primis solet placere Deo, vt ij quorū in animis sua collocauit dona submisse, de se ipsi, & humiliter sentiētes eis non abutantur ad superbiam, sed omnes peccati, atque offensionum causas summa solicitudine vitent, & quo plura dona confert in illos, eo maiorē modestiam, & cautionem requirit ab ijsdem, quapropter, simul cum ipsis gratiæ donis sensum Christianæ humilitatis infundit. Humilitatē porrò, quæ propriæ infirmitatis consideratione cōstat, sequitur decidendi à gratia Dei, & offensionis, atque iræ diuinæ metus. Deus igitur cū dona sua in nobis auget, simul subijcit nobis cogitationes humiles, admonetq; nos infirmitatis nostræ, ex quo cadendi ab eo statu metus oritur, & ex metu solicitudo atque cautio. Ergo quoniā vocationis gratia ea, quà nō quidē impij ad iustitiā, sed iusti iam, & in pietate probati ad

Chrysost. in Psal. 96.
Psellus & tres patres in Cantica.

ad altius iustitiæ genus vocātur, quæ & ipsa Dei donum est magnum, atque optabile explicata est proximè superiore oratione, icircò nunc aggreditur dicere, quē effectū in nobis illa habitura sit, quidve effectura eius si impulsum sequamur. Est autē eius vt diximus, in primis subijcere mentem Deo, admonereque hominem propriæ infirmitatis, reddereq; in amore vigilantem & cautum. Eam itaque circunspectionem, eam cautionem, atque metum, & ex metu opis implorandæ studium, nos vt in sponsa doceret, simul atque ab sponso vocata est, sic illam respondentem induxit. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit*. Nam hæc profectò oratio non se efferentis de spōsi erga ipsam amore est, sed timentis potiùs, ac sibi suisque bonis sollicitè metuentis? Quid autem quęso metuit? vastationem & direptionem vineæ suę, hoc est, boni sibi omnium charissimi amissionem. Sed à quibus metuit? à paruis vulpibus. Quæ porrò vulpes istæ sunt, aut quæ huic voci vis subiecta est? Aduertamus animum obsecro, vt quod sæpè iā admoneo, quantus huius carminis textus sit, quamq; illius omnia ī hos, quos distinximus, amoris gradus aptè conferātur, liquidò perspiciamus. Humani generis inexorabilis hostis, quāuis nos oppugnare nūquam desistit, tamen non semper nos oppugnat eodem modo: nam quoties aperto marte, & palā indicto & professo bello parùm proficit, arte, atque dolis agit, idque varijs rationibus tentat, pro re ipsa dolosè agendi atque fallendi subiens diuersas formas. Impugnat autem apertè illos, quos cum priùs peccatorū vinculis cōstrictos, sibiq; ob eam causam in seruitutem addictos tenuisset, exuere peccati vincula, ipsos postea, & se in libertatem vindicare velle vi

det:hos enim summa vi retinere nititur. Itaque ac-currit statim in ipso conuersionis illorum principio manusque illis inijcit,& reluctantibus faces admo-uet,& præteritarum voluptatum obiectis imagini-bus acié animi illorum perstringens;an non ita pri-dem deserta flagitia eos apertè vocat, omniq; rōne illis instat acerbus,atq; molestus. Verum vbi euenit vt superato ab ipsis hoc priore certamine in virtutis studio,atque cultu proficiant, eique ita assuescant, vt peccati tetram,& fœdam speciem ipsis qualis est, ita appareat,eamque aspernentur,& horreant mor te ipsa peius,tunc ille,non iam palam & apertè, sed insidiosè,& per cuniculos quosdam ad certamen ag greditur. Itaque illis non iam suadet vt peccent,ne-que vt redeant ad flagitiosam, quam dereliquerunt vitã,sed parua quædam,& minuta,& honesti specie interdum tecta,quæq; & difficulter dignosci qualia sunt,& facillimè admitti possunt obijcit, vt vbi ea tanquam parum in vtramque partem referentia ad animum suum illi,& ad voluntatem admiserint eo rum studij intentio paulatim remittatur,paruisque in rebus sæpius cedendo habiles efficiantur,ad id vt aliquando tandem superentur. Atque quemadmo-dum ipse Satanas cum apertum bellum hominib. infert propter cædis studium, & sanguinis humani sitim appellatur Leo, sicut scriptũ à Petro est,Quia aduersarius,vester diabolus,tanquã Leo rugiens cir cuit,quærens quem deuoret:sic cum ad alias nocen di artes insidiosas,& plenas fraudis se conuertit, ex ipsa re & fallendi studio Vulpes iure dicitur, eaque parua vulpes,non quia parum noceat,demolitur.n. vineas florentes iam,& vberes fructus promittẽtes, & speratum,& propè adeptum iam,perfectæ virtu-tis bonum nobis eripit è manibus,sed quia recti spe

cie

cie decipiens, & in peccata leuia, ac vix eo nomine digna, bonos, ſed non bene cautos viros inducẽs eos in exitium tandem præcipitat. Et ſicut vulpes carpendis vitium folijs, palmitibuſque decerpẽdis, quæ ipſa ad cætera, quæ ſunt in vitę relata minima ſunt, eo peſtem, & interitum viti affert. Nam neque educari vuæ poſſunt, neq; matureſcere vitę folijs nudata, ipſaque tandem vitis, quippèque cortice morſu vulpium ſciſſo iniurijs cæli pateat, amittit eam omnem vim qua viget, atque viuit: ſic ille dũ aſtu agens bonos, nudat ijs rebus quæ virtuti educandæ pro folijs eſſe ſolent, dumque ipſos imprudentes leuioribus peccatis implicat, viam ſibi munit ad inferendũ maiora damna, vulpeſque imitatur, tum arte aggrediendi fallaci, atque ſubdola, tum ratione ipſa paruis è malis mala grauia efficiendi, quas vulpes vt capiat, hoc eſt, vt procul arceat Deus, illi in perſona ſponſæ iuſti petunt, quorum iam vineæ floruerunt, quíque iam eo ſe profeciſſe vident, vt non ſolum prauas actiones fugiant, & quales ſunt, tales eas eſſe iudicẽt, tetro, & horribili aſpectu, ſed vt excellẽtium operũ, flores magna vberioris prouentus ſpe edere incipiant. Petunt autem ab ipſa vocationis gratia, ſuæ frugilitatis admoniti, & ad petendum inducti: petuntque id omnium primum, quoniam eodem gratię dono ipſos docente intelligunt in eo amoris gradu ad quem vocantur, & quem tenere iam incipiunt, ſibi maximè metuendas eſſe iſtas vulpes, has videlicet, ſub ſpecie boni latentes fraudes, hos in leuiorib. rebus crebriores lapſus, hunc Angelum lucis mentitum, & amica ſpecie peſtem celantem, tetrum, & infeſtum, & quo occultiorem, eo nocentiorem hoſtẽ. Et quoniam malum hoc duplici ratione Deus repellit, vna facultatem adimendo vulpi huic adeundi ad homi-

hominem,& fraudulenter ipsum pertentandi,& ad malum alliciendi,quod est vulpes capere,atque vincire, id est seuerissimis imperijs ne quid moliantur, aut noceant constrictas tenere, altera inferendo animis bonorum lumen, atque robur, quibus, & insidias suæ vitæ fieri intelligere possint,& detectis dolis insidiatorem repellere. Hæc igitur cum ita sint, iusti tamen illud præcipuè,atque maximè à Deo petunt,vulpes has vt capiat,& vinculis coerceat. Est enim optabile certaminum,ac periculorum expertem, in amore Dei vitam degere: deinde si eueniat (quemadmodum euenire necesse est) vt pugnãdum illis sit,id summopere orant Deum,vt antequam illis occidat is lætitiæ,& tranquillitatis dies quo fruũtur, vt primum spirare grauior aliqua vẽtorum vis, & malorum tanquam vmbræ augeri cœperint,idest vt statim,in ipso pugnæ initio, & certaminis conflictu,antequam titubatum quidquam sit,præsto illis, & salutaris adsit. Hanc enim vim habet quod sequitur: *Dilectus meus mihi, & ego illi,qui pascitur inter lilia,donec aspiret dies,et inclinentur vmbræ, reuertere dilecte mi-similis esto Capreæ,hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* Est enim ab eadem illa humili cognitione sui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore,quo boni sollicitantur profecta vox,qua blãde à Deo,& pro iure mutuæ charitatis amicè postulant,vt inclinato iam ad occasum die,& irruentibus periculorum,tentationumque tenebris, sibi auxilietur,nulla mora interposita: *Similis esto Capreæ,hinnuloque ceruorum*. Quod sine metaphora propriè, & literatè Dauid dicebat: Domine ad adiuuandum me festina,& rursus: Domine accelera vt eruas me. Quodque non solum causa incitandi Deum, & vt auxilium ferre maturet efficiendi, ab sponsa dicitur,

sed

ſed etiam quo nos doceat, vt in ipſo ſtatim prauæ cogitationis initio, vt primum mala libido ſubire animum cœpit, ad primos hoſtis aſpectus, imò verò ad primos rumores, atque ſuſpiciones belli, ante quam ob negligentiam turbarum in nobis, atque tumultus aliquid oriatur: attollamus ad cælum oculos, & ad Deum cor noſtrum penitus conuertamus, illudque cum lachrymis iterantes: *Reuertere dilecte mi ſimilis eſto Capreæ, hinnuloque ceruorum.* Salutemque illi noſtram ardentiſſimè commendantes, vt acceleret, atq; feſtinet liberare nos, non à malo ſolum, ſed etiam à ſuſpicione mali ab ipſo petamus.

CAPVT TERTIVM.

IN lectulo meo per noctem quæſiui, quem diligit anima mea, quæſiui illum, et non inueni. Surgam, et circuibo Ciuitatē per vicos, et plateas, quæram quem diligit anima mea, quæſiui illum, et non inueni. Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem, num quē diligit anima vidiſtis? Paululum cū pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum Matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ. Adiuro vos filiæ Hieruſalem, per Capreas, ceruoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et uniuerſi pulueris pigmentarij? En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctiſſimi, vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit ar-

genteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constrauit propter filias Hierusalem. Egredimini filiæ Sion, et videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum Mater sua, in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis eius.

EXPLANATIO.

Soluta somno sponsa, atque exporrecta, sponsum qui cum modo loqui sibi per quietem visa est, vna secum iacere arbitrata, ipsum quæsiuisse, atque eo non inuento è lecto exiliuisse, domoque egressa, vrbis loca omnia illum quæritando abijsse dicitur. In quo non quid re ipsa gestum sit, commemorasse intelligendus est Salomon, sed quid rei de qua agitur, natura fieri postulet accommodatè ad ipsam rem, atque aptè exposuisse: quod exteri etiam poetæ sæpè faciunt, vt pro suscepti argumenti ratione, quid fieri debeat, tametsi id neque factum sit, nec fieri fortasse possit, tamen commemorent tanquam factũ: quod si suæ personæ id arbitrantur, conuenire non posse, aliàs fingunt, & inducunt personas ad ea quæ ex argumento dicunt, atque confingunt accommodatas. Sic igitur hoc loco Salomon, quia si primariam, & illustri loco natam fœminam induxisset loquẽtem, videbat sibi, aut recidanda esse ex hoc carmine, atque omittenda perplura eorum, quibus amoris vis maximè exprimitur, aut longè à decore recedendum. Nam cui probaretur regiam fœminam intempesta nocte, hortante amore, sine custode, sineque comitibus per vrbem circumcursasse dici? Itaque quia intellexit, aut decorum à se negligi, aut bonam huius carminis partem omitti deberi, iccirco personam sumpsit de medio, rurique edu-

eductam fœminam induxit, quo decore seruato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quid verò hęc? *In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui, et non inueni.* Fœminæ amantes semper illæ quidem, sed præcipuè noctu viros suos abesse ægrè ferunt, eosque requirunt. Nimirum incitatæ partim ab ipso amore, cuius vis nocturno tempore silentibus alijs curis magis accenditur: partim à suspicione, & timore: suspicione quod sibi alias præferri fœminas, seque negligi à viris suis malè suspicantur: timore quod verent, ne quid fortasse mali illis in tenebris accidat. Est.n. iniuriæ inferendæ opportunum nocturnum tempus. His igitur amoris, atque suspicionis tanquam stimulis sponsa excita, imperare sibi non potuit, vt quoad luceret, domi maneret: sed exiliuit statim, & neque tenebris deterrita, neq; nocturnos casus metuens, neque sui rationem vllam habens, vnumque amorem ducem sequuta, virum suum peruestigauit: *Surgam, et quæram.* Pro præteritis surrexi, & quæsiui ex proprietate Hebraici sermonis. Nam sequitur: *Quæsiui, et non inueni.* Quod autem additur: *Inuenerunt me uigiles qui custodiunt Ciuitatem.* Ex quotidiano more ductum est. Nam qui noctu oberrāt in excubitores, atque custodes vrbis sæpè incidunt: *Num eum vidistis quem diligit anima mea?* Nam vero simile erat uidisse, qui omnes vrbis angulos scrutarentur: sed quam hoc ex arte à Salomone confictum est. Primum non illam pudet fateri amorem suum, quia, quod est proprium amantium, non dubitabat quin omnibus æquè, atq; ipsi ea res honesta, & prædicabilis videretur: deinde quasi de re cunctis nota, illos quamuis ignotos, & alienos rogat, consueto, scilicet, amantium errore ducta, qui ex suo ipsorum sensu alios æstimantes arbitrantur

trantur

trantur neminem latere posse, quid ipsi cupiant, atque ament, atque hæc illa. Cui custodes, quippè qui de homine ipsis ignoto rogarentur, nihil respondisse dicuntur. Ipsa tum, quod amātē decuit, perseuerauit inquirendo. Itaque à custodibus digressa, illum tandem inuenit, inuentumque apprehendit, & domum deductum cubiculo inclusit, verita ne iterum se desereret: at quam belle, quamque elegantibus, & verbis, & numeris ista persequitur? *Inuenerunt me,* inquit, *vigiles qui custodiunt ciuitatem? num eum vidistis, quem diligit anima mea? paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, tenui eũ nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ.* Sic enim adolescentes feminæ loqui solent, sequitur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.* Quanquam in Latina versione perspicuum sit hæc dicere sponsum, tamen ex Hebraico textu ab vtrouis dici, possunt intelligi. Etenim ex ipsa re, vel sponsus ipse, qui ad multam noctem vigilasset, cubiculum ingressus somno statim correptus fingitur, vel certè ipsa sponsa, quæ illum quæritando sese labore contriuerat, eum postquam adepta, atque complexa est, in somnum indicit. Nā alterutrum horum accidisse erat verosimile. Est autem propositum Salomoni, vt antè diximus nihil eorum, quæ in re accidere solent, prætermittere: sed ita exequi vniuersa, vt hæc duorum inter se amantium imago, omnibus suis numeris absoluta cernatur, quo quanto ea fuerit absolutior, & suum exemplar proprius referens, tanto amoris diuini rationes in ea elucentes facilius discamus, quarum rationum declarandarũ causa omnia ista sunt comparata. Quam eandem ob

causam

causam nos, quod ante diximus, sed propter tardos quosdam sæpius est repetendum, non veremur curiosius singula inquirentes, omnes huius vulgati amoris sensus, quorum modo in hoc carmine aliquod extare vestigium conspiciatur dicere, & in lucem proferre, ad Salomonis iudicium atq; propositum, nostrum ipsi iudicium, atque interpretationem accommodantes, ex quo eodem iudicio & naturæ imitationis studio nata sunt, quæ sequuntur. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, sicut virgula fumi ex aromatibus myrræ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.* Nam vero simile erat, quæ vna cum viro suo rure domum reuerteretur. (Nam ruri inuenisse illum, ex hoc loco apertè colligitur.) Itaque verosimile erat, eam obuios habuisse aliquos sibi ignotos homines, qui eius admirati pulchritudinem, vel secum ipsi, vel alios rogando dicerent. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto*? Id est, rure atque agro: nam rus Hebræis sæpè desertum appellatur. *Sicut virgula fumi.* Aut vt ex Hebræo alij, sicut columna fumi, quod non tam ad corporis proceritatem declarandam pertinet, quam ad fragrantiam odoris. Itaque odorationem eam esse prædicant thure, atque myrrha. Qđ autem virgulam, aut columnam dicunt, ideo dicũt, quia thus, atque myrrha, & id genus alij odorati pulueres cum igne supposito cremantur, vna cum fumo qui ex ipsis exit, odorem emittunt. Fumus porrò natura sursum, atque è regione ascendens columnæ speciem præ se fert. Sed sponsa hos reuocat ab ipsius contemplatione, atque laudibus, & ad viri sui præstantiam contemplandam, & celebrandam potius conuertit. Itaque dicit. *En lectulum Salomonis.* Nam hæc verba sponsæ esse, dubitandum non est, quibus illa verbis in cælum fert opes, cultũ, pulchri tudi-

tudinem viri sui,quem non iam personatum inducit,sed suo illum,& propriè nomine notat,Salomonem ipsum appellans, eaque commemorans, quæ Salomonem habuisse constat ex libris Regum. Ex quo intelligitur Salomonis personam versari in hoc carmine,non quod de se,aut vxore sua propriè hæc scripserit Salomon,neque quod suos amores quamuis illustres,nam eximiè illam adamauisse scribitur, aliquo modo studuerit exponere,sed quod sua persona,atque nomine qua in persona,& nomine diuinitus edoctus sciebat,sustineri personam, & nomen Christi,vt voluerit ad illius erga homines immensum amorem,ijs imaginibus adumbrandum:igitur inquit. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Quasi ad illos qui se admirabantur sponsa conuersa dicat eis,iniustè vos, aut certè inconsideratè facitis, quod me vnam intuentes,& admirantes viri mei mecum vnà reuertentis, & multò me præstantioris penè obliti videmini, quem tamen ad contemplandum,vel ipse externus illius cultus vos conuertere debuisset. Itaque de lectuli eius maiestate primum, deinde de regij solij exquisito, & admirabili opere: postremò de ipsius regis cum ornatus magnificentia, tum formæ præstantia multa commemorat. Constat porrò vel ex Christi verbis apud Matthæum in septimo Salomonē, exquisitissimo & pulcherrimo vestitu vsum fuisse. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortibus Israel, omnes tenentes gladium, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* Non est tamen hoc loco Hebraici sermonis prætermittenda proprietas,quam adnotasse,tametsi ad hanc rudem, in qua nunc insistimus, expositionem parum certè pertineat: tamen ad veram

ram sniam de qua mox dicturi sumus, non parũ cõtulerit. Et.n. quod vetus interpres rectè vertit. Oẽs tenentes gladios, si verbũm interpretemur è verbo, in Hebræo est, oẽs capti, siue apprehẽsi gladijs, enallage verbi passiui pro actiuo: quod quã vim habeat, suo postea loco dicemus: sequitur: *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani*. Ferculum Hieronymus pro lecticæ quodam genere posuisse intelligendus est, à gestando, scilicet, & ferendo, quod eo illustriores viri, atque fœminæ gestarentur. Nam Hebraicum אפריון lectulus gestatorius esse dicitur, quãquam de eo non satis inter omnes conueniat, ergo siue ferculum sella gestatoria sit, siue regalis thronus quod è lignis Libani fuisse dicitur, intelligi debet cõstitisse è cedro, quæ appellatur lignum Libani, eo quod Libatonica cedrus maximè esset nobilis: *Columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum*. Hebraicæ רפידה quod alij stratum vertunt, eoque significant lecticæ veluti pauimentum: sed certè רפידת à fulciendo, & roborando ducitur. Ex quo rectius reclinatorium, quam pauimentũ vertitur, præter quam quod ipsa architecturæ ratio pauimẽtum, vt aureum sit, non satis certè permittit. Reclinatorium porro hic dici puto eius sellæ, quæ intra lecticã erat, latera, atque dorsum, quæ reliqua sede eminentiora sunt, & quibus qui sedent, reclinato sæpè corpore, cubitoque innixi incumbunt. Hispanè, recordadero y respaldar: vnde rectè sequitur: *Et ascensum purpureum*. Nam ascensus hoc loco est ea sellæ pars in qua flexis poplitibus sedetur: sic dicta à Hieronymo quod in eam qui sedet, veluti ascendat, quod ita esse facilè intelligitur ex Hebraico, cuius loco ponitur, verbo: nam מרכב mercab ab insidere, aut inequitate ductũ propriè significat ἐφίππιον, id est, equi

H sel-

ſellam: *Medium autem charitate conſtrauit propter filias Hieruſalem.* Charitas autem eſt ipſe Salomon in ſella ſedens. Sic enim illum appellat figuratè, & amatorio more, ipſumque amari dicit à filiabus Hieruſalem, id eſt, à Solymitanis fœminis, vel quod re ipſa amaretur, vel certè quod amari dignus eſſet, ſibique ita videretur. Quod tamen alij ferè in eandē ſententiam non ineptè verterunt, & medium tenet ipſe accenſus, ſeu combuſtus amore ob filias Hieruſalem. Eſt enim Hebraicum רצוף ad vtramque ſententiam ambiguum: quamquam ij amari à Salomone fœminas ſignificant: Hieronymus ipſum amari à fœminis intellexit. Credibile autem eſt vtrumq; verum fuiſſe, in vero certè, & κυρίως Salomone verum vtrumque eſt: de quo tamen ſuo loco. Sed quoniam mentionem intulit Salomonis in ſolio ornatu regio ſedētis, id latius exequitur ad Hieroſolymitanas fœminas ſuam orationem conuertens, atque inquiens. *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem cum corona qua coronauit illum Mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Diadematis, aut coronæ nomine Hebræorum loquendi conſuetudine omnis corporis cultus elegans, atque apparatus ſignificari ſolet. Illud autem, in die deſponſationis, ex communi vita ductum eſt. Nam quo die quis vxorem ducit cultius ornatur: ſed cur à Matre ornatus dicitur. An quia Matris illius, id eſt Berſabeæ opera, & induſtria Dauid antequam moreretur, regni ſucceſſorem declarauit ipſum cæteris eius fratribus, quamuis natu maioribus prætermiſſis, vel potius quia hoc ſicuti, & ſuperiora omnia accommodatum eſt ad hominum morem. Nam nuptiarum die quæcunque ad coniugum ornatum attinent, ab eorum matribus curari ſolent: ſed hæc hactenus,

iam à capite iterum ordiamur, siue potius contexamus veræ sententiæ expositionem proximè superiore capite interruptam.

EXPLANATIO.

IN *lectulo meo per noctem.* Quod illis verbis, fili accedens ad seruitium Dei præpara animum tuũ ad tentationem, ijs qui piè viuere volunt denuntiatur fore, vt Deo sese interdum subtrahente, & malorũ ad ipsos accessum, & incursũ, quo eorũ erga se amorem probet, non impediente, rerum aduersarum tẽpestate, & tanquam fluctibus sæpè agitẽtur: ad id se comparare oẽs debent, non solũ ij, qui incipiũt Deũ colere, sed ẽt illi, qui in eius amore, aut profecerũnt, aut iam sunt planè perfecti. Non.n. tam comitatur vmbra corpus in luce positum, q̃ aduersi casus sequuntur eos, qui ipsi pietatem sequũtur, & quo quis maioribus Dei donis affectum se esse cognoscit, eo cogitare debet, instare, atque impendere sibi maius aliquod, & difficilius certamen quod obeat. Ergo quoniam vir hic iustus, quem describimus, vel potius qui à Salomone figuratè descriptus illustratur, & in lumine collocatur à nobis, vt agnosci facilè, atque conueniri à cũctis possit: ergo quoniam hic vir iustus incunabula illa amoris deseruit, & in meliore & perfectiori statu locatus, amplioribus gratiæ beneficijs affectus à Deo est: ideo iam quod sequitur, vt strenuè agendo, atque certando se ijs beneficijs esse non indignum demonstret, inducitur in tribulationis acie constitutus, & tanquam sub armis laborans: *In lectulo,* inquit, *per noctem quæsiui, quem diligit anima mea.* Nam in aduersis esse intelligit primũ ex eo qđ in nocte est: nã figurato sanctarũ literarũ, Eccl. 2.

& arcano ſermone, aſpera, & ęrumnoſa tempora, noctis, & tenebrarum ſignificantur nominibus. Deinde quod Deum abſentem quęrit. Nam quãuis Deus in omni natura ſemper ſit, ſuiſque ſimiliter ſemper adſit, propria, & peculiari prouidendi ratione, tamẽ illi quemadmodum cum ipſis bene eſt, Deum veluti excubantem in ſuam ipſorum ſalutem videre ſibi videntur, ſic rebus in contrarium cõuerſis, auerſum ipſum à ſe exiſtimant, & abalienato ab ipſis animo, cuſtodire ipſos amplius nolle arbitrantur, aut certè quaſi arbitrentur, ita prædicant, atq; quęruntur: quale eſt illud Dauidis, Vſquequò Domine obliuiſceris me in finem, vſquequo auertis faciem tuam à me?

Pſal. 12.

Quare non eſt cur dubitemus, quin in malis dicatur eſſe is de quo dicitur, quod in nocte conſtitutus Deum abſentem requirat: præterquàm quod ipſa res, & bonorum vitæ ratio poſcebat, vt qui vocatus eſſet, atque ſublatus à Deo ad altiorem amoris gradum, quique ei vocationi obtemperans, maioribus gratiæ bonis affectus, plus virium, atque roboris in animo collegiſſet, ſtatim educeretur in aciem, & de eius in ſuperanda tribulatione, ſtrenuitate, & in malis patientia ageretur. Imò ſi ad ea quæ hoc caput antecesſerunt attendimus, haud obſcurè videbimus hunc ſub iſta amantis perſona adumbratum iuſtum virum imminere ſibi probationum, id eſt, laborum tolerãdorum, & aduerſarum rerũ diſcrimen iam antea præuidiſſe, atque vt primum vocari ſe à Deo, hoc eſt, augeri maioribus bonis vidit ſibi metuere cœpiſſe, atque ad mox ſequutura acerba, atque triſtia ſe comparaſſe. Nam profecto hoc illis verbis agebatur: *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas*. Itemque illis: *Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ: fuge dilecte mi*. Nam quod vulpium hoc

eſt,

est,vt diximus,inuisibiliũ hostium insidias metueret,quodque Deum precaretur,vt aduentantibus tenebris reditum maturaret,ex eo erat,quia ex nouis & maioribus gratię donis, quibus se affectum esse sentiebat,coniectura colligebat imminere sibi iam, & instare tribulationis periculum aliqđ;& pro portione sibi de nouo collatæ gratiæ maiora sua pręlia, & certamina futura videbat: & quo maius illi gratiæ lumẽ infundebatur,eò clarius cernebat aduentantem iam tristissimis tenebris inuolutam malorũ noctem,quam ducere vna cum Deo cupiebat. Itaq; quæ metuisse tunc dictus est mala,in ea nunc incidisse dr̃,cum in lectulo iacens,& tenebris circunfusus inducitur,& inter tenebras Dei opem requirẽs. Nec verò recusandum illi fuit,quin communẽ sanctis omibus sortem subiret,seq; ostentaret Deo, atque probaret tolerantia aduersorum. Cæterum quã uis id sit commune omnibus sanctis, tamen sciendum est,plurimum interesse quo quis probetur modo atq; loco. Incipientes.n.vtpotè qui amorẽ quidẽ virtutis aliquem in sese habeant,firmum tamen illius vsum,atque habitum non habeant, leuius impelluntur,ne si in ipso adolescendi initio, cum nondum satis altè radices egerunt,asperius accepti esset pondere ipso malorum obruantur: itaque hos mala ipsa suspensa veluti manu feriunt: in eos verò qui proficientium ordinẽ tenẽt,acrius incursant: aduersus perfectos porrò iusto prælio, & omnibus copijs decertant. Quod ipsum nequis fingi à me putet in hoc carmine,& in hac diuinorum amorum expositione,figuratè quidem vt cętera omnia,sed tñ accuratissimè & diligentissimè exprimitur. Nam quo intelligatur per singulos spiritualis vitæ grad⁹,quos esse tres diximus,bonos subire tribulationũ procellas:

idcircò ter inducitur mẹrens,ſeque excrucians ſpõſa eò quod eſſet abſens vir ſuus:ſemel,videlicet, initio carminis. Iterum hoc loco,tertiò infra capite qnto. Id porrò ſemper accidere, quotieſcunque maiori gratia donati à Deo illi ad altiorem virtutis & charitatis gradum vocãtur,ita perſpicuum eſt in hoc carmine,vt expoſitione non egeat. Nam cum primum amare ſponſa cœpit,ſtatim angi dicta eſt: hoc eſt in ipſo exordio huius libri,eademque vt ad ſecundum amoris gradũ peruenit,hoc eſt iſto, quo de agimus loco,iterum dolens inducitur:& rurſus infrà poſtea quam perfectior in amando effecta eſt, ſollicitatur grauiſſimè. Nam poſt illa, vox dilecti mei, aperi mihi ſoror mea,ſponſa mea,quib; ad altiſſimum amoris gradum vocatio & aſcenſus deſcribitur,cõtinuò ſequitur, Peſulum oſtij mei aperui,at ille eeclinauerat,atq; tranſiuerat:quæſiui illũ,& nõ inueni, vocaui,& non reſpendit mihi:itemq; illud, inuenerũt me cuſtodes qui cuſtodiunt ciuitatem, percuſſerũt me,& tulerunt pallium meum. Cæterum non eadem ratione vniuerſos tentari,ſed eſſe eorum diſpa ria certamina leuiora amare incipientium,proficiẽtium in amore,& perfectorum grauiora, mirum ẽt eſt,quam aptè in hoc carmine,& quam eleganter ſignificetur. In principio enim eius dolere dicebatur ſponſa,quod ſe ſolam reliquiſſet ſuus vir, & hactenus dolere,vt domi ipſam manens,& animi ſui deſiderium verbis teſtificans,nihil præterea moleſti pateretur: At hic vbi iam maior atq; perfectior perſona agitur,ẽt domo egreſſa,totam vrbem obijſſe, magnumq; in inquirendo illum dicitur laborem ſuſcepiſſe,atq; eum multo maximum,poſtea cum perfectè amantis imaginem ſuſtinet. Nam præter vrbis loca noctu,& maxima anxietate animi obita in cu-

ſtodes

ſtodes vrbis cum incidiſſet deſpoliata, & plagis aliquot acceptis, male ab ipſis multata diſceſſit: de quo cum ad id loci peruētur fuerit, dicemus. Quod ſi quis à me quærat cauſam, quare in ipſo honeſtæ vitæ degendæ, & in cuiuſq; eius vitæ gradus principio, aut certè paulo poſt principium viri iuſti, malis tribulationum vexandi, atq; torquendi tradantur. Huic ego) quamuis illigam, interdum aliter euenire, eaſq; bonorum tribulationes, eaq; examina in aliud tempus differri: tamen quia ſæpius vſu venit vt ſtatim probentur. Reſpondeo, id propterea fieri, qa cum vocationes iſtæ omnes, & ad ſingulos amoris gradus aſcenſus, magna dulcedinis cęleſtis copia redundent. (Nam blanditur quodammodo Deus illis quos ad ſe vocat, eoſq; illectat delicijs ſpiritualibus magnis.) Itaq; quia iſta vitæ ſanctæ, & eius omniū partium principia plena voluptatis, & tanquam circunlita melle ſunt, ſi præterea quæ ſequuntur, reliqua ex animi ſententia iuſtis placida, & tranquilla euenirent, periculum eſſet, ne nimia & perpetua voluptale decepti amorem Dei, atq; adeò omne virtutis officium voluptate, atque vtilitate metientes, in amando, non tam amorem ipſum, quam quæ ex illo ſunt commoda ſequerentur, ſeque ipſi potius amarent, quam Deum: ex quo ēt fieret, ut ille Dei in hominibus ſuo amore inflammandis conatur, non ſolum in nihilum recideret, ſed vt contrarium eius, quod Deo propoſitum eſt efficere, ſortiretur effectū. Nam cum Deus in infundenda cęleſti voluptate, atque dulcedine id agat, vt nos ad ſe amandum inuitet, eius ſi voluptatis atque dulcedinis vſum nobis perpetuum dediſſet, eo ipſo quo nos ad amandum allicit, repelleret, & errare faceret, ab eo quem requirit, amore, vero, ſ. & ingenuo, & in quo Deus

ipſius ſolum cauſa diligitur. Qui error atque lapſus primo admiſſus, ac lætarum deinceps, ac ſecundarum rerum ſucceſſu altus & inueteratus in animo omnem ſine dubio honeſtæ ac beatæ vitæ rationem euerteret. Quare oportuit, vt primo quoque tempore euelleretur is error, vel potius vt obuiam iretur illi antequam germinare, aut omninò poſſet radices agere: id autem efficitur cum iuſti abſtrahuntur, ab illa quamuis cęleſti, tamen corpus quoque imbuente voluptate, cumque in laboribus & rerum aſperarum tribulatione continentur: quo ſic tandem diligendi Deum veram rationem addiſcant, nec qdquã aliud ex Deo præter Deum quęrant. Et quemadmodum ſulcis mandata, atque commiſſa ſemina, ſi è veſtigio cęli clementia, & genitalibus auris excipiantur in herbam effuſa, non temerè ad frugem perueniunt: ſi autem Aquilonares venti ſolum durarint, nixq́ue ſupra ceciderit, deorſum radices agunt, quibus firmata, ac roborata opportuno tẽpore vberes fruges gignũt. Sic noſter animus poſtquam diuinę gratię ſemina intra ſe ſemel accepit, niſi moleſtarũ rerum, & ingratarum mole comprimatur, lætitia exultabit inani, ac extra ſe totus effuſus, ſpeciem fortaſſis aliquam pietatis præ ſe feret, virtutis tamẽ eius expers erit, & ſibi bene ac volupe eſſe id vnum amabit, ſeq́ue pro Deo diliget, quo nihil poteſt, aut dici, aut eſſe peruerſius. Quare neceſſe eſt, vt ſecundis aduerſa ſuccedant, & triſtibus læta temperentur, quo eorum alternis vicibus quaſi vtrimque æquis ponderibus libratus animus, neutramq́ue in vitiorum partem inclinans, ſemper contineatur in officio. At cum id euenerit, vt in rebus aſperis verſetur vir iuſtus, quo animo illum futurum, aut quib. armis vſurũ dicemus, ad quẽ confugiet? cuius implorabit auxilium?

xilium? cuius sibi aduocabit opem aduersus infernas, in seque insurgẽtes acies tenebrarum? Bonis, & iustis viris certè. (Nam scelerati atque improbi cum in mala tali vita digna incidũt, ipsi viderĩt quid sibi sit faciendum, aut quomodo contra mala nitẽdũ, si tamen illi nituntur vnquã contra, ac non potius ab omnibus animi bonis flagitiosè imparari ferri se atque agi à malis sinunt, seque ægritudinibus, & desperationi conficiendos permittunt.) Bonis igitur atque iustis viris, certè vnus Deus pro auxilio, proq; perfugio, in omni eorum calamitate, atq; malo est. Nam, ut primũ nox tribulationis cœpit irruere, statim suum animum ad Deum conuertũt, & toto pectore illum cogitant, ac plus aliquanto, quam antea facere erant soliti, occupãtur in eo amãdo, cui postquam omnem suam causam exposuerũt, postquamque spes suas in eo vno collocasse, professi coram eodem ipso sunt, illudque addiderunt, intelligere se atque cognoscere, nec sine illius permissu illa accidisse, nec sine eiusdem iussu mutari ea in melius posse, ac denique ipsum mitius ut secum agere, & irasci iã desinere uelit, deprecati sunt, illudque in primis affirmarũt, se id vnum maximè velle, atq; cupere, suæ ut ille voluntatis atque gloriæ potissimam rationẽ habeat, quasi ablegata à se omni rerum suarũ cura, Deoque permissa in vna legis, ac promissorum Dei meditatione acquiescunt, humana despiciũt, cælum mente petunt: seque veluti in sinum atque complexũ Dei conijciunt, atque abscondunt, inibique absconsi atque delitescentes, & magno amore flagrantes, malorum mórsus, aut omninò non sentiunt, aut certè leuissimè perferunt. Quod si, quod nonnunquam facere Deus solet, nó solum molestari ipsos à malis, atque vexari sinat, sed ipse se quasi abalienato

ab illis animo ſubtrahat,& influere amplius in eorũ mentes ſuauiter & iucũdè vt ſolebat, nolit, eoſque in media tribulationis nocte ſolatio deſtitutos relinquat, aut ita ipſis videatur relinqui ſe à Deo, & abijci,& pro deſpectis haberi,id ſi eueniat,minimè illi quidem, aut ſpem abijciunt, aut amorem ſuũ à Deo dimouent. Sed quod ſponſa hoc loco feciſſe ſcribitur,id potius ipſi faciunt,quęrũt in lectulo,domi,perquirũt per vrbis vias,per fora, perque compita omnia,omnibus veſtigijs ſequuntur,circumcurſant,obuios rogant,nihil denique nó faciunt, quoad voti ſui compotes effecti,id quod quærunt,inueniant:hoc eſt nullis malis, nullis rebus moleſtis & acerbis deterrentur ab amando Deum,beneque de ipſo ſperando:ſi domeſtico atque inteſtino malo infeſtantur,vnum Deum requirũt,ſi publicè in illos inſurgitur,in eodem Dei quærendi ſtudio perſeuerát,ſi calamitati addit calamitas,& alia ex alijs mala nexa ſequuntur, ſique luctuoſas noctes excipiũt męſti & lachrymoſi dies,ſiue malum quo opprimũtur breue ſit,& intra domeſticos parietes incluſũ, ſiue apertum potius, lateque patens, & in longum tempus perſeuerans, omnibus quamuis fortunæ telis confoſſi ad cætera ſtupidi vnũm illum dolorem ad ſenſum admittũt,& ad animum ſuum,quẽ acerbiſſimum capiunt, ex eo quod ſpecies illa amabilis & gratia Dei,quæ in ipſorũ animo elucebat antea, iam nuſquam appareat. Itaque excitant ſeſe,& animi ſui omnes latebras ſcrutantur,dictaque ſua & facta omnia ſeueriſſimè examinant,omneſque vias inſiſtunt, quibus ad Deum peruenire quis poteſt, inſtant,precantur,ſupplicant,fletus fundunt, lamentantur etiam interdum,clamores edẽtes maximos, illaque Dauidica: Illumina vultum tuum,cur auertis

tis faciem tuam à me. Ne declines in ira à seruo tuo, sæpius iterantes perseuerant, vsque eo dum conuerso ad pietatem & clementiam Deo, intermissus ille iucundissimæ consuetudinis Dei eis redditur, & restituitur fructus, quo ex fructu ipsis restituto atque redito maiorem etiam, quam antea voluptatem capiunt. Itaque nouo quodam & vehementiori amore accẽsi irruunt in complexus Dei, illumque arctè tenent, & quam possunt intimè intra suum pectus recondunt, nec ab eo diuelli possunt vllo modo, & hoc est, quod sequitur. *Tenui illum, neque dimittam.* Id porrò vbi assequuti sũt, labores & ærumnas suas, non tanti faciunt, facileque sibi & verè persuadent, quãdo iam Deus optatum illud vultus sui lumen ipsis ostendit breui futurum, vt malorũ suorum tenebris penitus discussis tranquillus ipsis & serenus dies oriatur: sequitur. *Quæ est ista, quæ ascendit sicut virgula fumi?* Quamuis vera virtus se ab hominibus videri, aut celebrari non velit. Tamen ne si maximè cupiat, latere eos possit, ab ipso suo splendore & pulchritudinis magnitudine prodita. Itaque vel nolens in oculos hominũ incurrit, eosq; ita commouet, ut qui nullam ipsi partẽ virtutis habent: tamen non possint illam non admirari. Sed interest, quis gradus virtutis sit: nam incipiens virtus quòd plurimis quæ è prauè assueto corpore existũt, tãquam nebulis, eius obscuratur, & inficitur lumẽ, haud facilè suum splendorem foris proferre queat. At eadem vbi aliquãtulum adoleuit, radios emittit lucis suæ, quoque magis adoluit, eo magis latè emicat. Itaque in hoc carmine cum de incipientum virtute & amore agebatur intra sponsi, sponsæque personas, omnis sermo constitit, omnisque illa amoris tãquam actio intra domesticos parietes, ab his peracta

acta duob. spectatore caruit, & applausore. At nũc cum iam describitur proficiẽtium virtus, cuius splẽdor occultari nequit: iccircò præter istorum personas inducuntur alij, qui dum pulchritudinem sponsæ admirantur, nos doceãt iustos viros, cum eo vsq; profecerunt in amore Dei, ut in secundo amantium ordine numerentur, admirationi hominibus esse incipere. Qui quidẽ homines cum eiusmodi iustum aliquem contendentem ad virtutis culmẽ pleno gradu conspiciunt, consistunt primò, atque ipsum veluti noscitantes diligentius inspiciunt, eoque agnito recordantur vitæ eidem, eisdemque quibus ipsi tenentur studijs illum non ita pridem vacasse, cupiditatibusque similibus seruijsse: itaq; rei nouitate commoti percontantur, quo ex genere hominum homo ille sit, qui tam subito in nouũ, & ab eo, qui erat antea diuersum hominem sit demutatus: quãdo, quove modo ea, ĩ quibus studio detinebatur inculta, & horrida loca relinquens, ad cęlestis vitæ lucidas, & sublimes regiones tanto virtutum agmine circumseptus cõscenderit. In quo genere illud etiá sæpissimè euenit, ut ad hæc cõsideranda, & secũ reputanda homines animum magis aduertant, quoties id accidit, vt calamitosum aliquem, & graui fortuna oppressũ hominem, cuius de salute iam desperauerãt, præter ipsorum spem, ab omni liberatum malo, ac suæ pristinæ dignitati, nec opinato restitutum uideant. Illa enim fortunæ in melius commutatio tam subita, acrius illorum mentes, atque animos commouens efficit, ut intelligere, & cognoscere incipiãt, eius hominis res curæ Deo esse, maiusque omninò bonum aliquod latere in eo, quam quod ipsi vnquam sunt suspicati arbitrentur: quod iam illis bonum, dũ ista pertractant, paulatim ex alterius animo emicare &

apparere

apparere ita incipit, sibi vt videãtur illud videre. Itaque quem antea despiciebant, iam eum suspiciunt, atque venerantur, nec solum taciti secum, sed cum alijs etiam loquentes animi sui admirationem expromunt. Itaque dicunt: *Quis est isti, qui ascendit de deserto sicut virgula fumi?* Quis est inquam hic qui vagus, atque errans, perque vrbem modo cursitans, tam subito lætus, & beatus est redditus? Qui tot mala quibus opprimebatur, euasit? Qui ab inimicis circũuẽtus, à suis impiè proditus animi firmitate cunctos superauit? Qui tot illos quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exuit? Quem nõ carceris pædor confecit: non diuturnitas mali fregit: nõ cum summa facultate nocendi coniunctum odium pessundedit? qui tot tela nudo corpore excipiens sustinendo illa, & modestè agendo repulit, inq; eo ipso perstitit, vsq; eo quoad Deus inimicorum eius omnes conatus, vniuersaque consilia, in nihilum redigens, effecit, vt patientiæ audacia, & innocentiæ improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causæ habuit Salomon, quare simul, atque sub ista sponsæ suum virum quærentis, & magno tandem labore inuenientis imagine: bonorum virorum tribulationes, & è tribulationibus, nec opinatas liberationes insinuauit, cõtinuo induxerit admirantes, & percunctãtes turbas: quod illa liberatio bonorum, statim visa animas hominũ admiratione complet. A quo etiam Salomone illud est ritè obseruatũ, vt quoniam ista, qua de agitur virtus proficientium, vtpotè quæ nondum peruenerit ad perfectam virtutem, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc contuendam exhibet honesti aliquam absolutam, atq; perfectam speciem, iccirco curauerit, vt hic modicè,

aut

aut intra modum potius sponsa laudaretur, cómendareturq; eatenus, nó vt forma excellere, sed vt optimo præstare odore diceretur. Quæ autē sequuntur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosque cāporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* ab vtrouis dicta accipiantur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque lætitiæ beatam dulcedinem, quæ iustos iam perfunctos laboribus sequi solet: qua de obtestatione, quoniam aliàs diximus, hic plura dicere supersedebimus. Porrò quæ ab hoc loco, vsque ad finem capitis restant, quæ item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel vt nonnullis placet, ab ijs qui proximè inducti sunt laudantes, & admirātes sponsam: nam & mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur: hæc itaque continent illustrem prædicationem, & expositionem eius prouidentiæ, qua Deus res atque vitam suorum propriè gubernat. Nam quamuis diuinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quoddam peculiare, & si ita loqui licet, reliquis vigilātius & attentius curæ genus quo Deus eos qui se amant prosequitur, quod ad genus, illa pertinēt, Custodi me Domine vt pupillam oculi, &, Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Illudque Dauidis, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Tum Christi illud, Nolite timere, omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Et in primis hoc, de quo agimus. *En lectulum Salomonis septuaginta fortes ambiunt ex fortibus Israel.* Nam si in ijs verbis illorum adhuc persona versatur, qui modo sponsam admirati dixerunt: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, sicut virgula fumi?* Valdè consentaneè subiungitur. *En lectulum Salomonis.* Recteque ex illis ista sequunt̄, i. ex salutis q̄ iustis,

Psal. 16.
Zacha. 2
Psal. 33.
Matt. 10

nec

nec opinato reddita eſt admiratione prouidentiæ Dei, erga eoſdem commemoratio rectè, & ordine ſequitur. Namquotieſcumque, aut videmus ipſi, aut audimus ab alijs, aliquem præſertim bonum, & modeſtum virum à carcere, ab ignominia, ab inimicorum manu; à morbo, à captiuitate, à ſimilibus p multis, præter opinionem hominum liberatum, ſtatim nobis occurrit reuereri, & admirari prouidentiam Dei. Itaque iudicamus diuino nutu cuncta regi, & de omni illius rectione magnificè ſentimus, ſicut ſcriptum à Dauide eſt. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Et dicit homo, ſi vtique eſt fructus iuſto, vtique eſt Deus iudicans eos in terra: ſin autem ſponſæ iſta ſunt verba, id quod verius exiſtimo, & de ſe ipſa interrogantibus, & admirantibus, hiſce verbis reſpondet, id profectò dicit: quod boni & iuſti viri faciunt, facere certè omnes debẽt, cum à malis, & tribulationibus liberantur. Nam agnoſcentes à Deo ſe eſſe ſeruatos, ei vni liberationem & incolumitatem ſuam acceptam referunt, eiuſque erga homines charitatem laudant, & ſiue ſecum agant, ſiue cum alijs verſentur, id vnum in ore habent, id perpetuò prædicant, & quod in ipſis eſt, omnes homines ad huius charitatis Dei, & erga ſuos prouidentiæ conſiderationem erigunt, & inuitant: dicũtque. *En lectulum Salomonis ſeptuaginta fortes ambiunt ex fortibus Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi, vniuſcuiuſque gladius ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* En inquam, qua voce auditorem ipſum ab eo de quo antea agebatur, reuocant, & ad nouæ alicuius, atque magnæ rei conſiderationem traducunt, tantumque non dicunt, cauſa non eſt cur nobis de recuperata præter ſpem ſalute gratulemi-

Pſal. 57.

Theod. in cantica.

tulemini, curve admiremini fortunæ commutationem tam subitam, quasi nobis ob eam rem aliquid laudis, aut prædicationis tribui deberi, arbitremini? *En lectulum Salomonis*. Ad has inquam potiùs diuinæ prouidentiæ, atque custodiæ rationes respicite, illudque considerate, quot, & quam firmis præsidijs Deus eos qui ipsi fidunt, circundet. Nam lectulus hic Salomonis qui dicitur ipsos bonos, atque iustos significat. Illi enim quemadmodum aliàs alijs nominibus, pro eo, ad quod ex virtute sunt apti in sacris literis variè & figuratè appellantur: templumq; & sedes, & Dei currus dicuntur: sic hic Salomonis, id est, Christi lectulus nominantur: propterea quod Christus in peccatoribus veluti laboret, sicut scri-
Esa. 43. ptum est. Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis: in iustis verò molliter quiescat. Etenim diuina munificentia in illis intra angusta spatia concluditur, & quodammodo coarctatur, parceque Deus cum illis videtur agere, eorum ipsorum culpa prohibitus, vt videre est in illo seruo, de quo apud Matthæum in vigesimoquinto. In his autem sicut qui iacet in lecto corpus suum effundit atque distendit, ita Deus bonitatis, atque largitatis suæ diuitias latè explicat: quia vt scriptum
Mat. 25. est. Habenti dabitur, & abundabit. Ea enim est natura, atque ratio donorum Dei, vt alia ex alijs semper nascantur: ac veteribus noua succedant, & minora maioribus cumulentur, semperque beneficijs diuinis accipiendis, ijs si quemadmodum decet, vtamur, ad potiora beneficia accipiẽda fit gradus, quod vel ex illo verum esse intelligitur, quod Paulus ele-
Rom. 8. ganter scripsit. Nam quos prædestinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & glorificauit. Deus enim quo ad se attinet,

attinet, voluntatem nobis benefaciendi non intermittit, sed cum natura pronus sit ad omnẽ liberalitatem atq; munificentiam, quamcumque sibi oblatam benefaciendi causam eam arripit, ipsoq; benefaciendi, & liberaliter agendi opere gaudet, & exultat, & tãquam in lecto fusus quiescit. Vnde & Hebraicum מטה mitha quo lectus significatur ab extẽdendo & dilatando deducitur. At non temerè est quod iusti, hoc potissimo loco, in quo de ipsorũ recuperata salute agitur, mitha nominantur. Nã profectò quandiu illi in angustis versabantur rebus, tandiu Deus similiter videri poterat contraxisse manũ suam, seque ipsum in arctum locum quodammodo inclusisse: quia pro ea qua erga suos vti solet liberalitate, nimis restrictè tunc ac nimis etiã parcè visus est agere. Nos certè cum bonos viros ærumnis plenos, afflictos & abiectos videmus, florentibus interim & feliciter agentibus inimicis illorum: tametsi non minus benè, quam par est de Deo sentiamus, Tamen minus latam, minusque laxam, & amplam sedem in nostris animis, & cogitationibus ipsi exhibemus, ea certè opinio quam habemus de bonitate & munificentia eius, exilior in nobis efficitur, & veluti contrahitur, at cum eosdem luci atque libertati Deus restituit, idque videmus ipsi, cõtra omnia eueniũt: nam primum lætissima quædam, tanquam lux diuinæ bonitatis, atque iustitiæ nobis oritur: deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur. Postremo eo perfusi, atq; imbuti gaudio, linguas, quas ante id tempus mœror stupore mixto, constrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui iam nobis, vt est ita optimus, atque maximus, & effusissimè bonus, atque liberalis esse videtur. Atque hæc de lectulo. Porrò septuaginta illi, qui iuxta lectum excubare

dicuntur, tametsi propriè illud prouidentiæ genus significant, quod nominauimus singulare & priuatum, quodque mirabiliter est varium, ac multiplex; tamen verè etiam referunt Ecclesiæ prælatorũ, atq; sacerdotum eos ordines, quorum ministerijs Deus vitam, atq; mores nostros gubernat. Qui primo prælati ideò fortes dicuntur, quia non solùm dominicas oues pascendi, atque ductandi laborem perferre, sed quia vltro ipsi, & audacter in infestos Christi ouilibus lupos incursare debent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solùm, sed aspectu etiã, atque animi habitu timorem illis incutere: nam ea vis subiecta est voci Hebrææ גברים pro qua fortes Latinus posuit interpres. Sunt enim Guiborim robusti, & potentes, & cùm corporis, tum animi viribus pollentes, belloque gerendo nati homines. Itaque fortes sint oportet: nec enim tãtum, & tam multiplex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est Episcoporum, & verbi Dei ministrorum administrari vllo modo rectè, atque obiri queat ab ijs, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque vti addicta mancipia seruiunt: neq; tam cæteros antecedunt honoris insignijs, quam auaritia, atque nequitia præstant omnibus. Igitur primò sint fortes: deinde quod non temerè additur ex fortibus Israel. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, & regum domos frequentant, & nihil non audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiæ publicis præficiãtur, sunt illi quidem fortes: aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed non ex fortibus Israel. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre: possunt per obstantes eadem ambiẽtium cuneos, viam sibi labore, & assentatione quasi ferro aperire: possunt

ſunt eo tẽdere, vel per medios ignes, quò ipſos peruerſa honoris cupido vocat: at à virtute aduerſus vitia in acie conſiſtere, conſiſtere dico, vel primum hoſtium aſpectum ſuſtinere, aut ſi minus militis, calonis ſaltem munus obire, aut omninò militibus ſe adnumerari velle, planè nõ poſſunt, ſuntq; fœminis molliores. Poſſunt quiduis perpeti, duntaxat, dum ſibi comparent aliquem gregem in quo ſe iactent, atque dominentur, at vbi compararunt paſcere eũ, ſalutari atque cæleſti paſtu non poſſunt. Atqui hæc non eſt fortitudo Iſraelis, qui dum ſoceri ſui greges paſcit, & ductat, inſomnes plures noctes duxiſſe dicitur, frigoraque atque æſtus maximos tolerâſſe. Nõ eſt inquam fortitudo Iſraelis, qui tametſi ob fraterna odia, & parentibus, & patria domo careret: nullis tamen rerũ difficultatibus ceſſit: quiq; in Liæ, atque Rachelis perſonis rectæ actionis, atque beatæ contemplationis abſolutionem adamauit, & coluit: qui denique ne angelo quidem in lucta conceſſit. Nam hoc fortitudinis genere prælatos Eccleſiæ præſtare debere, Iſraelis facta commemoratio ſignificat. Verùm quemadmodum verſari in acie, aut cum hoſte confligere aliquis inermis non poſſit: tametſi & corporis, & animi excellat viribus, ſic iſti eccleſiæ præfecti exiſtimare debẽt, non ſibi ſatis eſſe, quod ſunt manu fortaſſe prompti, & parato ad dimicandũ animo, niſi præterea arma habeant ea, quibus in hoc genere belli eſt vtendum. Nam iccircò ſubijcitur: *Omnes accincti gladijs.* Eſt autem gladius iuxta harum literarum arcanum ſermonem, verbum Dei, ſcientiaque eius, cum legitima docendi facultate coniuncta: vt conſtat ex illo Apocalypſis: vbi in Chriſti ore gladius ineſſe, vtraq; parte acutus ſcribitur. Nã cum in ore eſſe, aut ex eo egredi dicitur, ſatis decla- *Apoc. 2.*
 ratur

ratur gladio significari verbum,atq; doctrinā Christi. Quo certè gladio,ideſt,rerum, atque legum diuinarum cognitione,atque ſcientia Eccleſiæ miniſtri armabuntur,ſi modo id futuri ſunt,quod ſe eſſe volunt,atque cupiunt, populi Chriſtiani rectores, doctores veri,magiſtri vitę,lumina Eccleſię. Nā quod nonnulli arbitrantur,& docent ad Epiſcopi munus gerendum,verbi Dei,hoc eſt,ſanctarum literarum, & Theologię cognitionem neceſſariam non eſſe,ſiquidem eiſdem artibus,quibus ab illis comparatur, eſt adminiſtrandū id munus,rectè arbitrātur:compararūt enim illud ambitionis peſſimis artibus. Sin autem legis, atque volūtatis Dei ratio habenda eſt, ſique ex ipſius muneris natura eſt faciendum iudicium,in maximo profectò errore verſantur. Quod ſi illi propter animi ſui cæcitatē ad huius legis intelligentiam penetrare non poſſunt,& ad eius vim intelligendam eorum mētis acies hebeſcit, veteris illius eccleſiæ, quæ ante mille annos feliciſſimè floruit,ſaltem exempla reſpiciant. Ecquem enim è tanto ſanctiſſimorum Epiſcoporum , & doctorum numero nobis proferant , cuius non fuerit inſignis in hac re,de qua agimus ſcientia? niſi fortè plus videre ſe,quam viderint diuini illi viri arbitrantur:aut niſi lōgo vſu edocti inuenerunt contineri in officio,ſine iſta arte populos Dei,& probos effici poſſe? Ego ſanè ſic exiſtimo,Chriſtianę reipublicę antiquos mores, ex eo potiſſimum tempore in deterius labi cœpiſſe, cum diuinarum literarum,atque legum imperiti homines cathedras Eccleſię occuparunt. Vnà enim cū illis auaritia,vna luxus,atque faſtus, vna crudelitas, & immanitas,aliæq; innumeræ peſtes, in Chriſtianos mores inuectæ Eccleſiam oppreſſerunt,oppreſſamque ita tenēt,vt regreſſus ad ſalutem nullus fe-

rè sit reliquus, futurumque videatur, quod nõ parũ multi pij, & sancti homines, non sine causa, atque argumento verentur: vt quemadmodum Orientis populos, apud quos olim Christiana disciplina vigebat, tenebris erroris inuolui, illorum offensus peccatis Deus permisit: sic etiam nos, nostris irritatus culpis abijciat, sibique quærat, atque prouideat alios populos humiles, & ad sementem gratiæ accipiẽdam, & ad fructum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Iesu Christi filij sui transferat, à nobis ablatum cæleste regnum, & Spiritussancti charismata. Nam, & hoc ipsum, iam ante mille annos timuit Augustinus; imò non tam timuit, quam præuidit futurum. Itaque literis prodidit. Etenim Ecclesia quandiu homines erunt, tandiu, vt stet necesse est, sed vt hoc necesse sit, tamen non est necesse, vt in aliquo delecto, & sibi propriè attributo populo, aut natione perpetuo permaneat. Sed vt ad institutum redeamus sermonẽ, in hos timores, malasq; spes, & in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab ijs, qui diuinarum literarum ignari, atque rudes non sunt veriti manum admouere gubernaculo Ecclesiæ. Est enim quo omnis improba constringitur, ne se effundat, & coercetur cupiditas, veluti frenum, timor Dei. Timeri autem Deus, qui potest eius legis cognitione, atque sciẽtia de medio sublata? Nã de medio tolli, atque omninò extingui necesse est, si qui maximè illam tenere, atque alijs tradere debuissent, ab ijs contemnitur, & negligitur maximè. Cur enim priuati eas literas, & disciplinas amẽt: quas videant ab ijs, à quibus coli debuissent, nõ solum ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, & pro nihilo haberi, & interdũ etiã scurrilibus iocis vexari? Sed de istorũ peruerso errore proprio, & iusto vo

lumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita, & rationum, & testimoniorum copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione reuincendi essent, (est enim res perspicua, & planè eiusmodi, vt nefas esse videatur eam vocare in dubium,) quam catenis vinciendi, nisi quod nobis in hac parte sint feliciores. Sed aduersus hos aliàs. Nec enim tanta res commodè concluditur intra commentariorum angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant hæc verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesiæ suę custodes præficit, eos non solum fortitudinis eximio genere prestare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: omnes, inquit, tenentes gladium. Sed quod supra admonuimus hic in Hebræo verbi enal lagen esse, ponique passiuum, vbi actiuum poni debere res ipsa poscebat; id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis ijs, quæ diximus, non est difficilè exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesiæ ministri, sique verbum Dei, & eius administrandi potestas est gladius, iure, atque merito non ipsi tenere gladium, sed teneri potius ab ipso dicuntur: id namque exigit, atque postulat illorum officium, non vt in suos vsus conuertant potestatem, quam habent, sed vt ipsi potius seruiant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesq; suas, & curas, & cogitationes ad eorum, quibus præsunt salutem dirigant, atque referant. Sequitur: *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.* Alia iterum allegoria, idem, de quo agimus prouidentiæ diuinæ erga suos peculiare genus declaratur, & exponitur: nisi quod superior, eam partem continet, quæ in defendendo, & tuendo versatur: hæc ad eam partem quæ vtilitates ipsis, & bona conciliat spectat. Ibi quatenus Deus auxilium ferat suis laborantibus explicabatur: hic verò scribitur quomodo illos

maximis,& plurimis bonis afficiat. Itaque quemadmodum ibi lectuli nomine iusti significabantur, sic isto loco significantur ferculi, atque lecticæ nominibus: atque sicut ob eam causam lectus dicuntur, qa effundit, atque dilatat in illis Deus, suæ beneficẽtiæ rationes, cum eos ab oppressione malorum liberans luci, atque dignitati restituit, sic cũ eosdem magnos suis donis,& illustres efficit, eis pro lectica, atque ferculo, quo ipse se circungestari gaudet, vti videtur. Nam quamuis illi semper Deum gestent in mente, & in corpore, tamen quando, vel ipsi edunt insigne aliquod facinus, vel à Deo illustri quopiam dono afficiuntur, eorumque ob eam rem virtus populo innotuit, tunc ipsum Deum ita palam circunferunt, vt à cunctis propè cerni,& adorari possit. Quocirca vniuersa illa nomina, aurum, argentum, purpura, cedrus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas rationes benefaciendi significant, quibus Deus, plurimis, atque maximis erga suos vtitur: vel potius illa ipsa bona, bonorumq; genera, quæ Deus tribuere solet suis, cum illis benefacit. Nã habẽt singula illa nomina suas,& arcanas significationes. Nam auro charitatem significari liquet, ex illo Apocalypsis. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Argentum verò legis, ac præceptorum diuinorum intelligẽtiam, & obseruantiam significat. Iuxta illud, Eloquia Domini argentum igne examinatum. Purpura autem è qua summi sacerdotis vestis magna ex parte conficitur ad cultũ Dei, & ad religionis virtutem refert. Cedri porro altitudo ad virtutum heroicarum exaggerationem,& ad animi cuncta terrena despicientis celsitudinem declarandam aptè transfertur. Nec verò illud est omittendum, non copia solum, sed arte etiam præstare hoc ferculum dici, quo intelligatur

Apoc. 3.

Psal. 11.

non ſolum largum in benefaciendo, ſed in ipſa ratione benefaciendi admirabilem eſſe Deum. Etenim quibus maximè vijs homines exiſtimant ſe ad interitum duci, ijs ſæpè, Deo id ipſum prouidè diſponente, ad ſalutem illorum, & gloriam contenditur: omniaq́ue illis Deus vertit in bonum, ſeq́ue ipſum illis præbet, quod eſt maximum bonum, ſicut
Io.14. ſcriptum eſt. Et ad illum veniemus, & manſionem apud illum faciemus. Idque hoc loco ſignificatur,
Ioan. 4. cum dicitur: *Media charitate conſtrauit.* Charitas enim Deus ipſe eſt, quod Ioannes ſcripſit. Qui Deus in his ferculis, id eſt, iuſtis hominibus ſedens, eoſq́ue amans, ac lucis ſuæ radijs illuſtrans, ita reddit conſpicuos, vt omnia illa, argentum, aurum, purpura, cedri: ille inquam diuinarum virtutum chorus eximius, ex eo quod Deus illi præſidet pulcher potiſſimum, & ſpectabilis, pretioq́ue, & æſtimatione ſit dignus. Vnde rectiſſimè ſequitur: *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem veſtrum Salomonem cum diademate, quo coronauit eum Mater ſua in die deſponſationis ſuæ, & in die lætitiæ cordis ſui.* Nam beneficiorum Dei commemoratio ipſa, ei in memoriam reduxit, ſummum illud, & maximum beneficium, & quod certè reliquorum omnium beneficiorum eſt caput: vtpotè in quo diuinæ prouidentiæ erga homines excellentia maximè enituit, cum homo ipſe effici pro hominibus voluit. Cuius ex conſideratione rei, ſponſa cum raperetur in admirationem, & eam animo incluſam continere non poſſet, veluti exclamans dicit: *Egredimini filiæ Sion, et videte Regem veſtrum Salomonem, cum diademate quo coronauit illum Mater ſua.* Quaſi ita profectò dixiſſet. Quid attinet per ſingula, prouidentiæ Dei erga nos magnitudinem dicere, aut il-

lius vniuersa nobis collata beneficia commemorare? Cur aut excubias nocturnas, aut regij custodes cubiculi, aut lecticæ referam artificium egregium? Quid coniecturis, argumentisve probé, ab eo nos diligi, cũ videam, ostendereq; cunctis possim Dei filiũ, & vnigenitum filium, & summum etiam ipsum, & patri æqualem Deum, patre ipso volente esse factũ nostri causa hominem, & infima conditione hominem? *Egredimini*, igitur, *Et videte Regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eum mater sua.* Ac desinite mirari, quod in hominibus, quasi in lecto quiescat, quod eorum custodiæ, atque saluti tot modis prospiciat, quod se in ipsorum, & animis, & corporibus circũgestari gaudeat, quod præsidijs defendat illos, quod auro, argento, purpura, ebore, idest, maximarum præstantia virtutum exornet: cũ ipse omnium rerum Dominus, Dominus inquam ipse, ne nos amplius morti seruiremus, carnẽ induere dignatus sit, & in ea seruitutem nostrã seruire: & qui olim seuerus est habitus, iam & sit, & dicatur Salomon, videlicèt, verissimæ & beatissimæ pacis præstantissimus author: & qui ante omnia tempora, ex solo patre nascebatur, matrem iam mortalẽ habeat, è cuius vtero, mortali & ipse cultu ornatus prodeat, eoq; ita gaudeat, atque lætetur, vt ostentare in eo se, atque iactare quodammodo videatur: nullam certè illo regiã purpuram augustiorem esse putet, nullum diadema. Itaq; sequitur. *In diademate quo coronauit illum mater sua in die desponsationis suæ.* Et certè desponsationis suę & in die lætitiæ cordis sui noïe apertè, & citra vllas verborũ ambages assumptæ à Deo carnis sacramentum sponsa declarat: quando, sicut literæ sacræ loquunt̃, cũ Deus fact⁹ est homo, inijt coniugale cum homine fœdus, nullo tempo-

re

te dirimendum. Cuius fęderis ineundi, & humanæ ſuſcipiendæ carnis tempus, quod verbum ſibi antè omne tempus conſtituit, lætitiæ ipſius propterea dicitur dies, quia ſi ita loquendum eſt; Deo omnium lætiſſimus is dies illuxit, cum humana carne ueſtitus, & ex homine in lucem ortus, ab hominibus viſus eſt homo. Etenim quid Deus vnquam fecit, qđ aut huic operi ſimile, aliqua ratione ſit, aut conferri cum illo aliquo modo poſſit? Alia certè omnia quęcumque Deus vnquam operatus eſt, huius rei efficiendæ, & ad exitum perducēdæ cauſa facta à Deo, & comparata fuiſſe rectè creduntur. Adde quod in ſingulis alijs operibus, ſingulæ lucent uirtutes Dei, in hoc ita apparent vniuerſæ, ut nulla re, aut magis, aut ęquè illuſtrētur. Quod ſi verè regius Pſaltes ſcripſit, Lętabitur Dominus in omnibus operibus ſuis:
Pſal.103 quo gaudio, quave lætitia affici cenſendus eſt, in eo opere ſuo, quod reliqua ipſius opera, vel ſi omnia in vnum conferantur, tāto interuallo ſuperat. Nam ſi documentum aliquod quæritur, diuinæ ſapiētiæ in hoc ſumma apparet: ſi bonitatis, nullū hoc exemplo eſt exemplum illuſtrius: ſi potentiæ, ſi iuſtitiæ, ſi æquitatis, conſilij, magnitudinis, munificentiæ, cæterarumque omnium virtutum lumen requiritur, ijs cōpletur hoc opus luminibus, nulla ut humana mēs, niſi vi roboretur cęleſti, videre ſplendores tantos poſſit. Ac ſi nobis ea noſtra conſilia placere maximè ſolent, quibus cum aut nihil agere, aut aliud prorſus agere videamur, id potiſſimum efficimus, quod nobis propoſuimus efficere, ad exitumque felicem, & optatum noſtra cōſilia perducimus, ipſi interim, vt apparet otioſi: lætiſſimum profecto Deo accidit tātas feciſſe res, quantas nullius animi męns, & cogitatio percipiat, re, vt à mundi ſapiētibus iudicatur omnium

nium vilissima, & contemptissima, idest carne, atq; cruce Christi. Qua de re, verissimè Paulus scripsit: Quod stultum est Dei sapientius est, quã homines, quod infimũ est, fortius est hominibus. Itaq; Deus ob istam causam, Christum ipsum brachium suũ, & salutis suæ cornu proprietate quadã Hebraici sermonis uocat, idest magnum, atque eximium suum robur, aut certè totius suę magnitudinis, atque præstantiæ clarissimum, & propè vnicum exemplum. Quid? cum tanto antè id futurum denunciauit, cũ toties, & tanta asseueratione prædixit, cum tot ad id declarandum adhibuit, & uerborum, & imaginũ figuras, nonne satis declarauit, de eo ipsum sibi vehementer placere? sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius diuini verbi hac de re perspicuum testimonium? Nam in Prouerbijs, quo loco hoc ipsum diuinum uerbum inducitur, sua opera atque facta commemorans, cum exposuisset plæraque eorum, quæ in mundi conditione simul cum patre operatus est, ad extremũ sic intulit. Et delicię meę esse cum filijs hominum. tantum non dicẽs, reliqua omnia quæcumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem vnum, quod pro hominibus homo, & natus & mortuus est, gaudio, atq; voluptati. Atque hęc ab sponsa in persona eorum iustorum dicta sunt, qui cum aliquantulum iam profecissent in amore Dei, & cum rerum aduersarum illatione tentati, atque vexati, postea fuissent liberati, gratias agũt Deo ob suam liberationem. At quod deinceps sequitur, verba sunt Dei illapsi iam arcano quodam modo, atque præsentis in eorumdem iustorum animis, pertinetque ad amatorios illos sermones, quos diximus, de quibus postea suo loco dicemus.

1. ad Corint. 1.
Luc. 3.
Prou. 8.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

QVã pulchra es amica mea, quã pulchra es. Oculi tui columbarum absq; eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte galaat. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea, labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali Punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris Dauid collum tuum quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis. Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Veni de Libano spõsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana, de uertice Sanir, & Hermõ, de cubilibus leonũ, & montibus Pardorũ. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distilans labia tua sponsa, mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ pardisus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus, cypri cum nardo. Nardus et crocus, fistula et cinamomum cũ vniuersis lignis Libani, myrrha et aloe, cum omnibus primis vnguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viuẽtium, quæ fluunt impetu de Libano. Sur

ge

ge Aquilo, et veni Auster Perfla hortum meum, et fluēt aromata illius, veniat dilectus meus in hortum ſuum, ut comedat fructum pomorum ſuorum.

EXPLANATIO.

QVOD amatores ſæpè faciunt, dum gratificari fœminis volunt, vt vel intempeſta nocte, vel appetente luce, ante ipſarum ædium fores amatorium aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certè laudes earum, quas amāt, contineat: id hoc loco Salomon, aut tale aliquid certè, quale illud eſt retuliſſe, & in ſuum carmen tranſtuliſſe videtur. Nam inducit ſponſum domum iterum reuerſum cantu perſonantem, & ſibi adamatæ ſponſæ pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Conſtat autem omnis iſta laus ſimilitudinum adhibitione potiſſimum: nam in ſingulis partibus illius laudandis, ſingulas ſimilitudines adhibet, eaſq; è re ruſtica maxima ex parte petit. Quas quidem ſimilitudines fortaſſis non nemo iudicet, nimium abhorrere, non ſolum à noſtra conſuetudine, ſed à cōmuni etiam omnium hominum ſenſu, & à probato bonorum ſcriptorum loquendi vſu, atque adeò ab ijs ipſis rebus, quarum declarandarum, atqud laudārum cauſa adducuntur. Quod forſitan ex eo euenit, id vt nobis ita videbatur, quia & hæc ſcripta antiquiſſima ſunt, & ab eo, ad eoſque ſcripta, quorum & lingua, & mores, & conſuetudines vitæ, à reliquarum omnium gentium atque nationum moribus, atq; vita mirabiliter differebant. Eſt autē vnicuiq; genti ſuus & vernaculus in loquendo mos, atq; proprietas: quo ſæpè fit, vt alijs abſurda & inepta videātur, quæ ab alijs habentur pro optimis & elegantiſſimis.

mis. Quare omnis hæc & orationis nouitas, & transf
lationum, tam à longè petitarum, quasi duricies,
quæ politas fortasse & cultas aures offendat, non tā
in ipsa re, vt ego quidem arbitror, est, quam in dissi-
militudine morum, atque iudiciorum nostrorum,
ab illorum, quibus hæc prodita primò sunt morib.
& iudiciis. Res enim ipsæ rectæ sunt, & inter se satis
aptæ, modò non, ut quidam faciunt temerè, atq; de
summa veluti cute, sed exactè, & iudicio adhibito
accuratè eas examinemus. In id igitur iam nunc in-
cumbamus. *Quam pulchra es amica mea, quam pul
chra, oculi tui columbarum.* Generalis propositio, quā
mox per singulas partes confirmat. Exornat autem
ipsam propositionem admiratione & repetitione
quò maiorem attentionem excitet. Porrò confirma
tionem orditur ab oculis, quos columbarum ocu-
lis similes esse dicit, à colore videlicet eos & splen-
dore laudans, vt iam antè diximus. Sed ad id atten-
damus quod sequitur, *Præter id quod intrinsecus latet.*
Hoc in Hebraico vno dicitur verbo, scilicet, לצמתך
quod item Hieronymus vno Latino potuit redde-
re sed quia illo turpe quiddam significari credebat,
maluit circuitione vti: itaque vertere *præter id quod
intrinsecus latet.* Honesta verborum circuitione vi-
delicet, rem turpem occultās. Idemque consilij fuit
Symmacho, qui & ipse Græcè interpretatus est sa-
cras literas. Nam vertit ἐκτὸς τῆς σιωπήσεως id est,
præter silentium, aut taciturnitatem tuam. Quid
autem illud sit tam turpe & obscœnum, id vt Hiero
nymo visum sit celari oportere, nolo Lector ex me
audiat, sed ex ipso Hieronymo potius, cuius com-
mentariorum in Esaiam quandam partem ad ver-
bum ad hoc ipsum declarandum, nūc referam: idq;
faciam, non solum ne quis id à me fingi arbitretur,
sed

ſed etiam quia pudore quodammodo impedior, ea dicere meis verbis, quæ ille diuinis quibuſdam ſanctitatis & doctrinæ bonis aſſequutus eſt, liberè ut poſſet dicere. Is igitur ad verbum ſic. In eo vbi nos interpretati ſumus, denuda turpitudinē tuam, pro quo ſeptaginta tranſtulerūt ἀποκάλυψε τι καλυμα id eſt, reuela operimentum, Aquila ipſum verbum Hebraicum poſuit צמתך, Symmachus την σιωπησιν σου quod nos exprimere poſſumus taciturnitatem tuā, ꝙ taceri debeat præ verecundia. Quod quidem & in Cantico Canticorum legimus, vbi ſponſę pulchritudo deſcribitur; ad extremum infert: abſq; taciturnitate tua, nolentibus, qui interpretati ſunt transferre nomen, quod in ſacra ſcriptura ſonaret turpitudinem. Et paulo infra. Diſputant Stoici multa re turpia, praua hominum conſuetudine, verbis honeſta eſſe, vt parricidium, adulterum, & cætera ijs ſimilia, rurſuſque re honeſta nominibus videri turpia, vt liberos procreare, inflationem ventris crepitu digerere, alueum releuare ſtercore, veſicam vrinæ effuſione laxare: denique non poſſe nos, vt dicimus, à ruta rutulam, ſic ὑποκοριστικον à menta facere. Ergo camatheca, quod Aquila poſuit, vt diximus, verenda mulieris appellantur: cuius etymologia apud eos ſonat, ſitiens tuus, vt inexplebilem Babylonis indicet voluptatem. Ex his puto liquere, quid hoc loco Hebraicum צמתך Hieronymo ſignificet, & quare id ſimpliciter, & apertè transferre noluerit: quo videlicet pudicis Latinorum auribus parceret. Quamquam ſiquidem res ita ſe habet, quemadmodum Hieronymo viſa eſt, profecto non video: quare quod iudicauerit Hebraicè, ab Spiritu ſancto apertè, & honeſtè dici potuiſſe, Latinè proferri honeſtè non poſſe, cenſuerit. At, quis credat, aut id ver

Iero lib. 13. Coment. in Eſa. ca. 14.

bum

bunt eam significationem habere, aut vt habeat, in ea positum hoc loco esse ab Spiritusancto? An quod Hieronymo, atque Symmacho visum fuit, sine circuitione, honestè Latinè dici non posse, id credibile est Hebraicè, Spiritum sanctum turpiter, & apertè posuisse? Vtrum Symmachus, & Hieronymus pudentiores, & cautiores fuerunt Spiritusancto? vel Romani, quam Hebræi magis digni, quibus id honoris haberetur à Deo, nullum vt verbum turpe apud eos diceretur? Iam, quid quæso conueniat oculis, cum pudendo muliebri, vt oculorum facta commemoratio, eius statim memoriam afferret? Pulchritudinem quidem certè sponsæ sigillatim describebat sponsus, & à capite exorsus, cum vix ad oculos peruenisset, tot rebus quarum est eximia, & maximè commendabilis pulchritudo in medio relictis, statim ad pudenda descendit. At hoc non gradib. descendere est, sed ruere potius, aut se de sublimi loco saltu præcipitem in cœnum deijcere. Quando iterum infrà à pedibus incipiens, ad femora & vmbilicum, & inde ad pectus, & ad caput vsq; laudando conscendit, silentio eam partem præteruehitur: & hic, cum de oculis diceret, impetrare à se non potuit, vt de pudendis reticeret? Quamquam quis vnquam obsecro, cum alicuius laudaret formam, in pulchritudinis parte numerauit, & posuit, quod natura ipsa, vt tetrum atque deforme ab oculis omniũ remouit? aut quo modo credendus est Spiritussanctus in à se conscripto libello, in aspectum atq; in lucem proferre voluisse, quod maxima adhibita diligentia, tam occuluit in corpore? Sed de tota ista, siue Symmachi sententia, siue Hieronymi doctis & prudentibus viris iudicare permitto, meum ego iudicium non interpono. Illud tantum dico. Hebrai-

cum

cum צמה pro ea capillorum parte solere accipi, quę fronti, atque temporibus imminet: quos capillos fœminæ, quibus natiui desunt, suppositi tios gestare solent. Hos igitur capillos, quod ex antiquis signis intelligere licet, adolescentes fœminæ non constringebant nodo vti reliquos; sed liberè dependere sinebant ante oculos, illisque pro velo vtebantur: & certè sub ijs capillis oculi latentes atque micantes, nescio quo pacto ipso capillorum errore, atque motu commendati pulchriores apparere solent. Quare, vt de eo, quod D. Hieronymo visum est interim sileamus, versionem certè ipsam vulgatam, ex ista verbi Hebraici significatione aptè possumus interpretari. Nam quod scribitur. *Præter id quod intrinsecus latet.* sic intelligimus, commendari spōsæ oculos, nō solùm à nitore, propter quem columbarum oculis prædicantur similes, sed etiam ab eo, quod intrinsecus latent, idest, ex eo quod positi sub ijs capillis, qui illius fronti inuolitabant, tanquam ex insidijs, quod in amatorio sermone dici solet, incautos adoriebantur, eosque vulnerabāt. Nam profectò motu ipso & tremore supra oberrantium capillorum efficitur, lumina vt oculorum vibrare videantur, & lucis radios ex sese, tanquam tela quædam iacere. *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Ab oculis in quibus fœmineæ formæ decor præcipuè spectatur, ad capillos, qui ipsi magno ornamento fœminis esse solent, commendandos accedit. *Capilli*, inquit, *Tui sicut grex caprarum.* Sed quid capillis cum caprarum grege conuenit? aut quomodo hæc inter se conferri, nisi absurdissimè possunt: maximè vbi de laude capillorum agitur? Nam si vituperarentur fortassis ratio esset, quare non immeritò caprarum gregibus similes dicerētur, & cer-

tè nonnullis ita videtur, ista si ad corpus referantur, omninò esse perabsurda. Quare volunt Salomonē hoc loco, atque adeò ijs omnibus similitudinibus, quibus sponsæ pulchritudo commendatur, nullam habuisse rationē eorum corporis membrorum, quæ nominat, sed ad internos, & latētes huius carminis sensus, & ad eas animæ vires, quas hæc mēbra significant, omnia retulisse. At si vniuersa alia quæcumque hoc carmine continentur, è media vitæ consuetudine, & amatorum moribus aptissimè ille, & elegantissimè duxit, vt per singula ostendimus, cur hic potissimum ab instituto suo discessisse putandus est? Et si pleraque huius capitis ad corpus relata ita dicuntur aptè, nihil vt à quoquam aptiùs dici possit, qui potest credi hanc vnam similitudinē non quadrare cum corpore? Quare sicut non dubitò, quin animi præcipuè & eius partium ratio, & habita à Salomone sit in ijs similitudinibus adhibendis, & sit habenda à nobis in eisdem interpretandis: sic quod initio huius interpretationis dixi, verùm omninò illud, & retinendum esse contendo, amorum spiritualium declarandorum causa describi, f. hic corporeos amores, eorumque rationes omnes in singulis huius libri partibus explicari, atque ita demum de amore diuino translatè ista dici, vt possint omnia in corporeum istum amorē literatè conferri, quo sensu principio admonuimus. Nā si se aliter haberet res, nulla causa esset, quare amorum spiritualium declarandorum causa, Spiritus sanctus in hoc carmine similitudines è visibili amore transferret. Nam si nominibus quæ corpora, & corporeos amores significant, ea quæ ijs amoribus congruere nō possunt, dicuntur, tenebræ profectò nostris mētibus offunderentur: non autem induceretur id lumen, quo quæ

occulta

occulta sunt, & remota à nostris sensibus illustrari solét, rerum nobis notarum, & quotidiano vsu perceptarum adhibitione. Est igitur hæc similitudo, neque dura, neque absurda, aut à lōgè petita, sed elegans cum primis, & ad id, de quo agitur, declarandū valdè aptà modo rite expendatur. Ac primùm omniū quod hęc similitudo è re rustica sumitur, decoro egregiè seruitur. Deinde quod capilli capreis dicuntur similes, intelligi debet, non capreis ipsis, sed earum pilis similes dici: nā deest orationi illi aliquid. Plenè enim diceretur. *Capilli tui sicut pili gregis caprarum*. Ac præterea considerandum est fœminarum capillos, à copia, & à nitore, & à colore commendari solere: & quod ad colorem attinet, id quoque sciri debet, quemadmodum in occiduis regionibus flauus probatur color: ita in orientalibus niger, aut ex purpureo, rubroque mistus, quem colorem medicamentis solent inducere, eoque capillos inficere Arabes illæ fœminæ, quæ nostra hac tempestate eam Beticæ Hispaniæ partem incolunt, quæ interraneo mari alluitur. Dico igitur ista tria, quibus capillorū omnis laus, & commendatio perficitur, hac caprarū similitudine mirificè declarari. Nā pro soli natura capreæ Galaaditicæ plurimū, aut nigræ sunt, aut subruffæ. Ob pascuorum autē bonitatem & copiam. (nam totus ille mons, & circumiacentes campi omnes, qui Rubenitis, & Gaditis, & medię tribui Manasses possidendi sunt traditi, vt liquet ex Numerorum libro, erāt maximè pascui.) Igitur ex soli natura nigrę, ob pascuorū bonitatē pingues illæ capreæ intelligendę sunt fuisse, & ob id ipsum non squalentibus, vt in macie attenuatis gregibus fit, sed nitentibus pilis: nec solùm quia pingues erant, earum nitebant pili: sed quia resinosis arbo-

ribus abundabat ille mōs, quod ex Iere. & Zachar. & Amos vatibus constat: consentaneum profectò est capreas, quæ iuga eius montis pascebant, contactu arborum resina, in qua cutis poliendæ vis quædam inest, inunctas nitidiores & comptiores aliarum regionum gregibus euasisse: quod vel ex Hebraico verbo גלש, quod hoc loco pro Latino ascendere ponitur, possumus intelligere. Nam id non solùm ascendere, quod Latinus vertit interpres, sed etiam pectere, aut polire significat. Itaque licebit etiam vertere. *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ pectunt sese in monte Galaad.* Dicuntur autem sese pectere, ideò quia veteres & deciduos earum pilos resinà euellebat, nouos & firmos polibat, & in decentem ordinem redigebat, ex quo efficiebatur, vt tanquàm si essent pexi & bene culti prænitefent: nihil vt fortassè cū formosis fœminarū capillis, conferri possit similius. Nec est minus aptū quod sequitur. *Dentes tui tanquam grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* In dentibus hęc spectantur, primùm vt candidi sint, deinde, vt sint æquales, ita vt neque promineat, neque extet alius alio magis, ad hæc vt sint benè iuncti, & qua parte gingiuis inserūtur, vt nequid hiet, aut hiulcum sit: quæ vtrum vna aliqua similitudine significari cuncta possint, haud scio, hac certè ita explicantur omnia, vt prope oculis videnda subijciantur. Nam cum plures oues gregatim vnà eunt, ita inter se corpora iungunt, vt procul aspicientibus, vnum omnium earum corpus esse appareat, idque album totum: nam de albo pecore, hoc loco Salomon loqui intelligendus est; itaque album per omnia & æquale, quales sunt formosi dētes. At quam consideratè quod addidit. *Omnes ge-*

mellis fœtibus & sterilis non est in eis. Nam plurium ouium vna euntium tantum supernè vnum apparet esse corpus, nam infernè inuicem à se distant. Quoniam enim earum crura sunt gracilia, corpora autem obesa, ut maximè corporibus coniungantur & hæreant, tamen cruribus, atque pedibus diuiduntur. Cæterum vbi accidit, ut oues sint fœtæ, & fętus suos vnà secũ ducant, etiam infernè vnum omnium earum corpus videtur esse, Nam agniculi matribus hærentes, & inter ipsarum crura iniecti, & eis vtrinque inserti, totum id spatij complent, quod vacuum restare videbatur. Sequitur: *Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce*. Vtrumque suis & proprijs laudibus ornat: labijs namque ruborem in quo laborum pulchritudo consistit: ex quo ab alijs labia corallina dicuntur: eloquio dulcedinem tribuit. Eloquium porrò hoc loco, id quod ex Hebraico verbo medabar, cuius loco ponitur, intelligitur, non tam sententiarum, aut eorum quæ dicuntur ornatus, quam dictionis, atque pronuntiationis quidã significatur habitus: qui tonorum præcipuè, vocisq; & spiritus moderatione, atque oris quodam gestu constat. Ex quo in pronuntiando alij agrestes, atque vasti dicuntur, alij insuaues, alij contra cócinni, atq; læpidi, quæ concinnitas hic dulcedo nominatur. *Sicut fragmen mali punici, genæ tuæ*. Hebraica vox רקה pro qua Latinus interpres genas posuit, propriè tempora significat, sic ab Hebręis appellata propter tenuitatem cutis, atque carnis earum. Nam רקה ab eo deducitur verbo, quod Hebræis attenuare significat. Sed siue genę sint, siue tẽpora, cõstat rectè conferri cum malo punico, aut mali punici fragmento: Nam in tẽporibus cutis candor modico rubore suffunditur, & in genis cãdore mistus rubor inest, aut

 simi-

si minus inest, purpurisso illito, ut inesse videatur fœminæ efficiunt: cui similis est is color, qui apparet in mali punici granis. Sequitur: *Præter id quod intrinsecus latent.* Hebraicè vt superius לצמתך, ꝙ eadem ratione, & eodem consilio, non verbum pro verbo, sed circuitione à Hieronymo versum est: At id, quomodo supra exposuimus, intelligi etiá hic debet: Tempora aut genas sub ijs capillis, qui supra ipsas inerrabant latentes pulchriores, & formosiores videri. Quod si carna idest, quod esse Hieronymo est visum, qui credi potest, in sanctissimo carmine, tam verbum turpe toties ab Spiritusancto inculcari atque repeti? aut qui conueniebat, ut mulieris pudenda, cum temporibus atque genis coniũgeret? *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ est ædificata cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Corporis pulchritudo non solum membrorum cum singulorum per se apta figura; tum inter se omnium conuenientia, & proportione constat, sed iusta quadam magnitudine ac proceritate totius corporis; qua de proceritate nunc agitur. Itaque dicitur. *Sicut turris Dauid collum tuum.* Collum nominat, figuratè, & aptè corpus totum; aut certè corporis totius elegantis, atque erecti habitum, colli nomine & appellatione significat. Nam Hebraica proprietate, collum sæpè in proceritatis significatione ponitur: quemadmodum, & in Hispano sermone, descollados, vocamus eos, qui alto, & procero sunt corpore. Confert autem Dauidis turrem potissimũ, eo ꝙ illius ædificium ob egregium eius opus ea tempestate, spectabile admodum, & celebre esset, vtpotè eius operis, quòd à rege opulento & magnificẽtissimo constructum fuisset. Nec verò quisquam tam absurdus, &

ineptus sit, vt palmo ista metiēda putet, aut collum huius existimet, turri æquale magnitudine dici: sed proportione, non minus ipsum spectabile, quam il la fuerit turris intelligat affirmari: vt quantum illa turris præstabat cæteris, tantum hæc fœmina habitu corporis eleganti, atque procero reliquas superasse dicatur. At quod additur. *Cum propugnaculis.* Id in Hebræo est תלפיות anceps & variæ significationis verbum. Itaque alij, aliter vertunt. Sequitur. *Mille clypei pendent ex ea.* scilicet, vel insculpti in ea, vel additi, vel appensi. Vtrouis enim modo rectè intelligatur, quanquam appensi uidentur magis, quam additi. *Omnis armatura fortium.* Quod tamen per poeticam digressionem dictum intelligi debet, nec necesse esse, ut ei aliquid in allegoria respondeat. *Vbera tua sicut duo hinnuli capreæ qui pascuntur in lilijs.* Nihil conferri similius potuit, nihil aptius à pastore dici. Inest namque in capreolis, festiuum quiddam atque lætum, & quod alliciat eos, qui se intuentur ad propius accedendum, & manibus ipsos contrectandum, quæ similiter insunt in papillis fœminarum. Propriè autem similitudo ducitur à capitibus hinnulorum, in quibus mammarum quædā imago inest. Nam caput ipsum magnitudine, & figura instar vberum est: oscula autem ex rubro & pallido modicè subrubentia, mammarum capitula imitantur. *Donec aspiret dies et inclinentur umbræ, vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* Interrumpit institutam laudationem, quo magis varium efficiat ipsum carmen. Igitur quasi inter canēdum recordetur sponsus rustici alicuius, & necessarij operis, cuius, studio ipso canendi, atque sponsam laudandi memoriam amiserat, ita Salomon inducit ipsum subito abrumpētem sermonem institutum,

dicentemque. *Donec aspiret dies et inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ.* Veluti se ipse tacitè arguat, atque reprehendat, quod præ amore rem suam familiarem penè neglexerit, quale est illud Poetæ.

O Coridon Coridon, quæ te dementia cepit
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est,
Quin tu aliquid saltē potius, quorū indiget vsus
Viminibus, mollique paras detexere iunco.

Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ. Periphrasis est temporis vespertini à coniunctis, vt antè dixi. *Vadam.* Idest, quin potius id ago, quod mihi facere incumbit. *Ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* Vbi, scilicet, agellum habuisse fingitur: cui cōiunctus erat hortus, de quo infra capite sexto. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Rursus rei domesticæ cura deposita, & abiecta ad institutam laudationem redit. Sic enim amatorum animi variare sæpè solent, & in plures, atque diuersas partes diuidi, quorum hic imago à Salomone ponitur, summo artificio descripta. Dum vacabat amori, suæque sponsæ laudibus indulgebat, rei domesticæ, & familiaris ipsius animum subiēs cura momordit: iam abire parantem, amor iterum illum reuocat, & penè manu reprehendit, dicereque cogit. *Tota pulchra es amica mea.* Quasi ita dicat. At res domestica non est tanti, ut eam ob rem relinquēda tu mihi sis, & deserenda, quę quāta es, tota pulchra es. Sed quoniam rursus studium, & cura rei domesticæ recursabat, & perurgebat ipsum, adiecit. *Veni de Libano, veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus Leonum, & de montibus Pardorum.* Rogat enim ipsam, se ut euntem comitetur, & quo facilius illi persuaderet, pollicetur ipsam

ſam ducere in eos mõtes,qui omnium, qui in Iudæa erant amœniſſimi habebantur, & cognitu digniſſimi: *Veni de Libano, veni.* Id eſt, Veni mecum ex itinere viſura Libanum. Libanus autem non Phęnicię mons intelligendus eſt is, ex quo abiegnæ, ac cedrinæ trabes, ad conſtruendum templum Dei, Salomonis iuſſu ſunt comportatæ: ſed alius in Iudæa, qui ẽt ſaltus Libani interdum nominatur, à Iudæorum regibus, multis & peregrinis arboribus conſitus, & ꝓpter ſimilitudinem aliquam, quę illi erat cũ illo Phęniciæ, Libanus appellatus: *Coronaberis.* Hebraicè תשורי quod circũdare, (ex quo coronare Latinus vertit interpres) atq; etiam deſpicere ſignificat: *De cubilibus Leonum, & Pardorum.* Appoſitio eſt. Nã quod ex ſacris literis ſatis conſtat, Iudææ regio Leonibus abundabat, quorum luſtra in his montibus erant: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno aſpectu oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Nam, inquit, ipſa veni mecum, quoniam ipſe diuelli à te nullo modo poſſum, luminibus tuis, non ſolum amore ſaucius, ſed etiam pulcherrimis tuis crinibus, aut, vt in Hebræo eſt, torquibus tuis deuinctus, atque conſtrictus: *Vno*, inquit, *oculo, & vno crine colli tui.* Veluti ſi tacitè argumentetur, ac dicat. Nam ſi vel vno tuo aſpectu, me mihi ſubripuiſti, ſique, vel vnus crinis tuus mihi eſt pro vinculo, tot corporis tui, atque animi dotibus, quo modo affici me, atque incendi in amore putes? Quo etiam magis illi ſuadet, ſe vt ſequatur, ne, ſcilicet, videatur parũ gratè reſpondiſſe ſponſi tanto erga ipſam amori. Atque ſequuntur, quaſi illi iam perſuaſiſſet ſponſus vt in agrum pergeret, eamque ipſe ſecum duceret, & inter eũdem coniunctis oſculis, ex dulci illius ore dulcem ſpiritũ legeret, & quod ea de re gaudiũ

percipiebat, quibus verbis maximè posset explanare gestiret, ita mihi videntur dici: *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, et odor vnguentorum tuorum suprr omnia aromata. fauus distillans labia tua sponsa, mel, et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Quo neque elegantius quicquam, neque melius dici potuit. Neque minus est, aut elegans, aut molle quod sequitur: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* In quo, non iam per partes, sed vniuersè illam laudat, & ad eam laudandam duas adhibet similitudines, à fonte integro vnam, alteram ab amœno horto petitam: quas similitudines, primo paucis ambas proponit: deinde singulas exequitur ea verborum elegantia, atque copia, vt ne sibi Salomon ad superandum locum videatur reliquisse. Itaque hortum describit amœnissimum, arboribus consitum multis, tum præterea summa diligentia custoditum, & cultum, in quo nihil sit vacans, nihil sterile, sed selectis arboribus, & cum specie pulcherrima, tum fructu, atque pomis præstantibus omni ex parte plenum: quas arbores nominatim recenset, mira orationis gratia, ita vt ad hunc Salomonis hortum, illi Alcinoi horti, de quibus Homerus, collati, inculti, ac sordidi videantur. Porro hac similitudine id agit Salomon, vt significet similiter in hac fœmina, nihil non modo deforme esse, sed, quod ad pulchritudinem attinet, ne mediocre quidem, aut vulgare, sed illius vniuersa apta, venusta, decentia, gratissima, & formosissima esse, & quasi ex gratijs tota constaret, ita vndique ex sese amores spirare: *Hortus conclusus.* Id est, & muro, & custode munitus, & ob id ipsum ab incursu, & populatione bestiarum tutus. *Emissiones*

tuæ. Id est, quæ ex te proficiscuntur omnia, vniuersæ arbores quas profers. *Paradisus malorum punicorum.* Nam mala punica Palæstinæ felicissimè proueniunt, & plurimi fiunt. *Cypri cum Nardo.* De Cypero inter herbarum scriptores, quid sit, satis constat, at verum Hebraicum כפר Copher hoc loco sit Cyperus, id vt ante dixi, non satis constare video: *Cum Nardo.* Huius plures esse dicuntur species, quarum vnam in Syria, & Palæstina maximè prouenire solere scribit Dioscorides, *Fistula, et cinnamomum.* Hebraicè קנה קנמון; id, quid sit, non satis illi explicant. Verisimile tamen est, Casiæ species duas, quarum vna est altera præstantior, ijs nominibus significari, *myrrha.* Arbor, scilicet, ea, ex qua elicitur myrrha, *Aloe.* Hebraicè, אהלות. Itaque ex sono vocis, qui aloe interpretati sunt, videntur mihi coniecturam fecisse: Aloe verò non arboribus adnumeratur, sed plantis: estque ea humilis planta, vno caudice, vnaque radice folijs crassioribus. Itaque alij sandalum vertũt, quod certè huic loco aptè cõueniat: propterea quod sandalus sit arbor, & specie, & odore præstans, & pomarijs aptior, quam aloe: *Cum omnibus primis vnguẽtis.* Id est arboribus, è quibus aromata conficiuntur: *Fons signatus.* Redit ad superius propositam similitudinem, fontemque describit, qualis optimus esse potest, purum, integrum, intactum, deinde ita abundantem aquis fontem, vt vnus pluribus hortis suppeditet: *Surge Aquilo, et veni Auster, et persla hortum meum, et fluent aromata illius.* Totam laudationem concludit elegantissima apostrophe ad Austrum, & Aquilonem ventos, quorum huic imperat, vt abeat, id est, vt ne spiret, illum vt veniat, id est, vt spiret hortatur. Surge, inquit, id est, abi, discede Aquilo. Nam est frigidissimus ventus, & ob id hortis, &

arboribus metuēdus. Veni, hoc eſt, ſpira Auſter Hebraicè באִי, id eſt, meridies, à qua cæli regione Auſtri, id eſt, temperatæ, & maximè genitales ſpirāt auræ: *Et perfla hortum meum, et fluent aromata illius.* Nam innato naturis omnibus calore, Auſtralib⁹ auris, quæ & ipſæ tepidæ ſunt excitato, & quodammodo accenſo plantæ, atque arbores odoratæ, vim odoris emittunt ex ſeſe, eumque odorem auræ ipſæ latè diſpergunt. Eſt autem hoc in more noſtro quotidiano poſitum, cum de eo, cuius nobis vita, atque ſalus chara eſt, incidit ſermo, aut certè quoties commemoramus ipſi alicuius nobis amici hominis bona, atque laudes ad extremum bene illi precari, optareque, id vt bonum proprium illi, atque perpetuum ſit. Ex quo perſpicitur, quam non ſolum eleganter, ſed etiam ad communem conſuetudinem accommodatè hic Salomonis paſtor, hoc fine ſuam laudationem concluſerit. Nam cum Aquilonem expellit, Auſtrum vocat: profectò benè precatur ſponſæ ſuæ, eique omnia fauſta, atq; fèlicia exoptat. Deſcribebat enim ipſius pulchritudinem horti allegoria. Quare in eadem allegoria perſiſtens, quoniam Aquilone flante, arbores aduruntur, ſpirante autem Auſtro, germinant, atque virent, foliaque, & flores fundūt, iccirco imperat, vel potius imperando precatur (eſt namque in illo imperio optandi quædam vis, & magni cuiuſdam deſiderij ſignificatio permaxima) itaque optat, vt ab omni noxio flatu ille hortus immunis, cæli atque aeris indulgentia, ſemper foueatur, id eſt, orat vt ad ſponſæ ſuæ, vel corpus, vel animum, nulla vnquam res noxia, atque peſtilens vim ſuam applicet, ſed contra potius deſiderat, vt omnia ipſi eiuſmodi eueniant, qualia maximè euenire conuenit, ad in maius promouendum innatum illius, &

natu-

naturale bonum, fausta scilicet, atque iucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus præcipi solet, vt in imprecatione ponamus ea, quæ cum natura, aut officio eius, cui bene, aut secus precamur, conueniāt: quodque ipse Dauid scientissimè obseruauit, in illo lugubri carmine, quod panxit de cęde Saulis & Ionathæ, quod dimicantes, & in fugam conuersos Palæstini hostes, in Gelboe monte ceciderant, Montes dicens Gelboe, nec ros, nec pluuia cadat super vos: id ipsum etiam hoc loco Salomon fecit: nam cum isti, de quo agimus, horto molles auras precatur, eà certè illi bona optat, quibus arbores, & sata vniuersa, in vtramq; partem solent maximè affici. Sed iam iterum à capite ordiamur.

EXPLANATIO.

Q*Vam pulchra es amica mea*. Hæc vt dixi, ad illapsus, & colloquia interiora pertinent, suntq; omnia mysterijs plena. In quo primò admirari licet Dei erga nos, non dico largitatem, atque clementiam, sed facilitatem, & suauitatem, & propè dicam familiaritatem. Nō enim satis habuit, quod homines iustos, filiorum loco reponeret, quodque ad omnem se deijciens æqualitatem, pro socijs illos haberet, nisi etiam, quod vnum apud homines amoris genus est, & in coniunctione animorum arctissimum, & in ardore vehementissimum, & in consuetudine vitæ, atque adeò in uoluptate dulcissimum, virorum erga fœminas, sponsarumque erga sponsos suos, eius amoris & nomen, & imaginem ad se ipsum, & ad suam erga nos declarandā charitatē trāsferret, sponsusq; dici ipse, & nominari vellet animorum nostrorū. Nec verò nominari tantū voluit, sed

re ipsa ita esse, adeo, vt omnis illa quamuis arctissima coniugum inter ipsos coniunctio, illeq; animorum & corporum, tot naturæ commendationibus conciliatus amor, illeq; nexus tam arctè cōstrictus, cum isto amore Dei conferri, & comparari vix possit, quod cum alibi sæpè in sacris literis, tum certè hoc in loco mirificè declaratur. Nam quis obsecro vnquam vnus homo aliquam fœminam, vel tam pditè adamauit, vel cum adamaret vehementissimè, prosequutus est tam exquisitis laudibus, tamq; mollibus, & amoris æstum significantibus verbis, ea vt sunt, quæ à ficta quidem persona in hoc capite dici, sed à se dicta intelligi Deus voluit? Quis vel testificari amorem suum, vel ad alterius animum insinuare se, tot modis vnquam totque blanditijs est conatus? Ecqua huic similis fuit amoris flamma? Ecqđ tantum incēdium? Quod si ipsi per nos efficere possemus aliquid, quod ipsum per se honestum, ac Deo gratum, & acceptabile esset, minus fortasse mirandum esset, nos ab eo tantopere diligi: nunc autem cum quod dignitatem gloria dignam habeat, nihil per se efficere homo possit: cumq; omnis ille honestatis splendor, qui lucet in sanctis viris, ab eodem ipso Deo, & ortum, & incrementum, & absolutionem habeat. Deusq; nos & diligat, & laudet, atque præmio dignos putet, potissimum ob ea ipsa, quę ab illo accepimus bona: magnum profectō signum est nos ab illo non solum effusè, sed si ita loquendum est, perditè & impotenter amari. Itaque amore ardens, & animi veluti impotens. *Quam pulchra es,* inquit, *amica mea, quam pulchra.* cū tamen pulchra sit, nec quia ita nata est, nec quia suis ipsa viribus adepta est, vt esset pulchra, sed quia id vt esset, eius ipsius Dei, qui ista pulchritudine capitur, & incenditur,

tur, munere obtinuit. Quod si ista, rerum corporearum, & verbis, & imaginibus inuoluta, totque velata modis, cum vel audiuntur, vel leguntur, tam animos oblectant, qua illi animi voluptate, atq; gaudio credendi sunt affici, quibus cum Deus his velaminibus inclusos blandos & cœlestes sermones apertè, & literatè, sine verborum strepitu, omnique remoto velamine confert? Et si ij, qui aliquantulum modo profecerunt in amore Dei, ad quos isti nunc diriguntur sermones, tot ornantur ab ipso laudibus, easque capiunt voluptates, quas humanus sermo non explicet, quo torrente voluptatis credi debent immergi perfecti, & eximiè sancti viri? Ipse certè De⁹ cum virtutis mediocritatem, tam profusè laudat, cumq; homines ad meliora contendentes, nondum tamen summa consequutos, tot encomijs prosequitur, satis profectò declarat, quidquid à nobis ipso potissimum adiuuante, benè, & honestè fit, gratissimũ esse illi. *Quam pulchra*, inquit, *es amica mea, quam pulchra, oculi tui columbarum, præter id quod intrinsecus latet.* De oculis quid significent, deque columbis iam antea diximus: quare quod sequitur videamus. *Coma capitis tui sicut grex caprarum, quæ ascenderũt de monte Galaad.* Video constare inter omnes, capillorum nomine in ista arcana sanctarum literarum loquendi ratione significari animi atque mentis cogitationes, nec ratio non quadrat. Nam vt à capite capilli oriuntur, sic à mente, quæ animi veluti caput est, prodeunt cogitationes, magno & numero, & mobilitate, vt etiam in hoc capillorum similes videantur. Quare hoc teneamus. Igitur vt in capillis spectatur, cultus, ordo, atque nitor, sic cogitationes confusæ & incertæ vituperantur: contrà autem illustres, & non nisi iudicio, & ex rationis præscripto in

animo versari permissæ probantur, atque laudãtur. Quæ tamen ipsæ cogitationes bonæ, & illustres nõ tam per se probantur, quamquam, & hoc quoq;. (est enim magna earum vis in vtranque partem, nec sine causa est scriptum. Cogitationes stultæ separant à Deo. Illudque Sapientis. Auferet se à cogitationib. quæ sunt sine intellectu) sed non ob id solum probantur, & laude, atque æstimatione sunt dignæ bonæ cogitationes: sed quia etiam magno argumento nobis sunt, bonæ animi valetudinis. Nam sicut malè cultus, aut omninò cultura destitutus ager, loliũ, & spinas profert, cultus verò vberes fruges: sic hominis animus cui deest cultura cælestis, inconstãs, & vagus, & secum ipse dissentiens, vt quæque primo res illi obijcitur, eam statim sine delectu, ad cogitationem admittit, recipitque quæcunque, & à quibuscunque seruntur malarum cogitationum semina. Itaque ex eo, vanissimas, & absurdissimas cogitationes germinat, atque profert, quarum turba
Sap. 9. sæpè obruitur, sicut scriptum est. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ: corpus enim quod corrũpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum, multa cogitantem. Contra autem qui diuinis gratiæ, & charitatis excolitur bonis, vt ad cupiditatem nihil admittit turpe, ita nec ad cogitationem absurdum aliquid, aut leue introire patitur: quantumque eius, & studia recta, & amores sancti sunt, tantum eiusdem cogitationes sunt honestæ, & illustres, alterumque semper nascitur ex altero. Nam quorum quis studio tenetur, ea plurimum cogitationibus ipse sibi subijcit, & in animo versat. Quapropter rectissimè ab oculis, continuo ad capillos laudandos accessit, hoc est, à recta erga Deum voluntate, &, vt iam antea nominauimus, intentione

ad

ad bonarum cogitationum lumen, atque honestatē. Nec verò ratione, aut causa caret, quod initio huius carminis, quo loco primum mentionem oculorum intulit Salomon, de capillis dicere intermisit: hic verò vtrosque laudat, atque commendat. Nam quod sæpius dictum iam, & vt video, sæpius est repetēdū, illic incipientes fingebat, hic proficientes alloquitur. Est autem ita natura comparatum, id quod qui periculum sui aliquod in Deo amando fecerunt profecto fatentur, est itaque natura comparatum, vt incipientes qui sunt quoties agere secum ipsi interius volunt, turba vexentur vanissimarum cogitationū, quæ ab omnibus partibus, omnibusq; hominis sensibus excitatæ, & in mentem ingressæ, illius, & aciē obtundunt: & lumen obscurāt, seque molestè ingerunt, vsq; eo quoad ab institutis suis honestis, & præclaris cogitationibus illam abducunt. Quocirca merito omnis incipientium laus, intra oculos constitit, id autem est, intra ipsorum studium, & voluntatem in Deum; quā tametsi rectam illi, & in Deo collocatam, & fixam habent: tamen adhuc infestantur multis, & vanis cogitationib. quod proficientibus, quorum videlicet mens ad imperandum cęteris animę partibus, maiores vires, atq; robur collegit, minimè accidit. Nam quemadmodum sole oriri incipiente, ab infimis, atque humidis locis nebulę excitatæ, & in altum euectę, ac latè se diffundentes, ipsi soli obstant, quo minus radios lucis suæ ad nos possit transmittere, eodem autem cursu vlterius progresso, ac cęli medium capessente, & quasi de superiori loco lucis suę tela emittente, nebulę considunt primo, deinde planè euanescūt, ac purū nobis, & incōtaminatum luminis aspectum relinquunt: sic profecto similiter de cęlesti illo gratię lumine, & tanquam so-

le cum nobis oriri cœpit, iudicãdum est. Siue ob ma lè agendi, malèque cogitandi vsum, longa consuetudine inolitum id nobis eueniat, siue quod ita sit cóparatum, vt nihil nouari in vita possit, sine magno aliquo rerum motu, ipseque communis humani generis hostis, ægrè scilicet, ferens hominem sibi eripi, hoc est, à regno tenebrarum transferri, in admirabile lumen Dei, in ipso initio, & honestæ vitę ingressu, quando maximè imbecillis est virtus, agmina ista malarum cogitationum, ad nos loco mouendos subijciat. Itaque nascenti gratiæ luci opponunt se cogitationes istæ erroris, atque tenebrarum plenæ: at eidem iam corroboratę, & amplificatæ, & ad omnes recessus animi, lumen suum transmittenti cócedũt: cuius iam boni qui proficientes sunt, participes esse incipiunt. Quare istorum nunc capillos laudat, quãquã ne ijs quidem in hoc plenam laudẽ tribuit, sed eam reseruat, perfectis postea suo loco tribuendam. Qui quidẽ sicut in alijs rebus, sic etiam in hoc benè, atque sanctè cogitandi, siue officio, siue virtute, multum excellunt. Illos igitur postea cũ de illis aget, cumulatè laudabit: hos verò nunc hactenus laudat, vt tumultum, & cõfusionem, & errorum tenebras ab ipsorum cogitationibus remoueat, id est, vt quæ capillis qui similes sint capreis Galaad inesse dicũtur, ornatus, atque nitor, ea, aut ijs similia, quo ad rei natura patitur, bona, istorum cogitationibus inesse dicat lucem, atque ordinem. E quibus ordo spectatur in eo quod non vt quæque res illorum sensus peruellit, eam statim ad animum suum, & cogitationẽ admittunt, sed intendunt aciem mentis suæ priusq; examinãt qualis ea res sit, & explorant, & veluti excubãt ante fores cordis sui acri cura, atque vigili, ne quis se intro illa loci puritate, & sanctitate indignus insi-

insinuet. Itaque nec malarum rerum cogitationes admittunt, neque earum etiam rerum, quæ, aut nunquam erunt, aut ne esse quidem possunt, ad se introire patiuntur, nec oblectant sese ea, qua plurimū quidam delectātur vanitate, animo sibi, & cogitatione inanissima somnia fingendi, quia vt scriptum est, Spiritussanctus effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Splēdor autem cogitationum consistit in eo, vt splendidæ ipsę sint: id est, vt de rebus splendidis, & illustribus, hoc est cęlestibus, aut ad vitam cælestem pertinentibus suscipiantur. Id quod sedulo agunt, ferèque iā assequuntur proficientes: plurimum enim animo cum Deo versantur, eaque mente pertractant, quę proferri foras, & in luce constitui honestissimè possunt: cū contra intemperantium, & prauorum hominum cogitationes sint eiusmodi, vt eas non solum in publicum proferre non audeāt, sed vt ipsismet, quibus eæ sunt voluptati, sæpè quales sint videantur, horribiles, scilicet, atque tetræ: *Dentes tui sicut Grex tonsarum, quæ ascendunt, de lauacro omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* Quod in superiore similitudine euenit, vt omnes sacri harum literarum interpretes, in eandem sententiam concurrerent: hic contra accidit, vt singuli suas, & ab alijs diuersas sententias sequantur. Quas ego singulas enumerare nolo, ne iusto sim longior: id dicam tantum, quod mihi cogitanti, & studium adhibenti, maximè probabile occurrit: idque quanta potero luce, & breuitate explicabo. Quod si cui hæc nostra explicatio visa fuerit nimium altè petita, nosque quis dixerit multis ambagibus vsos, vix eo peruenisse quo tēdimus, cum hoc ego non multum cōtenderim, dummodo id concedat nobis, quod omnis bonus, atque æquus

certè concedet, eam esse istarum literarum, & maiestatem, & obscuritatem, vt omne studium, omnisque diligentia acris, & vehemens, quę si alijs in reb. adhiberetur, immodicè adhiberi putaretur: in ijs adhibita literis laudari fortasse debeat, reprehendi certè nullo modo possit. Igitur dentium vocabulum, cũ ad opera naturæ, & ad res rusticas significandas, in literis sacris transfertur, inuenio significare solere valles, & loca humilia, atq; plana, aruaq; ea, quæ segetib. ferẽdis sunt idonea. Nã qui istas literas Chaldaicè primus vertit, aut potius paraphrasi interpretatus est, cuius est apud omnes grauis authoritas, illud, quod in Genesi, à Iacobo de Iuda filio suo, eiusq; posteritate dictum scribitur, Pulchriores sunt oculi
Gen. 49. eius vino, & dentes eius lacte candidiores, sic ad verbum interpretatur. Montes eius rubicũdiores erũt in vineis suis, distillabunt colles eius vinum, dealbabuntur campi eius frumento, & gregibus. Oculi igitur colles vitibus consitos, dẽtes autẽ arua segetibus flauescentia trãslatè significant. Porro colles ipsi, atque valles, in arcano sacrarum literarum sermone etiam transferuntur, ad aliquid aliud significandum. Etenim colles Principes viros, valles verò homines
Psal. 71. ignobiles, & tenues significãt, vt in illo Psalmi, Assument montes pacem populo, & colles iustitiã. Et in Esaiæ illo. Omnis collis humiliabitur, & oĩs vallis implebitur. Sed est præterea sciendũ in homine qui ipse nõ sine causa, minor mũdus dictus est, esse quãdam reipublicæ effigiem. Nam eminet in illius animo principale quiddam, & excelsum ad imperandũ, & regendum natum, quod est ratio, atque mens: similiter inest in eodem humile aliud, & demissum, & alterius rectionis egenum, & omninò natum ad seruiendum, quæ est irascendi, atque concupiscendi
facul-

facultas. Quibus ex rebus efficitur, si in natura dentium appellatione valles significãtur, & si valles in re ciuili, & publica, pro ignobilibus accipiuntur, cõsequens esse partes ignobiles, atque infimas, siue reipublicæ totius, siue vniuscuiusque hominis, qui & ipse respublica quædam parua est, isto arcano sacrarum literarum sermone dentes vocari, hoc est, vocari dentes in republica obscuros homines, in homine verò infimas, & ad humum pronas irascendi, atque concupiscendi partes. Quid? quod ipsa rerum, de quibus hic agitur ratio, atque natura postulat, vt in dentibus has inferiores vires animę translatè significari credamus. Nam primum in virtute, & quasi illius caput est, vt mens, quæ altissima pars hominis est, rectè erga Deum afficiatur, quæ affectio est directio, siue vt dicere cępimus, intentio mentis recta erga finem vltimum, bonorumq; extremum. Secundum, vt cogitandi leuitas, id est, ad cogitationem admittendi, quidquid sese cogitandum vltro obtulerit, facilitas ab animo remoueatur, adhibeaturq; in cogitando iudicium, atque delectus, moderatioq; seruetur, ac sanctitas. Tertium, vt mente ad istum modũ, affecta partes animi eæ, quæ in mentis tutela sunt, eiq; subsunt, ex quibus iræ, & cupiditates, omnesq; ijs similes animi motus existunt, atque adeo ipsi corporum sensus, quorum nuntijs istæ partes, vel dilatantur, vel contrahuntur, contineant se intra modũ à ratione, atque mente pręscriptum, eique parere facilè, & libenter assuescant. Hæc igitur cum ita sint, cumque de rectitudine mentis, qualis ea in proficiẽtibus esse debeat, sit dictum, quod columbarum oculis similes oculos habere dicti sunt, & de cogitationum sanctitate similiter cum sunt eorũ capilli laudati, ipse rerum ordo poscebat, vt de inferiorum ani-

mæ partium moderatione statim diceretur. De ijs ergo agitur, dentesque isti sponsæ, qui tonsarũ gregibus assimilantur, proculdubiò has significant partes: in quibus quod in formosis dentibus commendatur, elucere idẽ debet, æquabilitas nimirum, atq; munditíes. Iusti ergo & boni viri, ita eas studio, atq; cultu virtutum moderatas habẽt, & quasi ad rationis amussim exactas, vt quemadmodum in tonsarũ grege ac dẽtibus ijs, quos superiùs descripsimus, sic in illis nihil inęquale sit, nihil eminẽs, aut à se dissentiẽs. Nam sicut peccatores, & flagitiosi homines innumeris, & sæpè inter se contrarijs cupiditatibus, in varias partes distrahuntur: ita vt nihil magis prauum, aut inæquale sit, quã eorũ animi: sic contra in bonis atq; studiosis viris quatenus à virtute est, nihil prauũ, nihilq; distortũ, nihil quod aut subsideat, aut emineat conspicitur. Non enim vel metu contrahuntur, vel efferuntur lætitia, vel dolore concidunt, vel distrahũtur cupiditate: sed ad id quod vnũ semper, atque idem, sibique simile est ratio peruenire contendens, partibus sibi subiectis, earuũq; perturbationibus moderatur. Itaque resecat atque recidit ab istis partibus, quidquid est nimium atque insolens, & ita illas ad medioeritatem & æqualitatem reducit, vt sicut tonsarum ille grex, sibi vndique est similis: sic istæ sibi ex omni parte consentiant, eluceatque in eis, ex temperatione, moderationeque ortum, idem illud decus quod in dẽtibus, quales descripsimus, videlicet, ouium gregi similibus ex paritate relucet. Quod autem sequitur. *Labia tua sicut vitta coccinea, et eloquium tuum dulce.* Iam id propriè interpretari licet, vt nihil aliud in eo quam orationis, atque sermonis iustorum prudentiam, atque dulcedinem laudari intelligamus. Est enim il-

lorum sermo nō solùm mitis & moderatus, sed omninò dulcissimus, & qualis vt sit Paulus optat, sale conditus. Quàm autem opportunè, quamque in loco sermonis mētionem intulit. Est enim animi imago sermo ipse. Quare animi & eius partium pulchritudine, atq; cultu laudato, iure sermonis qui ab animo fluit, ipsumque omninò refert, ornatum laudat: & exposita interiori honestate, ad externum cultū, qui siquidem verus est, & non simulatus atque fallax, ex interiori ipso cultu effluit, atq; deriuatur, exponendum aggreditur. Laudat itaq; bonorum colloquia, in quibus animi ipsorum pulchritudo atque præstantia, mirum in modum elucet. Quod autem sequitur. *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.* pertinet ad externi huius ornatus, de quo iam agit, eam partem laudandam quæ in motu, incessuque, & oculorum atque totius corporis habitu cernitur. Nam in genis sedes pudoris est, & sicut pudor ab innata animi ingenuitate ortus genis infunditur, easque grato quodam rubore afficit: sic animi interior species honesta, atq; præstans, corpus ipsum, corporisque actus, atq; motus omnes decentes effingit. Ex quo satis apparet, quā grauiter illi errent, qui huius externi ornatus, atque cultus nullam rationem, aut ipsi habent, aut ab alijs esse habendam ducunt. Nam tametsi accidere interdum possit, vt qui omni ornatu interiori, omnique animi virtute sit vacuus, externè satis honestè affectus & cultus appareat: tamen profectò nunquam eueniat, vt qui veris virtutibus animum cultum habeat, eius sit inculta, aut inconcinna, hoc est, indecora, & à rationis pręscripto abhorrens exterior species. Sed pergamus ad reliqua. *Collum tuum sicut turris Dauid, cum propugnaculis, mille clypei*

pendent ex ea, omnis armatura fortium. Religionis erga Deum vna pars est ea, quę in precando ipsum versatur, id est, quæ oratione ipsum, atque laudibus colit: quæ à nostris oratio vocatur Philosophis ignota, à nobis verò imprimis culta, atque eo in pretio virtus habita, vt maximum honestæ, atque spiritualis vitæ non solum præsidium, sed etiam solatium, & oblectamentum positum in ea esse putemus. Nam illi quoniam in ea doctrina, quæ ipsorum literis, atq; libris cótinebatur, satis magnum auxilium ad benè beatèque viuendum, eos habere putauerunt, quicunque suos animos ea ipsa doctrina instituí, atq; excoli siuissent: iccirco nihil quod quidem ad virtutem, aut comparandā, aut alendam pertineret, vel à Deo petendū esse arbitrati sunt, vel dari à Deo posse crediderunt, sed in cuiusq; industria, atque nauitate, id totum positum esse credebant. Itaque huius virtutis apud illos non solum cultus iacuit, sed etiam ratio, atque nomen ignotum fuit. Nos contra non solum quia humanæ infirmitatis nobis ipsi conscij sumus, sed etiam quia Christi diuino beneficio arctissimo necessitudinis, & charitatis vinculo cum ipso Deo coniungimur: quiaquę per Spiritum sanctum q nostris mentibus infusus est, perque illius gratię donū diuinę naturę cósortes efficimur, ad Deum adimus tanquam ad optimum, & indulgentissimum parentem, nec in eo spe fallimur. Clementissimè enim excepit ille nos, vocesque, & vota nostra ad suas aures admittit, nobisque vicissim respondet, eaque petentibus donat quæcunque ijs qui petunt, vtilia futura esse cognouit ipse, cui omnia in futurum nota sunt, & manifesta. Est igitur ob hasce causas orationis virtus Christianorum nationis propria, nobisque solis cognita, & cum summa nó solum vtilitate, sed etiā

volu-

voluptate vsurpata. Quæ profectò virtus tantū momenti habet, ad piè, atque sanctè viuendum, ut pro eo atq; quis huic orationi virtutiq; studet: ita de eius excellentia, atque præstantia debeat statui. Nullū enim uirtutis lumen est, nullum cęleste, atque diuinum bonum, quod ista orandi virtus, aut non contineat ipsa, aut non obtineat à Deo, & ad nos ipsos adducat. Quare vt quisq; sanctissimus est, ita maximè studio & assiduitate orationis excellit. De hac igitur nunc agit Salomon, eamque figuratè collum nominat, quoniam in hac boni viri imagine, quā format colli ipsa vicem & officia obtinet multis de causis. Nam primum collo, & ducitur anima ea, qua spiramus, & traijcitur cibus is, quo alimur, & verba atq; voces funduntur: similiter oratione patefacimus Deo interiora uota nostra, & diuinū ab eo spiritū, eaque gratiæ bona ducimus, quibus maximè alitur noster animus. Deinde quemadmodum collo iungitur, atque nectitur capiti corpus reliquum, sic oratione coniungitur mens nostra cū Christo Ecclesię sanctæ capite. Ad hæc sicut nerui, quibus totius corporis firmitas, motusque potissimum continetur, à capite principium ducentes, per collū in omnes partes corporis diffundūtur: sic virtutum robur propè omne à Christo capite in nos deriuatur, oratione postulatrice, atque interprete. Prætere, quod ex habitu colli de reliqui corporis viribus, & habitudine iudicare solemus: nam quibus obesum est, & torosum collum, eos viribus pollere dicimus, contra autem infirmos esse, & imbecilles, quibus est id tenue atq; gracile, id etiam aptè transferatur ad orationis naturam. Valent enim plurimum spiritualibus animi viribus, & contra omnes malorū incursus propè inuicti persistunt, qui orationis studiosissimi sunt: contra

tia remissi in eius studio atque negligentes, vtpotè qui viribus gratiæ destituantur, facilè cedunt malis, seque vinci permittunt, animumque gerunt varijs morbis obnoxium. Postremo sicut proceritas, & elegantia corporis iuxta colli magnitudine, maxima ex parte efficitur: sic altum illud, & excelsum, quod in bonorum animis cernitur, ex colloquendi cum Deo, & orandi ipsum assiduitate existit maximè. Quod si tanta vis ad honestā vitam in oratione est, rectè Salomon expositis honestæ iustorum vitæ dignitate, atque dotibus, quibus ea vita potissimū pararetur, & efficiatur artibus, eas artes nunc prædicat, & exponit. Quæ autem est ista prædicatio, atq; laus? *Collum tuum sicut turris Dauid cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Tribuit orationi eademque recto, & honesto collo tribui solent. Vtor autem cum ista orationis uoce, tum alijs uocibus quibus Ecclesiæ scriptores in significandis rebus, quas veteres Latini ignorarunt, vtuntur: ne si vna uoce nolim, pluribus mihi vocibus semper sit utendum. Igitur ea oratio habeatur perfecta, primum quæ non inflectatur ad humum, sed instar rectæ ceruicis ad sublimia, & æterna semper erigatur, & intendatur. Deinde quæ extet supra humeros, idest, transiliat, atque transcendat terrena omnia quo vsq; animum virtute adolescere, & peruenire faciat, ad mensuram magnitudinis Christi. Postremò quæ sit turris Dauid, cum propugnaculis mille fortium virorum clypeis ornata, idest, quæ sit nobis pro turri, & propugnaculo aduersus omniū malorum incursus. Nec verò illud causa, aut ratione vacat, quod Dauidis turris potissimum est adhibita ad similitudinem. Nam istam turrim Dauid Hierosolymis ædificauit, in Sionis eius vrbis ædito, & ma-

nu,

nu, atque natura munito colle, Iebusæis tamẽ prius deuictis, atque vrbe pulsis: quod ad rem nostrã relatum declarat, quãdiu malæ cupiditates in animo dominantur, tandiu huic virtuti non esse locum. Quare qui terrenis studijs non solum occupati, sed etiã addicti iustitiæ, atque bonorum morum parum studiosi, huic tamen virtuti studere, & vacare se dicũt, ac se ideò bonis numerari volunt: certè ipsi sibi ita persuadẽt aliquid se esse, quod statis horis temporis aliquid orationi, & diuinarum rerum contemplationi impertiunt, vmbram illi quidem inanem huius virtutis fortasse assequantur: ipsam autem veram virtutẽ non assequuntur, seque ipsi valdè decipiũt. Iebusæi namque ex vrbe, idest, ex animo malæ cupiditates prius sunt expellendæ. *Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in lilijs.* Hæc iam ad eas virtutes laudandas spectant, quæ ad alterum referuntur, charitatem dico in homines, & misericordiam, atque beneficentiam: quæ ideo multitudinis numero vbera appellantur, quia duplici officiorum genere diuiduntur, quorum aliud ad corpus, ad animum aliud pertineat. Nihil porrò est tam naturale, quàm ut qui bonus ipse est, alijs ẽt prodesse velit, & re ipsa prosit. Nam quemadmodũ ea, quæ natura constãt, cum eo adoleuerunt, ut ad sui generis quoad ipsarũ ratio patitur, perfectionẽ peruenerint, statim aliud ex sese gignunt, aut certè auent gignere, quod sibi simile sit, quodq; eius boni, quod in seipsa habent, particeps possit esse: sic virtute præstans animus effigiem sui in alijs exprimere studet. Et sicut adolescentibus fęminis, vbi ad nubilem ętatem peruenerũt, tumere incipiunt vbera: sic illis, quorum iã est adulta virtus, pectus tumere incipit, studijs alios iuuandi. Quare istis hoc loco vbe

ra

ra tribuit Spiritussanctus, eaq; hinnulis captarum similia, hoc est, pulchra, & omni ex parte formosa vbera. Fieri enim nullo modo poterat, ut huiusmodi gradus, atq; perfectionis virtus sterilis permaneret. *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris donec spiret dies, et inclinentur umbræ.* Qui nouerunt, atque experti sunt, quemadmodũ ista Dei cum hominibus sibi charis interiora colloquia se habeant, ita tradunt. sæpè accidere, vt in medio sermone disparare subitò, ex ipsorum animis illis videatur ea lux, qua ex Deo perfundebantur, & rursus breui mora interposita iterum apparere: maiusque quam antea lumen in ipsis accendi, quod quidem quare fiat dicere non habeo, quin autem quoties fit maxima causa fiat, affirmare non dubito. Ad has igitur vices euntis & redeuntis Dei, quibus instituti interiores sermones in medio orationis cursu abrumpuntur, quibusque occultantur, & rursus apparere incipiunt diuinæ lucis radij, hæc verba, vt existimo, sunt referenda. Itaque ad hoc significandum inducitur sponsus orationem institutam primo intermittens, ac dicens. *Vadam ad montem Mirrhæ.* Deinde ad eandem rediens, atque subiungens. *Tota pulchra es amica mea.* Et quæ deinceps sequuntur. Nisi alicui fortasse placeat, id quod mihi nõ displicet, his verbis, non quidẽ significari Dei aliquẽ discessum, aut instituti sermonis intermissionem: sed doceri iustos, atque admoneri, ut in ijs, quæ modo sunt enumeratæ & celebratæ virtutibus magis ac magis proficiant: vtq; non prius à proficiendo desistant, quam ad montis cacumen, quo in cacumine edito, scilicet, & difficili ad ascendendum loco, virtus domicilium habere dicitur, perueniãt, idest, compotes fiant perfectæ, & absolutæ virtutis. Nã certè tametsi se abire velle

velle sponsus dicat, tamen discedere ab sponsa velle non dicit: imò cum eam è vestigio iterum laudat, & pulchram, atque omni ex parte pulchram appellat, satis indicat, diuelli se ab ea non posse. Itaque quod dicit. *Vadam.* admonendi illius & excitandi ad progrediendum vim habet, non, aut deferendi, aut relinquendi significationem: perindeque est, ac si ita dicat. Vadam ipse: tuque me euntem sequere, vel vadam ipse, quoniam te euntem & pleno gradu ad culmen contendentem comitabor, quod ita esse illa apertè indicant quæ sequuntur. *Veni de Libano veni.* In quibus quemadmodum sponsam ad insequendũ sponsus hortetur, iam superius expositum est. Sed quò se iturum vna cum sancta anima dicit sponsus? *Ad montem Myrrhæ, & ad collem Thuris,* Ea autem sunt duo genera maximarum virtutum, quorum alterum purgare animum dicitur, illuminare alterũ: ex quo ab istarum rerum scriptoribus aliæ purgatoriæ sunt dictæ, aliæ illuminatrices virtutes, Nam in myrrha pœnitentiæ significari officia, superius satis ostendimus. Thus verò religionis cultũ erga Deum significat, vt liquet ex illo Psalmi, Fiat oratio mea tã quam incensum in conspectu tuo. Et in Apocalypsi Habentes singuli phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorũ. Sed aberat ne ab istis locis sponsa? non illa quidem aberat, sed q̃d ad perfectionis culmen tendẽti aliquid deerat, nec totum suæ vitæ tẽpus expleuerat, id vt adderet q̃d ipsi deerat, & vt in eo quod cœperat ad extremum vsque persisteret admonetur. At vade diceret. Imò vadam aptissimè: quoniam vnà ipse nobiscũ in omni bono opere vadit. Imò non vadit solum, sed euntes præcurrit, & vt ire possint, & velint efficit. Etenim ab ipso ducitur, & bene agẽdi, & in bono proficiendi,

Ps. 140.

Apoc. 5.

ciendi, perseuerandique omne principium. Sed quo fructu, dicet aliquis, in ijs studiis perseuerabit: nimirum eo qui sequitur. *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Perueniet enim ad summam, & perfectam virtutem, atque felicitatem perseuerando: quod etiam quæ sequuntur, significant. *Veni de Libano veni, coronaberis de capite Amana et Sanir, de vertice Hermon, de montibus Leonum et Pardorū.* Nam si vocem, atque ductum Dei perseueranter sequamur, videlicet, perueniemus ad Libani, ad Amana, ad Sanir, & ad Hermon, altissimorum scilicet, montium cacumina: quibus cacuminibus eximiæ & heroicæ virtutes in sacris literis significantur. At quam aptè ad rem ipsam, de qua nunc agebat, coronaberis, siue quemadmodum Hebræa etiam verti possunt, despicies dixit. Nam cum quis ad illud virtutis fastigium peruenit, quid illi nisi vt coronetur

2. ad Ti. 4. iam restat? Sicut de se ipso loquens Paulus scripsit: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Ad hęc q in isto fastigio versatur, si quando ad hæc terrena, & inferiora despexerit, qui poterit illa non despicere? Despiciet illa certè, & vilia atq; humilia, vt sunt, esse iudicabit: contemptuque, atque omni despectione digna ducet. *Vulnerasti cor meum sponsa mea, in vno aspectu oculorum tuorum, et in vno crine colli tui.* Non attribuit nouam aliquam laudem, sed attributas amplificat: dū ijs animi bonis quibus iusti ornati sunt, affici se Deus dicit, & ad amandum accendi. Itaque eadem iterum commemorat, oculos, capillos, linguam, quo intelligatur, virum bonum in eo ipso qđ Deus cum illo interius loquitur, sensim proficere, seque ipso meliorem effici: nec solum nouas gratiæ do

tes

tes acquirere, sed eas ipsas, quas antea habebat ampliores & illustriores reddere. Atque hæc ita se haben:. Porrò quod sequitur, nouam cõtinet laudem. *Hortus conclusus, sponsa mea, fons signatus, emissiones tuæ, paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus, Cypri cum nardo, nardus et crocus, fistula, et cinamomum, cum vniuersis lignis Libani, myrrha et aloe cum omnibus primis vnguentis.* Hæc enim germina, honesta ipsa officia sunt, quæ ex interiori virtute pullulant. Nam explicatis atque laudatis virtutum singulis partibus, hoc vnum restabat, ut exponeret illarum fructus, qui in actione & officio cernuntur, quales ipsi essent quamque præstantes. Id igitur exponit, vt cætera, metaphoricè similitudine ducta, ab eo horto, in quo non modo nulla pars inculta sit, sed ne vulgari quidem, aut mediocri arborum genere consita: qui, scilicet, totus peregrinis & aromaticis abundet arboribus, vt non solum intuentiũ oculos oblectare possit, sed etiam vitæ hominum magnas vtilitates afferre. Tales quippè iusti sunt, non torpet ocio: non inertem esse sinunt suæ fidei commissum talentum: non defodiunt humi, aut inuoluunt sudario gratiæ diuinæ sibi dona collata: sed p̃clarè operandum instrumentum id omne, quod acceperunt à Deo ad actiones deducunt, fructusque edunt bonorum operum maximos. Nam præterquam quod illos ipsa eorum interior virtus, ad ita agendum sollicitat: id etiam à se expectari atque requiri sciunt. Itaque in id incumbunt, sibiq; ipsi dies atque noctes instant, nulloque tempore studium intermittunt bonos fructus alios ex alijs edendi: ex quo efficitur, vt nihil sit eorum animis, vel fructuosius, vel cultius. Sed si ista bonorum operum germina, nec grata Deo sunt, nec prædicatione, aut præ-

Psell. in Canti.

mio digna, vt insani quidam nostra hac tempestate docuerunt, cur ea Deus tam exquisitè laudat hoc loco? An contempsisse illa, & pro nihilo habuisse putandus est is, qui ea esse dicit paradiso similia? Qui Cinamomi, & Fistulæ, & Ciperi, & Myrrhæ, atque Thuris translatis, & magnam vim boni significantibus insignit nominibus? Sed vtrum dicunt, vel nihil ab homine iusto effici, quod verè honestum sit, vel, vt efficiatur, nihil illi ad gloriam & ad præmiū valere? Insanum vtrumque quidem, ac similiter impium, sed vtrumuis eligant, vel hoc vno testimonio reuinci planè poterunt. Nam cum Spiritussanctus hæc iustitiæ tantoperè laudat germina, satis apertè vtrumque quidem docet, & à iustis viris edi posse, & honesta illa esse, sibique pergrata accidere. Nam qui poterat fieri, vt quæ cælesti satu edita, cęlestique imbri irrigata germinarent, minus honesta essent? Et quæ Deo in primis authore, & adiutore ab homine fiunt, qui potest intelligi despici à Deo, atque negligi? Quid vnquam Deus fecit quod non idem probaret? Sicut scriptum est: Et vidit Deus cuncta, quę fecerat, & erant valdè bona. Quod si hoc in natura verum est, in gratiæ bonis profectò erit verissimū. At humani ingenij imbecillitas, & ad malum pronitas, bonorum operum ipsum lumen obscurat. At ea imbecillitas id valet, non ut nunquam honestè agere homo possit, sed vt semper in omni vita non possit rectè & perfectè operari. non efficit, vt omnibus peccatorum maculis inficiatur, sed vt nonnullis quamuis iustus maculetur. non efficit vt omnia iustorū opera praua sint, sed vt sint aliqua. atq; vt verū est, neminē ab omni peccato immunē in hac vita esse, ita est certè verissimū, multa à iustis edi bonorum operum germina, ab omni peccati labe atq; defectu libera.

Gen. 1.

liberã. At detrahitur Christi meritis quidquid arrogatur nostris operibus. Imò nos Christi meritorum verã laudem, & agnoscimus, & amplificamus: vos qui illustratores illius, & dici, & haberi vultis, minuitis eam, & obscuratis. Etenim non ij sumus, qui cuiusquam hominis quamuis iusti rectissimè factis quidquam tribuamus meriti, nisi in Christo, & propter Christum. Quin illud ipsum honestũ, quod in actione cernitur, absolutum omnibus suis numeris atque perfectum præstitisse neminem dicimus, nisi prius ipse à Deo ob Christi meritũ, & animi iustitia sanctificatus, & magnis gratiæ auxilijs ad bene agẽdum incitatus fuisset, & instructus. Itaque uos, qui Christi ita laudatis meritũ, ut nihil ex eo ad nos manare uelitis, quod nos re ipsa sanctificet, ac bonos reddat, sed opinione quadam inani, & uanissimis cogitationibus ficta imputatione, rem totam conficitis, utrum Christi meritis laudem, an labem: amplitudinem, an imbecillitatem tribuatis, & arrogetis etiam, atque etiam uidete. Nos certè non modo quã vos maiorem, sed quanta tribui potest maxima, tantam illi laudem tribuimus. Dicimus enim, & prædicamus Christi merita, cum ipsa per se amplissima & infinita esse, tum ita esse efficacia ad homines iustos efficiendos, eos ut non solum Deo reconcilient, & ex inimicis qui antea erant, amicos haberi efficiant, quod uos dicitis, sed etiam ut quales qui Deo chari futuri sunt esse decet, tales eos reddant, sanctos, scilicet, menteque pura, ac munda præditos: nec solum munditia & puritate mentis, sed cęlesti etiam, atq; diuino animi habitu ornatos. Affirmamusque illud, ex ea, quæ in ipso Christo est iustitiæ, atque omnis præstantiæ immensa copia, ad iustorum animos deriuari magnam vim: qua primum ad Christi effigiẽ

ipsi & similitudinem effinguntur, atque formātur: deinde ad illa effigie ac similitudine dignas, & consentaneas actiones impellūtur. Itaque illa cælestis iustitiæ excellens forma, ad Christi iustitiæ exēplū effecta, & ex illa deducta, primum in animo iusti extitit impressa, postea in actionibus apparet, atque enitet. Quibus in actionibus bonis quo magis insistimus, eo magis Christus ipse meritorū suorū cōpias nobis cōmunicat, nosq; similiores sibi efficit: ex quo rursus sequitur, ut promptius ipsi atq; alacrius, atq; etiam perfectius bene operemur: ita fit vt honestū quod à Christo in animo nostro est, in actione simile honestum efficiat, ipsumque actionis honestum auctum, & amplificatum, animi, à qua ortum habuit, honestatem iterum augeat: idque totum, quo ne cogitari quidem aliquid potest in hoc iustitiæ genere præstantius, aut maius in nos Christi sanguis efficiat: Ita, vt si ratione diligenter subducta, cunctisque in vnam summam collatis, de re ipsa, prout est, iudicare velimus, dicere debeamus, quod & dicimus, & libera uoce affirmamus, præter Christum, aut quod ex Christo ortum, atque natum sit, nihil in hominum genere, sed neque in Angelorum quidē esse, quod Deo gratum sit, & acceptum: eoque nomine potissimum Deo nos commendari, quatenus iustitiæ eo bono, quod ex Christo trahimus, & participamur, quodque & in animo nostro diffunditur, & in actionibus explicatur ac cernitur, similes efficimur ipsi Christo. Illa enim Christi in nos imago conspicua, participatione eius boni quod in Christo est, & ab eo in nos deriuatur effecta, diuinum amorem nobis & beneuolentiam conciliat: sicut scriptū
Rom. 8. est. Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. Igitur vos hæretici Christi meri-

torum

torũ gloriæ,& virtuti detrahitis:nos debita illũ laude & prædicatione prosequimur. Vos inertem quãdam,& ut ita dicam,ociosam vim illis tribuitis: nos energiæ,& efficacitatis plenam. Vos in solo Christo hærere dicitis iustitiæ bonum:nos ad animos bonorum id introducimus,& ab animis ipsorũ ad actiones eorumdem deriuari contẽdimus. Vos inhærere vultis in uite palmites,nullum tamen à vite succũ, qui quidem in ipsis sit,illos trahere,aut vllos fructus edere, qui pretio & æstimatione sint digni: nos libẽter assentimur Christo dicẽti. Ego sum vitis, & vos palmites,qui manserit in me,hic fert fructum multum. Vos quidem fontem omnium bonorum Christum est fatemini, sed fontem qui intra sese contineat aquas suas:nos ex eo fonte,quem item inexhaustum, & Oceano maiorem esse fatemur, largos bonorum omniũ riuos deriuari, & ad singulos iustos peruenire affirmamus:quibus è riuis effici dicimus, vt in singulis iustis,ad quos deriuantur,existant singuli fontes,eius ipsius fontis,à quo ortũ habuerunt, proportione consimiles, ac cælestibus exuberantes aquis,sicut ipse Christus affirmat: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et Salomon hoc ipso in loco: *Fons signatus,puteus aquarum uiuentium, quæ fluunt magno impetu de Libano.* Nam in eo certè, quod hos fontes aquis viuentibus abundare & fluere magno impetu dicit,satis docet, in ijs riuis, qui ab his fontibus manant, hoc est, in bonis iustorum operibus,vitalem inesse vim, id autem est, vitæ cælestis efficientem. Nam quod ad extremum adiungit. *Surge Aquilo,& ueni Auster, & persla hortum meum, & fluent aromata illius.* iccirco adiungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debemus, ut fideles suos liberet Deus

Ioan. 15

Psellus in Canti.

Ioan. 4.

à vestris istis venenatis doctrinis: vosq; ipsos, aut de medio tollat, aut certè dedoceat ista dogmata pestifera: quibus quemadmodum ventis Aquilonaribus sata aduruntur, sic omnis bene, & sanctè operandi alacritas aduritur, omne honesti studium extinguitur, omnes industriæ nerui inciduntur.

CAPVT V.

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fauum cum melle meo, bibi uinum meum, cum lacte meo, comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat, vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa, laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi vt aperirem dilecto meo; manus meæ stillauerunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat, anima mea liquefacta est vt loquutus est: quesiui et non inueni illum, uocaui, et non respondit mihi. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, et vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum ut renuncietis ei, quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto o pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti

rasti nos. Dilectus meus candidus, et rubicundus electus ex millibus. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lactæ sunt lotæ, et resident iuxta fluenta plenissima. Genæ illius sicut Areola aromatum consitæ à pigmentarijs, labia eius lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ plenæ hyacinthis, venter eius eburneus distinctus saphiris, Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas, species eius vt Libani, electus vt cedri. Guttur illius suauissimum et totus desiderabilis, talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus filiæ Hierusalem. Quo abijt dilectus tuus ò pulcherrima mulierum, quo declinauit dilectus tuus, et queremus eum tecum.

EXPLANATIO.

V*Eniat dilectus meus in hortum suum*. Sui copiam facit, inuitatque sponsum ipsa, & gratificari illi se velle, atque submitti in eo quod ipsum cupere intelligit, profitetur: hancque illi gratiam, & concessionem sui rependit pro laudibus, quibus affecta est ab ipso. Itaque dicit. Tu me esse similem dixisti horto pulchrè consito: at is hortus, qualis qualis est, tuus est, tuique vsibus & vtilitati patet. Itaq; veni, & fructum lætitiæ ex eo tuo arbitratu carpe. Cui sponsus se venturum respondet, & quo significet sibi id magnæ voluptati futurum, figuratè, & in eadem persistens metaphora, ea in horto effecturum se esse dicit, quæ festo die ab ijs, qui ad epulas, quique genij indulgendi causa in hortos conueniũt fieri sæpè solent. *Veni*, inquit, id est, *Veniam in Hortum meum. Messui myrrham meam*. Nã solẽt agri-

cola: in hortis primum aliquid rustici operis facere: deinde vino, atque epulis dare operam. Vnde addidit. *Comedi fauum cum melle meo; bibi vinum cum lacte meo.* Eis enim cibis pastores & agricolæ plurimum vtuntur. *Comedite amici, bibite, & inebriamini charissimi.* Imitatio est sermonis mero certantium conuiuarum, & mutuo sibi propinantium. Quamquam inest eclypsis quędam in oratione hac, plenè enim & integrè diceretur: nec solùm ipse veniam, sed socios etiam plures mecum ducam, eosq; & cibi, & eiusdem mecum gaudij participes efficiā: dicamque illis, comedite amici, & inebriamini charissimi. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Iam ab alio principio noua amoris instituit argumenta. Nam quasi iam discessisset sponsus, atque eo se contulisset, quo se iturum dicebat, sic nunc fingitur sponsa, cum ad multam noctem vigilasset expectando illum, iam propè desperans reditum, & cubitum iuisse, & postea experrecta, quid sibi & cubanti, & dormienti acciderit, illi dum iterum redit, retulisse. *Ego*, inquit, *dormio*. Idest, dum absentem illum ad multam noctem expecto, me oppressit somnus: At quamuis dormiebam, cor vigilabat meum, cura videlicèt, & ægritudine de viri mei absentia sollicitū. Nam simulatque illo redeunte, & ianuam impellēte crepuere fores excitata à somno sum, eumque dicentem audiui. *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Quia verosimile erat sponsam, quod se delusisset sponsus suus, & noctu solam reliquisset, iratam esse: iccircò adueniens sponsus placare illius animum, atque lenire indignationem conatur mollissimis istis verbis: quibus simul vt ianuam aperiat, ipsam rogat, simul machinas, & quasi tormenta quædam adhibet, blandissimæ orationis,

tionis, quò ad illius subiratum animum penetrare possit, ipsamque lenire. Hanc enim vim habent appellationes istæ blandæ, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur. *Quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium.* Nam qui inter se amant, & ob aliquam leuiorem causam dissident inter se, tum facillimè in gratiam mutuò redeunt, sibique ad inuicem placantur, cum aduersi aut molesti aliquid alteri eorum accidit. Amor enim rei amatæ incommodo, atque detrimento perspecto maiorem in modum accensus, omnem dissidij memoriam obliterat. Atque hæc sponsus: cui sponsa respondisse fertur planè ex ingenio fœminarum: *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos, exui me tunica mea, quomodo induar illa?* Est namque proprium fœminarum cum rogantur, inepta quædam causificari, & ea se nolle fingere, quæ maximè & ardentissimè cupiunt. *Exui me*, inquit, *tunica mea.* Atquidudum tui viri videndi desiderio, ita ò sponsa flagrabas, vt per niues ipsum, perq; medios ignes sequutura viderere. Sed, vt dixi, fœmine⁹ seruatur & exprimitur mos. *Laui pedes meos.* Nam fœminæ lautæ cubitum ire solent. *Quomodo inquinabo illos?* Quanta mollities? Quanta fœminei moris expressio? Quantaque significatio indignationis propter sponsi moram conceptæ? Quamque etiam vrbanè, & ex amatorum consuetudine aptè suam spōsa indignationē vlciscitur? Nam quod ait: *Exui me tunica mea, laui pedes meos.* Perinde est, ac si diceret. Atqui pernoctare extra domum potiùs, quam tam sero reuerti domum debuisses: tu te oblectas noctu, quibus tibi commodum est, rebus & locis, ac me desertam, ac pene viduam domui iacere sinis: ast ego vicissim, nec insomnes noctes ducere

 volui,

volui, te frustra spectans, nec hunc aut positam ve-
stem sumere, aut lecto surgens, lautos inquinare pe
des tui causa volo. Sed videamus quod sequitur:
Dilectus meus misit manum suam per foramen, et ad tactum eius commota sunt viscera mea. Nam dum illa cunctatur sponsus moræ impatiens immissa manu qua patebat inter fores aditus, fingitur pessulum interius aditum amouere voluisse: quod illa vt animaduertit, omni cunctatione, & causificatione deposita exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipso accusari se, & redargui de superiore cunctatione sentiebat, fores aperuisse dicitur: *Dilectus meus misit manum suam per foramen.* Scilicet, per id foramen, quo clauis immittitur: nam id significat Hebraicum החר quo intelligẽdum est, digitos immisisse sponsum dici, quo ianuam aperiret. Nam credibile est, idque, vel ex hoc loco satis potest intelligi, Hebræos in occludendis foribus vti solitos fuisse, eo seræ genere, quo Arabes Ismaelitæ apud nos vtebantur. Quod erat huiusmodi. Ab interiori ianuæ parte pessulum inditum erat foribus ligneum, cauea item lignea inclusum, supernéq; dentatum serræ instar: in hos dentes ab exteriori ianuæ parte immissa clauis ferrea incidẽs, trudebat ipsum, tum dextrorsum, tum sinistrorsum prout vsus posceret, quoad vel occlusura insereret illud annulo, item ligneo, qui alteri è foribus inerat, vel reclusura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id pessulum nulla claue, sed sola manu tractum facilè, aut inserebant annulo, aut retrahebant ab eo: qui extra verò, claue quidem plurimum vtebantur, tamen interdum, & ipsi, eodem quo clauis immittẽda erat, immissis digitis. (Nam erat id amplum foramen proportione ipsius clauis, quæ item erat oblonga, atque crassa)

crassa) ianuam recludebant, idque cum faciebant, id est, cum manu citra clauem fores aperiebant, patria illorum lingua Talhor uocabant, ab Hebræo Hahur, non multum dissimili uoce: nam claue ianuam recludere aliter illis, scilicet, Laphtar, nominatur. Huic igitur foramini immisisse manum sponsus dicitur, eoque immittente manum, *Venter*, inquit, sponsa *meus contremuit*. Ac si dicat. Ipsum ut uidi manu retrahere conantem ostij pessulum uenter meus, id est, uiscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, & uiscera cum nominat, eos animi motus, Hebraico loquẽdi more significat, quorum ĩ uisceribus sedes sunt, ut amorem, & misericordiam. Qui loquendi mos haud est alijs linguis ignotus: nam & Græci σπλαχνιζεσθαι pro misereri dicunt. Et ille. Graue Pelidæ stomachum, ꝓ implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore, simul, & pudore, atq; misericordia, ut præfestinantem uidit spõsum correpta, toto pectore æstuare cœpit: *Ad tactum eius*. Vel ut in Hebræo legitur. Super eum, id est, eius gratia, atque causa: quod illum fessum, atque imbri madidum stare ante fores uoluisset, dũ pedẽ ipsa extra lectum efferre recusat. Quam autẽ uehemens ea perturbatio fuerit spõsæ, ex uerbo Hebræo המו hamu intelligitur, pro quo Latinus interpres posui: commota sunt: nam id infremere propriè significat, & de mari irato, & procelloso literatè dicitur: idque ad se transtulit sponsa, quo significaret quibus ipsa fluctibus amoris, atque pudoris agitata fuisset, quasi ita diceret. Amorem, & vires amoris omnes, vitaliaque adeo cuncta intra ipsam motus horribiles commouisse, ipsamque quodãmodo incusasse graui fremitu: quod propter mollitudinem, & desidiam suam permisisset virum suũ noctu sub dio manere.

Sequi-

Sequitur: *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhæ probatissima*. Ex consequentibus, id quod antecessit, declarat. Manus sponsæ stillauerunt myrrham: igitur myrrhę plenum vasculum secum tulerat, quo venientem sponsum perfunderet, atque oblectaret: idq́ue fecit non solum iuxta morem gentis suæ, sed etiam iuxta amantium fœminarum consuetudinem: solent enim illæ huiusmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores suos. Attulit myrrhæ plenum vasculum, eo vt suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet: sed dum festinat, neque satis sibi præ amore, atque pudore constat, vase effracto, myrrha per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pessulum ostij cui manus admouebat, infecit. Vnde sequitur: *Pessulum ostÿ mei*, scilicet myrrha imbui, nō solum manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex Hebræo constat, in quo ad verbum scribitur: *Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei myrrham transeuntem super manubria pessuli*. Dicitur autem myrrha transiens, vel quod effusa, quemodo dictum est, ad pessulumque quoque peruenerit, vel quod magis probo, quodq́ue est sequutus Hieronymus, quod optima, atque probatissima esset. Nam verbum עבר hober de moneta dictum, Hebræis probatam monetam significat: *Aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat*. Par videlicet pari: *Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est*. Simul, inquit, me, & amor corripuit, & dolor: amorem accendit vox atque preces sponsi: dolorem excitauit eiusdem discessus, & fuga. Quod quo magis mea culpa accidisse videbam, eo grauius, vehementiusque commota sum. Dolore igitur, atque

amore

amore domo egredi compulsa: *Quæsiui illum, & non inueni, vocaui, & non respondit mihi.* Vocauisse ipsum dicit, non solum quæsijsse, vocauisse verò intenta, scilicet, & exaudibili voce, ne fortè tenebris occultatus ipsam lateret: sed cum frustra vocasset, diuque, & multum quæsisset, in custodes vrbis, à quibus malè multata est, dicitur incidisse: *Inuenerunt me*, inquit, *uigiles qui custodiunt Ciuitatem: percusserunt me, et vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Quæ non ideo quia gesta sunt, scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum à fœminis amantibus solent, iccirco aptè, & venustè facta esse finguntur: similiterque quod sequitur: *Adiuro vos filiæ Hierusalem.* κατὰ τὸ εἰκὸς à Salomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus ijs, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel iniuriam sibi à custodibus illatam deplorans, excitatos multos accurrisse quæsitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve intempesta nocte fœmina per vrbem quæreret: in quibus aliquot fœminas fuisse, misericordia ergo iuuenem fœminam præcipuè commotas, item est verosimile. Ad eas igitur ne qua parte sui hæc carminis actio manca, atque imperfecta esset, sponsa conuersa, sic scribitur à Salomone loquuta: *Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum vt nuncietis ei, quia amore langueo.* Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitatæ illæ fœminæ sibi obuiam venissent, ipsamque rogassent, quid quæreret: atque consulto id, & ex arte dicere omisit: propterea quod illa per singulas partes eorum, quæ in re aliqua accidunt exacta expositio animum requirit, à curis, & perturbationibus liberum. Qui enim, vel amore, vel odio agitantur, cum explicare

sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo seruant, sed ad id vnum dicendum, & exponendum festinant, quod illos maximos cruciat: *Adiuro*, inquit, *vos filia Hierusalem si inueneritis*. Atqui sponsæ multa alia, vel acciderāt, vel certè accidisse finguntur relatu, atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus euocatā elusit, quæri profectò poterat: quod item ea re necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, & sine duce quærendi, querelæ iustam causam habebat: quod incidit in vrbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliata discessit commemorare verè, ac lamentari poterat: quod denique dolore victa viciniam excitauit, & ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, fœminæ præsertim pudicæ dolendum maximè, & in primis videretur dicendum: at nihil horum, aut ipsa meminit, aut suis verbis sponso dici, à Hierosolymitanis fœminis vult: sed illud vnum duntaxat, se videlicet, ex amore languere. Amoris quippè qui ipsi inerat magnitudo ipsa, omnem illi ex animo cæterorum malorum memoriam obliterabat, atque eluebat. Ad hæc plauè videbat sponsa, nulla re magis sponsum induci posse, ipsi vt ignosceret, id quod vnum illa maximè optabat, quam si sciret, audiretve, ipsam ex amore languere. Itaque id mandāt potissimum, vt viro suo renuncient, quod ad placandum sibi virum suum, & in amore accendendū potissimum esse sciebat. At quam bellè errat ex amore, quantoque iudicio ipse Salomon omnem vim summi amoris expressit in hac amantis persona. Nā fœminis, quæ neque ipsam nossent, neque sponsum ipsius mandat, vt de suo amore, atque languore suū uirum faciant certiorem, antequam eas doceat, vel

quæ

quæ ipsa sit, vel qua de causa noctu per vrbẽ cursitet, cur ve tãtos clamores, atque eiulatus cieat: quod amore cæca non minus ea nota esse alijs, quam sibi essent credebat. Cuius illæ errorẽ vel demiratę, vel miseratæ, comiter ei respondisse feruntur. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos.* Nos inquiunt, quis nam sit dilectus iste tuus tantoperè à te adamatus nescimus: sed quoniam adiuratæ abs te, tuæ uoluntati obsequi cupimus, illumque quærere, mandataque tua perferre ad ipsum uolumus, agè, notas expone, quibus à nobis ille possit dignosci. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto.* vel, ut in Hebræo scribitur. *Præ dilecto*, idest, quod habet insigne, quove antestat dilectus iste tuus alijs iuuenibus, qui & ipsi amore, atque charitate sunt digni. *Quia sic adiurasti nos.* Nam inquiunt, neque negligere possumus tuas preces, te tam obnixè obtestãte nos: neque habemus qui tuæ uoluntati obsecundare possimus, tui istius uiri, ad quem nos eum mandatis mittis, ignaræ. Quibus sposa isto modo respondet. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* Primum in genere, deinde per partes sponsi pulchritudo describitur. *Electus ex millibus.* Idest insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, ut est in Hebræo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, ut sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Rectè porrò vulgatus interpres Hebraicũ, Dagul, vertit electus. Est enim Dagul propriè signifer, sed transfertur ad ea omnia, quæ in suo genere eminent. Quare signiferum eum esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, & totius corporis habitu reliquos omnes superantẽ iuuenes: idq; cũ dicit, tacitè quodam modo istas fœminas reprehendit, quod de re perspicua, & propter

sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia, & ambigua ipsā rogarant, *Caput eius aurum optimum.* Formosum, & adfabrè factum, quidquid est, id in omni lingua non solum in Hebræa aureum, aut ex auro factum dici solet. Vnde & Venus χρυσῆ & eloquentiæ flumen aureum dicitur. Caput igitur aureum, id valet, quod formosum, concinnèque compactum; estque id ad figuram capitis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flauos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potius. Itaque. *Coma capitis eius sicut elatæ palmarum. nigræ quasi coruus.* תלל Hebris eleuare, aut erigere significat: ex quo תל tumultus dicitur, quasi dicas elatus, & תלתלים ad capillos cum transfertur, crispos eos esse significat: propterea quod eorū extrema sursum versus torquentur, & spectant, & quodammodo eleuantur. Hispanè id verbum nō ineptè hoc loco verteretur: *los enrriscados.* Ergo elatæ quod posuit Latinus interpres, quidam non nomen substantiæ, sed participium esse volunt, comasque elatas Latinè dici, quo modo תלתלים Hebraicè dicuntur, id est, sursum versus intortas, & eleuatas, hoc est, crispas. Palmarum verò quod additur, aiunt neque in Hebræo, neque in Græco exemplari inueniri, & esse probabile additum fuisse alicuius inscitia. Sed ego pro certo habeo non esse additum, sed de Græco ab interprete expressum: quanquam in ijs codicibus, quos nūc habemus, non reperiatur. Nam Theodoretum Græcum, & perantiquum scriptorem constat, palmarū legisse. Non enim solum id citat, sed etiam, quæ sint elatæ palmarum interpretatur Cōmentarijs in hūc ipsum locum. Itaque septuaginta, aut quisquis alius fuit huius libri Græcus interpres, haud dubiè credi derunt Hebraica voce תלתלים elatę significari, addi

derunt-

deruntque explicationis gratia palmarum. Quoniã ἐλάτη Græcis non ſolum genus quoddam abietis, in quo falſus fuit nobilis quidam ſcriptor, ſed etiam vt ex Marcello conſtat, palmæ ſummum corticem, atque adeò palmarum ipſum recens germen, eiuſq; noui fructus, ac germinis folliculos, atque inuolucra ſignificat. Quibus corticibus & inuolucris credo hic capillos ſponſi colore ſimiles dici. Sunt enim ſubnigri illi cortices, & iccirco ſubiungitur. *Nigra quaſi coruus.* Nigri capilli Palæſtinis probantur, neque priſcis Romanis ſecus videbatur, vt liquet ex illo.

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Sequitur. *Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, et reſident iuxta fluenta pleniſſima.* Iam diximus Palæſtinas columbas præſtare noſtris, & figura, & ſplendore, & fulgore quodam igneo oculorum. Sed quod addit. *Quæ lacte ſunt lotæ, et reſident ſuper riuulos aquarum.* amplificat attributam laudem, quaſi ita dicat, Oculi eius ſimiles ſunt oculis columbarum non quarumcunque, ſed earum, quæ pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotæ, quod dicit, periphraſis eſt coloris albi: conſtat autem columbas albas, & decore, & ſpecie præſtare cæteris. Vnde & in Pſalmo ſexageſimo ſeptimo. Columba argentea, hoc eſt, candida, pro pulcherrima columba ponitur. Hæc porrò earum pulchritudo, & fulgor oculorum enitet, & apparet magis, cum ſe in flumine lauerunt, Itaque qui eas emunt, probaturi vtrum Palæſtinæ columbæ verè ſint, aqua eluunt earum oculos, quod ille ipſarum oculorum nitor, ſic excitatus, atque auctus magis effulgeat: ſed quod Latinus interpres. *Pleniſſima fluenta.* vertit, & in Hebręo eſt מלאת quod ad verbum plenitudinem ſonat poteſt etiam non incommodè pro ipſarum colum-

barum

barum sede, atque cubili accipi. Nam quod suas sedes, suaque loca ea, quæ ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfectè implet, id Hebræi vocare solent מלאת Dicit igitur, hanc rationem si sequamur, sponsa, spõsi oculos, similes columbarum oculis esse: earum inquam columbarum, quæ candidæ sint, hoc est, omnium pulcherrimarum columbarum: & quoniam pro locis in quibus sunt, earum oculorum decus, atque splendor magis perspicitur, earum columbarũ, quæ, vel propter aquam resident, vel in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchriores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superius sponsus ab ista sua columba petebat, vt sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petræ, & in cauernis maceriæ, id est, in sede sua, atque cubili. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs*. Commendat genas à colore ex purpureo & albo mixto, qualis visitur in areolis aromatum, vbi flores varij sunt, alij purpurei, candidi alij *Consitæ à pigmentarijs*. In Hebræo dicitur מגדלות Migdaloth, in quo interpretando ne Hebræis quidem inter ipsos satis conuenit. Nam quidam flores, è quibus aromata conficiũtur, quidam turrita vascula, natercia, scilicet, & pyxides, quibus pigmenta continentur, quidam circulos pigmentorum, interpretantur. Circulos autem pigmentorum, vt suspicor, appellant, fictiles catinos paruos, & orbiculatos purpurisso imbutos, è quibus non inepta similitudo traheretur ad sponsi pulchrè rubentes genas laudandas. *Labia illius lilium distillantia myrrham primam*. Est genus lilij quoddam purpureum, vt Dioscorides tradit, quo de genere Salomon intelligendus est loqui: idque dicere sponsi labia purpurea esse, sicuti quæ maximè purpurea sunt lilia, eademq; ex se odorem emittere, qualis est

myrrhæ

myrrhæ probatiſſimæ odor. Emittere autem dicuntur labia odorem bonum in ijs, quorum anima ea, quæ ore ducitur odorata eſt. Quod merito in laude ponitur, propterea quod ijs, quibus anima fœtet, nihil fieri poſſit tetrius, ac turpius. Hos enim nemo ſanus vel ad colloquium, vel ad complexum admiſerit: illos contra, quorum ex ore bonus ſpirat odor, ipſo bono odore omnes inuitati, gratos, atque iucũdos habent, utpotè optimè, & animo, & corpore tẽperatos. Nam profectò ex vtriuſque partis bona tẽperatione illa ſuauitas odoris exiſtit. Ego enim, ut quod expertus ſum loquar, ſic iudico: non colloquio ſolum, ſed amicitia etiam, & conſuetudine bonórum indignos eſſe eos, quibus anima ſętet. Nam quantum recordari retro poſſum, neminem vidi hactenus, tetrum odorem ore exhalantem, quem non poſtea grauiſſimis animi morbis obnoxium cognouerim, atque ijs potiſſimum morbis, qui ex atrabili ſunt inuidentiæ, fraudis, perfidiæ, voracitatis, ſimilibuſque permultis. *Manus illius tornatiles aureæ plenæ Hyacinthis.* Manus, inquit, ſponſus meus, atque digitos habet aureos, & quaſi torno elaboratos, hoc eſt, longè pulcherrimos. *Plenæ Hyacinthis.* Hebraicè plenæ Tharſis. Eſt autem Tharſis pretioſus lapis, à regione in qua gignitur, ſic appellatus, colore ſubrubeo. Itaque hoc loco ad extrema digitorum, ideſt, vngues ſignificandos aptè tranſfertur. Nam quoniam digiti aurei dicti ſunt, rectè vngues gemmis auro incluſis ſimiles eſſe dicuntur. *Venter eius eburneus diſtinctus ſaphiris.* Ventris vocabulo pectus, ac reliquum corpus comprehendit: idque eburneum dicit ob candorem, atque nitorem. *Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* A capite inci-

piens, peruenit ad extremum: nec tamen insistit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem vniuersè declarandam pertineat. *Aspectus*, inquit, *eius ut Libanus*. Aspectus, idest, totius corporis habitus, vultusque ipse, & proceritas, ut Libanus. Non altitudinem confert, sed amœnitatem, & quam varietas rerum efficit, pulchritudinem. *Electus quasi cedrus*. Electa Hebræi procera quæ sunt, uocant. Sic de Saule filio Cis primo Israelitarum rege, quod corporis proceritate superaret omnes, in libris Regum scribitur, quod erat electus, & bonus, idest, procerus, & pulcher. Nam quod Græci duabus uocibus καλον κ'αγαθον, id vna Hebræi Tob; idest bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed & Latine bonum pro pulchro nonnũquã accipitur, ut apparet in illo.

Quem bonum facit barba.

Sequitur verò. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis*. Vel vt in Hebræo, significanter. *Guttur illius dulcedines, & totus desideria*. Nam quis porrò, inquit, illius sermonis dulcedinem, & vrbanitatem possit exprimere? singula quippè eius verba melle sunt lita, dulcedine, & læpore redundant. Sed quid singula persequor, quæ dicẽdo quidẽ vix numerari possunt, multò minus recẽseri laudãdo? Etenim, vt vno verbo dicã, totus est desiderabilis, ex gratijs totus, & venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos & amores conciliat. *Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filiæ Hierusalem*. Ne videlicet, aut me in amando ipsum deceptã fuisse, aut uos in eodem quærendo, atque dignoscendo multum laboris subituras esse arbitremini. Ille verò, iterum ipsam rogant, dicentes. *Quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quo declinauit*

dilectus tuus, & quæremus eum tecum? Atque hac fini terminatur hoc caput. Sed nos pedem iam retrò referre, & institutam interioris sententiæ explanationem prosequi longius debemus.

EXPLANATIO.

VEniat dilectus meus in Hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Quæ superiori capite ex persona sponsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quæ colloquia illa interiora, quę diximus, continet, ad quam etiam spectat hoc, quod nunc sequitur: nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, & amante sua munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, cælestem pulchritudinem, & sanctitatem: hic uerò ipsa iusti anima tot laudibus ab ipso affecta ei gratè respondet. Respondet autem, quid? breue quiddam, si uerba ipsa consideres: at si uim uerborum, sententiamq; spectes, quod pro bene longo, beneque copioso haberi possit, reddit responsum, hoc est, responsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo inquam in primis acceptabile, & gratum responsum. *Veniat*, inquit, *dilectus meus in hortum suum, et comedat fructus pomorum suorum*. Primum non se inaniter extulit, neque sibi arrogauit, aut acceptum retulit aliquid eorum quæ sibi tribui Deo laudatore, & prædicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, & à quo illa sua tantopere laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, & ob id ipsius esse munera ingenuè fatetur. *Veniat*, inquit, *dilectus meus in hortum suum*. Nam se, quæ propter bonorum operum germina hortus est dicta, se

inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Non ob id solum quod possideatur ab illo, quanquam id quodque (nam tametsi Deus dominetur omnibus, tamē bonorum atque iustorum propriè Dominus est) sed non tantum quia possidetur ab illo, sed multo etiā magis, quia ab eodem ipso habet, ut sit amœnus, & fructuosus, & pretio atque æstimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum conseuit: ipse consitum summa adhibita diligentia curauit: ipse coluit, custodiuit ipse, ab eodem denique fructus ferendi vim, & facultatem accepit: sicut scriptum est. Dei agricultura estis. Et alibi. Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac præ se fert, nolle se ea bona quæ à Deo habet, vel in suos, aut alterius cuiusquam vsus conuertere, vel aliquem laudis fructū ex eis deriuare ad sese: sed Deo illa statim resignat, eique vni istis bonis placere, & gratum facere cupit· & hoc est, quod nūc sponsa dicit, cum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse conseuerat, atque coluerat, visendum inuitat, eumq; hortatur, se vt in eo oblectet, & eius pomis vescatur. Quæ animi, cuncta se à Deo accepisse agnoscentis, & in eundem ipsum, à quo acceperat referentis, modestia atque submissio, Deo sine dubio est gratissima. Quod satis indicant quæ sequuntur. *Veni in hortum meum sponsa mea, messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Quibus Deus in persona sponsi demonstrat sibi, quod ad hortum inuitatus fuerit placuisse, itaque quod rogabatur fecisse. Etenim Deus quo magis ipsi se submittit humana mens, eo magis intimè se in eā insinuat, propiorque illi fit. Venit itaque in hortū suum, hoc est, venit

1. ad Corinth 3.

nit ad eum, quo cum iam antea erat, atque loquebatur: atque iccirco de nouo venire dicitur, quia ipso Dei colloquio homo magis eruditus, & in virtute ipsa perfectior effectus fecit, vt Deo dignius habitaculum suus animus esset. Veniens porro quid? laudis, atque gloriæ fructum sibi vni legit: cęteros verò non modo non minuit, sed etiam magna bonorum accessione auget, & amplificat. De laude quam sibi legit, illud est: *Messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Nam in aromate, atq; myrrha, boni odoris vis intelligitur: bonus autem odor in sacris literis ad gloriæ laudem significandam transfertur: ad laudem inquam eam, quæ Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid videt iustè, ac pręclarè fieri à sanctis viris, vt liquet ex illo. Bonus odor Christi sumus, quod Paulus scripsit. Gaudet enim se prædicari à nobis Deus, cui vni omnis prædicatio, atque gloria debetur, & pro innumeris beneficijs, quibus mortaliũ genus affecit, hoc vnum sibi à nobis expetit, laudis officium. Nec verò ex omnibus, quæ facere possumus, quidquam est præter laudem, cuius propriè fructus ad Deum pertineat. Nam cum ipsum, aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus iustis operibus, Deo quidem gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum: laus verò, & gloria ea, quæ iustorum bene factis debetur, ita propriè Deo competit, vt nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege, & in illo ritu, qui iã obsoleuit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificijs, quæ & multa erant, & vario, atque sacro ritu perfecta, vno odore suauitatis se capi, atque affici Deus dicebat: tectè scilicet, & eo modo, quo vmbræ illius legis sinebant, innuens, atque significãs, in nostris benefactis

2. ad Corint. 2.

vtile quod est id nobis haud grauatè cōcedere, quod autem laude, atque prædicatione dignum, id reseruare sibi vni: sicut & ipse Christus verè, & pro ea lu-
Matt. 5. ce, quam mundo inferebat, dixit apertius. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Tantum non dicens, nobis eam lucem, eaq; officia vtilia esse velle: gloriosa autem vni sibi. Ex ijs igitur constat, quemadmodum sibi Deus ex isto horto laudis fructū collegerit. Quod autem reliquos eius fructus, virtutumque bona reliqua, quæ in anima iusti fructificant, suo ipse aduentu ampliora, & maiora reddiderit, declarat quod sequitur: *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo, comedite amici, bibite, & inebriamini carissimi.* Illa enim sponsus non ex horto legit, sed in hortum potius ipse, & importauit, & intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc est, suauissima eorū, quæ eduntur, coniunxit, addiditque præterea ad voluptatem carpendam inuitationem, & adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona ista, quibus Deus hominis huius de quo agimus gradus, id est, eos qui in virtute proficiunt accumulat, dulcissima esse, & suauissima bona, & eximio quodam genere voluptatis referta: talia denique vt iam propè ad tertij, atque vltimi gradus perfectionem accedant. Itaque simul, atque iustorum animus istis bonis afficitur: præ lætitiæ, atque dulcedinis magnitudine ebrius effectus, cęterarū rerum oblitus, & quasi ad corporeas interpellationes sopitus, corpori, atq; sensibus dormit, & Deo, ac bonis diuinis vigilare incipit. Itaque dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Quæ iam ad ecstasim pertinent, in qua huius secundi gradus tota ratio completur. Qua in ecstasi, atque raptu, quid sentiat iusti animus, quove modo afficia-

tur,

tur, quanta luminis copia illustretur, quibus perfruatur voluptatibus, ineptè, atque adeo impiè facerem, explicare si vellem: ipsi explicent qui perceperunt, si modo tanta res explicari ab vllo homine potest, illud constat hactenus explicasse neminem. Itaque illi cum de eo, quod in hoc raptu senserunt rogantur, nihil certius habent dicere, quam arcana se vidisse, quæ non licet homini loqui: quemadmodum Paulus scripsit. Et certè ipse Deus quamuis ad istos suos interiores, & cælesti voluptate plenos congressus cunctos mortales inuitet: tamen ab ijs, qui illorum compotes facti sunt, eos vt silentio tegant, atque occultent, seuerissimè exigit: & hoc causæ habuit: quare suis in literis, quoties alicuius istorum incidit mẽtio, summa parcitate verborũ vtatur: rẽ notet vno, aut altero verbo, atque eiusmodi significationis verbo, vt facilè intelligatur, quod verbo subest arcanũ esse aliquid, & ineffabile, & quod verbis, quãuis multis non possit dici. Nam in Apocalypsi, Manna absconditum vocat, & in eodem, calculum candidum appellat inscriptum nouo nomine, quod nemo nouit, nisi qui accipit: hoc verò in loco, qui proprius erat, si modo vllus esse potest locus huius doctrinæ, cum cætera quæ ad amorem istum, & charitatẽ pertineant copiosè, & enucleatè qualia sint, summa verborum vbertate, & elegantia posuerit, & oculis conspicienda subiecerit, ad hoc quoties peruenit, propè obmutescit: remque ea breuitate perstringit, verba vt illi deesse videantur, in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere id satis habet. Quamobrem nos quale istud bonum sit experiri omni studio curemus: verbis verò cuiusmodi sit, supersedeamus exponere. Hunc itaq; locum silentio preteruecti, ad id quod reliquum est, iter conficiendum pergamus:

2. ad Corint. 12.

Apoc. 2.

Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea. Ab hoc loco perfectorum, id est, eorum, qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, & pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce, ad perfectam charitatem vocatur. Nam vt ante dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio. *Aperi*, inquit, *mihi soror mea, columba mea, formosa mea, perfecta mea.* Sed non est prætermittendum, quid inter istam vocationem, & superiorem vocationem intersit. Nam superius, vt domo, atque vrbe relicta in agrum exiret, iustus vocabatur: hic verò rogatur, vt intra domum pectoris sui, Deum ipsum admittat. Nec enim id temerè factum, aut variandæ orationis causa à Salomone positum, putare quis debet: sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta expressum, & scriptum. Nã sciri debet, qui Deum amant, quo minus in eo amore, & pietate proficiant, & ad perfectam charitatem perueniant, duobus rerum generibus impediri, atq; retardari solere. Primum obstare illis solet, quod terrenarum rerum administrationibus, alij rei familiaris, alij magistratuum gerẽdorum, alij aliarum rerũ implicati detinentur. Nã vt ista charitatis lumen nõ extinguãt, vt nõ extinguũt certè in ijs, qui Dei amorem cunctis rebus præponunt, tamen cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facilè sinunt. Implicant enim animos hominum curis multis, atque peccatis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen, & lumen offuscatur, & ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incremento, atque perfectioni, vetus qui dicitur homo, concupiscentiæque mala libido, nobis natura inserta, q̃ licet opprimatur ab ipsa charitate in homi-

Chrysost. hom. 13. in Matt.

hominibus iustis, manet in illis tamen, bellumque sæpè contra charitatem mouet. Itaque pugnant inter sese, & charitati concupiscentia resistit, eamque charitas tandem, si ab ipsa nos duci permittimus studiosè agendo, sensim atque paulatim delet & extinguit: quod cum effecit, tū ipsa dicitur, & est iure perfecta. Extinguit cum dico, non id intelligo, posse alicuius studio in hac vita omnes malę libidinis vires, & cupiditates penitus, & omninò deleri. Id enim si cui vnquam contigit, nam contigisse Dei genitrici dubitandum non est, sed si cui alij contigit, magno priuilegio contigit gratiæ & munificentiæ diuinæ. Non igitur id intelligo: neque etiam iudico charitatem non esse perfectam, nisi in eo qui omni cupiditate prorsus sit vacuus: sed id tantùm sentio, perfectos in charitate ita sedatas, atque compressas, & intra præscriptū diuinæ legis inclusas cupiditates habere, vt mouere sese, & contra charitatē efferre vix audeant. Igitur qui ad perfectionis culmen est peruenturus, primum liberari debet à cura rei, vel publicæ, vel priuatæ gerendæ: deinde debet omni turbido, & rationi aduerso motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat, Si vis perfectus esse, vade, & vēde omnia quæ habes: quod est ab omni publica & priuata cura, vacuum habere animum: & sequere me: quod ad cupiditatum extinctionē, & abolitionē spectat. Nā sequi Christum, est, crucem quisque suam tollere, seque ipsum, idest, cupiditates suas abnegare, vt ipse alibi dicit. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucē suam. Sed est inter ista duo quidā ordo seruandus. Nā primum curis secularibus renūtiare debet, deinde malæ cupiditates ex animo sunt euellendæ: primū qui faciunt in virtute proficere incipiunt. Itaque ad id vocan-

Matt 19 *Matt.16*

vocantur, qui gradum incipientium ritè tenuerũt: ſcilicet, vt vrbe relicta rura petãt, ideſt, vt vitę huius interiturę rebus nuntium remittant, ſeque vindicẽt in aliquam libertatem, hoc eſt, vt ad ſuperiorem gradum aſcendant, & incipientes eſſe deſinant, proficientibusq; annumerentur: itaq; exeunt in agrum, & humanæ vitæ curas abijciũt. In ſecundo verò maior perfectio quædam ſita eſt: imò, verum ſi eſt dicẽdum, ipſius perfectionis abſolutio cõſiſtit: vnde qui perfectus eſſe incipit, intelligi debet magna iam ex parte ſuas cupiditates non viciſſe modo, ſed etiam propè extinxiſſe. Et quoniam ex earum depreſſione ducitur omne principium cum Deo verè amicè, & familiariter agendi, à quo profecta charitas, tum demũ perfectè efflorefcit: iccirco, qui iam ad perfectorum gradum aſcendit, rogatur, vt Deo introire ad ipſum cupienti, ideſt, familiariter iam, & omninò amicè agere cum ipſo volenti aperire velit, hoc eſt, vt in eo elaboret, vt edomitis cupiditatibus Deus intrare perfectè ad ipſius animum, & ibidem omninò requieſcere poſſit, id eſt, vt perfectus iam ſit, quando ſatis in ſecundo bonorum gradu profecit. Nã quod ſuperioris gradus initium eſt, id antecedẽtis gradus ſummum eſſe intelligimus. Nam incipiens qui dicitur, cum animum induxit renuntiare ſeculo ad ſummum ſui gradus peruenit, premereque incipit proficientium gradum: cuius quidem gradus ſumma effectio eſt cupiditatum depreſſio, quod vt primum quis aſſequutus eſt ſecundo iſto gradu relicto, ad pfectorum gradum euadit: ita fuga ſęculi & ſummũ primi gradus eſt, & initium ſecundi: ſimiliter deuicta cupiditas, tertij exordium eadem eſt, & ſecundi ſupremum. Ex quo efficitur, vt qui ad proficiẽtium gradum vocantur, ad id vocentur, quod in eo gradu

primum

primum obtinet locum, id autem eſt, vt quod iã animo ſecum agitant, tandemq́; perficiant, abijciantq́ue ab ſe opum & honorum, quibus conſtricti tenentur ſtudium: & ſimiliter qui vocantur ad tertium & ſupremum gradum, ad perfectè comprimenda carnis deſideria vocentur. Quæ quoniam explorata erant, & diuinitus patefacta Solomoni, iccircò ipſe ſuperiorem illam vocationẽ, qua qui profecturi in amore ſunt, inuitantur, ad rerum huius vitę contemptũ, quàm aptè pro perſona inducta ſignificari poterat, ſic eam expoſuit: ſponſum, ſcilicet, inducẽs ad id, vt patriolare relicto ſecum vna in agro moraretur ſpõſam hortantem. hic verò vbi de altiore vocatione agebatur, qua videlicet, non iam vt ſeculum quis deſerat, quæritur: ſed vt carnem exultantem, carniſq; affectus ita coerceat, vt quoad natura rei patitur, vix ampliùs extent: non id petere ſpõſũ facit, vt domũ ſponſa relinquat, ideſt, vt corpus ſuum, quod arcano ſanctarum literarum ſermone domus ſępè vocatur, exuat, atq; conficiat: ſed vt extenuatis aſſidua meditatione virtutũ carnis affectibus, quod obſtare Deo poſſit animum intrare, & in eo manſionem facere volenti, nihil relinquatur. *Aperi*, inquit, *Soror mea, columba mea, formoſa mea, perfecta mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.* Cui illa. *Spoliaui me tunica mea, quomodo induar illa: laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quod non ita accipi debet, quaſi vir iuſtus nolit, Deo volenti pectus ſuum patefacere, hoc eſt, melior ipſe fieri, & Deo acceptior, & gratior: ſed quis ſit corporis atque carnis ſenſus exprimitur. Niſi enim eſſet aliquid adhuc in corpore huius repugnans, neque ſatis æquo animo cedens imperijs, atque motionibus gratiæ Dei, non profectò vocaretur, id eſt, non

cum

cum eo ageret Deus, vt bonum id, quod instituit, perficiens, edomaret ita suum corpus, vt nihil ex eo esset quod animũ impediret, quo minus ipsum perfecta charitate diligeret: qđ igitur aperiri sibi vult, aliquid ingressuro obstare demonstrat. Quid autem obstet, quidve aditum obstruat, ex hac cunctatione sponsæ, & ex his eius vocibus, mollitia plenis colligitur. *Spoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Sed addit. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & contremuerunt viscera mea.* Post voces atq; adhortationes, Deus efficacioris gratiæ vim atque impulsum adhibet: manum inquam ipse mittit suam, hoc est, non leuiter, vt priùs, sed vehementiùs, atq; acriùs magnam cælestis lucis copiam infundens, totum animũ permouet, idest, efficaciter vocat. Nec verò offensus fuit quod in eo adhuc inesse vidit contumax quiddam & repugnans, nec se satis ab ipso regi permittens: id enim pro nostri corporis atque carnis natura, vt ita eueniret, necessarium esse videbat: sed potiùs quoniam id plenè vinci, & sub iugum penitùs mitti ab homine, quamuis studioso sine suo auxilio, haud quaquam posse intellexit, id auxilium, & copiosè, & statim exhibuit. Itaque mittit manum suam per foramen, eaque commouet totũ hominis animum, idest, efficit vt animi vis superior ab ipso adiuta, & maioribus viribus aucta inferiores eiusdem partes, & earum omnes turbidos motus sedet & comprimat. *Dilectus*, inquit, *meus.* Nam ob eam causam, quia dilectus noster est, hoc autem est, quia nos gratis & sua sponte ipse diligit, nos istis afficit bonis atque muneribus. *Per foramen.* Quia quacumq; patet Deo aditus ad animum nostrũ illac se insinuat. Nullam enim nobis benefaciendi occasio-

nem

nem prætermittit, quod ipsum summę erga nos suę beneuolentiæ clarissimum signum est. *Et cōtremuerunt viscera mea.* Aut, vt ex Hebræo ad verbum vertitur. *Fremitum ediderunt super me viscera mea super illum.* Quibus enim motibus, quati putamus iusti animam, quanto tremore concuti: quos ex amore atque ex dolore impotentem fremitus edere, vbi in illam Deus totus incubuit, seque penitus infudit in illam? At quam graphicè. (nec enim possum ab huius loci interpretatione, & tractatione diuelli, tam mihi eius verba singula, & cælesti dulcedine illita, & diuinis sensibus videntur plena.) quam igitur graphicè Salomon vtrumque depinxit, & naturæ nostræ ingenium & infirmitatem, & amoris atq; gratiæ Dei efficacitatem, atque potentiam. Nos enim quamuis multum in virtutis studio versati, tamen ægrè obtemperamus Deo: Deus verò neq; diligēdi nos, neq; nobis quamuis cunctatoribus & ingratis medendi vllū sibi, aut finem, aut modum cōstituit. Nos leuissimas quasq; res pro magnis impedimētis ducentes, nobis & cunctādi, & eo quo vocamur nō eūdi causas præteximus, diemq; ex die ducimus, ineptè vel potius, impiè causificando. Nā quid, aut leuius, aut frigidius opponi poterat illo, *Spoliaui me tunica mea*? at Deus q̄cumq; sibi causa datur nobis benefaciendi, eam continuò arripit: perq; oēs q̄uis tenissimas rimas agit sese intro ad nostrum animū. Nos, per nos desidia torpemus, ægraque, & infirma mēbra lecto leuare vix possumus: at vbi Deus nobis æris manum atq; vim suā admouet, oēm torporē à nobis excutit. Itaq; incredibili celeritate exurgimus festinamus, ardemus, idq; ipsum ꝙ in nobis cūctabatur ante, & ad humanū nos deprimebat, eadē gratię & amoris vi nō solū edomitū, sed ēt flāmis correptū

& in-

& in cæsum, sensum suũ veterẽ exuit: nouum verò atque cæ!estem induit: denique ab omni illa sibi innata vetustate propè purgatur: vt ex eo constat qđ sequitur. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus mea distillauerunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima*. Nam in hoc, cum magnus quidam charitatis declaretur ardor, tum verò translatè significatur illa, de qua iam tam multa dicimus, carnis cupiditatum, vt ita dicam, plena mortificatio. Huius nãque mortificationis symbolum habet, vt ante diximus myrrha, quæ nunc per manus, perque digitos omnes effusa, ipsa manubria pessuli imbuisse dicitur. id autem est, leuioribus illis quæ Deo obstabãt, perfectè introire volenti mortem propè, & interitum attulisse: quæ est huius, de qua agimus, vocationis propria, & peculiaris effectio. *Aperui dilecto meo at ille declinauerat atque transiuerat*. Quomodo potuit fieri, vt Deus in eam animam intrare nolet, quę sui pectoris fores illi aperiat? an id agere illa sine ipso Deo potuit? aut nisi ipsum intra sese haberet, infusum penitus menti suæ, nisique agitaretur ab ipso, non dico tanto erga illum amore flagrasset, sed ne se quidem vnquam suo loco commosset? haud dubiè nunquam. Itaque vtrumque verum est, & in huius anima Deum iam versari, & Dei aduentum atque ingressum, ipsam animam latere, & iccircò extra se quærere, quẽ secum & in sinu suo inclusum, & subdentem sibi ad perfectè ipsum amandum ardentissimas faces haberet. Quod iccircò euenit, quia cum duobus modis Deus intrare soleat in animos nostros, vno inspirando studia recta, & ad ea opere exequenda adiuuando: altero cęlesti voluptate nos afficiendo: cumque prior ille intrandi modus, occultus nobismet ipsis sit, posterior verò multò aperitur, atque

que manifestior:(nam quia in eo homo, nihil ipse agens cęlesti voluptate perfunditur, ideo videre sibi Deum videtur, præsentemque tenere, atque amplecti.)iccircò igitur sæpè accidit, vt qui habet Deum intra se adiuuantem, & vires sibi sufficientem ad honestè operandum, quia se affici ab eo voluptate non sentit, abesse ipsum abs se putet, seque deseruisse q̄ratur. Nam non si Deus in nobis existens non adiuuat, nos etiam semper voluptate perfundit: nec ista duo sunt ita coniuncta, vt alterum sequatur ex altero, contra potius contingit sæpissimè, vt cui est præsens Deus, auxilium ferendo, is non modo huius cælestis voluptatis inopia laboret, sed maximis etiam animi torqueatur, corporisq; doloribus. Quod Deus tunc potissimum fieri permittit, cū, quod antè meminime dixisse, nouum aliquod & solito maius nobis contulit beneficium, cumque nos maioris gratiæ collatione, atq; vi ad vberius de se merendum, seque magis amandum excitauit. Tunc enim subtrahere se à nostro conspectu solet, neque iam amplius dulciter & iucundè in nobis illabitur: quinimò aduersi aliquid, vel nobis immittit ipse, vel ab alijs inferri permittit, quasi virtutem nostram isto modo & industriam probare velit. Igitur virum iustum sic in certamen productum, non quidem sua illum ope latenti, & occulta destituit: sed tamen nudat ipsum interdum atque orbat suo illo familiari congressu, & conspicuo illo atque eximio dulcedinis suæ sensu, qui sensus si adesset, nullus esset malorum & aduersorū sensus. Is verò quid aget, aut quo se vertet simul à consortio & tanquam complexu Dei se distractum videns, simul intenta in se hostiū suorum tela conspiciens? quid? ipsum eundem quē abesse putabat, diligentissimè quæret: & quamuis

nusquam

nusquam compareat, quamuisque nihil neque opis, neque lucis sibi effulgeat ab ipso, quæret tamen, neque quærendi nisi eo inuento finem vllum faciet: denique id aget, quod sequitur. *Anima mea liquefacta est vt dilectus loquutus est, quæsiui illum, & non inueni: vocaui, & non respondit mihi; inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum custodes murorum. Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum vt nuntietis ei quia amore langueo.* Nam exposita vocatione eius, qui in secundo ordine cum laude versatus esset, eiusque etiam exposito in superiorem amoris gradum ascensu. (Nam vocationi paruisse dictus est, & fores animi Deo pulsanti aperuisse) probationem noui huius amoris, & desiderij, quod ex eo extitit, magnitudinem iam exponit. Probationem in eo quod declinauit ab illo Deus, eiusq; congressum vitauit, simulatque ipsum in meliore gradu constituit. Desiderium verò & quidem nimis incensum in eo quod quamuis multę & graues difficultates ei obiectæ essent, nulla tamen earum ab inquirendo iste hō potuit deterreri. Nam quod dicitur. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est,* voce tantum audita liquescere, magni est amoris indicium: quod autem addit. *Et quæsiui, et non inueni: vocaui, et non respondit mihi: inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, et vulnerauerunt me custodes murorum: adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum vt renuntietis ei quia amore langueo.* nihil ad summi desiderij vim declarandam dicere potuit significantius. Sed quo magis perspiciatur verum esse quod initio dictum, sæpius deinceps à nobis repetitum est, gradibus in hoc libro, ad amorem ascendi: age, cōferamus hanc desiderij & proba-

tionis

tionis translatè positam expositionem, cùm earundem rerum superioribus significationib⁹: nam oculis intuebimur crescente ipso amore, etiam ista creuisse: & pro ratione maioris gradus, de quo agebatur, sponsam inductam fuisse, tum acrioribus desiderijs accensam, tum vexatam malis grauiorib. Nam quod attinet ad desiderij explicationem, dicta est illa quidem desiderare, aut potius est inducta desiderans, & ab sponso osculari se flagitans in ipso carminis huius initio: sed quia de incipientis amore tunc, & de tyrone agebatur, intra verba constitit id desiderium, nec vllum re ipsa sui documētum exhibuit: at postea vbi agi cępta est proficientis, cuius iam est maior virtus, persona, lecto, atq; domo relictis, quęsitum sponsum iuisse sponsa dicta est: hoc verò loco, vbi perfectorū in amore ratio describitur, nihil adeo est prætermissum eorum, quibus maximum, & ardentissimum desiderium significatur. Nam, & quæsitum iuisse dicitur, & cuncta vrbis loca quęrendo lustrasse, vocasse, clamores maximos edidisse, infestos quosdam sibi homines obuios habuisse, quamuis multis plagis ab ijs affecta, q̄rere non cessasse, orasse atque obtestatam esse alios, ad omnem denique rationem se deiecisse, nihil intentatum reliquisse. Atque quemadmodum, in hoc gradu maius sanctæ animæ desiderium exprimitur: ita etiam probationis inest in hoc gradu maior significatio: leuior in secundo, vtpotè in quo neque plagarum, neque contumeliarum fit mentio: leuissima autem in primo, hoc est, in ipso amoris exordio: nullum enim ibi laborem sponsum quærendi, sponsa subijsse dicitur, sed se quod ille absens esset cruciasse, itaque illa absentia, atque cruciatus pro probatione illi fuerunt: vt omninò ex ipsa re, ad quam præcipuè signi-

ficandam huius personæ actio transfertur, omnis ista oratio ducta sit, & ad id accommodata quod Dei amatoribus accidit. Nam incipientes (Sunt.n. ad grauiores labores ferendos minimè idonei) suspē sa veluti manu feriuntur, prouectiores, vtpotè qui sint robustiores maiora subeunt, atque adeunt certamina: multo autem maxima, & difficillima consummati, & perfecti, quorum profectò ex persona nunc dicitur: *Inuenerunt me custodes qui circumeunt Ciuitatem, spoliauerunt me, vulnerauerunt me custodes murorum.* Mirum porro alicui videatur, quod semper sponsa in custodes vrbis incurrit, à quibus non modo nihil adiuuatur, sed etiam iniurijs, ac malis afficitur. An est credibile qui fidelium conuentibus præsunt, quique præsident ecclesijs Dei, nam ijs vrbis Ecclesiæ, atque murorum custodia concreditur, eos non modo præsidium nullum afferre, sed detrimentum etiam, & calamitatem bonis, & Dei amatoribus viris sæpè importare? Atqui series ipsa rerum aliarum ex alijs nexarum, mutuoque se consequentium, ac totius orationis, atque carminis ordo, verborumque ratio ipsa eo nos ducit, verum vt hoc esse credamus. Et certè quemadmodum nihil ē bonis antistibus, & qui munus suum ritè obeunt humano generi salutarius, ac melius: ita cunctis quidē hominibus communiter, sed præcipuè optimo, & sanctissimo cuique perniciosi sunt, & exitiales, qui potestatem quā acceperunt præsidendi populo Dei in sua commoda, & vsus conuertunt, hoc est, pastores iniusti, atque mali quorum semper, haud parua copia fuit in Ecclesia: quosque huius loci sententia propriè complectitur. Etenim ij sunt, qui pessimo vitæ exemplo hominibus sibi subditis, vitiorum sunt causa maximorum: qui consentaneis ei vitæ senten-

ṗtijs; atq; opinionibus religionis puritatem inficiũt: qui Christianæ pietatis ingenuitatem, vtpote quę ipsorum fraudulentis artibus, & institutis maximè inimica sit, pessimè oderunt: nec oderunt modo, sed quocunque, aut oblato, aut quæsito colore ad ignominiam eam, & ad mortem rapiunt. Atq; quemadmodum in ea republica quę tyrannide opprimitur, nullus est virtuti, aut vlli excellẽtię locus, propterea quod tyranni cauent sibi, atque timent, ab omni eo quod quouis modo præstare, aut eminere putatur: sic isti legitima potestate, & nominis splendore magno tyrannorum pectus celantes, ijsque rebus, quas ad salutem hominum acceperunt, potestate, iurisdictione, opibus, atque copijs in hominum perniciẽ, atq; exitium vtentes, quod in ipsis est perfectæ Christianitatis, atque virtutis, vt primum eminere, atque apparere cępit, decus infringunt. Quod probare possem multis exemplis, quorum nobis non minimam copiam nostra ætas suppeditat: sed ea quoniam commemorari sine aliquorum offensione non possunt, si quis est, qui sibi huius rei fidẽ magis astrui velit, is aciẽ animi sui ad ea, quæ superioribus sęculis sunt gesta, cõuertat: inueniet ꝓfecto qui sibi æquè nocerent, atq; isti nocuerũt, populũ Dei nullos hostes habuisse, semperq; omnẽ virtutis pręstãtiam in hos potissimũ scopulos incurrisse, naufragiumq; fecisse reperiet. Omnes.n. viri sancti, omnes sacri Prophetæ, quicũq; olim in Iudęorũ populo, aut in exilium acti, aut ferro perẽpti fuerunt, maxima ex parte horũ, & cõsilio, & opera perẽpti fuerũt. Non.n. illos externa vis vlla rapuit, sed contribuliũ, atq; eiusdem fidei, atque generis hominũ, sacerdotum.s. & Pontificum, hoc est, ipsius religionis, atq; pietatis custodũ occidit immanitas. Nostro autẽ in populo, quãuis Euange-

lica luce perfuſo, & perfectiſſimis præceptis; atque exemplis charitatis erudito, quot viri sācti, quot docti, quot Epiſcopi Eccleſiæ lumina, ab ijs qui ſe ſimiliter eiuſdem religionis, atq; doctrinæ Antiſtites haberi volebant, id eſt, ab alijs ſimiliter Pontificib⁹, & Epiſcopis ſpeciem, vt inquit Paulus, pietatis habentibus, ipſam rem abnegantibus, aut per calumniam, aut per apertā vim, vel loco moti, vel in exilium acti, vel acerba affecti fuerūt, & ignominioſa morte. Certè Chriſtus ipſe non ſolum in ſe clariſſimo exemplo docuit, ſed etiā verbis teſtatus eſt, optimo, & religioſiſſimo cuique ab improbis Pontificibus, & religionis, atq; Eccleſiarum cuſtodibus maximum exitiū imminere. Nam de veteri ſynagoga dicit: Hieruſalē quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te. In Eccleſia porro ſua, futuros ſeruos prædixit, qui quod viderent ipſum moram facere, & ob eam cauſam ſibi perſuaderent, eū non eſſe venturum, ſeruos, & ancillas cōmunes percuſſuri eſſent: id eſt, futuros religionis ſuæ, atque doctrinæ diſpenſatores, atque miniſtros infideles, & prauos, qui ſeruos, & ancillas ſuas, hoc eſt, ſui corporis maximè chara ſibi, & præſtantiſſima membra vexarent, calumnijs opprimerent, ferro, atque flammis perſequerentur. Atq; hæc illi faciunt, ſerui autem Dei, perfecti, ſcilicet, & iuſti viri, quid ad hæc? *Adiuro vos*, inquit, *filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum, vt renuncietis illi, quia amore langueo.* Omnia, videlicet, illa ſibi ab improbis Eccleſiæ cuſtodibus illata mala, vel quia nihil præter culpam in malis numerant, vel quia ſibi illa ad bonum, & ad maiorem eius Deo coniunctionem valere credunt, contemnunt, atque deſpiciunt: & quaſi ſe ne attingant quidem, quaſique nullus ex eis dolor ad ſuum, vel animum, vel corpus perueniat,

2. ad Timot. 3.

Luc 13.

Mat. 24.

Auguſt. in Soliloq. c. 1.

niat,

niat, non modo quæstum nullum edunt, sed ne lęsos quidem se esse commemorant: tantum illud vrgent, quod vnum ipsos sollicitat, nimirum, vt DEVM quotidie sibi magis amicum, & familiarem efficiāt: vtq; omnes vias insistant, omnesque occasiones arripiant, quibus modo intromittere ipsum ad sese, & ad animum suum, ipsisq; pręsentem illum reddere, penitusque adiungere, & omninò adglutinare valeant, & possint. Itaque illos relinquunt crudeles hostes pro fautoribus qui esse debebāt, seque ad priuatos conuertunt, eisque dicunt: *Adiuro vos filiæ Hierusalem*. Semper enim nescio quomodo simplex, & humile vulgus, quippè quod ab ambitione, auaritiaque vacuum animum habeat, æquum se, atque audiens sanctis hominibus exhibet, semperq; lumen illud veræ pietatis, in quocunque elucere incipiat, statim perstringit oculos priuatorum, & humilium hominum, eosque rapit ad sese. Ad hos igitur: *Adiuro vos filiæ Hierusalem*. Nam ab ijs se adiuuari perfecti viri volunt, cum in malis tribulationum à Deo derelinqui videntur, vel quod eos non solum deserunt, sed etiam malis afficiunt, qui eorum salutis patrocinium deberent, in primis suscipere Ecclesiarum custodes, atque prelati: vel certè quod quemadmodum superius dixi, amoris Dei abundantia inducuntur ad id, vt prætermittere nolint aliquid, quamuis minimum, atque infimum eorum, quæ ad inueniendum, magisque demerendum sibi Deum existimat pertinere: *Qualis est dilectus tuus ex dilectio pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nos*. Hæc pij, atque simplices homines adiurati respondent, quia etsi re iuuare minus possint, studio tamen iuuandi ardere solent: quibus perfecti, quod magno vsui vtrisque esse

possit, qua sit figura corporis sponsus dicunt, hoc est inueniendi, atque assequendi Christum veram doctrinam illis tradunt: quã non dico perfectos solos nosse, sed dico omnium verissimè illos posse tradere. Itaque nusquam sponsa in hoc carmine docendi munus vsurpauisse ante hunc locum scribitur. Sed quid perfecti de Christo sentiãt, qualisq; illis esse videatur, audiamus: *Dilectus meus candidus, & rubicundus*. Prisci scriptores hæc de Christo, qua homo est interpretantur: quorum egò sententiam maximè probo: quanquam scio nonnullos esse, qui de ipsa natura Dei ista intelligi debere contendant: sed sequamur antiquos, quorum ferè semper est prę ferenda sententia. Igitur hæc in Christum ita quadrant, vt quacumque ipsum spectes, ei aptè conueniant. Nam si de figura corporis solum, & membrorum compositione, & externo ipso oris habitu, leporeque sermonis agatur, constat illum omnium qui vnquam nati sunt hominum speciosissimum & pulcherrimum fuisse, Dauide ipso, qui tanto antequam nasceretur, ipsum nasciturum præuidit, eiusque speciem diuina luce perfusus hausit oculis, testãte atq; *Psal. 44.* dicente: Speciosus forma præ filijs hominum diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum: sin aũt interiores aĩi Christi dotes, moresque sanctissimos, & inclusas in ipso diuinitatis diuitias consideremus, & ad ea, membrorum corporis ista nomina, istasque, quas hoc loco adhibet Salomõ similitudines accommodemus, cum ratio tota optimè quadrabit, tum verò interpretatio ipsa non solum plus grauitatis habebit, sed etiam arcanis sensibus aperiendis, conferendisque rerum dissimilium similitudinibus maiorem pariet voluptatem. *Candidus et rubicundus*. Diuinæ humanæ

que

que naturæ;in vnam Christi personã coitionẽ atq; complexum;hic ex albo & rubro mixtus color signi ficat. Nam in candore;Dei verbi naturam intelligi declarat illud,quod in libro Sapientiæ dicitur. Can dor est lucis æternæ.Itemq; illud: Deus lux est & te nebræ in eo non sunt vllæ.rubor autem propria no ta est naturæ hominis, ex quo humani generis pri- mus parens Hebraico verbo dictus est Adam,quod Latinè rubens, aut rubeus significat. Quòd autem sequitur. *Electus ex millibus.* Aut verbum ex uerbo. *Vexillifer in millibus.* Id,vtroque modo,vel translatè dictum accipi potest,vel propriè: translatè, quia excellit omnes:propriè, quia ad immortalitatẽ nos ducit,non solùm docendo, sed præeundo ipse tanquam signifer. *Caput eius aurum optimum.* Arcana auri significatio varia est in sacris literis. Nam interdũ in auro diuina significatur natura,certè tabernaculum illud iussu & descriptione Dei, à Mose legislatore constructum,ad vniuersi similitudinem effectum fuisse,omnes probati scriptores fatentur. Atqui in illo,arca illa sacra Cherubinis circũsepta, & in eius interiori parte latens,imaginem continebat naturæ diuinæ,quæ similiter in altissima cœli regione choris cingitur Angelorum:ea autem arca purissimo cõtegebat auro:ex quo intelligitur auri vocabulum,ad diuinitatem significandam in sacris literis solere transferri. idem sæpè charitatẽ omnium maximam virtutem significat,quod liquet ex Apocalypsis illo,ubi tepido cuidam, idest, vacuo charitatis dicitur:Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ: potest autem hoc loco id vocabulum vtrouis modo accipi. Nam si aurũ diuinitas est, verè dicitur Christus ex auro optimo habere caput:quoniam vt Paulus disertè ait:Caput Christi Deus. Sin autẽ in auro

Sap. 7.
1. Io. 1.
Apoc. 3.

charitatem virtuté intelligi volumus, haud dubiè, Charitas Christi caput est reliquarũ illius uirtutũ, ideſt, principatũ obtinet inter omnes: quod ſatis apertè idẽ ſignificat Paulus, cũ dicit: Charitas Christi quæ ſuperat omnem ſenſum. Nam tametſi omnes Christi virtutes ſingulæ in ſuo genere, ſummè perfectæ ſint, tamen neſcio quomodo inter eas omnes extat charitas, atque eminet. Non quidem ita, vt cætera Christi bona obſcuret illa, at non apparere faciat: ſed ita ut reliquis virtutibus utatur pro miniſtris, earumque ſplendores, & munera in ſuam ipſius dignitatem, atque vſum conuertat. Etenim qd Christus vnquam aut ipſe fecit, aut ab alijs illatum patienter tulit, quod non ad beneficẽtiam, & ad charitatem generis humani retulerit? Ecquod tã ſuum ille habet, & tam eximium bonũ cuius nos, quoad res ipſa patitur, non participes efficiat? Quanquam hoc loco latet in verbis Hebraicis arcanæ ſignificationis quiddam quod prætermitti non debet. Nam quod latina editio. *Caput eius aurum optimum.* Hebraicus textus, caput eius chetem paz, ideſt, aurum ſelectum, & aurũ ſelectum. Habent enim Hebræi tria nomina, quibus aurum ſignificãt Zaab, quo promiſcuè aurum ſignificatur, ſiue ſyncerum illud ſit, ſiue argento, aut ære miſto in ſyncerum. Paz, quo, ſiue nomen loci ſit, vbi electum aurum gignitur, ſiue electi & defęcati auri nomẽ certè ſignificatur, id aurum quod adhibito igne ab omni ſorde, & alterius rei miſtione eſt redditum purum. Chetem aũt & ipſum purum & ſynceriſſimum aurum eſt, ſua tamen ſponte, & naturali bonitate purum. Ex ijs igitur tribus nominibus, duobus poſterioribus Christi caput ex auro eſſe ſignificatur ob duas cauſas: vna, quod ijs ſolis aurum, quod eſſet puriſſimum, ſignifi-

Phil. 4.

cabatur

cabatur ne quis fortè putaret, imperfecti aliquid, aut insynceri in capite Christi fuisse, id est, in eius gratia & charitate; quæ est quasi caput virtutũ reliquarũ. Altera, quo cõstaret Christum habere geminam gratiam capitis vnã, personæ alterã, vel certè quo significaretur, ut Christi charitas purissima & perfectissima fuerit, tamen, non quò illa, quod fieri non poterat purior efficeretur, sed quò nobis pro exemplo Christus esset, quam esset purè amandus Deus, adhibitum illi à Deo fuisse dolorum, & tribulationum ignem, & quidem maximarũ tribulationum. Quade re Paulus scribit. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex ijs, quę passus est obedientiam, & consummatus factus est, omnibus obtẽperãtibus sibi causa salutis æternæ, & paulo ante. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absq; peccato. *Comæ eius elatæ palmarum nigræ Quasi coruus*. Si caput Christi Deus est huius capitis comæ, id est, consilia atque cogitationes Dei, iure elatæ palmarum, & nigræ quasi coruus esse dicuntur: plurimum enim distant à cogitationibus nostris, suntq; ad peruestigandum valdè obscuræ & difficiles, de illis certè ita Esaias scribit: Sicut exaltant cęli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vr̃is. Et Paulus suo more vehementius exclamans: O altitudo, inquit, diuitiarũ sapiẽtiæ, & sciẽtiæ Dei, quam incomprehensibiles sunt cogitationes eius, & inperuestigabiles uiæ eius, sin autem charitas quæ est in Christo, caput eius hic nominat, comæ, quas ex sese ista germinat charitas, id est, opera sancta à Christi charitate profecta, elatæ certè palmarum sunt, & nigræ quasi coruus, id est, omni ratione in suo genere pulcherrima & spe-

Hebr. 5.

Rom. 11

& ſpecioſiſſima. Etenim quid aut dici poteſt, aut fin gi perfectis iis rebus, quas Chriſtus amore hominum & pro ſalute hominum fecit? multa hic poſsũt quamuis rhetoricè & copioſè commemorari, atque dici, quamuis ad dignè commemorandum oratio nulla ſuppetit: ſed quid oratione opus eſt, quando ipſa facta, certius teſtimonium perhibent quam verba, ſequitur: *Oculi eius ſicut columbæ iuxta riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ & reſident iuxta fluenta pleniſſima.* In columba declaratur mite illud & manſuetũ,
Mat. 11. quod ipſe de ſe prædicat Chriſtus, dicens: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. In earum autẽ columbarum ardore, & vi illa ignea, quam iaciunt ex oculis, ardens item eiuſdem amoris vis, in noſtrã ſalutem directa ſemper, & intenta ſignificatur. niſi his columbarum oculis malumus ſignificari, Spiritus ſancti dona in Chriſtum copioſiſſimè effuſa, in-
Eſa. 11. que eo commorantia, atque quieſciẽta, ſicut Eſaias ſcribit: Et requieſcet ſuper illum ſpiritus timoris Domini, ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus fortitudinis. Nã oculorum nomine iſta dona etiam in illo Zachar. tertio: Super lapidem vnum ſeptem oculi ſignificãtur, de D. Hieronymi & priſcorum patrum ſententia. Quod autem additur. *Quæ reſident iuxta fluenta pleniſſima.* ideò additur, quia ſicut ſcriptum eſt: Nõ ad menſuram pater largitus eſt ſpiritum Chriſto, ſed plena in ipſum flumina, ſiue potius Oceanum deriuauit aquarum. aquarum cum dico, Spiritumſanctum intelligi volo, cuius hoc eſt in ſacris literis nomen, vt illa apertè teſtantur. Qui credit in filiũ, de ventre illius fluent flumina aquæ viuæ: hoc autẽ
Ioan. 7. dicebat, ut ipſe Ioannes interpretatur, de Spirituſancto quem accepturi eſſent credentes in eum. *Genæ eius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs.* In genis

genis,& pudoris,& probitatis,& modestiæ, & omninò animi ingenui,& bene educat indicia apparere solent: ergo per genas rectè intelligimus significari modestiam,mansuetudinem,animi probitaté, ingenuitatem,cæterasque virtutes, quibus Christi quasi facies fingebatur,& colorabatur: quæque extantes in illo spectabiles,atque conspicuæ ipsum amabilem,& venerandum apud cunctos reddebãt: qui certè concursus,tot Christi & tantarum virtutum meritò similis esse dicitur areolis consitis à pigmentarijs: propterea quod quemadmodum ibi multi & variorum colorum flores,in vnam pulchri speciem conspirant,sic hic multitudo illa & diuersitas variarum virtutum mirificum quendam concentũ conficiunt: itaque mirabiliter concordant inter se, vt ex omnibus vna extet dignitatis species pulcherrima. sed à genis ad labia. Nam sequitur. *Labia illius sicut lilia distillantia myrrham primam*. Hoc quemadmodum verum sit, vel ipsius Christi inimicorum testimonio possumus interpretari: nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum cum concionantem audissent,& eius diuina eloquétia capti,atque deliniti sententiam capiendi ipsum mutassent,cur non comprehendissent eum ab ijs, à quibus missi fuerant,rogati dixerunt. Nunquam sic loquutus est homo. Et Petrus alibi. Quo ibimus, *Ioan. 7.* verba vitæ æternæ habes. Et Dauid, quasi si ei pro- *Ioan.6.* positum esset hunc explanare locum, sic dicit. Diffu *Psal.44.* sa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. *Manus eius tornatiles aureæ plenæ Hyacinthis*. Manus pro eo quod manu fit, & omninò pro egregio,& insigni aliquo facto ab Hebræis poni solere notius est ijs,qui sacras literas norunt, quam vt pluribus exemplis sit confirmandum. Sũt

igitur

igitur manus Christi, id est, vniuersa illius opera summè perfecta: nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima. *Venter eius eburneus, distinctus Sapphiris*. Meghaim non ventrem modo, sed pectus etiam, atque adeò omnem eam corporis partem, quæ à collo ad pubem vsque pertinet, atque etiam ipsius partis viscera interiora Hebræis significat: figurato autem & arcano sermone, ad cor significandum transfertur, non quidem quatenus viscus vitale quoddam est, nā eatenus propriè id significat, sed quatenus animalis sensus principium, & omnium cupiditatū receptaculum, & sedes esse intelligitur. Sic Iob 32. En venter meus quasi musto plenus. & Psal. 21. Et lex tua in medio ventris mei. & 30. Anima mea & venter meus. & 43. Humiliatus est in terra venter noster. & Prou. 20. Inuestigasti oīa secreta ventris. & Esa. 16. Venter meus ad Moab. Porrò id nomen figuratè hoc loco debere accipi, præterquam quod ipsa sententiæ ratio, ceterorumq; verborum translatè positorum, ex quibus huis libri textus conficitur, perpetuus vsus id postulat: declarat etiam epitheton, ꝙ in Hebręo additur. Nā quod nos eburneum in Hebræo ad verbum: Venter eius candidum ebur: candidum autem Hebræis est עשת שן quo non solum candor significatus, sed etiam cogitatio, atque agitatio ea mentis, in qua veri aliquod lumen elucet. Itaque verti potest. Venter eius, intelligens ebur: ex quo intelligitur, qui venter hic nomina, eum cogitationis atq; sensus nō esse expertem. Quale igitur cor Christi est? qui sensus eius? affectus Christi cuiusmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc est, intelligēs distinctum sapphiris, id est, cor ab omni cęco, & turbulento motu non solum alienum, nec tantum rationi se,

&

& suas cupiditates subijciens, sed ita ex rationis præscripto cuncta agens, vt nisi illa prius imperaret, atque præciperet, neque cupere aliquid, neque dolere posset. Nam qui in nobis extare solent, & antequam ratio non modo imperet, sed omninò quid agatur despiciat exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed voluntate atque iudicio suscepti omnes, & ob eandem causam candidi omnes, id est, rationis ac cœlestis locis participes, & ob id ipsum honesti atque prædicabiles, & omninò sapphiris comparandi. Sequitur. *Crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Christi fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo inquam, non solum ea, qua ipse fortis est, quaque diaboli potentissimi sui hostis, vires confregit, sed ea etiam, quam ipse efficit in nobis, qui fide cum illo, & charitate coniungimur. Nam ab illo fortitudinem ipsi ducimus, & quia ille inimica nobis & infesta aliquando fudit agmina, ideo nos si quando incidimus in eadem fracta, videlicet, iam ab ipso & debilitata agmina superiores euadimus, nisi nos prodamus ipsi, ac nostra nos sponte vinci sinamus. Itaque Christus hac vna re potissimum nos adhortatur ad intrepidè agendum, sic dicens. Verumtamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profectò qui vi- *Io. 16.*
ctus est, nocere amplius non poterit, ijs præsertim q idem esse cum victore censentur: ac proinde illo vincente, & ipsi vicerunt. Atq; hæc de singulis partibus sigillatim sunt dicta: de vniuersa autem Christi magnitudine, quæ statim sequunt. *Species eius vt Libani, electus vt cedri.* Cedri atque montis vocabula in sacris literis transferuntur ad ea significanda, quæ in signi magnitudine præstant. Itaque qui eminent inter alios, quiq; summum, ac principem locum in

populus

populus obtinent, tum Cedri, tũ montes vocantur. Est enim Cedrus altissima arbor, montibus autẽ in terris elatius nihil est: cum autem & Cedri, & mõtes in vnum conferuntur, & quæ singula per se magnitudinem excellentem significãt, coniũcta simul vni rei tribuũtur, apertè declaratur singulari & eximia ratione ipsam excellere, esseque magnam supra omnem modũ. Quo igitur doceremur, id quod res est, Christo nihil esse, neque in terra, neque in cælo sublimius, ipsumque ex excellentijs constare totũ, Cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus coniunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vocauit, quod ex montibus Libanum præcipuè elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam prętérquam quòd is mons, & altitudine, & magnitudine, & arborum, quas educit, proceritate & copia, earumque materiæ bonitate, plurimarumque item rerum ad vitæ vsus accommodatarum opportunitate omnes, non solum Syriæ, sed Asiæ ferè totius montes præcedit, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac præcipiuum habet, quod suppeditauit omnem eam materiam, quæ ad templi à Solomone Hierosolymis constructi ædificium fuit necessaria: nam inerat in illo templo effigies, eius templi spiritualis atque cælestis, quod Christus ex quo primum homines esse cœperunt, condere cœpit, conditque semper, numquamque quãdiu erunt homines à cõdendo et construendo desistet, quod unum est verũ, & Deo gratissimum templum. Et quemadmodum vnus Libanus suffecit omnes arbores, quæcumque templo illo ædificando necessariæ fuerunt: sic huius veri & æterni tẽpli, omnis structura à Christo homine ducitur. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille deniq; perficit, id quidquid est, quod isti ędificio

est

est inserendum: sicut Paulus, tametsi alio, & diuerso translationis, & similitudinis generi insistens, luculenter scripsit. Ex quo totum corpus compactum & cõnexũ per omnem iuncturã subministrationis secundum operationem in mensuram vniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationẽ sui in charitate. Postremo tandem nequid sponsa prætermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, vno verbo plura comprehendens adiecit: *Guttus eius suauissimum, et totus desiderabilis.* Vel vt significanter in Hebræo legitur. *Totus desideria; talis est dilectus meus, et talis est amor meus filiæ Hierusalem.* Quæ filiæ Hierusalem, id est bene erga Deum affecti, simplices tamen, & idiotæ homines, cum ista perfectorum hominum oratione illustrati, in Christi, atque rerum diuinarum cognitione promouere cœpissent, studio eodem quo illi Christum quærendi, atque inueniendi accenduntur: &, quod in amore Dei maximè accidit, vt alium ex alio corripiat, & quasi contagione quadam latissimè, & facillimè serpat, inflammantur isti, atque corripiuntur ab eo amoris igne, quo ardebant perfecti, mox vt illos ardentes, atque æstuantes viderunt. Quod quæ sequuntur, declarant: *Dic nobis, quo abijt dilectus tuus, o pulcherrima mulierum, et quæremus illum.* Pollicentur enim suam operam, non iam vt officiosos se erga amantes, & studio inueniendi Deum flagrantes viros exhibeant, sed ob id etiam, quia iam, & ipsi amatores Dei, eius pulchritudinis magnitudine audita, esse cœperunt: ardentque illum videndi desiderio, si minus tanto, atque illi, certè non multum dissimili. Sed his sic, & verè, & de priscorum patrum sententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes ferè istarum literarum sententiæ, multis

Eph. 4.

fœcundæ sunt sensibus, ad intelligentiæ, quod nunc mihi succurrit, quodque in hac Christi effigie à Solomone descripta latet, in medium proferre: tametsi ab eo quod modo diximus, non parum diuersum, sed quamuis diuersum, non tamen aut falsum per se, aut illi priori repugnans. Est autem id, ei quod Daniel Babyloniorum regis rogatu interpretatus est, non dissimile. Nam sicut ille statua ea, aut statuæ simili spectro, quod per quietem rex vidit, regum tum Chaldæorum, tum deinceps eorum qui orbis imperio potiti sunt rationes, dixit significari, atque portendi: similiter ego nunc arbitror in hac Christi imagine, aut Christi imaginis descriptione, non solum qualis ipse sit declarari, sed etiam significari, ac veluti depingi, regnum illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducens exordium, per omnes deinceps sæculi ætates, ad vsq; mundi finem protenditur, id est, Ecclesiæ militantis, quæ dicitur, regnum. Etenim huius Ecclesiæ atque regni initium, & veluti caput, primum, scilicet; illud Ecclesiæ sanctæ tempus, quod ab Apostolorũ, & qui Apostolis proximè successerunt Doctorum ætate, vsque ad Constantini Romanorum regis tempus pertinuit, aurum, quod hic dicitur, optimum fuit. Tunc enim id quod scire ex historia veteri licet, charitas in primis, & quæ charitatem comitantur virtutes viguerunt: tuncque verè floruerunt illa pacis atque iustitiæ fœcunda sæcula, tanto antea à sacris vatibus, tantoque verborum pondere denunciata, atque promissa. Atque quemadmodum in capite oculos natura, ac reliquos ferè omnes sensus constituit: sic omnis sacræ intelligẽtiæ lumen, quo ad hoc vsque tempus quicumque Christiano sumus digni nomine, vitam dirigimus, illo Ecclesiæ tempore

emicuit.

emicuit. Tunc illa pulchra Spiritusſancti dona, quibus quaſi pro oculis, atq; ſenſibus anima vtitur, quæque nũc, & occultè dantur, & paucis, paſſim, & palã conferebantur. Quã ex vbertate, atq; copia diuinorum bonorum, tanquam ex aureo capite dignæ eius capitis comæ, tantus extitit bonorum virorum prouentus, tam copioſa ſeges sãctorũ, tot martyres, tot virgines, quæ omni ferè ſenſu carnis depoſito, cæleſtem in terris vitam degebant, verè vt fuerint ſimiles elatis palmarum. In terris enim poſiti vita, atque habitu humili, & à cæteris hominibus nullo in numero habiti, vertice cælum contingebant, aut, ſi verum loqui volumus, cælum ſupra erant, animi, atq; mentis celſitudine. Porro quæ ex hoc Conſtantini tempore, ad Gregorium Romanum Pontificem virum, & doctrina, & ſanctitate excellentem, ſequuta ſunt tempora, in quibus externa Eccleſiæ reddita, & ſtabilita pace, florere magis Chriſtiana, & nitere charitas debuit: idque primę Eccleſiæ aurum, quod tantopere fulſit, ſplendeſcere magis, neſcio quo modo rebus in deterius abire incipiẽtibus, remittẽtibuſq; ſeſe paulatim, & ſenſim, omnibus veræ pietatis ſtudijs, non iam aurea, vt ſuperiora certè, ſed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem ſpectabilem nitorem, pretiumque in eo ipſa raritas facit, tamen ipſum non eſt eiuſmodi, vt cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturali perfectione: ſic illud ſæculum in comparatione ad primum deterius fuit, & ea potiſſimũ ratione deterius quod charitatis, qua Chriſtiana maximè continetur vita, minus habuit, ſed tamen fuit per ſe ipſum ſi ſpectes ſatis beatum, ac fœlix. Multum enim de prima illa puritate vitę, & pietate retinuit, & quãuis maxima ex parte eburneum fuit: tamen id ebur aptis in locis, &

P auro,

auro,& preciosissimis gēmis sapphiris,nimirum,atque hyacinthis visebatur distinctum. Habuit enim illa ætas Pontifices sanctissimos, qui tanquam digiti aurei in illo corpore fuerunt:habuit eos qui nūc habentur Ecclesiæ lumina maxima,& sapientia,& sāctitate Doctores: monasticum vitæ genus,illa maxima ætate cęptum est frequentari. Itaq; floruit illud sæculum monachorum sanctissimorum propè innumeris gregibus, qui profecto monachi sapphyri illi fuerunt,quibus huius imaginis venter,atque pectus distinguitur. Atque quemadmodum venter,atque pectus,in quo humeri,& brachia numerantur ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiæ ætate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus,angustissimis finibus concludebatur,Constantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, & pace fidelibus reddita, templis idolorum euersis, cōstitutoque statu Christianæ Reipublicæ, ita latè propagatum est, vt non solum quacunque patebat Romanum imperium se extenderet, sed ad feras etiam,& Barbaras nationes, & ad vltimas terrarum oras peruaserit,totum deniq; orbem ferè obtinuerit. At ventrem eburneum,crura,atque tibiæ exceperunt marmoreæ,id est,illi ætati secundæ,tertia Ecclesiæ,& ipsa deterior successit ætas: quæ incipiens in Gregorio, aut paulo post eius obitum durat adhuc,durabitque ferè vsque ad extrema mundi tempora:nam sub mundi finem est desitura. Qua in ætate tertia,id quod sine graui animi dolore commemorare non possumus, non solum nimis in arctum & angustum locum redacta est Christiana respublica, tot non solum prouincijs, sed etiam nationibus auulsis,ab Ecclesię gremio,atque fide: sed etiā quantum

tum marmor auro cedit, aut etiam multo amplius quod ad pietatis ſynceritatem, atque puritatem attinet, tantum degeneratum eſt ab eo, quod ſuperioribus Eccleſiæ temporibus floruit. Candorem modo, & firmitatem quandam fidei retinemus, ſed qualis eſt marmoris frigidam, atque lapideam. Vix enim vllum, non dico germanæ illius, & primæ charitatis quæ iam ſi non omninò, nec enim poteſt, at maxima ex parte exoleuit, ſed ne priſci quidem, & antiqui moris cernitur in nobis veſtigium. Nam rebus præclariſſimis, & quibus maximæ noſtræ religionis partes continebantur, amiſſis, pro rebus rerum nominibus vtimur, & amplexamur vmbras quaſdam earũ virtutum, quibus in animis noſtris nullum locum eſſe permittimus: & quæ profligauimus è vita, quæque planè extinximus honeſti lumina, ne odiſſe nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimur, cum Chriſtiani nominari volumus abhorrere, ea, ſpecie quadam tenùs ſeruamus. Itaque in eorum locum nobis ſubſtituimus ſpectra quædam (nam quid aliud nominem neſcio, quod fictum totum, & ſimulatũ eſt, & ad illudendum ſenſibus hominum comparatũ.) Itaque laruas quaſdam foris perauguſta ſpecie præditas, intus verò vita, & veritate vacuas in demortuarum virtutum locum nobis aſciſcimus: iiſque induti, atque contecti laruis, vni deinceps ambitioni, auaritiæ, luxuriæ totos nos damus. At quali auaritiæ? qualique luxuriæ? quam turpi, quam profuſæ, quam etiam apud eos, qui nomen, atque fidẽ Chriſti ignorarunt incognitæ, & inauditæ? Huc etiam accedit, quod ipſamet noſtra fides, atque religio tã diuerſo ab eo, quo olim tradebatur, nunc traditur, & propagatur modo, ſatis vt appareat priſcos illos homines verè fuiſſe aureos: nos autem marmoreos, & quod

de Deucalione,& Pyrrha ferunt fabulæ,de saxis esse natos. Nam quod olim per homines non solum inermes,sed ab omni etiam humano præsidio mirabiliter imparatos:nec solum non violenter,sed ne vafrè quidem,& astutè aliquid agentes: contra autem inaudita animi simplicitate,lenitateq; præditos prædicabatur,& propagabatur Euangelium: id, nostra ætate nos ipsi vidimus (non quidem principium culpa;aut consilio,sed priuatorum rapacitate, & auaritia) inculcari , atque tradi per homines ferro succinctos,auri magis rapiendi, quā veræ religionis in aliorum animos inferendę cupidos,infinita edita strage hominum,totisque non modo populis,sed gentibus etiam ad internecionem deletis. Vt qui rem istam quemadmodum gesta est,ritè cōsideret iudicare omninò debeat,parabolam illam Euāgelij,in qua quod qui inuitati ad conuiuium erāt,venire noluissent, alij per vim adducti,& in tricliniū intromissi dicunt, in hęc potissimum tempora,& in hanc Euāgelij prędicādi rationem,relatā à Christo fuisse. Sed benè est quod marmor, quodq; iste lapideus rigor in aurum tandem desinet, & bases aureæ columnas marmoreas suffulciēt. Sequetur enim quarta ætas Ecclesię, eaq; cū Ecclesię,tū mundi ipsius ætas vltima,in qua studijs hominum ad virtutis cultum cōuersis,& moribus eorum reformatis in melius, Deo pręcipuè copiosè,& mirabiliter spiritus sui dona fidelib. impertiente,prima illa,& vetus charitas, atq; iustitia, omnium virtutum choro comitata in antiquū, & verè auitum Ecclesiæ solum tanquam postliminio reuertetur. Nam quin id ita futurum,atque euenturum sit vltimo Ecclesiæ tempore dubitare nemo potest, qui modo, aut rationis momenta, aut sanctorum patrum authoritates, aut certè sacrorum vaticinia

Luc. 14.

Pro-

Prophetarũ,& Apostolorum ritè expendere, & cõsiderare voluerit. Nam primum constat eo tempore rem Ecclesiæ publicam in summum venturam peri culum, atq; discrimen, & par est pro periculi, atq; discriminis magnitudine auxilium illi gratiæ, atq; bonorum cęlestium, quibus stare firma possit, à Deo affuturum. Inuadent enim in illam cum alij multi hostes externi, tum omnium quos vnquam perpessa Ecclesia est, seuissimus & potentissimus hostis Antichristus impugnabit, atq; adeò grassabitur in ipsã: vincet tamen Ecclesia huius omnes vires, & machinationes, & ad extremum inuicta persistet. Sed quibus, quæso, credi debet ipsam victuram, ac superaturã armis, nisi eisdem illis, quibus in exordio sui Romanorum Imperatorum in ipsam insurgentiũ gladios, atque adeò omnium orbis Regum odia, & potentiam superauit? inconcussa, videlicet, in Deum fide: in eundem charitate ardentissima, vitæ atq; morum summa puritate, donorumq́; imprimis spiritualium atque cælestium magnis copijs, atque subsidijs: ac denique illis eisdem armis, quibus Paulus instructus omnem in ipsum altitudinem mundi insurgentem, se deiecturum credebat, & verò re ipsa deiecit. Itaque de ijs armis scripsit. Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus sciẽtiam Dei, & in captiuitatem redigentes oẽm intellectũ in obsequium Christi, & in promptu habẽtes vlcisci omnem in obedientiam. Deinde eodem Ecclesiæ tempore Iudæorum natio tot iam sæculis, in perfidia & errore versata, Dominum Iesum verum Messiam agnoscens, se in Ecclesiæ gremium recipiet, quemadmodum & noui & veteris Testamenti

2.Co. 10

literis prædictum est fore. Postulat autem ipsa ratio, vt hos tanto studio, tantaque multitudine, & numero ad fidem Dei conuersos, vt maximam ipsi Ecclesiastici corporis partem conficiant, Dominus Iesus ijs spiritualium diuitiarum muneribus afficiat, eaq; liberalitate prosequatur, quę cum natiuā ipsius bonitatem erga suos supplices, tum præcipuè suum illū & antiquum amorem erga eum populum decet. Etenim lętus de salute, & ad bonam mentem reditu eius populi, quem eo vsque olim dilexit, eo vt ex populo nasci ipse, & inter Iudæos numerari, & lumen spei, atque salutis inde cæteris proferre populis atq; gētibus dignatus sit, nullum sibi largitatis modum statuet, sed cælestis thesauri copias, atq; diuitias omnes in Ecclesiam effundet. Nam si cum sibi primū adiunxit, & quasi desponsauit ab Aegyptiorum tyrannide in libertatem vindicatum hunc populum, tam liberalis in illum Deus, & tam munificus fuit quantum ex Mosaicis scriptis cognoscimus, qualem erga eundem quo animo, quam placabili, quam misericordi ipsum futurum putamus, quando post tam longum dissidium in gratiam cum illo redire cœperit: maximè ipso thalami, atque nuptiarum instāte, atq; imminente tempore? An non pascet illum cęlestibus bonis, sepositoq; & ad id tēporis reseruato vitulo, hoc est, eximijs charismatibus saginabit? Saginabit profectò, inque eam opinionem me non leuis coniectura aliqua, sed uatum testimonia clarissima inducunt. Zacharias enim in id Ecclesiæ vltimum tempus, & in Iudæos tūc temporis ad Ecclesiæ fidē conuersos respiciens ex persona Dei apertissimè dixit. Et effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratię & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt. Nam hoc Zachatię

Zach. 12

chariæ vaticinium, ad postrema illa mundi, & conuersionis Iudæorum spectare tempora, & D. Augustinus magnum Ecclesiæ lumen testatur: & ex Ioanne in Apocalypsi non obscurè colligitur: nam de illo agens tempore, ad hæc Zachariæ uerba alludens scripsit. Ecce.n. venit cum nubibus, & videbunt eũ omnes oculi, & qui eum pupugerunt, & plangent & cętera. Sed quid ait Zacharias? Effundam, inquit, spiritum gratiæ & precum super domũ Dauid. Ioel verò qui primæ Ecclesiæ Spiritus sancti donorum abundantiam prædixit, quomodo & ipse loquutus est? Et effundam, inquit, de spiritu meo super omnẽ carnem. Vt qui de duobus diuersis temporibus, eadẽ ferè à duobus vatibus, atq; eisdem & verbis, & orationis genere scribi videmus, quin vtroque in tẽpore similiter felix & copiosa in bonis gratiæ Ecclesia futura sit, non dubitemus. Esaias porrò cum alijs in locis, tum maximè vltimo capite multa prædicit pertinentia ad hanc cælestium bonorum copiam, quam dicimus futuram in Ecclesia sub mundi fine. Quam ille copiam, rerum quidem & bonorum corporeorum nominibus adumbratam, sed tamen spiritualiter intelligendam maximam, atque summan describit. Nam de illo Ecclesiæ statu, atque vltima ætate ipsum agere, vel ex eo liquere potest, quod expositio illa omnis, atque prædictio mundi finis prædictione, & commemoratione vltimi iudicij terminatur, & clauditur. Sed nihil est apertius, quam illa Pauli cõclusio, si quis quam vim habeat, satis attente consideret. Ad Romanos enim scribẽs, sic inquit; Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mũdi, & diminutio eorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum; & infrà. Si enim amissio eorũ reconciliato est mundi, quæ assumptio nisi uita ex mortuis?

August. libr. 20. de Ciuitat. c. 30
Apoc. 1.
Ioel 2.
Rom. 11

tuis? videlicet,à minori argumentum concludens. Nam ſi Iudæis magna ex parte non agnoſcentibus Chriſtum,neque fidem ſuam adhibentibus illi,ſeq; ob id,& regia dignitate,& religionis veritate,atque gloria ſpoliantibus,Deus ex gentibus ſibi Eccleſiã confecit, eamque locupletauit bonis ſpiritualibus magnis,quo vel iſta ratione inuidia,atque emulationis ſtudio accenſos Iudæos, in eiuſdem fidei aſſenſum induceret,ut idẽ Paulus in eadem epiſtola ſcribit.Dico,inquit,nunquid impegerunt vt caderent; abſit,ſed illorum offenſio,& ruina ſalus eſt gẽtibus, vt ad æmulationem illos prouocarẽt.Si igitur,quod Paulus & illum enarrans Auguſt.argumentantur, Deus ut gentium exemplo ad ueram Chriſti fidem Iudæos pertraheret,gentes ipſas amore complexus, ſaluas illas eſſe voluit,nec ſaluas modo, ſed cęleſtibus, ac mirabilibus donis locupletatas,atq; auctas: ipſis tunc Iudæis errore ſuo agnito, atque depoſito ad Chriſtum cõuerſis,ipſumque vnicè amantibus: conſentaneum profectò rationi eſt Deum cæleſtes ſuas in Eccleſiam opes,maxima largitate effuſurũ. Et ſi cum abiecti illi à Deo fuerunt, & pro inimicis habiti,Eccleſiæ gentium benefecit Deus, illi vt participes eſſe cuperent eorundem beneficiorum, & ſic in Eccleſiam intrarẽt:cum in eam intromiſſi iã fuerint, eamque ipſi bona ex parte compleuerint, Deoque eſſe cœperint grati,atq; chari,profectò Eccleſia ad eaſdem ſpirituales opes,quibus olim abundabat,redibit:& ad priſtinũ illud ſuum decus reſurget,uiuetque atque elucebit, latèque ſplẽdebit in illa,quod iam propè extinctum putabatur, omnium uirtutum lucidiſſimum lumen,charitas:eruntque ſimilia ultima primis,caput pedibus,aut ſicut Dauid elegãtiſſimè cecinit:Ortus, & Occaſus Eccleſia ma-

xima cæleſtis lætitiæ, atque uoluptatis perfuſi copia pares inter ſe, atque ſimiles erunt. Etenim ille in Pſalmo ſexageſimoquarto, in quo Pſalmo de Chriſti regno, eiuſque regni ortu, atque incrementis, ac omni denique eius fęlicitate, vt Poetam diuinū decebat, breuiter, & figuratè, & à reb. ruſticis, naturęque operibus ſimilitudinibus ductis vaticinatur, inter alia quod ad propoſitam rationem pertineat, ſic ſcriptum reliquit. Exitus matutini, & ueſpere delectabis. Quod enim in uiciſſitudinibus dierū, ac noctium, oriente Sole, atque decedente cōtingit, ut ea duo tempora diei læta maximè, atque grata ſint, vel cum dies decedentibus tenebris appetere, & rebus ſuus color incipit reddi, vel cum occidēte Sole, & illo pomeridiani temporis æſtu remittēte ſe, & leniter ſpirantibus auris, ipſa iterum cæli atque aeris exhilaratur ſpecies: ſimiliter in hoc Chriſti, de quo agimus regno, Ortus & Occaſus, initia atque finis peræquè lætos, atque fęlices dicit eſſe futuros. Exhilaraſti, inquit, occidentis Eccleſiæ militantis ultimum tempus, eo ſcilicet, lætitiæ, atque uoluptatis genere, quod te maximè decet, & quo ipſos affici homines, atque imbui maximè conuenit, cęleſti atque diuino, ſcilicet, quomodo eiuſdem Eccleſiæ initia, atque ortus primos exhilaraſti: ſed iam propoſitum exequamur.

CAPVT VI.

Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum, ad areolam aromatum, ut ibi paſcatur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia. Pulchra es amica mea, ſuauis, & decora,

ſicut

sicut Hierusalem; terribilis vt castrorum acies ordinata. Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis. Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ electa genitrici suæ: viderunt eam filiæ, et beatissimam prædicauerunt, reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Descendi in hortum meum ut uiderem poma conuallium, et inspicerem si floruisset uinea, et germinassent mala punica. Nesciui anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere vt inteamur te.

EXPLANATIO.

D*Illectus meus descendit in hortum suum*. Cur per vrbem tam solicitè quærebat ipsum, si descendisse sponsum in hortos, sponsa cognouerat? Ergo hæc non ita accipienda sunt, quasi id antè nouisset sponsa, sed quasi nunc primum, vel audita sponsi voce, vel viso aliquo eius alio signo cognouerit, & ex eo signo, voceve, gaudio nec opinato correpta, in hæc verba prorumpat. *Dilectus meus descẽdit in hortum suum ad areolam aromatum. vt ibi pascatur in hortis, & lilia colligat*. Quibus quidem verbis sibi ipsa quodammodo gratulatur de eo, quod suum virum inuenerit: vel certè subaccusat seipsam tarditatis, & stuporis, quod sibi per sexcenta

loca

loca virum quærenti, de horto cogitare non ſuccurriſſet: itaque dicit. Sed ò me ſtultam & cæcam quam nũquam ſubierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemadmodum certiſſimis ſignis percipio verſatur. Dicit autem, *Deſcendit*, quia locus & tanquam σκηνη huius dramatis conſtituitur Hieroſolymis, quæ in edito montis loco ſita, eius montis ad radices hortos habebat, & pomaria amœniſſima. Igitur ut illum aſcendentem & appropinquantem aſpexit, quod in re cupidè quæſita, & præter ſpem inuenta fieri ſæpè ſolet, præ gaudio animi impos exclamat. *Ego dilecto meo et dilectus meus mihi qui paſcitur inter lilia*. Cui ille, ex quo iam redijſſe intelligitur, ita reſpondet. *Pulchra es amica mea, ſuauis et decora, ut Hieruſalem, terribilis, ut caſtrorum acies ordinata*. Suauis in Hebræo non adiectiuum nomen eſſe uidetur, ſed urbis nomen proprium, niſi quod Latinus interpres notationem verbi Hebraici reddere maluit, quam ipſum verbum retinere: id autem eſt תרצה Thirſa, quod à ſuauitate ductum vrbis nomen erat regiæ, atque nobilis in ſorte Ephraim, in qua antequã conderetur Samaria Iſraelitici populi reges reſidebant. Appellabatur autem Hebræis Thirſa, quod Latinè redditum ſonat, ſuauis: propterea quod & agri vbertate, & loci amœnitate, & ædificiorum magnificentia, atque cultu, apta nimis erat ad uitam iucundè, & ſuauiter traducendam. Hieruſalem porro, & ipſa Regũ Iuda vrbs regia, fuit pulcherrima, & nobiliſſima omnium, nõ ſolum Syriæ vrbium, ſed etiam Aſiæ propè totius. Igitur ſponſus qui ſuperius ita copioſè, & accuratè laudauit ſponſam, nullum ut neque cæteris, neque adeo ipſi ſibi vberius ipſam laudandi locum videretur reliquiſſe, ſe ipſe nunc aggreditur ſuperare,

& superioribus laudibus, quibus videbat nihil addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non enim vt ante a ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas iam hœdosve, aut mala punica loquitur, sed urbes, & eas omnium pulcherrimas & nobilissimas vrbes ad similitudinem confert. Etenim ea erat sponsæ pulchritudinis magnitudo, ea oris atq; corporis totius maiestas, aut certè ea videbatur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, & obuersabatur ob oculos, & per oculos in animum introibat, vt ea quanta esse non posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quæ non solùm pulchræ, sed amplæ etiam, & multa rerum varietate præditæ essent, quæque augustissimum aspectum haberent, quales sunt vrbes regiæ, & cum murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque ædificiorum magnitudine, & varietate spectabiles, tum ciuium numero, & populi vniuersi frequentia, cęterarumque abundantia rerum, quæ ad vitæ cultum spectant insignes. Ex quo etiam genere est illud quod sequitur. *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* In quo non tam à pulchritudine sponsam laudat, quamquam & id quoque, est enim omnium pulcherrima res, maximèque aspici digna militum acies instructa, quam etiam laudat ab ea vi, quæ sponsæ ipsi inerat, aut certè inesse sentiebat sponsus ipse: hominum animos, quamuis aggrestes & feros, & ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus sub signis collocatis, ordinibusque eorum dispositis, armorum splendore, & signis militaribus acies effulgens; & ad aspectũ est pulcherrima, & ad victoriam potentissima. Itaque ille sponsæ vim, quæ non solùm ipsum incendebat, sed etiam animum eripiebat

bat ipsi, atque vt priscè loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferens, iure quod sequitur, addidit. *Auerte oculos tuos, quia ipsi me auolare fecerunt*. Quid enim aliud post tam exaggeratas laudes dicere posset magis consentaneum quod esset, quam vt manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque & oculis leuiter auersis ab ea, eidem diceret, vt auerteret ab ipso oculos tantisper, dum se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus peruri, rapi denique, & extra se propè constitui. Qđ quamuis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, vt elegantissima ista ratione doceat, nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificauit, & exaggerauit sponsæ oculorum pulchritudinē, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At auolare, quod septuaginta secutus posuit Latinus interpres, in Hebræo est שרהיבני qđ verbum è verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia quia volant, se in altum sustollunt alii superbire id esse voluerunt: nam qui superbi ijdem etiam elati sunt, seque supra cæteros efferunt, & ita verterunt. Auerte oculos tuos, quia ipsi me superbire fecerunt. verteruntque mea quidem sententia rectè omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quominus verbum etiam verbo redderetur. Nam superare me fecerunt, quod ad verbum dicitur in Hebræo, potentica inuersio est, pro, me superarunt: sequitur. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus & sterilis non est in eis*. Quæ quoniam iam interpretati superius sumus, quod sequitur videamus.

Sexa-

Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus, vna est columba mea, perfecta, vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Quib. iam verbis non tam pulchritudinem illius & venustatem commendat, suis, videlicet, eam, & proprijs laudibus satis superius laudatam, quā declarat magnitudinem erga illam amoris sui docens, ex omnibus suis vxoribus, quas plurimas habet, cum florentes ætate, tum dignitate præstantes, vnam istam esse, quam iste amet, amore eximio, atque præcipuo.
Sed vnde isti pastori, tot vxores atque concubinæ?
Reg. 3. c. 11. Constat Salomonem plurimas vxores habuisse, etiam plures quam hic numerãtur. Nam habuit vxores principes septingentas, trecentas verò concubinas, quæ & ipsæ vxores legitimæ erant, sed inferioris notæ, & quasi secendæ classis vxores, quod sine ceremonijs & ritu solenni in potestatem viris dabã tur: quodque plurimum, aut seruæ erant, aut alioqui humili loco natæ, ex quo earum filij à patre non scri
Gen. 25. bebantur hæredes, sicut de filijs Ceturæ, tertię Abrahã vxoris vt ĩ Genesi legimus. Igit vel Salomõ hoc loco sub persona pastoris de seipse agit, & in se Christi personã, cuius ille typus fuit, repræsentat: vel hęc à pastore isto dici accipiẽda sunt, per cõtentionẽ ad eam, quæ habebat Rex Salomon, ita, vt non dicat se tot vxores habere, sed cum eas habeat Salomon dicat, & affirmet, illum amore in tot partes diuiso variè distrahi, se in vnius amore, & amplexu acquiescere: illum à plurimis fœminis amari, se nisi à sua vxore, quam eam ob causam quod vnica ipsi sit, columbam nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, ipsi sibi vnam esse pro multis: quidquid pulchri ac boni in vniuersis illis diuisum conspiciatur, id totũ collatum in vnum, atque coniunctum in sua inesse

sibi

sibi videri, ideoque ipsam appellare suam perfectã: denique pluris à se illam fieri, quam quanti fiant reginæ illæ, & concubinæ omnes à Salomone: seque magis beatum esse vna, quam sit beatus Salomon, tam multis vxoribus, sequitur. *Viderunt eam filiæ, et beatissimam prædicauerunt reginæ, et concubinæ, et laudauerunt eam.* Quas superius adolescentulas nominauit, eas nunc filias vocat: filiæ autèm Hebræis absolutè dictæ pro virgunculis accipiuntur. Amplificat igitur cum ista refert sponsus vehementer laudes sponsæ. Nam si ab adolescentulis, si à concubinis & reginis, id est, ab æmulis ipsa laudatur, perspicuum est pulchritudinis suæ, atque virtutis præstantia, omnem inuidiam superasse. Sed quid istæ filiæ, quæso, dicunt, quomodoque illam prædicant? *Quæ est ista*, inquiunt, *sicut aurora consurgens pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Quæ est profectò vberrima, & qua nulla maior fingi potest laus. Nam quæ res in omni rerum natura pulcherrimæ sunt, Aurora, Luna, Sol, militum acies instructa, eas in vnum conferunt: & quo plus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbum, incremẽti aliquid addit. Nam vt auroræ species pulchra sit, pulchrior certè Lunæ est, Solis verò longè pulcherrima: acie porrò instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autem dicunt, sicut aurora consurgens, non est ita accipiendum, quasi ipsa sponsa ascẽdere ab inferiori aliquo loco dicatur: sed qualis aurora apparet cum ascendit, id est, cum appetente die surgit. (nam vt Latini a ppetẽdi verbo in aurora vtũtur, cum ea oritur, sic Hebræi ascendendi, vt constat ex illo: Dimitte me, quia iam ascendit aurora.)

igitur

igitur qualis ea eſt cum conſurgit, talem ipſis ſponſam videri, id nimirum prædicant & affirmant: qđ ex Hebraico textu fit planius, vbi pro aſcendit נשקפה verbum legitur, id eſt, aſpicit aut apparet. *Deſcendi in hortum nucum vt viderem poma conuallium ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.* Hæc etiam ſponſi verba ſunt, non vt aliqui putarunt ſpõſæ quibus ille, quo omninò læſi, aut imminuti amoris à ſe remoueret ſuſpicionem, & ſi quid offenſionis in ſponſæ animo inerat, id eximeret, atque deleret totum, affert ſui diſceſſus probabilem cauſam: quod, ſcilicet, rei familiaris curandæ gratia, quod prętermitti ſine detrimento, & in aliud tempus differri non poterat, ab ipſa diſceſſerit. Atque, inquit, cum te tanti faciam, quantum quis plurimi poteſt, cuius tibi quæ de te prędicaui modo argumento eſſe poſſunt, ſuccenſere mihi non debes, quod te cum euocaſſem prius, atque excitaſſem, fores mihi iam aperi re volentem, reliqui: nam dum moraris mihi ſuccurrit rei noſtræ familiaris. Itaque deſcendi in hortum nucum, à nuce arbore meo conſita ſic dictum, deſcẽdi itaque in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & ſi iam germinaſſent mala punica. Cui illa ſtatim, & ad morem fœminarum reſpondet aptiſſimè. *Neſciui, anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* Aut vt ex Hebræo ſeptuaginta tranſtulerunt interpretes ἔθετο μὲ ἅρματα ἀμιναδάβ id eſt, poſuit me currus Aminadab. Nam, inquit, quid tibi in mentem venerit, vt à me diſcedere velles, aut quo conceſſeris, neſcio, illud vnum ſcio, dum te amore perdita, atque amens requiro, omnia vrbis loca curriculo, eaq́ue velocitate obiuiſſe; vt non ſint velociores currus Aminadab. Anima mea, ideſt, deſideriũ

tui inueniẽdi, nã anima pro desiderio sępè in his literis ponitur: Aminadab aũt populus meus Princeps Latinè significat. Itaque nũ est viri alicuius propriũ nomen, sed duo potius Hebræa nomina, optimates qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus Principes vtebantur viri sunt accipiẽdi: nam curruum vsus interdictus erat vulgo Iudæis, vel ipsa lege, vel certè equorum ipsorum caritate, atque penuria. Hæc igitur vltro, citroque ab his dicta cum essent, discessurique iam à scæna, & cõspectu earum fœminarum, quæ vociferanti sponsæ venerunt obuiam viderentur, illæ, diei orta iam luce, tenebrisque discussis (nam sub aduentum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque nocte depulsa attentius sponsam in lumine contemplari cupientes, ipsam orant, ne se subtrahat ab illarum conspectu, neve abeat tam cito: *Reuertere*, inquiunt, *reuertere Sunamitis, reuertere vt intueamur te.* Sunamitem illam vocant, id est, Hierosolymitanam ciuem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad hæc, quid spõsaj responderit, capite sequenti dicemus, si tamen prius explanauerimus, veros huius capitis sensus.

EXPLANATIO.

D*ilectus meus descendit in hortum suum.* Intra se, pectusque suum, qui hortus superius appellabatur, tantoperè à se foris quæsitum Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis præsentit. Itaque exposito eius erga Deum ardenti, constantique amore, & amoris probatione iam exposita, ab hoc loco Salomon illapsus illos Dei, & amatorios illos plenos cælesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec verò causa,

aut mysterio vacat, quod tunc primùm apparere illi Christus, & lætitiæ cœlestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primũ de eo apud alios agere, & rudes, atque ignaros cępit imbuere cælestibus disciplinis. Hoc enim ab ijs, quorum hic persona agitur, id est, à viris in charitate DEI, & pietate perfectis exigere solet DEUS, vt hunc sanctis monitis alios instituendi subeant laborem, quem certè ad laborem omnium maximè isti apti, & idonei sunt. Verum quoties accidit, vt grauatè id isti faciant (nã iniquo animo sępè ferunt, diuelli se à complexu DEI, & ab ocio illo sancto ad turbas molestię plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certè faciunt cunctãter, atq; grauatè, subtrahit se ab ipsorum conspectu DEUS, illosq; spoliat ea ipsa, quam tantoperè adamauerunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum aduersarum fluctibus iactari permittẽs, quoad experimentis edocti intelligant velle DEUM, petereque ab ipsis, aliorum vt negotia, suo otio anteponãt: vtque participes efficiant eius luminis, quod in animo inclusum gerunt, reliquos populos, &, quod in ipsis est, beatæ vitæ eos compotes faciant. Contra autem posteaquam aliorum salutem suæ anteferre qeti induxerint animum, restituit illis DEUS suam præsentiam, eaque in ipso honesti muneris obitu, illos perfundit lætitia, vt quod detrimentosum sibi futurum ad vitæ tranquillitatem, atq; noxium putabãt, fructuosum sibi esse id, pacisque, & iucunditatis maximè efficiens experiãtur. Quod vbi accidit, dici nõ potest, quantum eorum sit, & quam eximium gaudium, eo, quod amabãt, & quo se spoliatos esse vehementer dolebant, in eo ipso, in quo minimè inesse putabatur inuento: quod gaudium quæ sequuntur significant: *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur*

tur inter lilia. Indicant enim iſta, atque demonſtrant animum magno ſibi aliquo præter ſpem oblato bono, ſubita ita oppreſſum lætitia, non modo vt non eloqui, ſed vix vt ſibi licuerit, exclamare. Nam exclamantis ſimul, atque admirantis, lætitiaque prægeſtientis iſta oratio eſt, eademque qualis admirantium, atque lætantium eſſe ſolet, verbis breuis, vi autem, atque ſententijs fœcunda. Nam cum dicunt: *Dilectus meus mihi, et ego illi*, hoc planè dicunt primum tantoperè à ſe deſideratum ſponſum, tandem aliquando veniſſe: deinde quod venerit magnum illius erga ipſos amoris indicium eſſe, ad hæc, vel ob id ipſum à ſe redamari debere: denique ſe beatos, atque fęlices eſſe. Hæc igitur illi. Deus autem ad interruptam conſuetudinis ſuæ, atque ſermonis ſuauitatem rediens tanto cum illis familiarius, dulciuſque agit, quanto illi inferioribus iam ſuperatis gradibus, ſe ipſis effecti ſunt maiores, atque meliores, vt ex his quæ ſequuntur, apparet: *Pulchra es amica mea, et ſuauis, et decora ſicut Hieruſalem, terribilis vt Caſtrorum acies ordinata.* Hæc enim tribui non poſſunt niſi perfectis, eiſque ſolis veriſſimè, & aptiſſimè tribuuntur. Nam, & Chriſtus in Matthæi Euangelio, illos Ciuitati in edito loco ſitæ ſimiles eſſe dicit: & proculdubio illa abſolutio, & perfectio, copiaque, & multitudo bonorum, quæ eſt in conſummata, & omnibus ſuis numeris perfecta virtute, nulla commodius quam iſta ſimilitudine declaretur. Nō enim putandum eſt perfecti qui ſunt, eos priuato aliquo, aut vnius generis præditos eſſe bono: ſed cum multiplici, & uario, tum publicè cunctis hominibus ſalutari, atque vtili. Etenim ſi externi ſapientes eam vim eſſe voluerunt eius ſapientiæ, quā ipſi ſuis deſcripſerunt rationibus, & argumentis, quæ, quis *Matt. 5.*

non videt quantum absit à vera sapientia, vt nisi qui sapiens esset, neminem hominis appellatione dignū arbitrarentur, sapientes verò qui essent, eosdem esse assererent solos, & liberos, & ingenuos, & reges, & omnium rerum, atq; artium gnaros, atque peritos, quāto verius nos dicemus vniuersa simul bona, multorumque cum publicam, tum priuatam salutem inesse in eo, qui Christiana sit perfectè excultus virtute. Itaque Christus Dominus omnium verarum virtutum, atq; bonorum, non solum author vnicus, sed æstimator, & ponderator verus, cum perfectorū virtutis vim, atque naturam declarat, non alijs vtitur, quam nominibus earum rerum, quarum est latissimè patens, atque vtilissimus vsus. Primum enim eos lucem nominat, luce autem quid non dico dulcius, sed magis vtile, ac necessarium, non hominibus solum, sed cunctis, sine exceptione rebus, esse omninò potest? Deinde salem appellat, in quo quodammodo vita quædam, & vt ita dicam, immortalitas omnium corporum inest, & commune, aduersus tabem, corruptionemq; præsidium. Postremo, quod ad hūc locum spectat, vrbi illos, & ciuitati dicit similes esse: quia quemadmodum in vrbe, artes omne genus, & artificia continentur, suntque in ea, & dom⁹ ad inhabitandum multæ, & ad repellendos hostes, multa firma præsidia, commoditasque, & copia maxima omnium ferè eorum, quæ ad vitæ vsus sunt necessaria: sic perfectæ virtutis amplitudo, atque capacitas multiplicia in sese continens bona, innumeras habet artes, atque rationes, quibus prodesse in communi cūctis mortalibus possit. Quod vt planius fiat nobis proponamus ante oculos vnum aliquem eorum, qui in hac Christiana virtute perfecti, & excellentes fuerunt: sitque is Apostolus Paulus, qui ne-

cessi-

cessitate quadam, ut de se diceret aliquando coactus, ita prædicat de sese. Instantia mea & sollicitudo quotidiana omnium ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nó infirmor, quis scādalizatur, & ego non vror? Et alibi gentibus gentilem se, & Iudæis, Iudæum factum, & ad singulorum ingenia, atq; mores, quo lucri faceret vniuersos, suam naturam versasse, & accommodasse commemorat. Idem Galatas iterum parturiebat: Corinthios monitis castigabat: docebat Romanos: cunctas deniq; nationes ac populos, imò verò terrarum cuncta, ceu Sol quidam se circū agens, radijs veritatis splendidissimis illustrabat. At quibus ipse, quantisque abundabat cælestibus bonis? Quali ex Deo lætitia, atq; voluptate perfundebatur? Portamus, inquit, thesaurum in vasis fictilibus. & alibi: Scio hominem in Christo, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum hmōi vsq; ad tertium cęlum, & scio hmōi hominē, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, quoniā raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, q̄ non licet homini loqui. Ex quibus intelligitur, quā aptè conferatur iustus, & perfectus vir cum Thirsa & Hierusalem regijs Iudæorum vrbibus. Quod si non solū ipsas res quarū ista sunt nomina, sed nominum etiam ipsorum notiones sequamur (horum.n. nominum, vnum à suauitate ducitur, alterū à pace, aut pacis contemplatione) hoc igitur si sequamur, verissimè de perfectis viris dicetur Thirsæ & Hierusalem eos esse similes, i. possidere eos solos, & intra sese continere pacis, atq; suauitatis omnem vim. Nā vt de suauitate dicā (suauitatis namque nomine cælestes animi voluptates, atque lætitias, quantæ maximæ in hac vita esse possunt, intelligo) itaque, vt de suauitate prius dicam: quæ potest esse corporis, at-

2.Co.11

2.Cor.4.

2.Co.12

que sensuum voluptas tanta, quæ ex diuitijs lætitia, quod ex hominum celebritate, & honoribus gaudium. cōferri quod possit cum eius hominis gaudio, qui charitate, morumq; imitatione Christo similis effectus, & eius in sese portans imaginem, Deumq;, cum quo, non solum amoris necessitudo intercedit illi, sed quanta nec intelligi quidem potest naturarū coniunctio, & salutis suæ præsidem, & voluptatis effectorem habens, cum summa præterea, & facultate, & voluntate alijs benefaciēdi, tanquam mortalis, quidam Deus sibi felix cæteris salutaris in terris versatur? Pacem verò qua fruuntur istiusmodi, qs vnquam queat dicere, ea quanta sit? Nam primum, ꝙ totius vitæ tranquillæ caput, atq; fundamentum
Rom. 5. est, iustificati per Christum, ut Paulus scribit, pacē ad Deum habent: qui sicut cum iratus est, eum, cui iratus est, maximis terroribus exagitat, ita quib. est pacatus & amicus, eorum in animo pacem maximā & tranquilitatem constituit. Deinde sibi ipsis, suisque cupiditatibus imperant, easq; ita regunt, & rōni subijciunt, vt cupidè non solum facilè rationis imperata capessant: certè eius iniussu commouere se, vix audeant. Postremò cum cæteris hominibus, ita se gerunt amicè, atq; placidè, vt plurimis prosint, noceant nemini, & quod in ipsis est, cū omnibus perpetuam pacem conseruent: cum accidere non possit vt qui ipsi omni mala cupiditate sint vacui, cū alijs in contentionem veniant, aut honoris, aut diuitiarum, aut voluptatum, quibus ex contentionibus discordiæ omnes, & seditiones oriuntur. Quæ profectò pax talis, ac tanta est, mihi vt vel hoc nomine videantur esse maximè cæci & miserandi Iudęi, qui cū ex vatum oraculis haberent, futurum Messiam, qui æternam pacem stabiliret, in animum inducere potue-

potuerunt, vt crederent eam sibi promitti pacẽ, quę externorum bellorum cessatione, & terræ bonorũ copia, liberoq́; eorum vsu contineretur: quam pacem, quoniam nondum viderunt, ut experti in se sunt; venisse illum non putant, itaque venturum vanissimè sperant. Neque attendunt miseri, neque respiciunt ad hoc, quo de agimus pacis genus, quod vnum maximè verum, atque præstans pacis genus est, in cupiditatum, videlicet moderatione & iustitiæ cælestis adeptione consistens. Cuius incredibilẽ & ante id tempus hominibus vim inauditam, mundo Iesus Dominus attulit, verus ille quidem Deus, sed ex Iudæorum gente, & eorum Regis Dauidis stirpe, homo genus ducens, Dauidisq; non solum in regno hæres, sed supra quam dici potest, regni amplificator existens: eamq; attulit & induxit, tum seditionum oĩum, atq; discordiarum authore Satana superato, tum extincto propè, ac de medio sublato fomite omnium malarum cupiditatum libidine, additisque præterea, & infusis in animis hominum magnis quibusdam & cęlestibus bonis. Ex quo ea sequuta est animi salus, atque iustitia, quam disputando, & in angulis garriendo Stoici, argutis suis conclusionibus verbis vix expresserunt, re verò nulli ꝑstiterunt ante illud tempus: ex eo autem tempore, deinceps innumerabilia eius exempla, in omni sexu atq; ætate sunt visa: plura illa quidem & longè plurima, primis illis & fęlicibus Ecclesię temporibus, quando ipsa Christi fides, atq; religio per oẽs orbis nationes diffundebatur: nunc verò etsi sint multò pauciora, propterea quod nimis in angustum propter nostra delicta, respublica Christiana redigitur, non tamen omninò desunt, nec verò deesse vnquã poterunt in Ecclesia, & populo Dei aliqui, in quib.

vigeat,atque regnet Deus, id eſt, aliqui in quorum animis hæc Chriſti ſanguinis,atq; efficacitatis, laus & gloria reluceat,quos neq; metus debilitet,neque ægritudo conficiat:neque libido inflammet:neq;voluptas efferat inani lætitia, quique neque aduerſis demittant animum rebus,neq; inaniter erigant lætis atq; ſecundis:ſed qui in vtraque fortuna, & ſtatu in vno Deo gaudentes,conſtantiam animi & tranquillitatem conſeruent,in quo pax conſiſtit ea,quæ & ſola vera,& ſola ijs promiſſionibus ac prædictionibus Dei,quæ de illa in ſacris habentur literis, digna pax eſt.Nam profectò nimium mihi humiliter, nimiumque malè de Dei ſapientia & poteſtate illi ſentire videntur,ſi exiſtimant,vel potius quod exiſtimant,ipſum tot ante ſæculis tāta prædictionum aſſeueratione,& exaggeratione,tam ſæpè,tam multis verbis pro magno atq; præſtabili, ac ſe effectore digno bono illis fuiſſe pollicitum futurum,vt ſublato metu hoſtium,bellis vacuam,& in magna frugũ copia,atq; affluentia lætam, atque quietam vitam traducerent,i. pollicitum fuiſſe illis,id pacis bonum quod,primum terrenum eſt,ac propterea caducum. deinde eiuſmodi,vt ipſi ſibi homines ſæpè ſacietate bellorum armis depoſitis,id ſtabiliant,atque conſtituant,poſtremò tale,vt eo non ſolum non efficiantur homines honeſtatis ſtudioſi atque probi, in quo ſita eſt humana fœlicitas,ſed ſæpius eo, affluentiaq; rerum ea,quæ pacem ſequitur,corrumpātur, & maximis vitijs inficiantur,adeò,ut quos res aduerſę atque duræ efficiebant induſtrios,eos pax atq; copia luxu diſſoluat:per occaſionem,videlicet, efferentibus ſeſe,atque effundentibus prauis cupiditatibus vniuerſis.Quod certè Iudæi,vel ex ſe ipſi potuiſſent diſcere,niſi eſſent nimis cæci. Quando enim pace iſta

ſua,

ſua,& bonorũ externorum copia abundarunt,quod non ſe omni tetro,& immani flagitio contaminauerint?cum contra res aduerſæ atque aſperæ erudirent ipſos,& peitatis ſtudioſos efficerẽt. Ad quid facient? Literatè enim ſacræ literæ vbertatem agrorum & bellorum finem promittunt. Promittunr ſanè, ſed quis eſt tam cęcus, qui eis vocibus pacis, atque bonorum præſtantius genus aliud ſubeſſe non videat; ſi tamen aliquid videt, ſiq; conſiderat, vel quid dignum Deo ſit, vel quæ ſit felicitatis humanæ ratio atque natura? Nam quid obſecro, ad beatam vitam pertineat, quod ſub ficu quis, atque vite ſua iacens, baccaſque legens, vna cum amicis ſuis expers belli, atque metus lætum ducat, atque iucundum diem? Quod quoniam totidem ferè verbis ſcriptũ à Deo, Iudæi in ſacris literis legunt, tanquam obſignatis tabellis cum eo agunt,& quandiu id illis reprę ſentatũ non fuerit, tandiu neque Deum ſuam fidem exoluiſſe arbitrantur,neque veniſſe Meſſiam credunt: credituri videlicet mox, atque deletis Iudæi nominis hoſtibus,ſuus illis Palęſtinę regionis ager fertilis,vt olim,atque vber reddatur: ſeque ea copia, & ab externis bellis quiete beatos putaturi: quamuis inteſtina bella ſurgant in animo, quamuiſque & ira dominetur,& incendia miſceat libido,metus territet,auaritia prædas agat, omne denique impurarum cupiditatum agmen, ſe infeſtis ſignis in animum inferat: nullamque illi vitæ pacatæ atque tranquillę partem relinquat: quo quid abſurdius dici, aut cogitari poteſt? Ergo illa omninò repudianda, & à promiſſionibus Dei reijcienda pax eſt, qua qui potiuntur flagitioſi eſſe,id eſt, omnium miſerrimi poſſunt; illa verò aſciſcenda, q̃ verè D. Paulus appellat pacem Dei, quæ omnem ex ſuperat ſenſum:quod neque quanta *Philip.4.*

ſit in-

sit intelligere, nisi Deo docente possimus, neq; compotes eius esse valeamus, nisi ab eodem nobis donetur: quodque preterea sit tam firma tamque stabilis pax, eam vt nobis eripere nisi prodamus ipsi nos, vis nulla possit. Itaq; nó sine causa, qui hoc in loco vrbi Hierosolymorum similis esse dicitur, iste tranquillitatis atque veræ pacis beatus possessor, idem terribilis nominatur, sicut castrorum acies ordinata, quo intelligatur, nullum esse hostile robur tantum, nullum tantũ incursum atque violentiam fortunę, nullum deniq; malum, ei quod nocere aliquo modo possit, aut eius animi partium consensum & conspirationem dirimere, pacemq; & charitatem Dei superare eam, quæ in iusti hominis animo altè infixa est: quod illa Pauli satis declarant. Quis nos separabit à charitate Dei? Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neq; profunditas, neq; aliqua alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu DOMINO nostro, &c. Etenim quod vnum maximè contrariũ est & inimicum ei paci, q̃ omnes vulgò vocamus pacem, bellum, videlicet, atq; hostes multi & ĩfesti: id huic verè, de qua agimus paci, quæ in animi tranquillitate, & cupiditatum moderatione consistit: non solũ m contrarium non est, nec modo eam non extinguit, sed auget etiam interdum atque confirmat. Nam, vt maximè qui bellum bonis viris inferunt, ipsis nocere cupiant, quid quæso, noceant? quidve illis eripiant? opes credo. at eas, vel abijciunt ipsi, vel pro graui onere habent: itaque se leuari eo gaudebunt. At honores? quos illi certè tanti faciunt, quanti quis faciẽdos eos magistratus putet, quos illis honoribus similes pueri inter sese per lusum

Rom. 8

sum

ſum inſtituunt. Sed eripiẽt voluptates? at eas aduerſum inexpiabi'e illi bellum gerunt. At libertatem? ſed quonam id quæſo, modo poſſint, quando eripere illis animi virtutem non poſſunt? At eripient vitam? at hoc iam beneficium eſt, ab omni, ſcilicet, dimicationis moleſtia, & periculo liberatos, eò illos tranſmittere, quò peruenire ipſi maximè cupiũt. Ex quo intelligitur iſtos homines tanquam Vulcanijs armis tectos, ab externis hoſtibus ſuperari, lædique non poſſe: eſſeq; quod hic dicitur, inſtructa acie firmiores. Sequitur. *Auerte oculos tuos, quia ipſi me auolare fecerunt.* Animaduerti debet, perfectos nõ alijs pollere animi virtutibus, quam proficientes, ſed eaſdem ipſas virtutes, quas proficientes, aut inchoatas, aut certè parum perfectas habẽt, perfectiores & abſolutiores habere. Quam ob cauſam hoc loco Salomon eadem, atque iiſdem ferè verbis laudat, quę ſuperius cum de proficiẽtium charitate agebatur, laudauit. Ibi primũ laudabat oculos: hic ab eiſdem laudandi principiũ ducit: ſed columbarum ſimiles eſſe dicebat tunc, nunc vt intelligatur eos, hoc eſt, quod eis ſignificatur, voluntatis ſcilicet, intentionem in Deum, in viris perfectis, ſuprà quam dici poteſt eſſe perfectam, non adhibet aliquid ſimile, ſed ea orationis ratione, atque figura vtitur, quæ ex omnibus maximam vim ad amplificandum id, quo de argitur, & exaggerandum haberet. Nam cũ dicit: Auerte oculos tuos. hoc planè dicit, ſibi illos ita pulchros videri. itaq; ſe ab ipſis affici, ut eorum non poſſit ſuſtinere aciem atq; vim, ne dum laudare pulchritudinẽ. Eam autem cum laudari poſſe negat: laudat vt antè diximus maximè. Atq; huic perfectioni oculorum, id eſt, intentioni animæ in Deum conſentiunt, quæ ex ea fluunt, atque manant virtutes reliquæ: eæ autem

tem

tem sunt. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut grex ouium quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est in eis.* Quæ etsi laudantur hic eisdem verbis, quibus superiùs sunt laudatæ, tamen proportione eius charitatis, à qua omnes ortum & originem ducunt, hic, id est, maiores & perfecto uiro, cuius multò perfectissima charitas est, maiores & perfectiores esse, satis docet quod sequitur. *Sexaginta sunt Reginæ.* Nam quemadmodū spōsa præcedere & superare dicitur tot istas fœminas, quibus erat cùm ipsa idem coniux communis: sic intelligi debet, viros perfectos in ijs virtutibus, quas cum cęteris amatoribus Dei, vel proficientibus, vel incipientibus communes habent, suo & proprio eminere modo, ita, vt quod in alijs, vel exiguum, vel mediocre est, id omne sit in illis perfectum: qua ex perfectione virtutum, & omnis generis laudum præstantia id efficitur, meritò vt de illis dicatur, tum hoc. *Vnica est columna mea.* tum id quod proximè sequitur. *Viderunt eam filiæ Sion, et beatissimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam.* Nam perfecti omni iam inuidia sunt superiores. Itaque illos cuncti laudant. Et certè tametsi illi quos peccare delectat, virtutis splendorem in aliquo se efferentem ferre non queant, ipsumq; quibuscumque possunt, & rebus, & verbis obscurare nitantur: tamen Reginæ, & concubinæ, & adolescentulæ, quibus idem est, & communis vir, idest, omnes illi qui simili etiam ipsi uirtutis studio tenentur, suspiciūt profectò ipsum, & quibus possunt maximis laudibus prosequuntur. Nam probi qui sunt atque religiosi, & inter se amant, & aliorum bona pro suis ducunt, & lętantur aliorum laudibus æquè ac suis, utpotè

August. libr. 83. quæst. q 55. Hier. lib. 1. aduersus Iouini.

potè qui & inuidētia careāt, & libidine detrahendi alterius industriæ: ficut scriptum est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. Religiosos verò quos dico, eos intelligo, qui re tales sunt, non qui solum nominantur tales: illis. n. nihil est, neque inuidentius, neque bonis, & industrijs viris inimicius. At probi de præstātibus & perfectis viris quid? Quid? *Quæ est ista*, inquiunt, *veluti aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis ut castrorum acies ordinata*. Quam copiosè, atque adeo effusè, satis ut appareat ipsos ex animo loqui. Auroræ porrò, & Lunæ, & Solis in vnum collecta nomina, id planè significant viros perfectos per omnes laudis, atque uirtutis gradus ad summū euasisse. Nam in aurora lucis initia sunt, & tanquam rudimenta, Luna luminis incrementis augetur: Sol autem in eo genere omnium est perfectissimus. *Descendi in hortum nucum ut viderem poma conuallium*. Hactenus Deus in animam sanctā influebat cum voluptate: estque iste illapsus proximè superiore oratione à Salomone expositus, quam aptè atque commodè verbis exponi potuit: nam pro dignitate vix ullis explicetur verbis. Attamen si de eo aliquid est dicendum, isto profectò modo dicendum est, quo dixit Salomon. Nam qui Deū tanquam amatorem aliquem induci vident, mollissimo & dulcissimo carmine laudātē amicam suam, nonne videre sibi videntur, illum ueluti infusum in sanctæ animæ gremium, eique præbentem infinitas ex sese uoluptates, atque lætitias? Itaque istis verbis voluptas quam ex Deo sancta percipit anima significata est. His autē, quæ sequuntur doctrina quædam eiusdem, & eruditio continetur, quæ est altera pars huius diuini illapsus, quem supra diximus ex uoluptatis

ptatis effectione, & eruditione constare. At quid docetur. *Descendi*, inquit, *in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & si floruissent mala punica.* Hoc est, discessi abs te, & ad quoddam tempus me subtraxi, tibique denegaui dulcem illum fructum amoris mei, non animi causa, sed explorandi gratia, vtrum vineæ, malaque punica germinassent. hoc autem est, quo rebus asperis, & difficilibus patientiã tuam, & humilitatem, charitatemque pertentarem, notumque ista ratione tibi facerem, quos illę virtutes in te, & quantos fructus edidissent, quantũ profecisses ipsa, quidve tibi ad summum contendẽti deesset. Ex quo intelligimus neminẽ in hac mortali uita, quamuis & multum in uirtute profecisse, & strenuè aduersus vitia certauisse, & plurima bella bellasse, & victorias maximas reportauisse se uideat: iccircò existimare debere, posse se tanquam periculis, atque bellis perfunctum, otiosam degere ętatem reliquam. Nam hic profectò altissimus uirtutis gradus describitur: in quo tamen qui erat constitutus subito spoliatus fauore Dei, & nocte malorum oppressus, tolerasse dicitur multa grauia, atque aspera: quod item de se omnes, quamuis pij atque perfecti cogitare semper debet, & ad huius vitæ tanquã perpetuam militiam, & quasi belli dubios euentus se cõparare. Voluit enim Deus hanc vitæ nostræ cõditionem esse, vt, neque proficiendi in virtute nobis vllus præfixus esset terminus, neq; verò à periculo, atque metu deficiendi, atq; cadẽdi tempus aliquod immune, atque vacuum daretur: quo his timoris, atque cautionis stimulis incitati, attentioresque effecti, omnibus animi in unũ collectis viribus, acrius ipsum amaremus. Quo de timore, atq; cautione scriptũ in Psalmo est. Seruite Domino in timore, & exultate

ultate ei cum tremore. Atque hæc sunt, quæ isto in loco, sanctam animam docet Deus, uel potius significat docere. Quæ sanè eruditio atque doctrina cum omnibus hominibus apta est, tum in primis ijs conuenit, quos hoc loco Salomon describere instituit perfectis nimirum, & in uirtutis stadio magnos progressus habētibus uiris. Nā hi nisi ista securitatis falsa persuasione decipiantur, ad quam tamen persuasionē diuturnum ipsum studium quod in virtute, non sine magno successu posuerunt, ipsos quodammodo aptos, ac pronos reddit, difficillimè loco moueri possunt, aut de eo gradu deijci, quem tenuerūt. Hæc igitur Deus, cui iusti, atque sancti respondent. *Nesciui anima mea. posuit me sicut currus Aminadab.* Quibus verbis fatentur, & agnoscunt, quod instar curruū Aminadab cursum suum magna celeritate confecerunt, id autem est, quod ad exemplum hominum sui populi principum, uirorum scilicet optimorum, & sanctissimorum vitæ suæ cursum direxerūt, ad summūq; ita contenderūt semper, ipsos ut nulla res aduersa incidēs, aut retro vertere, aut omninò retardare potuerit, id non à se habuisse, aut suis vllis viribus esse assequutos (hæc enim vis subiecta est illi uoci nesciui) sed id omne ab eo studio & desiderio Deo placendi, quod in ipsorum animis idem accendisset Deus, manasse. Itaque quam agnitionem sui humilem, atque veram viri isti perfecti, tunc cū malis opprimebantur, habuerunt, eandem etiam nunc retinent, liberati à malis: quæ certè agnitio ita Deo grata & probata est, omnem ut ferè uirtutem continere uideatur. Sed quoniam fieri non potest, quin huiusmodi absoluta scilicet, atque perfecta virtus foras emanans, & in hominum oculos incurrens, eos primum admiratione afficiat, deinde amore accendat:

cendat: postremò inducat ad id, ut summis ipsam efferre laudibus studeant, atque cupiāt: quo id exprimeret Salomon sponsam fingit, cum à scænas iam discessura esset à choro fęminarum reuocatam his uerbis. *Reuertere, reuertere Sunamitis, ut intueamur te.* Eamque ad ipsas conuersam, quærentem isto modo, atque respondentem inducit. *Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum?* Quę iam uerba ad cap. quod proximè sequitur, spectant: de quibus cū ad id loci peruentum nobis fuerit, dicemus.

CAPVT VII.

QVid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis, iuncturæ fæminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis nunquam indigens poculis, venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs. Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum sicut turris eburnea, oculi tui sicut piscina in Hesbō, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum sicut Carmelus, comæ capitis tui sicut purpura regis iuncta canalibus. Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs. Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris dixi. Ascendam in palmam, et apprehēdam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri uineæ, et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut uinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque, et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in uillis. Mane surgamus ad uineas,

neas, videamus si floruit uinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi verba mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris omnia poma noua et vetera, dilecte mi seruaui tibi.

EXPLANATIO.

QVid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Numeri enallage est in illo. Videbis Nam illas rogat sponsa feminas, quæ partes chori agunt in hoc dramate, & quarum rogatu iam abitura constitit: Quid videbis in Sunamite, id est, videbitis. itaque & Græca, & Hebræa exemplaria omnia. Quid igitur videbitis, id est, quid in me est aspici dignum, quod conspectum vos ita delectet? quid cuius aspectu oculos vestros pascere, vosque met oblectare velitis? aut quæ vos tanta cupido tenet inspiciendi mei? Nam illæ inspiciendæ ipsius causa, vt ne abiret ipsam rogarunt. *Nisi choros castrorum*. Aut vt in Hebręo dicitur, sicut choros castrorum. Nam redeunte illa, & ad fęminas quæ ipsam vocabant conuersa, quò melius ipsam inspicerent bifariam diuisæ illæ & altrinsecus sibi respondentes, vtrumque sponsæ latus cinxisse sunt intelligendæ. Plures igitur cum essent, & in duos ordines diuisæ aciei speciem præseferebant. Atque hęc sponsa cum dixisset, fęminarum chorus, quo ostenderet non sine causa fuisse, quod illam diligentius inspicere & contemplari voluerunt, formæ eius, atque totius corporis pulchritudinem, laudib. in cęlum fuerunt, ac ita ferè dicunt. Cur te curiosius inspicere cupiamus rogas? quę quanta es ex pulchritudine tota cōstas. Nā vt à minimis ordiamur, ipsi pedes tui quam pulchri sunt, quam venusti incessus? Quam inquiunt. *Pul-*

chri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. Pedis astricta breuitas commendatur, nec pes modo, sed incessus ipse, & totius corporis in incedendo motus laudatur, qui certè in pulchritudinis partibus meritò numeretur, quod ingenui, ac bene nati animi in eo indoles quædam, & species eluceat. Vnde consentaneè nominauerũt illam filiam principis, aut vt Hebraicę vocis notationem reddamus, liberalis atq; profusi, hoc est, liberalem ipsam & generosam esse dixerunt, magnoq; & alto animo præditam juxta proprietatem Hebraici sermonis, quo qua quis re eximiè præditus est, eius rei dicitur esse filius, idq; dixerunt ob eam causam, quia ab ipsa animi excelsi indole omnis illa in incessu venustas fingitur, & existit: dicunt itaque. Primum quam concinni pedes tui, quamque ad pedem apto vteris calceo. in incessu porrò ipso quanta gratia, quæ venustas, quæ animi in ea elucens indoles, non vt obscuris parentibus edita, turique educta, sed, vt regio orta sanguine, regieq; instituta nobis omnibus videaris. *Iuncturæ feminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis*. Pro iuncturis Hebraicè est חמוקי hamuq; id autem circulum, aut orbem significat: ex quo coxæ vertebra hamuq ab Hebræis appellatur, eamq; vertebram Hieronymus iuncturæ nomine à se significatam intelligi voluit. Significatur autem à parte totum ipsum femur. Itaque iunctura aut vertebra femoris tui, aut certè femora tua licebit vertere tanquam monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Igitur laudatur femur, quod neque exile sit, neq; gracile, sed densum, modiceq; obesũ: itaq; rotundum, vt si circulum exactè factum ipsi circundes, eum ad vnguem repleturum sit. Densum igitur & succi plenum, et perfectè rotundum femur esse

esse dicitur sponsæ; ex quo rectè septuaginta, hoc loco verterunt ρυθμοι των μοριων εσου nam ρυθμος rectè dicitur in omni eo qđ modulatè atq; adfabrè factum est. *Vmbilicus tuus crater torutailis non indigens poculis*. Tornatilis quod dixit Hieronymus, exactè rotūdus intelligi voluit: nā in Hebręo est סהר quod est rotundum, ex quo etiam Luna cum suum orbem compleuit מיהרא ab Hebræis appellatur. Itaq; alij vertunt, vmbilicus tuus crater Lunæ, id est, ad instar plenæ Lunę rotundus est vmbilicus tuus. Pocula verò hic quæ dicuntnr, non quibus potatur, sed id ipsum quod potatur & bibitur, id est, potiones ipsæ intelligendæ sunt, vt in illo.

Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis:

Quas Hebręi מזג mazeg appellant, id est, mixturæ vino, scilicet, aqua diluto atque misto confectæ. Dicitur itaque venter, similis crateri rotundo, ac vini pleno: quoniam quod ad pulchritudinem attinet, in ventre hæc spectari solent, rotunditas, modicusque ac succi plenus tumor: quod ipsum alia adhibita similitudine adhuc explicant magis. *Venter tuus*, inquiunt, *sicut aceruus tritici cinctus lilijs*. In aceruo enim granis tritici cuncta complentibus, atque omni ex parte circumquaque se æquabiliter in orbem effundentibus, nihil aut hiat, aut subsidet, aut omninò inæquale est. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ*. Iam de hoc suprà. *Collum tuum sicut turris eburnea*. Et hoc ipsum per se satis est perspicuum: candor enim colli, atque nitor, eiusque iusta longitudo & rectitudo commendatur. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis*. Hesebon vrbs est cis Iordanem, in sorte Rubenitide, in qua olim Seonis Regis Amorrhæorum regia fuit, stagnis, aquisque abun-

dans, vt ex Iosuè libro liquet. Filia multitudinis Hebraicè Barrabim, nomē est proprium eius portæ ad quā piscinæ istę fuisse dicūtur, quæ sic appellabatur, quod iuxta illam forum esset peramplum, & multorum hominum capax. Itaque forum ipsum Barrabim appellabatur, id est, grāde, & peramplum forū, cui foro vicina quæ erat vrbis porta, ex eo patrio casu porta Barrabim, id est, porta filiæ multitudinis dicebat̃. Sed quid est in piscina, quod ad pulchros oculos significandos possit transferri? Primum amplitudo. Nam magni oculi, & vt Hispanè dici solet, rasgados, pulchri habentur: ex quo Homerus Iunonem βοῶπιδα appellat ob magnitudinem, credo, oculorum iustam, atq; decētem. Deinde serenitas, ex quo existit tumen, & splendor. Postremo quies, & tanquam stabilitas, quæ cum ipsa in oculis grauitatis ē, & decoris plena: tum certè constantis animi, atque simplicis est indicium. Nam quorum crebro palpebræ, atque oculi magna celeritate mouentur, aut timidi sunt, aut omninò vafri, atque fallaces: *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit cōtra Damascum,* אף Aph. Hebræis propriè, & literatè nasum significat. Nasus porro translatè interdum pro excandescentia ponitur, interdum pro grauitate oris, ea quæ oritur ex habitu animi celsi, atque magni: quoniam earum rerum clara signa in naribus natura impressit; nam iratis nares tument, atque dilatantur, & qui animosi ipsi sunt, aut qui magnum aliquid, atque arduum concipiunt animo, multum spiritus naribus trahere solent, atque reddere: ex quo ille inter alia generosi equi signa.

Tum si qua sonum procul arma dedere
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus
Collectumq; premens voluit sub naribus ignem.

Et

Et Esaias, Cauete vobis ab homine, cuius spiritus in naribus eius, id est, ab homine magni spiritus, quod Latini sermonis consuetudine dici solet, hoc est, animo magno, & excelso. Itaque se ipse exponens sacer uates protinus addit: Quoniam excelsus est ipse. Atqui ea formæ species maximè pulchra est, atque admirabilis, in qua partium apta figura, atque decor, oris quadam seueritate, & maiestate temperatur. Nā illud ex pulchro, atque graui temperamentum quicunque uident, ita amant, ut uertantur etiam, atque admirentur: excitat enim in contuentium animis, magnum omninò amorem sui, sed honestū tamen, non leuitatis, aut lasciuię comitem amorē. Arbitror itaque hoc loco, Nasi uocabulo, pro Hebraici sermonis proprietate significari, seuerum illud, atq; altū, quod in huius sponsæ elucebat ore: quod turris similitudo adhibita, ita esse declarat. Nam sicut illa in saltu Libani, id est, in Iudææ finibus contra Damascū, infestam Iudæis urbem locata turris, Iudæis ipsis p̄sidio, & ornamento erat, hostibus uerò Syris, & Damascenis formidini, atque terrori: sic illa pulchro, ac formosissimo sponsæ ori adiuncta diuina grauitas, illaq; animi in ipsa facie celsitudo elucens, tū ipsius pulchritudinem amplificabat, tum eandem tutam reddebat à petulantia, & iniuria hominum, quorum ex animis eximebat omnem, non solum conandi, aut audendi turpè aliquid, aut insolens, sed etiam cupiendi, & sperandi cogitationem: *Caput tuum sicut Carmelus.* Caput, id est, uertex capitis. Nam Hebraicè sic. Caput tuum quod supra te est. Carmelus mōs in Iudæa, Heliæ, & Elisei uatum domicilijs nobilitatus. Dicunt igitur extare ipsam, & eminere supra cæteras fœminas, sicut Carmelus mons uicinos, & circumiacentes superat montes. Sed quod sequitur,

tur, difficiliores explicatus habet: *Comæ capitis tui ficut purpura Regis iuncta canalibus*. Huius namque explicandi cauſa, primum, quod puto me ante dixiſſe, ſciri debet in Syria, & Palæſtina, & toto illo Oriẽtis tractu nigram comam, aut ſubrubeam, quæ ad purpureum colorem nonnihil accedat, commendari: deinde aduertendum Hebraica hoc loco, ea eſſe ratione conſtructa, verti vt poſſint, cum hoc modo, quo à Hieronymo ſunt conuerſa, tum illo, quo ſeptuaginta interpretes illa verterunt, ſcilicet, *και πλοκιον κεφαλης σου ωσπορφύρα βασιλιυς δεδεμενος εν παραδρομαισ*, id eſt, comæ capitis tui ſicut purpura, Rex ligatus in canalib. Eſt autem vtriuſq; verſionis propè eadem ſententia, niſi quod hæc poſterior ad amatorium ſermonem propius accedit: quare interpretemur vtramq;. Igitur in priori laudantur capilli à colore, eo. ſ. qui apud Hebræos pulcherrimus habebatur. Nã dicunt videri ſibi ſpõſæ capillos, tales, quales lanæ murice, atq; purpura tinctæ apparere ſolẽt: & addunt ad epithaſim, quales lanæ regiæ purpura imbutæ, & canalib. iunctæ, quo intelligatur, cũ preciosiſſima purpura, & ea non vſu detrita, ſed à tinctura recenti comparari ſponſæ capillos. At in poſteriori ſeptuaginta verſione, quod dicitur. Rex ligatus in canalibus, valet ad capillorum pulchritudinem amplificandam. Nam dicunt eos vſq; adeo pulchros eſſe, vt Rex ipſe, id eſt, ſponſus eis in amore ita accendatur, vt ſint illi pro vinculis: vel potius eis pro vinculis ad illum illaqueandum, atq; vinciendum ipſe amor vtatur. Capilli tui ſicut purpura, hoc eſt, ꝓ gentis illius more, & iudicio, pulcherrimi. Rex ligatus in canalibus, id eſt, illaqueatus, & irretitus amore ipſorum capillorum: quos translatè canales vocat, ducta ſimilitudine ab aqua, quæ cum per canales decur

rit,

rit, crispari dicitur: quemadmodum capilli fœminarum oblongi, & per humeros earum effusi crispantur, vndareque, & ipsi dicuntur humeris, verbo ab aquis translato: *Quam pulchra es, & quam decora carissima in delicijs.* Apto Epiphonemate transitum ad vlteriora faciunt. Sequitur enim: *Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.* Vuarum, scilicet, quas ferret ea vitis, quæ palmæ adiuncta, & per eam serpens, palmæ ramos sarmentis implicabat suis. Nam, vel ex hoc loco, constat in Palæstina vites, iuxta palmas seri solitas, sicut iuxta vlmos in Italia. Venustissimè autem procerum, atque elegans sponsæ corpus palmæ arbori, cuius item est insignis altitudo, & proceritas, simile esse dicunt: vbera autem in pectore extantia, & prominentia botris vuarum ijs, qui eminebant è palma ab ea vite, quæ implicabatur cum ipsa. Sed quod addunt, id è communis naturæ affectu, atque more expressum est: *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, et odor oris tui sicut malorum.* Nam naturale est, vt pulchri species in quocunque enitens, ad se alliciat intuentes: in fœmina autem elucens etiam sui potiundi desiderio ipsos accendat. Ad hæc fœminarum loquendi consuetudo, id habet, vt cum incidit, vt formam, & pulchritudinem alterius fœminæ laudent, ad extremum augendi causa, ita dicant. Denique talis, tamque pulchra mihi visa est, me vt cupido inuaserit, oculos illi, atque os dissuauiandi, aut in eandem sententiam aliquid simile. Dixi, id est, eximiæ tuæ pulchritudinis vis per oculos ad animum admissa, eumque incendens, hæc illi dictat desiderij ardentissimi plena verba. O nos beatas, nobis si permitteretur te arctissimè amplecti. Illum certè fœlicissimum, cui datum

est isti palmæ instar vitis implicari: cui manum inse rere in sinum: cui cótingere botros: cui dulci ex isto ore legere animam malis, atque optimo vino odoratiorem. Nam sequitur: *Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque, et dentibus illius ad ruminandum.* Quamquam hoc loco Latinus interpres Hebraicum textum paraphrasi reddidit: nam ad verbum sic verteretur. Guttur tuū sicut vinum illud bonum, quod vadit ad dilectum meum directè, loquens labijs dormientis. Quæ est vini optimi, ac generosi descriptio ex coniunctis, & consequentibus. porro ad dilectum quod dicitur, in eo nulla certa persona significatur, sed quomodo Latini vocabulo, quis, vti sæpè solent, & Hispani voce, Hulano: sic isto loco ad neminem vnum sermo certo dirigitur, sed quod vadit directè, siue vt in Hebræo למשרים de vino dictum, optimæ notæ significat vinum, quasi tale sit, rectè quod bibi possit, vel certè quia dum bibitur propter sui bonitatem, lenitatemque inoffenso, vt ita dicam, pede directè per os ad fauces delapsum, inde in corpus traijcitur, quod est vetusti, ac generosi vini proprium, id enim cum voluptate facillimè bibitur, vtpotè quod omni austeritate careat: haustum porro tum demum se, vimque suam prodit. Nam quo propter vetustatem è tenuioribus constat partibus, eo citius in sublime elatum, omnes capitis sensus in suam redigit potestatem. Id igitur Hebræi vadere directè appellant, quomodo Hispani de vino eius generis dicunt: que se cuela sin sentir, vt ex illo Prouerb. 23. satis liquet, vbi dicitur. Ne aspicias vinum cum rubescit, & cum splendet in vitro: ingreditur enim blandè, id est vadit directè (sic enim Hebraicè legitur משרים,) & in nouissimo mordebit, vt coluber, & sicut regulus

vene-

venenum diffundet.nimirum longè alium se quam quod initio pollicebatur,ostendens. Etenim initio mitis,ac lenis nihil hostile præ se ferebat, at posteaquam in pectus admissum est,in caput, atque in mẽtem inuadens,quas turbas non mouet?nam vt maiora illa omittam,bella debellata super mero,sermonis certè vsum propè eripit:linguam namque hæsitantem reddit:vocum in loquendo sonos immutat: verba literis,ac syllabis fraudat:eorumque structuram & ordinem rectum perturbat. Quare additur. Loquens labijs dormientis,idest,qualiter dormientes,hi autem sunt qui instante somni capiendi tempore somno grauantur,loqui solent. *Ego dilecto meo, et ad me conuersio eius*. Dignum amante femina responsum.Nam dicit,qualis ipsa, aut quam pulchra sim nescio,neque verò utrum talis vobis videat,qualem me esse dicitis,ualdè laboro: illud vnum scio, cuiusuismodi sim, totam viri mei esse: à me illum amari, ab ipso me vicissim diligi: illi vni gratificari me, & placare cupere: id solum in votis esse: vestros verò de me sermones atque judicia, & omninò laudes de me vestras non tanti facere. Itaque illas veluti fastidiens, & ad virum conuersa. *Veni*, inquit, *Dilecti mi,egrediamur in agrum, commoremur in Villis*. quo nos scilicet, ab his turbis, & hominum molestijs subducentes, agrique amœnitate fruentes,amori nostro liberè indulgeamus. *Mane*, inquit, *Surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem suum*.& quæ sequuntur. *Mane surgamus ad vineas*. Nam sub auroram nihil est agro amœnius. *Videamus*. Aut per futurum,vt in Hebræo est, videbimus, *Si floreat vinea, si flores fructus parturiunt*.

riunt. Flores inquam vineæ: id est, videbimus vtrum vites flores emittant, aut ipsi earum flores fructus iam edere incipiãt: nam in Hebræo sic. Si floruit vinea, si apparuit noua vua, si floruerunt mala punica ibi dabo tibi vbere mea. Et ne solum, inquit, inuitari te agri amœnitate à me putes, summam ibi mei copiam tibi faciam. *Mandragoræ dederunt odorem suum*. Repetendum à communi superius verbum, nempè & videbimus si mandragoræ dederunt odorem suum. Præstant enim odore mãdragoræ, vt Plinius tradit. *In portis nostris omnia poma noua & vetera, dilecte mi seruaui tibi.* Et ad alias, inquit, vel opportunitates, vel voluptates huius vitæ rusticæ, ad quam te voco: illud accedet etiam, quod abundabis maxima optimorum fructuum ad vescẽdum copia. Legã enim ipsa tibi, imò verò lecta, ac domi habeo reposita poma, atque baccas arborum oĩs generis, q̃bus tu vti, atq; vesci possis. Atque hoc fine hoc caput concluditur, cuius iam ad principium reuertamur.

EXPLANATIO.

Q*Eam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis*. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis agitur, præter laudationem sponsi, nouæ personæ inducantur, quæ sponsam laudent, iam superius dictum est: nunc verò illud est dicendum, atque quærendum, quid nam causæ sit, cur ista laudatio, diuerso atque adeo contrario à superiore laudatione ordine à pedibus laudandis exorsa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id causa, vt arbitror, vacat. Etenim, quod iam supra diximus in hac laudatione figuratè, vt cætera omnia significatur id, quod re ipsa accidere videmus viris virtute

prae-

præstantibus, quales sunt qui perfecti nominantur. Illos enim mortales vniuersi, quorum modo animus non omninò profligatus sit, aut uirtutum officijs infensus admirantur, & laudant: quod nõ æquè contingit ijs qui virtutis studio quoquo modo dediti sunt, aut qui progressus iam aliquos in eo fecerunt. Homines porrò aliorum hominum rectè facta vident, animi antem rectum atque diuinum habitum, virtutesque, quę illi insunt, ex quibus ipsa rectè facta oriuntur, & manant, non vident, sed ex ijs quæ vident coniectura colligunt. Ex quo fit, ut cum laudare ea volunt, id primum laudibus prosequantur, quod illis primò videndum occurrit, quodque cætera, & cognoscendi, & laudandi causam ipsis attulit. Nam principio ista operum exteriorum honestate commoti, eos, à quibus ea edebantur, admirari cœperunt, & in illorum animos introspicere.
Quod igitur Latini officium appellant, quo nomine quidquid ex virtutis inductũ, atque præscripto, vel publicè, vel priuatim rectè & honestè fit, comprehenditur: id sacræ literæ figuratè pedes vocant: non solum quia minus dignitatis atque luminis habent ista rectè facta, quam illa animi interiora ornamenta, à quibus oriuntur: sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitæ stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, cõmerciaque humana omnia his continentur officijs. Vocari autem ista officia pedes in arcano sermone, omnes ferè scriptores docent, in illo Christi: Qui lotus est, non indiget nisi ut lauet pedes. Hos ergo pedes sanctorum, cum eorum honestam speciem oculis hauriunt homines, pulchros esse dicunt: tum qđ honesta sunt ista officia, & ob id dignitatis plena, tum quod sunt, vel publicè, vel priuatim vtilia, & ob

Ioan. 16

ob eam causam, apud omnes gratiosa, & vt ita dicam, popularia: præcipuè autem ea, quæ à charitate, & à pietate Christiana ducuntur; quæ modestiæ & humilitatis specie mirabiliter commendata in benefaciendo, atque in inseruiendo aliis ponuntur ferè omnia, quo quod populis sit gratius, profectò effici nihil potest. At quam rectè cum ista laude Christiani officii id quod sequitur, iungitur. *Filia Principis*. Nisi enim vir perfectus & sanctus filius principis esset, id est, nisi generoso, & munifico, ac digno principe animo esset præditus, ea quam diximus, officiorum dignitate careret. Quid verò si hi pedes nobis sint, id quod video rectè esse posse, humilitas ea, atque lenitas, ac mãsuetudo, quæ sunt propriæ Christianæ disciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea disciplina, & vultu, & incessu, & omni oris habitu præseferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius esse potest: num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod sequitur filia principis? Imò verò aptissimè. Christiana enim virtus suis coloribus describetur: si quorum pedes, hoc est, quorum humilitas & mansuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principium filij, excelso scilicet, & exaggerato animo p̃diti. Nam vt nihil est Christiano homine humilius, atque mansuetius, ita nihil est eodem altius, atque sublimius. Etenim quod in Christi persona adoramus, & credimus ineffabili modo coniungi duas naturas, sublimem vnam, humilem alteram, nempè humanam, atque diuinam: eius exempli imaginem quodammodo videre licet in ijs, qui Christo suo capiti, virtute & morum imitatione sunt similes. Sunt enim simul & humiles & excelsi tum natiuitate, tũ moribus. Natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui eius, quo in nouam vitã

nascun-

nascuntur principium, & originem referunt, quodque eius originis in se habent præstantissima semina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parentes, genus ducũt ab inquinatissimis sordibus. Moribus porrò, & cõditione vitæ propter suam modestiam, & fragilitatis suæ assiduam cogitationem & cognitionem sunt humiles, itaque modestissimè de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuunt sibi nihil, cedunt omnibus, seq; submittunt etiam inimicis, neque est aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod uel se indignum putent, uel aliorum salutis causa libenter non subeant, illudque non parum sæpè verè, & ex animo optant, contemni se à cæteris, & sperni, & pro nihilo haberi. At eisdẽ rursus nihil est maius, atq; sublimius. Nam neq; seruiunt uoluptatibus, neq; cedũt doloribus, neque ab alia cupiditate praua uincuntur: neque hominum minas, neque aduersæ fortunę tela extimescunt, & quibus rebus seruiũt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant, tamque alto sunt animo, vt sua præstantia indignum existimẽt, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis, nisi rebus cælestibus, atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam uitam, congressum & cõuictum penè familiarem cum Deo & semper, & sola cogitant. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa, & enucleatè explanare non licet. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes, bene mereri studẽt, quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant: quod ita sunt animo liberali, & ad benefaciendum propenso, vt non opes & facultates suas

modo,

modo, ſed vitam etiam pro aliorum ſalute profun-
dant? Ex quo concluditur, hanc eſſe propriam laudē
Chriſtianæ virtutis, quod repudiatis & à ſe remotis,
ſuperbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philoſo-
phorū vita, & inſtitutio inficiebatur: modeſtia verò
& manſuetudine, & humilitate animi aſcitis, & a-
diunctis diuerſiſſimas res, & quæ in vnum coire poſ
ſe, non putabantur: ſummā, ſcilicet, animi celſitudi-
nem, cum incredibili humilitate conſociat. vt cōue-
nientiſſimè ī hac eximiæ virtutis, atq; probitatis ima
gine, cum pedum pulchritudine, hoc eſt, humi-
litatis virtute, ſit à Salomone regij ſanguinis digni-
tas, & illuſtris generis claritudo coniuncta: quibus
etiam conſentanea ſunt, quæ ſequuntur. Nam rectis
officijs laudatis quatuor ſummæ virtutes, à quibus
ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de forti
tudine dicitur. *Iunctura feminum tuorum ſicut mo-
nilia quæ fabricata ſunt manu artificis*. Nam fortitu-
dinem femorum, atque tibiarum declarari nomi-
nibus ex eo intelligitur, quod retro uiciſſim ipſum
fortitudinis nomen, ad femora ſignificanda trāſla-
Eccl. 12. tè vſurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortiſſimi. in
quo femora per metaphoram viros fortiſſimos,
aut fortitudinis dici omnes conſentiunt. Eſt autem
Chriſtiana fortitudo, ſola vera, & pfecta fortitudo:
vtpotè quæ pro pietate nullum, aut certamē fugiat,
aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur
circulo, cuius eſt figura perfecta, aut certè femori ad
circuli orbem accommodato. Temperantia deinde
in ventre, atque vmbilico ſignificatur, quo de dici-
tur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens pocu-
lis*. Itemque. *Venter tuus, ut aceruus tritici vallatus
lilijs*. Nam ut in tritici aceruo propter cauſam ſupe-
rius dictam, nihil inciſſum angulis, nihil anfracti-
bus

bus, nihil eminens, nihil lacunoſum conſpicitur, ſic temperans moderationem, & æquabilitatem, & omnium rerum mediocritatem in omni vita conſeruat. His ſuccedunt. *Vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Quæ ad eas uirtutes ſpectant, quæ ad alterum referuntur: inde aſcenſus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum ſicut turris Eburnea* De his. *Oculi tui ſicut Piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.* Quibus eæ, quas ſupra diximus, deſignantur virtutes, niſi quod, vel ex ipſa ſimilitudinum ratione abſolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quàm in ſuperiore intelligendæ ſunt eſſe: ab his, ad naſum peruenitur, in quo grauitatis, atque prudentiæ ineſt ſymbolum. Quæ, *Sicut turris Libani quæ reſpicit contra Damaſcum.* Ita ipſa altè eminens, omnia longè, latèque ſpeculatur. Vltimum atque ſupremum eſt caput. Charitas Chriſtiana, uidelicet, quę ita præeſt, atque ſupereminet virtutibus reliquis, vt eas non ſolum regat, & in uiam, qua vna ad Deũ perueniri poteſt, inducat: ſed ita perficiat, & vnamquamque earum in ſuo genere abſoluat, ut ei ſi deſit charitatis iſta perfectio, pro uirtute vera habenda non ſit. Meritò igitur ea, vt Carmelus eſſe dicitur, omnia, ſcilicet, loca circumpoſita, longo interuallo ſuperans, ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij ſunt, qui eſſe dicuntur. *Sicut purpura regis.* Nam ineſt in illis, ipſe idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneę ſunt, neq; quales capilli, qui ſuperius deſcripti ſunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuiſſe diximus: ſed quales qui modo laudantur, ſimiles optimæ purpuræ, ideſt, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti ſunt, in Deo amando, cogitandoque

doque ſemper occupantur, ægrèque, atque adeò moleſtè, & non niſi ab ipſa neceſſitate conſtricti cogitationum ſuarum, partem aliquam terrenis rebus impertiuntur. Nam meditantur in terris cæleſtem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua contemplatione, atque charitate Dei conſtat: eſtque ea huius cæleſtis vitæ meditatio, res DEO longè gratiſſima. Ideoque additur. *Rex ligatus in canalibus*. Intereſt enim, miſcetque ſeſe, quemadmodum Spiritus ſanctus teſtatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui ſe amat, ac de ipſo continenter cogitat, & arctiſſimo charitatis vinculo cum illo conſtringitur, ac penè miſcetur: ſicut ſcriptum eſt. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cum eo. in quo ſumma abſolutio virtutis & pietatis conſiſtit. Quare ſequitur. *Quam pulchra es, & quam decora chariſſima in delicijs*. Quia enim chariſſima eſt, idcircò ſupra modum & pulchra eſſe dicitur & decora, & delicijs, hoc eſt, omni cæleſti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitu efficiunt quam altiſſimum heroicumque & propè diuinum, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ*. Quod autẽ ſequitur. *Et vbera tua botris*. Ideo dicitur, quia inter omnes iſtas virtutes quæ commemoratæ ſunt, illæ maximè eminent, atque conſpiciuntur, quæ ad alterum ſpectant, & referuntur: qualis eſt iuſtitia, charitas, liberalitas, & ſi quæ aliæ huius generis ſint. Nã hæ cum alicui ineſſe videntur, inuitant nos ad amãdum ipſum, itaque incendunt, ut coniunctiſſimi cum illo eſſe cupiamus: ex quo eſt illud quod ſequitur. *Dixi, aſcendam in Palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, et odor*

oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labiis ac dentibus illius ad ruminandum. Quod ideo dicunt quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, siue cum præcepta salutis edunt, siue cum flagitia, & peccata hominũ oratione castigant, siue cũ monent, siue cum consolantur, siue cum facta sanctorum, atque gesta commemorant: sunt supra quã dici potest dulcissimi. Nam vt scriptum est, Bonus homo profert bona, de boni thesauro cordis sui, sic laudati iusti ita respondent: *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.* Etenim laudes, quas sibi ab hominibus tribui vident, vel non agnoscunt, vel certè ita sentiunt, si quid in ipsis sit laude, & celebratione dignum, id ipsis immerẽtibus, & prorsus indignis summa Dei benignitate fuisse collatum: totum alienum esse, de quo sibi, si quicquam arrogent scelus se, & facinus inexpiabile commissuros putant. Itaque resignant Deo plenè, atq; integrè sua munera: itaque dicunt, se quod viuant, quod spirent, quod vigeant, quod non postrema scelera admittant, quod se esse bonos cupiant, aut quod omninò aliquem in ea re conatum, & studium adhibeant, quod benè de ipsis homines, & præclarè sentiant, id totũ diuini muneris præcipuè esse, nihilq; proinde, aut laudis sibi, aut mercedis tribui deberi, sibi verò illud vnum curæ esse, idque maximè cauere, ne tantæ Dei aduersus ipsos indulgentiæ, atq; charitati parum gratè respondisse aliquando reperiantur: ob eamque causam dicunt, & profitentur, qui ipsos tantum nullo ipsorũ merito amauerit, quique tot bonis, atque beneficijs affecerit, quam maximè, & ardentissimè amari quis potest, tam ipsum à se diligi, atque amari velle. Tam que penitus in illorum animis humilitas insedit,

vt mundi laudes, & ad homines bonam æſtimationem, populareſque honores, quos qui paulo, vel natura, vel virtute modeſtiores ſunt, non nimis cupidè inſequuntur, oblatos tamen ſibi, & spontè ab hominibus attributos, non ingratè ſuſcipiunt: qui autem ambitioſiores ſunt, inſano propè ſtudio, & amore, & quibuſcunque poſſunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis peſtem fugiant, lædiq́ue ſe putent, & inſidias ſuæ virtuti fieri, cum ita, vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo ſunt, quæ ſequuntur: *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, ſcilicet, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ inſidijs, ac periculis remoti, atque tuti: *Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.* Erit enim multo præſtantius, atque iucundius virtutibus alendis, atque augendis per ocium vacare, ac ſummo mane, id eſt, diligentia, atque vigilantia ſumma, operā iſti ſtudio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumq́ue laudibus capi: *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicet, omne bonorum ſtudium, omniſq́ue ipſorum cogitatio conſumitur, ſi quomodo aſſequi id unquam poſſint, atque perficere, ut in tota ſua, & mente, & anima, & corpore regnet, & dominetur Chriſtus. Et ideo in portis, inquiunt, noſtris: *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi ſeruaui tibi.* Quaſi ita dicentes. Quidquid in nobis eſt, ſiue abs te olim cum natura ſatum, ſiue induſtria noſtra, & labore poſtea, te præcipuê vires, atque opem ſuggerente, additum, & adiectum, ſiue hoc nouum, ſiue antiquum illud, & vetus quemadmodum agnoſcimus, habere abs te, ita reddimus tibi: ſeruireq́ue tibi ipſi volumus, &

animo, & corpore, & officijs omnibus sine intermissione, aut interpellatione aliqua. Hæc igitur perfecti sentiunt, & quoad homini in hac vita datum est, rectissimè efficiunt: aliaque præterea, de quibus capite sequenti dicetur, quod quidem caput orditur isto modo.

CAPVT VIII.

QVis mihi det te fratrem meum, sugentem vbera Matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, et iam me nemo despiciat. Apprehendam te, et ducam in domum Matris meæ, ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum. Leua eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum, sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est Mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius, sicut lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam. si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, et vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, cõpingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, et vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacẽ reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tra

didit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacificè, et ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, et assimilare Capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

QVANQVAM hęc capitum notis separantur: tamen non à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore oratione coniuncta, atque continens. Reddit enim hic sponsa causam, propter quā ruri permanere vna cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo possit sibi vllum amore, & complexibus vacuum præterire tēpus: sed qua libertate puellæ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circungestant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam, atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumq́ue ipsorum puerilis ætas: item sibi in votis esse, domi, forisq́ue illius hærere lateri semper, semperq́; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, non solum non reprehendentibus, aut turpè ducētibus, sed fauētibus potius, & approbātibus, quod quoniā, neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamq́ue ipsa hominū societas multas quotidie affert causas, quæ amantibus quominus continenter, sineq́ue interpellatione se ament, solent esse impedimento: iccirco rus, ac vitæ rusticæ libertatem amare: *Quis mihi te det*, inquit, *fratrem meum sugentem vbera Matris meæ, vt inueniam*

niam te foris, et deosculer, et iam nemo me contemnat. Idque dicit, non tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optando vti solet. Optat autem quid? uti illo vt fratre minimo, atque pusione. Cuius verò causa? nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorum respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur moleste fert? quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hic potissimum ista cõmemorat? quia reddere causam vult, quare, quod statim superius dixit, cuperet hominum cætus, atq; vrbes fugere, quod sibi, scilicet, hunc amoris perpetuũ vsum, atque fructum eriperent. *Quis mihi te det, fratrem meum sugentem vbera Matris meæ.* Id autem est, ut quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè uti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. *Inueniam te foris et deosculer.* Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teq; deosculari. *Etiam nemo me despiciat.* Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat; & in metaphora cœpta persistens adiungit. *Apprehendã te, et introducam te in domum genitricis meæ, ibi me docebis.* Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiuntur, letæ & festinæ arctè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt, & cum deducunt, quid egerint, quoue abierint, ipsos rogant: ad quæ illi ne rogati quidem, ut sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent, ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibique ipsi in loquendo instant.

quorum illæ ſingula verba, & riſu, & oſculo excipiunt: tum illis penmata dant, atque mellina, & illi ætati eiuſmodi aptos prædulces cibos. Vnde ſequitur: *Et dabo tibi poculum ex uino condito, et muſtum malorum granatorium meorum*. Poculum ex uino condito melicratum, credo intelligit: cuius vſus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficilè fieri poſſe videbat, tum deſiderij magnitudine, tum deſideratæ rei difficultatis cognitione, atque adeo fęminei ſexus imbecillitate, animo victa defeciſſe dicit, iamque deficiens opis implorandæ cauſa dixiſſe. *Læua eius ſub capite meo; et dextera illius amplexabitur me.* Nam implorantis opem iſta verba ſunt, quamuis futuri temporis voce prolata: petens igitur ſe, vt collabentem manu & amplexu fulciri, exanimata corruit. Ipſā porrò collapſam, & ex deliquio animi ſomno oppreſſam, ſponſus, quod ex oratione eius quæ ſequitur intelligitur, molliter in lectulo collocaſſe fingitur, & ſilentium fieri imperaſſe. *Adiuro*, inquit, *vos filiæ Hieruſalem, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa uelit*. Qua de adiuratione iam ſuperius, quod ſatis eſſe poſſit, dictum uidetur. Hæc igitur ad iſtum modum geſta cum eſſent, iamque à ſcæna diſceſſiſſent, rurſus eodem redeunt, aut certè à Salomone quaſi redierint, inducuntur, poſtremum huius carminis actum peracturi. Inducuntur verò ex agro redeuntes, atque aſcendentes, mutuoque inter ſe complexi. Aſcendentes autem dico, quia ut ante diximus, huius dramatis ſcæna ponitur Hieroſolymis vrbe loco edito, atque ſublimi poſita. Horum ergo redeūtium, in ſcænamque introeūtium primo aſpectu, fęminarum chorus commotus, & quod perfamiliariter inuicem amplexi, in ſcænā

in-

introirent admirans, in hæc verba prorupit. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto innixa super dilectum.* Et certè hoc sibi per omnes homines licere sponsa, paulò ante optabat: non licere autem, ægrè & dolenter ferebat, vsque eo, ut animo dicta sit defecisse, quod suo desiderio publicus mos obstaret. Quid igitur causæ est, quare eo nunc timore spreto, hominumque existimationis, ac publici moris nulla ratione habita, innixa super dilectum, in publicum prodire audeat: idque veluti suo iure vsurpet sibi, quod ei nemo vnquam quidem concederet? Est hoc ita natura comparatum, ut qui aliquando acerba, ac luctuosa aliqua re obiecta, mœroris magnitudine opressi vel exanimati conciderint, vel in insaniam versi, commoti fuerint, à recto mentis statu, ijdem postea luce menti reddita, recuperataque salute, sensu penè omni earum ipsarum rerum, quarum primò incursu tam grauiter læsi sunt, extincto & amisso, eas non amplius reformident, ac vereantur. Vt si quis, exempli causa in honore & æstimatione, graui aliqua accepta ignominia læsus, ob eam causam insanus ex dolore effectus sit: idem postea sanitati restitutus idem illud malum, quod tam illi graue, atque intolerabile antea videbatur, non modo leuissimè iam fert, sed etiam pro nihilo ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magnitudoque doloris in animũ irruens, ipsumque opprimens, deinceps dolendi ex eo, atque mœrendi omnem facultatem, atque sensum eximit: id quod simili modo accidit corpori. Visu, enim audituve, aut nimia luce, aut immodico sono obrutis, hoc est, ijs ipsis rebus, in quibus proprium est eorum, & naturale bonum positum, cum modum excesserunt offensis, ita sępè afficimur, ut vi sentiendi obstupefacta, aut extincta, oculis, auri-

busque apertis & integris, neq; audiamus, ipsi, neq; videamus. Quod intuens Salomon.(nihil enim ab eo in hoc carmine est positum, quod non ab ipsa natura rerum ductũ fuerit & expressum) itaque id intuens, atque obseruans, quoniam sponsam primo induxerat grauiter dolẽtem, quod hominum existimationis metu impediretur, & palam, & passim spóso suo frui: quoniamq; ex dolore in animi deliquium inciderat: eandem post deliquium viribus recuperatis inducit palam incumbenté viro suo, ipsumq; complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem. Ex quo etiam hominum existimationis, & iudiciorum contemptu est, quod fœminarum choro rei nouitatem admiranti, illaq; superiora dicenti. *Quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum?* nihil ipsa respódit, sed ad suum virum conuersa. *Sub arbore*, inquit, *malo excitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*. Aut quomodo, haud dissimili sententia ex Hebræo ad verbum, in Latinum conuersum legimus. *Ibi peperit te mater tua, ibi peperit quæ genuit te*. Quibus verbis hoc profecto dicit meminisse se nunc, illius diei, quo die primum in illum sub malo iacentem ipsa rure errans casu cum incidisset, visaque necopinato ab ipso esset, amari ab eo cępta est, quã sub malo, ĩquit, mater tua, vt fama est, compressa olim fuerat, & grauida effecta: vel certè ediderat te illa sub ista arbore, quemadmodum ferebatur. Dicit porrò hæc spósa, aut certè dixisse fingitur à Salomone pro amantium ingenio, atque consuetudine aptissimè & cóuenientissimè. Nam qui amant omnium eorum, quæ in amore illis vnquam contigerunt, actionum, scilicet, omnium suarum, & dictorum tanquam historiam propositam semper ante oculos habent: nullaque

nullaque de re, aut cogitant sæpius, aut libentius loquuntur, quam de suis præteritis uoluptatibus, easque effluere, aut sibi ex animo elabi, sæpius memorando non sinunt, neque solum singuli secum, sed vterque inter se ista conferunt, deque his mutuò colloquuntur, nullo sæpè, aut rerum aut temporum seruato ordine: sed prore nata, aut pro eo, quod illorum animi libido fert, vt quidque illis primum se offert, vtque est illis quidque ad commemorandũ dulcissimum, ita planè referunt. Sæpèque illud euenit, vt cum ad exitum, aut certè ad aliquem amorũ suorum statum, vel miserum, vel felicem peruenerunt, commemorare gaudeant principia amoris sui ea, à quibus exorsi ad eum felicitatis, aut miseriarũ gradum peruenerint. Sic ille Virgilianus pastor tandẽ indigno Nisæ deceptus amore, inter alia.

Sepibus in nostris paruam te roscida mala,
Dux ego vester eram, uidi cum matre legentem.
Vix fragiles poteram à terra contingere ramos
Alter ab vndecimo iam tunc me ceperat annus,
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Sic hoc loco aptè, vt cætera Salomon, sponsam, quæ consequuta iã fuerat, ipsam ut suus vir summo amore diligeret, nunc inducit commemorantem prima exordia amoris sui. Itaque dicentem. *Sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est mater tua.* Nam cum ipsa secum, & cum animo suo quantum amaretur à viro suo cogitaret, ipsa rei adeptæ magnitudinis cogitatio naturæ quodam cursu, retrò mentem illius & animum reuocauit, ad ea, scilicet, cogitanda, ex quibus ista manarunt: eademque effecit, ut omnia illa, vel tempora, vel loca, quæ ipsi, vel causam attulerunt amãdi, vel quouis modo suffragata sunt in amore grata, & recordatione & oratione prosequeretur.

Sub

Sub arbore malo suscitauite. Recte id & κατὰ τὸ πρεπόν. Nam fœdera amorum pastores sæpè feriunt in syluis, ibidemque pastores feminæ fœtus suos plurimum edunt. Sequitur. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est vt mors dilectio, et sicut infernus æmulatio.* His verbis sponsus gaudiò se atque lætitia efferentem sponsam monet, ne quid suo erga ipsam amore dignum aliquando committat. Nam cum omnis lapsus in amore permolestus est amantibus: tum postea quam vterque alteri sui copiam fecerunt, si alteruter ab altero spernàtur, molestissimè ferunt. Quare amandi leges sponsus præscribit sponsæ, hoc potissimum loco atque tempore, quando, vt ex superioribus constat, ipsorum mutuus amor ad summum peruenerat. *Pone me*, inquit, *vt signaculum super cor tuum*. Si enim ait, meus erga te amor, pro eo ac debet charus tibi, atque gratus est, caueto, ne labe aliqua fidem, qua mihi es obstricta commacules, aut amorem imminuas, quo me hactenus es prosequuta. Volo vt me semper gestes in oculis: vt de me vno cogites exigo: quoque modo quis annulum signatorium inserit digitis, quos quisque in se, & facillimè, & sæpissimè videt, eodem modo, me tibi esse propositum cupio. Etenim, amo te ardentissima charitate quamplurimum. Amore verò eiusmodi, vt nihil est vehementius, ita nihil est ad q̃uis minimas offensiones magis irritabile. Irritatus porrò gignit suspiciones grauissimas, quo nullũ est malum dirius, ipse adeò vt infernus, ipsaq; mors præ eis flocci facienda sit. Nõ enim igniti carbones sic corpus vrunt, atque illę animum ęgritudine, atq; cura conficiunt. Sed conficiunt animum: amorem autem ipsum accendunt. Acciditq; hoc permirabile,

le, vt amori suspicio addita ea, quæ maxima pestis amoris est, ipsum non modo non extinguat, sed etiã supra modum accendat, & augeat, tantumque, & talem efficiat, vt ne si flumina vniuersa, ipsumq; in eũ infundas mare, ardorem eius extinguere possis, aut te in libertatem vindicare valeas, vel periculo omnium fortunarum tuarum. Has igitur sponsus leges cum sponsæ tulisset, illa dũ tacet probare eas, & sibi imponi placere indicat: & reticens isto propè mõ loquitur. Hoc mihi curæ erit, intelligo. n. in eo omnes spes; omnesq; fortunas meas versari, at tu vicissim sororem meam curato, cuius me imbecillitas, ac solitudo sollicitat, nam, vt vides, neq; forma satis, neque compositione membrorum corporis præstat: itaque aliquid consilij, atque rationis ineamus necesse est, quo illam in matrimonium collocare possimus. *Soror*, inquit, *nostra paruula est, & vbera non habet: Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.* Id est, soror est mihi exiguo, & perpusillo corpore, & quod deforme in fœmina habetur, depresso pectore, & vberibus: quare prouideamus oportet, quid facto opus sit in die quando alloquenda est: vel vt in Hebræo dicitur quando de ea multum, & sæpè loquendum est: id autem est cum de illa collocanda agetur. Tunc enim vtriusque coniugis parentes multa inter se agunt, & ab vtroque ad alterum multi vltro, citroque commeant, ijsdem de rebus acturi. Intulit autem Salomon hunc sermonem, hoc loco imitatus communem vitæ morem. Solent enim nouæ nuptæ, posteaquam ex animi ipsarum sententia viris nupserunt, altero, aut tertio à nuptijs die dum calet adhuc lętitia, & nuptiarũ celebritas: tunc enim facillimè, quemadmodum vsu venire videmus, inducuntur parentes ad nuptui tradẽdos reliquos,

liquos, si quos habent, filios: itaque in ipsis nuptiarum festis diebus solent nouæ nuptæ, si quas habent sorores natu minores, vel ipsis audientibus, sermones, quosdam iacere de earum collocatione & futuro matrimonio: vel quia sua iam sorte contentæ, sororum eas cura sollicitat, vel certè ratæ, id quod sæpè euenit, ipsas natu minores sorores inuidentia & cura morderi. est enim id genus in hac præcipuè re maximè inuidum. itaque affici tacita inuidentia quadam ob felicitatem ipsarum, sibique similem aliquam fortunam optare opinantur. Quare quo illis ex animo huiusmodi curam atque molestiam eximant; natu maiores sorores, eos, quos dixi sermones, iaciunt; ac similia loquuntur. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Sequitur. *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Quod vel sponsa ipsa dixit, vel sponsus roganti sponsæ respondit. eius autem dicti hæc sententia est, vt corporis ista vitia, arte corrigant, & quod illi minus à natura tributum est, ipsi suppleant, vestitus, atque ornamentorum exquisito aliquo genere. Quemadmodum siquis vetustos vrbis muros reficiens, eis turres atque pinnas addat auro illusas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut si quis ianuę fores vestiat tabulis cedrinis. Et quoniam hæc loquens sponsa animaduertit, sibi sua pulchritudine satis commendatæ opus non fuisse aliundè ascitis ornamentis ornari, placuisseque ipsam viro suo nullo adhibito exquisito cultu, de eo sibi ipsa quodammodo gratulatur, ac subijcit. *Ego murus, et vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.* Id videlicèt, dicens: Pro muro, & pro turribus argenteis,

teis, hoc est, pro aduentitijs, & exquisitis ornamentis suam sibi pulchritudinem fuisse: aut certè tantum fuisse uiri sui erga ipsam amorem, & animi inductionem, vt quæ sibi minus inerant bona, inesse tamen viderentur illi prę amore. Sed de sororis suæ collocatione posteaquam dixit, iam quiddam adiungit, quod ad rem suam familiarem pertineat. *Vinea*, inquit, *fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, qui afferrunt pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea*] *coram me est, mille tui pacifice et ducenti ijs qui custodiunt fructum eius*. Nam solent nouæ nuptæ. (est enim hoc, ut cætera omnia ex media uitę consuetudine ductum & expressum.) Itaquæ nouæ nuptę solent, præsertim quibus res familiaris angusta est (est autem angustior ferè omnibus ijs, qui antequam paternam hęreditatem adirent, nupserunt.) ergo illæ statim cum uiris suis, vel vt suā illis curam probent, vel quia tunc primum rē familiarem habere & tractare cœperunt, solent agere de facultatibus suis, quo illas modo amplificare possint: quem in cultu, atq; victu sint adhibituri modum: quaque ratione pro suo censu vitam instituturi. Vnde sponsa nunc, etsi, inquit, nobis minus lauta res familiaris est: tamen nō est ita angusta, quin suppeditare nostris sumptibus possit. Nam, si Salomoni vinea ea, quam habet, non procul à nostra vinea in eodem vineto, reddit millenos aureos in singulos annos, & præterea alios ducenos ijs, quorum custodiæ illam commisit: profectò par est, nos è nostra vinea, quę ipsa à nobis colitur, quęque nobis solis tota fructificat vberiores redditus percepturos. Atq; hęc est plana horū sententia verborum: inest tn̄ in ipsis verbis obscuritatis nonnihil. Itaq; ea illustremus necesse est. *Vinea fuit pacifico*. Idest Salomoni. *in ea*

quæ

quæ habet populos. Hebraicè בעלהמון Baal Hamon· quod ad verbum dominium, aut possessionem populorum significat. Videtur autem esse nomen vineti, ex eo sic dicti, quod plurimorum, ac maximę partis populi vineæ in eo essent. *Vinea mea coram me est, mille tui pacifice et ducenti ijs qui custodiunt fructus eius.* Argumentatur à minori, ac positis conclusionis principijs, reticet, quod ex ipsis sequitur. additque eclypsim, ac recti sermonis inuersionem. Constabit autem integrè, & oratio, & conclusio isto modo. Ex redditibus vineæ tuæ mille nummi tibi cedunt ò Salomon, & ducenti ijs, qui custodiunt fructum eius, vinea autem mea coram me est. Id est, mea industria atque opera custoditur, & colitur: nihilque ex eius fructu, aut cultor, aut custos decerpit. Igitur maiores nos ex ea percipiemus prouentus, quam percipit ex sua Salomon. Prætermittit autem dicere id, quod ei, quicum loquebatur, erat notum, & erat ad conclusionem efficiendam necessarium, scilicet suam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Salomonis vineæ. Quæ cum illa dixisset, cumque his dictis videretur omnis ista actio concludi, pro valete & plaudite, Salomon clausulã addidit superioribus consentaneam. Nam facit spõsum hortantem sponsam suam, vt recinat aliquid, qnod & ipsi voluptati sit, & riuales atq; procos eos, si qui erant, quos ipsorum inter se mutuus amor offenderet, mordeat, atque perurat. Hortatur autem his verbis. *Tu quæ es in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam*. Vocat autem amicos eiusdem instituti socios suos, pastores, scilicet, reliquos, è quibus nonnullos habebat æmulos amorum suorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auscultant. *Fac me audire vocem tuam*. Hoc est, illis audientibus, fac vt

ego

ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem nostrum testetur. Cui illa obtemperans è vestigio. *Fuge*, inquit, *Dilecte mi, similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Aromatum*. Fuge, id est festina, ex proprietate sermonis Hebræorum, apud quos receptum est, alia verba pro alijs poni, cũ res significant, aut actiones affines aut coniunctas, aut quarum vna ex alia sequi solet. Sic consolari dicunt pro dolere, quoniam ijs qui dolent, consolatio adhibetur: vt in Esaiæ illo. Ego consolabor de hostibus meis, Sic mentiri pro subijcere se victori: quoniam, qui se ita subijciunt adulantes multa mentiũtur. Quale est illud Psalmi: Mentientur tibi inimici tui. Itemque illud: Filij alieni mentiti sunt mihi. Sic etiam fugere, pro festinare: quoniam, qui fugiũt, festinant maximè. Ergo optat, idque se optare cantu testatur, ut quando domo ipsum abesse contigerit, mutaret reditum sponsus: & quanta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo vtatur ipse, id est, quanta potest maxima. Quæ dum optat, satis testatur à se ita ipsum amari, vt ne ad punctum temporis velit diuelli ab eo. Qua attestatione & professione amoris sui, neque sponso ipsi quidquam gratius accidere potuit, neque pastoribus riualibus dirius atque molestius. Sed rursus à principio hoc ipsũ caput exponere ordiamur.

Esa.c.1.

Psal.65.

Psal.17.

EXPLANATIO.

QVis mihi te det fratrem meum, sugentum vbera Matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, et iam nemo me contemnat. Desiderant hoc loco in persona sponsæ perfecti, vel certè dum desiderare dicuntur, quid illa amoris perfectione præditi homines

mines desiderare debeant, admonentur, aut potius, vt id quod res est, semel dicamus, ista desiderii indicatrice oratione, quid illi efficiant, quove modo se in amore gerant, explicatur. Itáque desiderant, sibi vt iam per omnes homines liceat omni tempore, atq; loco palam amare Deum: hoc est, non solum tacitè secum de Deo agere, sed apud omnes se illus amatores esse profiteri, eaque sola semper, & agere, & dicere, quibus hic suus amor testatior & illustrior efficiatur: siue illa homines probent, siue quod sæpè contingit, irrideant, varieque interpretentur. Etenim plurimæ sunt aduersus Dei syncerissimas, & æquissimas leges inductæ in vitam hominum, & praua viuendi consuetudine corroboratæ sententiæ, quas cuncti boni odio prosequũtur: perfecti verò in amore Dei & virtute præstantes viri palam negligunt, atque despiciunt. Ipsa enim illos magnitudo charitatis, qua feruent, in sublime efferens, superiores ipsos facit, non solum corporis sui, eiusque cupiratem omnium, sed etiam populi iudiciorum atque sermonum, eademque tribuit ipsis iustam, & excellenti virtuti licentiam debitam, cuncta semper suo arbitratu, & agendi, & dicendi. Itaque quod hic figuratè describitur, quoad rerum natura patitur, ipsi faciunt atq; imitantur: cum Christo, tanquam cũ fratre germano in oculis omnium dulcissimè & coniũctissimè viuunt, neque quid de se alij iudicent, curãt imò constantia, & libertate in amando, ipsaq; tandem veritate assequuntur, vt qui illorum amoribus obtrectabantur antea, iam ipsi displiceant, illosque admirentur: oraque sua inopia à detrahendo & obloquendo ad laudandum & celebrandum conuertãt, dicantque & prædicent, illos ex meliore, ac diuino quodã genere homines Deo similes esse, neq; in eo

sanè

ſanè falluntur. Sic enim cenſendum eſt, qui ad hanc magnitudinem peruenerunt amoris, quique id iam aſſequuti ſunt, vt ſpiritu, & veritate Deum colẽtes, nulla aut rerum humanarum, aut hominũ iudiciorum ratione habita, & priuatim, & publicè in Dei amore occupẽtur, eos fratres Chriſti germanos eſſe, ac proinde Dei filios prædicari, & haberi, vt disertè Paulus teſtatur de hoc genere ad Romanos ſcribẽs: Qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt. Verum.n. verò, quamuis nulla res ſit, quæ iſtiuſmodi homines arcere, aut ſubmouere queat ab aſſidua charitate, & meditatione Dei: quamquamque, vel in medijs vrbibus, medijſque hominum cætibus otium ſibi ad vacandum Deo, & locum vacuum cõſtituant, vtpotè, qui ipſi ſecum circunferant altam quandam quietẽ, ac omnium earum rerum quæ perturbare animum poſſint ſolitudinem: tamen quandocunque illis facultas datur, vitandi, atque fugiendi hominum cætus, à quibus ipſi ſemper animo abſunt, id illis gratiſſimum accidit, facultatemque eam amandi Deum: amore non ſolum non interrupto, ſed ne interpellato quidem, ſibi oblatam cupidiſſimè amplectuntur. Itaque quod in ipſis eſt, vrbes fugiunt, ſolitudines amant, deſertiſque, & ab hominum congreſſu remotis locis, vt alijs quidem videntur ſoli, at vt ſe habet ipſa res, magnis diuinarum, & cæleſtium rerum gregibus ſtipati, ætatem in amore dulciſſimo degunt. Quare cum ſoli sũt holocauſtum ex ſe Deo integrè offerunt, traduntque ſe charitati ſuper arã totos penitus inflammãdos. Cum autem in vrbibus, et inter homines verſantur, idem quidem illi ſacrificiũ perficiunt: ſed dum timent, ne quid ſibi ab hominibus obijciatur, quod ipſis modo aliquo ſit impedimento, quo minus integrè, & perfectè id holocauſtum

Deo offerant, excitati, atque commoti ab eo ipso desiderio inhærendi semper Deo, quod in ipsorum animis continenter versatur, ista sæpius loquuntur, atque iterant: *Quis det te mihi fratrem meum sugentem vbera Matris meæ, vt inueniam te foris.* Atqui diuina natura Dei intus, extraque omnem mundum complexa non modo fouet ipsum, atque continet, & cũ vniuersas, tum singulas illius partes regit, atq; temperat: sed existit in earum vnaquaque, & emittit ex ea, atque vibrat, tanquam radios, claras quasdam, & illustres suæ diuinitttis species. Sed quamuis insit, atque eluceat Deus in vniuersi natura: tamen quoniam ea nullo modo tanta est, vt continere ipsum quãtus est possit, aut vllo suo bono Dei omnem perfectionem, atque bonum exprimere: iccirco, qui ex rerum naturæ inspectione gradum sibi ad ascendendum ad Dei contemplationem, & amorem constituunt, non solum cognitionem de Deo habent imperfectam, & ab eo quod res est, multum distãtem, sed etiam, quod in rebus creatis, & visibilibus insistunt, in eisque perscrutandis, & inspiciendis morãtur, periculum interdum adeunt inhęrendi tãquam in visco, sic in amore earundem. Quam ob causam viri perfecti, qui omnes istas perueniendi ad cognitionem, & charitatem Dei explorauerũt iã, & obierunt vias impetrare à se, vel ab eo amore potius, qui ardentissimus erga Deum in ipsorum animis dominatur, ac regnat, nõ possunt, vt hac imagine Dei, quę ad ipsorum oculos ex mundi ornatu, & ad eorumdẽ animos ex fidei doctrina confluit, ad cognoscẽdum contenti, nihil aliud pręterea requirant. Sed quo magis profecerunt in amore quoque sunt magis perfecti, eo auent magis, auent dixi? æstuant potius desiderio, atque affligantur ita, vt nisi re adepta non cõquie-

quiescant, videre ipsum per se Deum. Id autem est, quod in hoc carmine dicitur *foris*, hoc est, non in rerum vniuersitate veluti inclusum, sed extra hunc mundi ambitum, supraque æther eos omnes orbes dominantem cunctis, & præsidẽtem rebus, nuda facie, & vt Paulus scripsit. Reuelata gloriã eius speculantes ipsum videre: & in eandem imaginem transformari, quod profecto continget illis cum hac vita finita, quæ cum morte, atque miseria omnia habet communia, ab eaque demigrantes in purissimis cæli regionibus vitam vixerint immortalem, atque beatam, quod cum euenerit, illud etiam eueniet, quod sequitur: *Etiam nemo me contemnet.* Nam de illa beata futura vita est, quod Paulus ad Colossenses scripsit: Cum Christus apparuerit, vita nostra, & vos apparebitis cum ipso in gloria. Ad hęc verò mortalis vitæ tempora pertinet, quod idem ad Romanos scribens, Omnia, dixit, subiecta esse vanitati. Vanitatẽ autem cum nominat Hebraica proprietate, corruptionem, instabilitatem, vicesque fortunæ alternas, & vitæ casus acerbos, & luctuosos intelligit. quæ cũ omnibus qui in hoc salo iactamur, communia sunt: tum nescio quomodo maiore impetu, ac magis infesto agmine in bonos inuadunt: ita vt, quod ad eum fructum attinet qui è terrenis bonis percipitur, illi maximè omnium miserrimi, & despicatissimi ferè semper extiterint: quemadmodum pro certo Paulus scripsit. Nam si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et alio in loco ipsum tanquam agmẽ malorum infectum bonis producens, atque explicans. Sancti, inqt, ludibria, & verbera experti, insup, & vincula, et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tẽtati sunt, in occisione gladij mortui sunt: circuierunt in melotis, in

Coloss. 3.

Rom.

1. ad Corint. 15.

Heb. 11.

pellibus captinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Itaque in hac vita boni tot modis contemptui habentur, at contemnet illos nemo, imò potius omnes admirabuntur, & beatos prædicabunt cum immortalitatem adepti, claráque luce fulgentes, & quod caput bonorum eſt cũ Chriſto ipſorum capite, amoris, atque eiuſdem ſpiritus fœdere, nullo vnquam tempore dirimendo, colligati, atque coniuncti, omnibus impijs, atque bonorum inimicis, atque aduerſarijs ſempiterna pęna affectis in lætitia diuina, in infinita cæleſtium bonorum copia, in claritudine, in regno feliciſſimum æuum ducēt temporibus ſempiternis. Opportunè autem iſta commemorata ſunt à Salomone hoc potiſſimum loco. Nam tametſi vitam hanc mortalem cùm immortalitate commutare omnes cupiamus: tamen perfecti viri ſunt, qui propriè cum Paulo dicũt: Deſideriũ habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et certè per omnes amoris Dei gradus ad ſummum euecto homini q̃d reſtabat aliud, niſi, vt id deſiderare ſe diceret, cuius vnius conſequendi cauſa tantos à principio ſuſcepiſſet labores? Hoc eſt, vt optaret foris, id eſt, extra corporis huius cuſtodiã, & terræ tenebroſa loca omnia inuentum videre Deum, in quo vno pietatis prę mium collocatum eſt, & vita beata. Id enim certè Paulus, vtpotè, q̃ perfectus planè in amore eſſet, cũ ad metam perueniſſet ſui curſus, optabat: Bonũ, dicens, certamen certaui, curſum conſummaui, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi in illa die iuſtus iudex. Et quoniam iã vlterior gradũs quem adderet, quove aſcenderet nullus reliquus erat: rectiſſimè Salomon, vt huius vltimi gradus explicationem compleret, quæ ad ecſtaſim pertinebant, adiecit: dicens: *Laua eius ſub capite meo, & dextera*

Phil.1.

2. ad Timot.4.

& dextera illius amplexabitur me. Et quæ sequũtur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Quę quam vim habeant, etsi superius dictum à nobis est, tamen illud necesse est vt dicamus modo, minus accuratè hic, quam superius, minusque multis verbis atque obtestationibus caueri quiescentis in amore sponsæ tranquillitati, atque somno, idque fieri, non quod minus graue malum sit perfectos, quam incipientès, aut proficientes à dulcissimis suis studijs, & sanctissimo illo contemplationis ocio retrahere: sed qđ minus omninò metuendum sit, atque formidandum, ut auocari, atque retrahi vllis interpellationibus possint perfecti, vtpotè, qui sint præditi maiore, & firmiore virtute quam cæteri. Quæ verò deinceps sequuntur, vsque ad capitis finem, non continent aliquem gradum amoris nouum, qui nullus iā erat, sed eiusdem tertij gradus, qui explicabatur, absolutionem continent, & vt ita dicā, quandā expolitionem. Nam explicant perfectorum cum ad summum amoris peruenerunt proprios quosdam atque intimos sensus, legesque amandi huius generis proprias. Ac primum ex illorum persona sic dicitur. *Sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Paulus charitatem Dei erga genus humanum admirans, ac prædicās, ea maximè ratione illam amplificat, quod aduersus eos, qui Deo & studijs aduersabantur, & moribus Deus beneficus, ac largus extiterit. Ita enim ad Romanos scribit. Commendat Deus charitatem suam, quod cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: Et quidem est hæc diuinæ charitatis erga nos cum propria laus, tum verò ita magna atque ampla, vt ea maior ne cogitari

quidem vlla possit. Nam si quod Christus veridico ore dixit: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.
Ioan. 15 qui quod ipse fecit pro inimicis atque hostibus, atq; adeò pro ijs, qui ad uetus odium nouũ, & immane addentes flagitium necandi illius & interimẽdi cõsilium & inierunt,& ad exitum perduxerũt, mortẽ oppetijt, is uel ipsam charitatem uicisse, nouumque, & ante id tempus inauditum amoris exemplum in duxisse in uitam putandum est, sine dubio. Quod si quomodo Deus à principio decreuerit, hanc suam tam eximiam in homines charitatem opportuno tẽpore declarare, sique facti huius momenta omnia rite ponderare quis velit, tam multa profectò in eo inueniet testimonia amoris Dei, ut charitatis diuinę lumen non magis ostendatur nobis ex eo quod plurimum ad ostendendum, fidemque faciendam ualet, quod pro inimicis mortuus est, quam ex eo qđ à principio ipsi causam attulit, ut pro illis mori vellet, atque decerneret. Nã ut multa prætereã quę hac in re insunt, & quamuis copiosè, & rhetoricè dici, & exaggerari possunt, quãti illud amoris signũ fuit: quam magni, quam testati, quam se efferentis, neq; vllis iniuriarum obicibus cohiberi se patientis, qđ eo ipso tempore quo maximè iratus esse debuit hominibus, quod, videlicet, dæmonis fallacia monita & consilia sequuti defecissent ab ipso. ipso itaq; tempore, quo illud scelus flagrabat, scelusq; propè omnium maximum, & quod non exemplo solum, sed contagione atque labe vniuersæ hominum posteritati erat nociturum, tantum valuit apud Deum sua bonitas, isque amor quo homines prosequebatur, vt quo eos liberaret à morte, in quam ipsi se præcipites dederant, hominem se fieri, & ab ijs ipsis, quos

merito auersabatur nasci, eosque parentes & maiores habere, ac denique quas illi meriti erant pœnas, pro omnibus luere, ac subire voluerit, idque se facturum pollicitus fuerit, illis ipsis qui peccauerant, eoq; ipso tempore, quo illos sceleris ipsorũ, atque peccati arguebat. Et ad serpẽtẽ, inquit diuinus scriptor Moses, cõuersus, inimicitias, dixit, ponã inter te, & mulierẽ, semen tuũ, & semẽ illius, tu insidiaberis calcaneo illius, & ipsum cõteret caput tuum. Ipsum autẽ Christus est, beatum, videlicet, semen à prima illa fęmina peccati principe, longa generationum serie, multa post secula nasciturum. In quo quot res sunt, quas qui ritè consideret, iure obstupescat? Primum suscepit Deus curam salutis eorum, qui à se defecissent. Deinde, qui defecissent nulla maiori vi cõpulsi, sed leuitate quadam summa, & certè ingratitudine incredibili inducti. Præterea, qui se, hoc est, cõditore ipsorum, & amatore, & benefactore relicto dæmonis, cui nullo erant obstricti beneficio partes essent sequuti. Ad hęc incubuit in eam curam, eo ipsomet tempore, quo ipsorum aduersus se maximè recens erat ingratitudo & impietas. Deinde, quæ amãter erga illos facere, & benignè decreuerat, eis ipsis quos exosos habere oportebat, & certè peccati merito habebat maximè exosos & prolixè est, & statim pollicitus. Postremo, quod omnia superat, cum varijs eos posset seruare modis, suæ ergà illos charitati satis fieri posse non credidit, nisi ipse se eorum saluti immisceret: remq; eam omnem administraret per se, factusque ipse homo, & humanæ conditionis subiens labores, quo illi benè beatęque uiuerent mortem ipse acerbam, & ignominiosam obiret. Atque quemadmodum ab illo primo delicto, quo humani generis tanquam radix vitiata est, & infecta, quid- Gen. 3.

quid poſtea peccatur, vel priuatim vel publicè deriuatur & ducitur, omneſque noſtri ex illo fonte redundant mœrores, atque dolores: ſic ſalutis item noſtræ, & à peccato liberationis, beatiſque omninò, & felicitatis humanæ eodem illo tempore iacta sũt fundamenta. Illa enim promiſſio Dei de futuro aliquo, qui à muliere genus cum duceret ſerpentis caput, ideſt, impotentem illius dominationem confringeret, Deũ multa poſt ſecula in terras adduxit, indutum humanis membris, ideſt, Chriſtum nobis dedit ſummum, atque vnicum & libertatis noſtræ vindicem, & diuinæ vitæ nobis atque beatiſſimæ authorem. Vt qui cõtempletur ſanctorum & Deo charorum hominum virtutum præſtantiam, & animi ipſorum dotes egregias, atq, diuinas, illudque quod ex his tanquam viuis lapidibus, aureum atque gemmeũ, & omni egregio opere, & artificio viſendum conficitur ędificium: is ſi iſta reuocet, ad ſuos fontes inueniat, illam omnium bonorum altitudinem & exaggerationem, qua vſque ad diuinitatis conſortiũ extollitur humana natura, & quidqd poſtea à Deo hominum cauſa eſt perfectum tanquam radicibus, niti illis rebus, quę promiſſæ à Deo & ſtabilitæ ſunt, illo funeſto & eodem fęlici humano generi die, quo interdicta illa arbor eſt violata; eandemq; ipſam arborem teſtem fuiſſe reperiat, tum noſtræ erga Deũ ſummæ impietatis, tum ipſius erga nos clementiæ incredibilis; iudicaturuſq; ſit eſſe veriſſimum, quod Paulus in eadem quidem ſcripſit cauſa, ſed ad diuerſa tempora ſpectãs, nimirum, ſuperabundaiuſſe gratiam, vbi delictum abundauit. Quis enim id vnquã *Rom. 5.* non dico ſperare futurum, ſed omninò cogitando ſibi fingere, aut in animum ſuũ inducere auderet, quiſve crederet, fraudibus concipiendis, & à Deo ſe

ingra-

ingratiſſimè alienando, prouocaturum fuiſſe hominem tantam illius erga ipſum beneuolentiam, tantumque amoris incendium in diuino pectore excitaturum? Quiſque iſta conſiderans, ſecumque reputans, non & ipſe amore ardet, & charitatis aduerſus Deum flammis corripitur? Æquum certè eſt, nos omnes corripi eo igne atque ardere. Sed quamuis ad omnes retractare iſta ſecũ, & meditari pertineat: tamen id quõ quidem fieri decet, illi ſoli faciunt, qui arcto charitatis vinculo cum Deo coniuncti ab ijs diuinis donis, quibus abundant, admouentur atque excitantur, vt cogitent & inquirant, qua ſua induſtria, quove merito ſuo ad eum, in quo ſunt, neceſſitudinis cum Deo & amoris gradũ peruenerint: ſtatim enim vident, vtpotè quorum mens cęleſti perfuſa lumine, verum quod eſt continuò deſpiciat, itaq; vident ſtatim vaſa miſericordiæ, quod Paulus Hebraica ſcripſit proprietate, ſe eſſe; id eſt magnas diuini amoris, atque miſericordiæ opes continentia vaſa: idque videntes dum beneficia in ſe diuina alia ex alijs conſiderant, retroque memoriam referunt quã longiſſimè poſſunt, ipſa rerum inter ſe nexarum ſerie deducti ad ipſum caput, vnde iſte Dei effuſus amor proferre ſe in lucem cępit, perueniunt. hoc eſt, cogitando incidunt in id, quod Deus ſibi voluit eſſe principium declarandi, atq; teſtificandi ſuum in homines ex tota æternitate iam conceptum amorem. Quò cum peruenerũt intelligunt, quod ab alienare Deum ab ipſis maximè debuit, primũ hominis ſcelus, quod fuit omnibus nobis, qui in illo continebamur ſcelus cõe, id Deo cauſam attuliſſe, ſeu potiùs ſumpſiſſe ſibi ex eo Deum atque arripuiſſe cauſam humanum genus multò effuſius, quã à primò facere ſtatuiſſet, amãdi: & quod ad diſſidium & inexpia- *Rom. 9.*

biles

biles inimicitias suaptè natura valebat, Deo seruandorum hominum studio magnoperè incenso, non solum arctioribus necessitudinum vinculis cum eo coniunxisse nos, sed permutatione quadam, & communione bonorum facta, nostra nobis cum illo mala, ipsius item nobiscum cum ipso bona communia fecisse. Quarum ex consideratione rerum, & cõsilio rum summi Dei maxima admiratione afficiuntur, eiusque admirationis indices sunt voces istæ: *Sub arbore malo excitaui te, ibi violata est Mater tua, ibi corrupta est quæ genuit te*, siue. *Ibi peperit te Mater tua, ibi edidit te tua genitrix*. Nam inquiunt cum tua erga nos ingentia merita, cum nostra indignitate conferimus: cumque ad nos ipsos contuendos, quos tot beneficijs, & tanta liberalitate prosequeris, conuertimus oculos: quid in homine amando sequutus fueris auemus cognoscere. Itaque in eam inquisitionem ingressi, quæcumque, vel hominibus insunt, vel ab eisdem gesta sunt intuentes, aciem tandem mentis nostræ referimus ad primum nostri generis ortum, quo in ortu, atque principio clarè videmus, vt nos amares, nobisque benefaceres inductum fuisse te à sola bonitate tua, adeo, vt cum in nobis nihil esset, amorem quod prouocare posset, inessent autem contra quam plurima, quæ ad incitandum odium, & accendendam indignationem valerent: quod peccandi nos, & abs te deficiẽdi principium fecimus, id tu tibi initium esse volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendas, & quæ arbor impietatem erga te nostram vidit, eadem testis fuerit maximi tui, atque summi de nostra salute promissi. Ibi enim excitauimus te: ibi tuam in nos charitaté in lucem produximus: ibi vt se efferret iste tuus amor, &, vt quantus esset testaret, effecimus. Ibi pec

cando occasionem dedimus tibi, vt quo hominem redimeres, ipse homo fieri decerneres: & quia nos præcipitauimus in summas miserias, vt ipse velles te ad nostram humilitatem deijcere. & quia te fugiebamus, vt quo nos apprehenderes, in animum ipse induceres nostrum corpus induere, & inter homines ex hominibus nasci: ibi corrupta est mater tua, ibi etiam deperit te mater tua: corrupta est serpentis suasu peperit te tuo dono, atque beneficio. Ibi enim profecto cunctorum viuentium mater Eua, cum te in eius semine, atque posteritate numerari velle pollicitus es, quodammodo peperit: tuncque videri potes natus fuisse, quando ex eo tempore virtus natiuitatis tuæ cępit esse hominibus salutaris. Nam in cuius nascituri fide, iā tūc tantū bonę spei lumē exoriebatur: is certè natus iā tunc censeatur, & certitudine promissi, & efficacitate benefaciēdi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumq; te peperit, simul edita in lucē est omnis nostra spes, omnis salus, omnis felicitas, tantumq; peccādo propter excellentiā tuę bonitatis consequuti abs te sumus, quantum præclarè agendo vniuersi homines per omnem vitam promereri nunquam possemus. Atque hæc iusti, maxima iam, videlicet, cum Deo charitate coniuncti, recolētes prima initia huius amoris sui, & simul Dei admirantes benignitatem commemorant: quibus à Deo respondetur hoc modo: *Pone me vt signaculum super cor tuum, & vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, & sicut infernus æmulatio. Lampades eius, vt lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam, si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihilum despiciet eum.* Quibus verbis admonet illos Deus, vt quanto se ma-

ioribus bonis ab ipſo affici intelligunt, quãtoq; aper tiùs vident, ipſo cum illis clementer, atque benignè agente, à ſumma non ſolùm inopia, ſed etiam indignitate & vilitate ad clarum & altum locum, ad ingenteſque diuitias ſe eſſe perductos: tanto maiorem ſolicitudinem, & curam adhibeant, vt ne quid vnquam vel ad voluntatẽ, vel ad animi cogitationem admittant, quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu ſit dignum. Sed quemadmodum piè ſe erga ipſum & amanter gerendo, tantum apud ipſum gratiæ locum cõſequuti ſunt, eos vt pro intimis amicis haberet: ſic ſciant, & intelligant in eo ſe ſtatu conſiſtere, eumq́; diutius locum retinere non poſſe, niſi continenter & ardenter amando. Neq; verò quia ipſo tã amico & penè ſocio, dulciſſimè & familiariſſimè hactenus vſi ſunt, idcircò ſibi deinceps remiſſius agere, licitum putare eſſe debere: neve exiſtimare ipſis, ſi quid deinceps peccauerint, atq; deliquerint, ad veniã aditum ſtatim facillima ratione patere. Quo enim illos maiore amore & beneficijs proſequitur, eo religioſius, ac magis ſolicitè ab ipſis coli ſe velle: & quoniam illos ad intimam ſuam familiaritatẽ ad miſit, ideò ipſum attentius inquiſiturum in ſingula ipſorũ facta atq; dicta Antea ſi quid peccabatur, id aut humanæ fragilitati, aut ignorationi potuiſſe con cedi; iam verò qui tanta luce perfuſi ſint, quiq; tot gratiæ, & charitatis donis ſint ad bene agendũ muniti, ijs ad inſcientiam, atq; imbecillitatẽ cauſandã vix vllum locũ relinqui. Quo magis ſua ſponte dein ceps quęque minus, aut cupiditatis impulſu, aut alterius cuiuſquam hortatu peccaturi ſunt, eo peccaturos maiori periculo. Antea queãdmodum in ampla familia induſtriæ & officioſæ puellæ gratæ eſſe ſolẽt familiæ domino, ſic illos gratiæ, & amoris locũ quẽ-

Auguſt. epiſt. 29.

dam apud se obtinuisse, iam eos pro coniuge habere & quidē legitimis ceremonijs,& verissimo fœdere iuncta,& copulata secum coniuge. Quare admonere illos vt videant,qualis amor vxoris esse debeat erga suum virum,tales eos erga ipsum esse debere: certè ipsum animum maritalem eis,& amorem exhibiturum,quo amore,ut nullus est ardētior amor, ita nullus est irritabilis magis. Excubare.n. semper viros in vxorum custodiam:neque vt alia à se illas, sed vt easdem secū diligere,ex quo effici,ut quo magis ipsas amant,eo maiorem, de eo quod ab eis fit contra coniugij fidē,dolorem & indignationē concipiant,eoq; tum zelo illos & furore succendi, vt neque precibus placari possint,nec precio.ignem infusa aqua extingui:illorum verò amore, atq; ira ęstuātem & ardentem animum,ne ipsis fluminibus infusis posse mitigari.quæ duo maximè sæua, maximèq; inexorabilia esse videntur,mortem, & infernum pene exorari facilius illis posse. Et profectò res ita se habet,maximo periculo ab iis peccatur,qui peccandi causis ferè omnibus carent,quales sunt uiri perfecti,& in altissimo charitatis gradu constituti. Nam qbus multa dedit Deus,ab ijs plurima exigit,& quo maiora in illos beneficia contulit, eo ægrius fert se negligi ab illis,vixq; exorari se sinit,vt illis ignoscat. Nam in hoc genus hominum propriè,ut mihi videtur Paulus includitur,cum ad Hebræos magna seueritate,& verborum,& sententiarum scribit. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati,gustauerunt ēt donum cæleste & participes facti sunt Spiritussancti,gustauerunt nihilominus bonū Dei verbum,virtutesq; sæculi venturi,& prolapsi sunt,rursus renouari ad pœnitentiam. Quod quamuis nō sit ἀδυνατον quomodo eo verbo Dialęctici vtuntur, ad Heb. 6.

est

est tamen quomodo sacræ loquunt literæ ἀδύνατον id est, arduum & perdificile. Nam, qui nulla maiori vi compulsi nullaque vehementiori cupiditate obcæcati, aut in fraudem inducti, vltro se & sua spontè in peccati foueam demittunt, cum alioqui essent magnis gratiæ præsidijs, aduersus omnes hostiles insidias & insultus muniti, scelus concipiunt propè inèxplicabile. Vix enim digni sunt, quibus detur venia petentibus: aut certè quoniã magnum semper fuit in clementia Dei paratum perfugium ijs, qui se ab impietate reuocant, & ad iustitiam regredi volunt, cuiusuis illi sint vel cõditionis, vel ordinis, sũt certè isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, vt displicere ipsis sua male facta incipiant, & & vt deserere eam vitam & prauè à se factorũ pœnitere velint, Deus in animum, atq; in voluntatẽ immittat. At quod istorum salus vbi semel peccato ali quo amittitur, tam sit recuperatu difficilis, non tam ex Dei ingenio. (est.n. placabilis & propitiabilis na tura sua Deus, & ad benefaciendum semper inten tus.) itaque non tam ex Dei ingenio contingit, quam ex ipsius, & delicti, & delinquentis ratione atq; natura. Sũt.n. omnes huiusmodi lapsus læthales atq; mortiferi: propterea quod qui ista peccant, peruersa animi atq; voluntatis obstinatione quadam omnia ferè salutis & bonæ valetudinis, quibus erant circũ septi præsidia, omniaq; illa dona Dei, quæ in se habe bant, quorum ad animos in officio continendos maxima uis esse solet, re pulerunt à se & peccando uelu ti superatunt, atq; vicerunt. Itaq; suo facto effecerũt deinceps vt sibi illa adiumento minus esse possent, minusq; virium ad ipsos sanandos haberent: certè minus se illis efficaciter ad bonum moueri, minusq; à peccato retrahi ipsi postea sentiunt, atq; experiuntur.

tur. Non quod illa vim suam amiserint, aut quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, & conuertere ad Deum animum hominis possint, sed q; ipsa illorum mens oppressa magnitudine sceleris, cuius ipsi nulla propè externa res causam attulit, ipsa potius sibi sua obstinatione peperit: sceleris, inquam non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, & ab intimis illius sensibus orti, atq; profecti obtorpuerit & recti, atque honesti sensum propè omnem amiserit. Nam sicut qui firma & integra valetudine semper per totam vitam vsi sunt, quod præditi essent bene cōstituto, atq; valente corpore, vbi id illis euenit, vt aliquo morbo corripiuntur periculosissimè ęgrotāt, vix vt vllis medicamentis possint ad sanitatem restitui: propterea quod quæ tā firmas vires fregit, atq; deiecit, ea profectò immensa quædam mali vis fuit: quare naturæ virtus magnitudini mali cedens, atq; succumbens, nec ipsa contra aliquid niti, nec oblata ipsi ab industria medicorum ad morbum propulsandum arma potest arripere, itaq; tandem opprimitur & extinguitur, sic certè sentiēdū est, quæ iniquitas adultam & perfectam, & cupiditatibus profligatis, & penè deletis in animo latè dominantem, maximarumque choro virtutum circunseptam charitatem è animo expulit, ipsumq; peccatis peruium fecit, eam iniquitatem radices egisse in animo ita firmas, atq; altas, euelli vix vt possit. Et hoc causæ habuit Salomon, quare hoc præcipuè loco, cum de perfectorum virorum persona & amore agesiatur, hac admonitione vteretur. etenim illis maximè prouidendum est, ne à charitate decidāt, ne à peccato vulnerari se sināt, quamcunq;.n.plagam acceperint, ea illis plaga propè immedicabilis futura est. Sequitur. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus*

mus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Quid in hac imagine, & amorum diuinorum imitatione à Salomone tam accuratè descripta sibi hoc velit, qđ in eius postremo tanquam actu sponsam ipse inducat, de sorore sua minore collocanda sollicitam, quo facilius intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos, qui qualis hoc loco sponsa esse describitur, tales & ipsi fuerunt in amore, scilicet Dei & charitate perfecti, quorum nobis sacræ literæ plurima exempla suppeditant: videamusq; ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris & felicitatis culmen euecto, obiectum sit aliquid, quod ipsum cura & solicitudine affecerit. Nam is si inuentus fuerit, nobis dabit viam & rationem interpretationis ĩ hoc loco, qui sine dubio ea continet, quibus animo sollicitari perfecti solent. Sed quem prius inspiciamus, quam Paulum? aut in quo potius perfecti erga Deum amoris exemplum quæramus? Quid verò scriptum de illo est, quod ad hunc locum interpretandum & illustrandum pertineat? Quid? Instãtia mea quotidiana & solicitudo oĩum ecclesiarũ, quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Et de Galath. ad ipsos. Filioli quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Et de suis contribulibus ad Rom. Veritatem dico ĩ Christo, non mentior, qm̃ tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam. n. ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. Ergo quod perfectis curam & solicitudinem afferat nihil est præter eorum, quos vel à gratia Dei decidisse, vel in ea parum valere vident salutem, atque incrementum: idq; est illorum proprium, ut hac minores natu sorores suas infirmas & p̃pusillas, id est, infirmos

Basil. in Canti. — *2. ad Corin. 11.* — *Gala. 4.* — *Rom. 9.*

firmos, aut imperfectos homines, quos illa, qua Deũ amant, charitate amplectuntur, velint, atque cupiãt charos Deo esse, & eundem obtinere apud illũ gratiæ, & amoris gradum quem ipsi obtineant, aut etiã ampliorem, adhibeantque ad id non solum vota sua ipsi, sed industriam, atque operam, nullum recusantes, aut deprecantes laborem, dummodo eorum saluti, & vtilitati prospiciatur. Nam primum eos incitat ad hoc studium, atque stimulat amor Dei, qui in ipsis est. Nec enim ferre patiẽter possunt: cui omnes deberi vident omnium amores, eum non ab omnibus certatim amari. Deinde accenduntur ad idem misericordia erga eos ipsos qui se sua spontè ab amore diuino remouẽt, & sanctissimam omnium, & vtilissimam Dei amicitiam discindunt, quæ ipsa in proximos misericordia, à charitate, qua Deum amant, existit, à qua omnis in proximum benignitas, atque amor exoritur. Itaque aliorum salutem æquè, atque suam curant, eósque hæc vna cura sollicitat. Nec enim sunt de illorum hominum numero, quos secundæ res obliuisci suorum faciunt, ipsa potius eorum gratiæ magnitudo, atque felicitas ad cogitandum, & agendum de aliorum salute illos inducit. Dicunt igitur: *Soror, nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.* Quibus quærentibus respondetur: vel potius ipsi sibi respondent: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Id nimirum affirmantes, atque dicentes Deum, quod sapientia eius, & moderatione ea, qua vniuersas res, non violenter, sed aptè, & accommodatè ad earum naturas administrat dignum est, ita esse semper, itaque fuisse, tum in vniuersos, tum in singulos animarum

hominesm vt dũmodo exorari ipsi se, & duci permit-
tant, ac tantum se esse saluos non nolint propitius il
lis futurus sit,nec vnquam desiturus, quoad eos, nó
saluos tantum,sed florentes,etiam,atque felices effi-
ciat. Itaque aream illi,atque solum exhibeant quod
Deo cæleste ædificium superstruere volenti, non sit
repugnans , ipsum certè iacturum fidei fundamen-
ta firmissima,eisque iactis eas ædificium,id est, cha-
ritatis, & bonorum operum moles excitaturum,
quibus nihil fieri possit illustrius: *Si murus*, inquit,
est ædificabimus super illum propugnacula argentea.
Si ostium est compingemus illud tabulis cedrinis. Duo
sunt tanquam principia, & fundamenta, & verò
tanquam cardines, in quibus vitæ Christianæ ratio,
& institutum versatur. Vnus est, vt gratiæ Dei in
nostra corda intrare volenti aditum præbeamus, al-
ter,vt admissam eam,& ingressam firmiter retinea-
mus,quamuis nos alio vocent sæculi, atque carnis il
lecebræ,alter positus est in rectè incipiendo,alter in
perseuerando constanter, & firmiter, quod gratiæ
aditum præbemus ianua figuratè dicimur: quod per
seueramus in gratia constantes, contra dæmonum
omnes insultus, dicimur murus. Ergo quia de soro-
re natu minore, id est, de imperfectis, & peccatori-
bus hominibus quærebatur quid illis faciendum es-
set,quo nubere Deo possent,hoc est, obtinere excel-
lentem aliquem gradum gratiæ apud Deum, conue
nientissimè, & verissimè respondetur, dent illi ope-
ram, vt ianua, atque murus sint: ianua qua ad ipsos
gratia Dei intret,murus quo inuadentem hostem re
pellant. Id enim si fuerint,sique,& gratiæ faciles, &
aduersus peccati impugnationes se fortes præstite-
rint: hoc est, si, & rectè instituerint vitam suam, &
in suis rectis institutis perseuerauerint, additis quo-
tidie

ridie à Deo maioribus gratiæ donis, maioribusq; in ipsos cęlestium bonorum, atq; virtutum ornamentis ab eodē collatis, eos in viros magnos, & illustres, & Deo charissimos euasuros. Vnde sequit᷑: *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo pacta sum coram eo quasi pacem habens.* Sequitur porro: *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacificè, & ducenti ijs qui custodiunt fructum eius.* Vineæ nomen hoc in carmine transferri ad significādas eas res, quarū pręcipuo studio quisque tenetur, & in quibus maximè elaborat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque lætitiæ, iam superius memini me dixisse: porro alij alijs rebus capiuntur. Nam quidam, quorum est maxima multitudo, suæ ipsorum naturæ, & cōditionis ignari, quasi ex corpore constarent solo, quæ corpori vtilia, & iucunda sunt, ea habent in bonis: occupanturque proinde, vel in coaceruandis opibus, vel in voluptatibus comparandis, vel in ambitionis studio, quidā alij melius eruditi à Deo ipso, atq; edocti inanitate istarū omnium rerum perspecta partē sui Principem, id est, mentem, atq; animum colunt: virtutemq; omni genere, qui est animorum cultus optimus ipsum exornant. Atq; vt omittamus dicere cætera quibus efficitur, vt horum institutum vitę, aliorū omnium institutis sit multo præstantius, sunt enim innumerabilia, illud vnum quod quidem nemo neget, nunc dicam, hoc genus vitę bonorum eo præstare cæteris viuendi rationibus, quod ex sese aptum totum est, neque ex fortunæ, aut cuiusquam alterius pendet arbitrio: cum contra in reliquis vitæ institutis, quæcumque errore cæci appetunt homines, ita dominentur casus, atq; fortuna, vt quamuis

boni vllā parte hérent, à quo quidē plurimū absūt, (nihil.n.effici pōt,vel leuius illis,vel magis inanc,inane magis dixi? imò magis plenū verissimis malis, nā q̃ polliceri videnť copiosam,& iucundā vitam,adeo non pstant;vt nusq̃ alibi,neq; malorum copiā maiorem,neq; dolorū acriores morsus experiamur.) Sed vt illa instituta in se haberent aliquid boni, quando quidam eo sunt stupore animi præditi, vt verorum amisso sensu malorum nullo afficiātur dolore ex malis,quibus ambitiosorū, atq; asotorum vita redūdat: sed vt bona illa sint,illud certè,vel ipsi illi q ea amāt concedent fluxa esse, atque fugacia bona, & planè eiusmodi,vt nemo eorum,qui ipsa semel fuerit adeptus habeat in sua potestate,atq; manu,ea quamdiu velit,quantumque velit habere,ex quo effici, vt qui videant eripi sibi illa in horas singulas posse; posseq; amitti metu amittendi torqueātur sempiterno: sintque in summa illorum copia miserrimi. Quod si id illi minus sentiunt,seque quod externis bonis florere videant,felicibus annumerari volunt:aut se solos felices,atque beatos esse ducunt: sancti profecto viri multo verius ipsi sibi,de eo,quod adepti sunt, bono gratulabuntur:institutumque,& cōditionem vitæ suæ magis amabunt,ac pluris ducent. Itaq; colligent,si illi, quorum omne bonum fortunę temeritati subiectū extra ipsos est, fructus lætitiæ magnos videntur sibi ex eo percipere, seque pro beatis volunt gerere,qui quod nos facimus,toti ex se pendent, vtpotè qui ea sectentur, atque possideant bona,à quibus nemo eos vnquam inuitos diuellat, neque verò impediat quin hauriant ex eis quantum volunt, eos veriores multo quam superiores,& lætādi, & perpetuo gaudendi causas habere, vereq; ipsos beatos,atque diuites esse.Nam vinea,inquiunt, (sic enim istā

allego-

allegoriā interpretor, atque id à Salomone dici arbitror hoc maximè loco, postquam sanctæ vitæ perfectionem & absolutionem exposuit: quo ex collatione ad alia genera magis eius præstātia enitesceret.) Ergo inquiunt, *Vinea facta est pacifico in ea quæ habet populos*. Quod de vno dictum, ad vniuersos debet intelligi pertinere qui ista sectantur externa bona, quæ ideo dicuntur popularia, vel quod sint magna bona, opinione vulgi atque populi, vel quod populi, hoc est, multorum prædæ & direptioni sint exposita. Illi igitur habent hanc suam vineam in vineto populo communi, hoc est, in aliorum potius, quā in sua ipsorum potestate: cuius magis declarādi causa statim additur. *Tradidit illam custodibus*. Nec enim sine multorum auxilio excoli, idest, cōparari ac retineri illa bona possunt. Ex quo existit quod sequitur. *Vir affert pro fructu eius mille argenteos*. Idest affert parum pro spe & optato prouentu: nam qui fiat, ut quod è manibus quotidie elabi potest, quodque fallax atque fugax sit, solidam quietem afferat. Sed hæc ambitiosi & asoti: quid verò sancti, atque iusti? Quid (*Vinea*, inquit, *mea coram me est*. Habent enim secum, & intra se bona sua, ab omni videlicet incursu & iniuria fortunæ libera; & ob id fructuosissima bona. At gaudent cæteri suis bonis, & pro fructuosis ea habēt. At hoc magis declarat, quantū, & quam magnum sit iustorum, & perfectorum hominum bonum: ideoq; ex illorum persona additur. *Mille tui pacifice, & ducenti ys qui custodiunt fructum eius*. Nam, inquiunt, si ex eo quod alieni iuris totum est, & cuius vos, ò auari, & asoti, nullo modo estis domini, iucundè vitam, atque beatè transigitis: quod non tam ex veritate ipsa dicimus, vos iucundi aliquid atque boni sentire quam ex er-

rote vestro & falsa opinione affirmamus: sed si ita videtur vobis, lętabilia ista vestra bona esse, & iucũda, & beatæ vitæ efficientia: quid nos dicemus quorum oẽ bonum positum exrra fortunę aleam, situm est in nobis ipsis? Quid nos, ad quos nullus casus aspirat: nulla externa vis potest se appellere. Qui arbitratu nostro, diuitias nobis quantas volumus, cõparamus. Quib. pro voluntate nostra felicitatis modus præfigitur? Quib. deniq; vinea nostra, fundusq; is, ex quo quietis & beatæ vitæ fructũ demetimus, coram oculis est, à nobis colitur, nobis solis fructificat, nihil ex eo amittendi metus, atq; cura decerpit? Quæ cum essent dicta, peruentumq; à Salomone esset ad eã q̃ exponere instituit iusti viri absolutionem, iam exequitur, quod vnum restabat adhuc, vt ad id charitatis fastigiũ euectus hõ vna iã cum Deo semper esse cupiens redemptionem corporis sui à Deo peteret: hoc est, reuelationem, vt sacræ loquuntur literę, filiorũ Dei. Quæ profectò bonis oĩbus, atque iustis continget, cum Christus vita nostra apparuerit, suoq; aduentu mortalitatem extinxerit: seq; qualis est mundo ostenderit, circumfusum gloria & maiestate. Id igitur quia restabat, ut huius Christi aduentus, & omnium in melius restitutionis maturitatem, orarent ac peterent, ex persona sponsi illis præcipitur non solum id vt cupiant, sed vt eius se cupidos cantu, idest, aperta & ingenua uocet testentur. inquit. *Quæ habitas in hortis amici auscultant te, fac me audire vocem tuam.* Præcipitur autem non quod perfectus homo alicuius hortatu aut imperijs in hoc indigeat: sed quia charitas Dei quæ diffusa est in illius corde, & qui in eius animo viuit Christus, hoc sui aduentus desiderio illum accẽdit, iccircò quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam

 accendi

accendi atque incitari ad id ab Spiritu Sancto testatur Ioannes in Apocalypsi, cũ dicit. Spiritus & sponsa dicunt, veni, & qui hoc legit dicat, veni, veni Domine Iesu. His porrò illi hortatibus atque iussis cupidè obsequuntur. Itaque ex ipsorum persona statim subditur. *Fuge dilecti mi, similis esto capreæ, hinnuloq; ceruorum super montes Aromatum*. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu iucundius. Hortatur enim illum vt maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, & sanctissimis ceremonijs, desponsauit. Sed quoniam ante dixerat, amici auscultãt te, necesse est videamus, quos nam amicos hos esse dicat, qui sponsæ cantum ipsi obseruent, & quorum aures spõsus velit ijs cantibus circumsonari. Non.n. etsi amicos illos nominat, veri amici cẽsendi sunt, sed veris amicis per fraudem admixti, & specie tenus amici, re ipsa hostes acerbi: quales multi eorũ sunt, qui ad Christianorum aggregantur numerũ: vnde in Hebręo non tam amici nominantur, quam sodales, aut si verbum pro verbo redditur, adiuncti, atque aggregati. Nam sub Christiano nomine, interque eos qui dici se & haberi volunt verę pietatis cultores, multi latent, atque occultantur erga pietatem ita malè animati, vt quod ipsam à se profligarunt, eo non contẽti, etiam ex aliorum animis eliminare illam pergãt, & quod in ipsis est, nullo eam loco consistere sinãt. Nam quoscumque vident id agere, vt bonis & antiquis moribus suum animum ornent, seque Christo commendent, eos cõtra obstinato animo pugnant: interdum quidem aperta vi, plurimum autem dolo, atque ijs artibus, quarum ad insidiãdum & occultè nocendũ maxima solet esse vis. Qua in impugnatione sibi proponunt, primum, vt ad similem suæ vitæ

Apo. vl.

sectam, similesque sectandos mores illos inducant: sin id non possunt illud deinde calumnijs, & molestijs inferendis conantur, vt & illis vitam acerbam efficiāt, & alios similium malorum timore perterrefactos absterreant à præclaris studijs, quo nullū certè est, aut dirius, aut luctuosius malum. Nā, & caueri qui tales sunt, difficillimè possunt propter communem religionem, qua se in nostram familiaritatem insinuant: & nocent grauissimè, quia, quo id impunius faciant, bonisque perniciem facilius creent, bonorum ipsi speciem, atque colorem induunt, & pietatis ementito nomine, religionisque armis, armantur aduersus pietatem, atque religionem. Atque vt quisque optimus, ac maximè ingenuus est: ita maximè in istorum incurrit odia, eorumque est iniurijs expositus. Sed nulla tanta vis est, quæ fide erga Deū & charitate in eundem ipsum perfectum animum, ipse ni desit sibi, loco mouere possit. Nam, vt humana omnia præsidia deficiant, vtque vicisse sibi videātur ij, qui in vno casu, & calamitate bonorum suam felicitatem positam esse arbitrantur: tamen illi vinci nequeunt. Habent enim quo confugiant in omni acerbitate, & indignitate fortunę, spei in Deo eiusq; iudicio inuictum præsidium. Quo fisi, atq; corroborati præsidio non admodum curant, quam alij scelerati in ipsos, & iniurij existāt: quam ipsos, aut calamitate afficiant, aut falsas de ipsis opiniones in vulgus disseminent: persuasi futurum tempus, quando deposita hac mortalitatis veste, qua nunc ipsorū animi splendor occultatur, & tegitur, immutati ipsi in melius ab eo q reformaturus est, vt Paulus scribit, Corpus humilitatis nostræ transfiguratum corpori claritatis suæ: hoc est, à communi bonorum vita Christo Iesu, qui tunc apparebit immortali vita affecti, & lu- *Philip. 3.*

ce cir-

te circunfusi cælesti, cunctis spectantibus omnium ętatum hominibus, ipso eodem Christo, & iudice, & teste, & præcone, non modo restituentur in eum honoris gradum, vnde deiecti per iniuriam fuerunt, sed diuinis etiam celebrabuntur laudibus ad æternitatem, diceturq; de illis etiam. Hi sunt, qui venerũt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Itaque tandem ad consortium regni inuitati ab eodem, atque assumpti, simul cum ipso in sempiterna gloria, & felicitate regnabunt. Quare ad hoc tempus anhelant: hunc diem suspirāt: in hũc Christi ad orbem iudicandum, aduentum votis omnibus, & desiderijs feruntur: sonatque perpetuo in illorum cordibus simul à fide in Deum, & à charitate, quæ in ipsis erga eundem Deum est, elicita ista vox: *Fuge dilecte mi, similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Aromatum.* Quæ profecto vox, vt illis plurimum conducit ad ægritudinem leniendam, vtque ipsos spe optima replet, ita fucatos illos amicos, quos sacri scriptores Græca, & apta voce pseudo Prophetas, pseudoque Christianos appellāt, ingenti mœrore afficit: Christo verò ipsi ita grata accidit, nihil vt ferè sit, quod auditu iucundius à nobis ad illius aures perueniat. Nam qui ab ipso petimus, summa vt adhibita celeritate veniat orbē iudicaturus, id sanè petimus, vt magnitudinem potestatis suæ, quæ iacere nunc multis videtur orbi ostendēs, & in sublime efferens se multorum opinione iacentem, peccati, atq; mortis imperium omninò deleat: atque, quod quotidie oramus, cum preces illas ad Deum patrem fundimus, quarum nobis verba ipse Christus præiuit, eius vt regnum iam tandem adueniat: ditionique suæ subijciat vniuersa, nullo deinceps derelicto, qui repugnare, aut rebellare audeat,

Apoc. 7.

aut

aut se impiè contra ferre, erroribus in vitam dissemi nandis, & à verò ipsius cultu, mortalibus auertẽdis. Petimusq; præterea, vt multorũ de ipsius prouidentia querelis finẽ imponat, vt recta quæ sunt in luce, & in laude constituat, praua flagitiosaq; notet sempiterna ignominia: vt deniq; fractas iam priori suo aduentu & accisas diaboli vires, & copias, accedendi amplius ad hominem omni potestate illi sublata, ipsoq; addicto & incluso ignibus sempiternis penitus euertens, impijs pęnas, pijs præmia persoluat. Quæ certè omnia gloriosa ipsi futura sunt, iustis lætissima, impijs verò tristia, & acerba. Ex quo fit, ut hæc spiritus atque sponsæ Christum, vt aduentum suum maturet hortantis oratio, pro eo qualis quisq; est, ita ipsum afficiat. Christo namque ipsi orari se, & tanquam admoneri eius officij sui, quod ipsius maximè est illustraturum gloriam, pergratum omninò est: boni verò sperantes fore, vt immortalem atque gloriosam vitam aliquando adepti, ab omni tandem malo atque molestia liberentur, libentissimè, ac suauissimè in eius temporis atque diei assidua & cogitatione, & mentione acquiescunt: impij autem & tyranni, quo nisi iniquissimo animo vocem eam audiant, quæ ipsis cum iniustissimæ suæ dominationis abolitionem, tum luctuosissimas calamitates denuntiat? Quam ob rem hortandi sunt omnes, tales vt esse laborent, qui hanc uocem non solum æquis auribus accipiant, sed etiam cupidè illam ipsi, & libenter vsurpent: quique huius cælestis carminis cantu Christo grato, ipsis læto, impijs luctuoso atque tristi sine intermissione personent: hoc est, vt Christi aduentum omnes diligant. Quod si semper alias id fieri debuit, hoc certè tempore, & hoc misero statu Christianæ reipublicæ maximè faciendum nobis

est: quando videmus pietate eliminata, & omni antiquo more & disciplina deletis, tot vitiorum & quę vitia semper committantur malorum agmina in Ecclesiam, non modo inuasisse, sed domicilium in ea posuisse, consedisseque, ac penitus insinuasse se, & infudisse per eam vniuersam, & in mores abijsse nostros ita penitus, vt omni humana desperata ope, salutis & mutationis in melius, ferè nulla nobis reliqua sit spes, præter eam, quæ posita est in Christi aduentu, cuius illustratione aduentus impietas est extinguenda. Nam per Deum immortalem, quid mali abest, quod si adesset, nostra tempora miseriora efficere & calamitosiora posset? externus hostis, ijsque potentissimus, & infestissimus Christiana regna deuastat: nos inter nos collidimur intestinis dissidijs: de religionis doctrina orta dissensio, à paruis primum ducta initijs, ita creuit paulatim, ut innumerabiles populos, atque nationes ab Ecclesiæ corpore diuidens, in errores induxerit perniciosos, & impios. Quod porrò syncerum, & ab errore doctrinæ liberum ac fidei veræ retinens, manet in Ecclesia, quod quam sit perexiguum sine graui animi dolore memorare non possumus: ita est contaminatũ omni peccatorum genere atque corruptum: ijs animi morbis laborat, tam exitialibus, tam immedicabilibus, nihil ut esse minus videamũr, quam quod dicimur, & nominamur Christiani. Quare instemus omnes, & quo quisque apud Christum magis valet gratia, eo instet magis, vehementiusque contẽdat precibus, atque lachrymis, ut lumen vultus sui, quod infernæ omnes horrent acies, amplius cælis inclusum continere non velit: vt oriatur iam tandem terris, quas scelerum atque errorum nox densa opprimit: vt adsit denique tantopere à se adamatæ Ec-

clesiæ

clesię ruenti. idque non tam nostri gratia, quamquā id quoque, quam ipsius gloriæ causa precemur. Nā etsi optabile sit, vt saluis nobis atque incolumibus Ecclesiæ rebus perditis Christus subueniat, suæque ipse consulat gloriæ, cuius grauiter opinio apud plu rimas gentes nostra culpa laborat: id tamen si fieri nequit, sique necesse est, vt nostro interitu & regnorum inter se collisione, & imperij ruina aduenienti Christo via muniatur, suæ gloriæ seruiat ipse, de nobis suo arbitratu, quod volet statuat. Statuet autem ille, nisi quod bonum atque æquum sit, nihil. Itaque subeamus, si ita necesse est, omnes acerbitates nos, debitasq; nostris flagitijs pęnas luamus, dummodo nihil sit quod illius aduentum retardet, aut quod efficiat, serius vt lætus ille & optatus bonis, dies oriatur, in quo Christus de illustris & claro cæli loco cũctis, mortalibus se ostēdens, iusque rectitudine summa dicens, suum nomen impiorum temeritate, & prauitate obscuratum, vindicabit in splendorem: asseretq; sibi honorem suum. cui propriè omnis debetur gloria, atque laus per infinita sæcula, Amen.

AD DEI GENITRICEM MARIAM CARMEN EX VOTO.

TE seruante ratem maxima virginum
Iam portum incolumis, iam teneo, licet
Iactatus grauiter, dum sua Protheus
In nos suscitat agmina.
Te fas, teq; pudor, nudaque veritas
Et recti studium, & simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Coniuncto sequitur pede.
His tu me socijs æquoris improbi.
Mersum vorticibus lucis ad aureæ,
Vsuram reuocas, & melioribus
Lætum constituis locis.
Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Iebusi culmina, barbito:
Dum flammæ impatiens pectora saucia,
Pandit carmine nobili.
Donatum, & studijs vilibus eripis,
Illatumq; polo lucis ad intima
Admittis pauidum templa, animum & noui
Inspiras mihi carminis.
Abscede impietas, iam penetralia
Cæli sacra patent, iam videor pios
Exaudire sonos, alma canentium
Alterno pede gaudia.
Et sanctos thalamos, hinc bona virginum
Sponsum turba sonant, hinc nitidus chorus,

Lecto-

Lectorum iuuenum, dulcia matris, &
Sponsæ nomina concrepant.

Virg. *Audin? Quæ teneas dic bone pascua?*
Quo dilecte cubes dum terit igneus
Sol cœli medium, ne vaga montibus
incerto pede deferar.

Iuue. *O reclude fores sydere pulchrior*
Virgo, ò cur renuis, nam irruit atra nox
Et venti resonant, æthereaq; aqua
Perfusus madeo caput.

Virg. *Quæ saltus colitis, callida tendere*
Neruos turba, meo dicite virgines
Dilecto, vt properet, nam æstuo, amoreq;
Sæuo saucia langueo.

Iuue. *O Nymphæ Hermonides sic capreas manu*
Sit certa, & celeri cuspido figere
Dilectæ placidum parcite rumpere
Somnum, atque alta silentia.

Virg. *Vt syluas reliquas, ardua vertice*
Præcellit Lybani culminibus sacris
Cedrus: sic iuuenes inter amor meus
Formosum caput extulit.

Iuue. *Adnatas nites vt purpureo rosa*
Spinas inter hians ore, Syonias
Sic formæ egregio lumine virgines
O coniux mea præteris.

Virg. *Aure anne cupida vocem ego amabilem?*
An fallor potius, quin vocat abditus
Obiectis foribus, quin caput aureum
Inter reticula emicat.

Iuue. *Quid cessas, abijt pulsa tepentibus*
Auris frigida hyems, iam pluuiæ graues
Iam cessant, variè floribus enitet
Tellus multicoloribus.

Iam

Iam cantu querulo carmina turtures
Auditi canere, & iam crepuit iugis
Falx in vitiferis, & ſua protulit
Ficus dulcia germina.
O ſurge, ò propera, charior ò mihi
Ipſis vita oculis, ſurge columbula
Exeſus paries, vel caua ſaxea
Cui dant grata cubilia.
Oſtende ò faciem, vox tua perſonet
Aures ſponſa meas, nam neque dulcius
Quicquam eſt eloquio, nec mage fulgidum
Aut pulchrum facie eſt tua.
Quantum cerua micat montibus auijs
Quantumq́; hinnuleus dum pauet omnia Virg.
Seu vox inſonuit, ſeu nemus infremit.
Dilecte haud ſecus aduola.
Hæc lecti Iuuenes, turbaq́; virginum
Alternant liquido gutture, cælitum
Applaudet manibus cætus, & inſonant
Cœli læta palatia.

F. LVYSII LEGIONENSIS AVGVSTINIANI

DIVINORVM LIBRORVM PRIMI APVD SALMANTICENSES INTERPRETIS.

IN PSALMVM VIGESIMVM-sextum Explanatio.

VENETIIS,

Apud Ioannem Guerilium.
MDCIIII.

ILLVSTRISSIMO D. D. GAPSARI QVIROGA,

S. R. ECCL. CARDINALI, Archiepiscopo Toletano, rerum fidei supremo iudici. F. Luysius Legionensis Augustinianus. S. P. D.

RES *aduersas, Quiroga Cardinalis amplissimè, vulgo homines in malis ponunt, Stoici in fugiendis numerabant, rectè autem institu ta ratio, disciplinaq; Christiana in bonis ducit. Non quòd acerba, & amara, amara & acerba non sint: sed quod ægris amara quæ sunt, sæpè sint salutaria. ægrotamus autem omnes: laboramusq; alij alijs animorum morbis. Atq; hæc quidem ratio, apud eos, qui se ratione duci permittunt, satis efficit, fortunæ iniurias in malis non esse numerandas. sed est alia quædam quæ Christi cultores propriè moueat, quod ex his rebus, non solum, vt cæteri, vtilitatem capiant, sed etiam quam cæteris molestiam & acerbitatem istæ res afferunt, eam ipsi non sentiant: propterea*

quod ea sit Christi erga seruos suos dulcedo atque bonitas, vt eos, cum in eiusmodi acerba incidunt, torqueri ab eis, aut vexari non facilè sinat: sed potius ita foueat, ita que imbuat cælesti dulcedine, omnem vt dolorem illis, omnemq́ue mœrorem abstergat. Quod & ipse, tametsi nullo modo is sim, qui cõnumerari seruis Dei possim, tamen benignè mecum Deo, & clementissimè agente expertus in me sum, illo meo calamitoso, vt vulgo iudicatur, & misero tempore cum quorundam hominum artibus in suspicionem læsæ fidei criminosè vocatus, semotus ab hominum non solum sermone, & congressu, sed etiam aspectu, per quinque ferè annos in carcere, & in tenebris iacui. Ea enim tunc animi quiete, atque lætitia gaudebam, quam nunc luci redditus, & amicissimorum mihi hominum consuetudine fruens, sæpè requiro. Vt mirari satis non possim, quantus in humanis rebus error, & deceptio versetur, quamque ab eo quod sunt, pleræque res aliæ esse credantur. Illa enim quæ mala esse magna omnes putant, & certè, ipsa per se si spectentur, sunt maxima. nihil enim eorum, quæ, vel animum ægritudine afficiunt, vel corpori molestiam afferunt, ab illa abesse vita putandum est. sed quæ mala creduntur maxima, ea expertus sum voluptatibus dulcissimis esse plena. Neque id totum ex eo erat, quod me optimæ mentis meæ conscientia consolaretur, quamquam & ea me sustentabat plurimum. est enim illius magna vis. sed conscientia recta, vt æquo animo feras aduersa facit, non autem iucunda ea vt sint, efficit. itaque leniebat ægritudinem conscientia, sed quod me potissimum consolabatur, neque consolabatur solum, sed & lætitia interdum perfundebat tanta, quantam non queo dicere, vis quædam bonitatis Dei erat immensa, & incredibilis. Qua de vi, ac bonitate diuina, illo, quod dico, tempore: dum extare mihi eius

otij aliquem fructum volo, & legendo assiduè atq; scribendo, à molestis cogitationibus animum auoco, in vicesimum sextum Dauidis Psalmum quædam sum commentatus. quæ nunc cum relegerem ita me affecerunt, vt ea non inutiliter edi posse, censerem : quod item alijs nonnullis visum est. Itaque illa nunc edo. Edo autem, Cardinalis illustrissime, sub tuo nomine ea de causa, quod per te profectò habeo, ea vt possim, edere. Nam cum causa, lisq; mea sæpè cognosci cœpta, eius cognitione varijs rationibus intermissa, & in aliud tempus dilata, ita produci videretur, nemo vt vires, aut animi, aut corporis mei tanto oneri suffecturas esse speraret: tu, ea vt cognosceretur, atq; terminaretur æquum esse censuisti: cognouistiq; eam ipse per te: & ea cognita, atq; eius veritate perspecta & crimine, & suspicione criminis exsolutum: libertatiq;, ac dignitati meæ pristinæ redditum, me tandem meis, meosq; mihi restituisti. Quo beneficio nullum maius in hoc genere, neq; à bono viro optari debeat, neq; qui ipse bonus sit vir cuiquam tribuere. à te certè nihil aliud expectandũ fuit, qui tametsi virtutib. sis ornatus omnibus, tamen præ cæteris vnam iustitiã ita coluisti, et adamauisti semper, ea, ut te summa integritatis laude commendatum, per oẽs honorum gradus ad id, in quo es, fastigium euexerit. Quo ẽt mihi gratius, & honestius fuit absolui tuo iudicio, hoc est, ut ego interpretor, & vt omnes, quibus tua est nota virtus. cui autem ea sit ignota, quæ in clarissima luce, & maximarum rerum administrationibus sit semper versata? Itaque eò mihi gratius fuit iudicio absolui tuo, id est, iudicio, vt omnes norunt veritate ipsa subnixo, non gratia alicuius eblandito, aut expresso. Quare integritas tua, innocentiæ mihi magnum testimonium reddidit, eademq; effecit, liceat vt mihi lucis iam, atq; vitæ libero vsu fruẽti, huius generis quædam edere, eisq; edendis & ad te mittendis non

solum accepti abs te beneficij memorem me esse ostendere, sed etiam mei memoriam in te renouare. Sed alia aliàs. nunc huic libello velim pro tua humanitate, des locum inter tuos libros, paruo illi quidém, sed quamuis paruo, tamen & multis nominibus tibi à me debito: & meæ in te summæ obseruantiæ omnibus fidem facturo. Vale.

IN

IN PSALMVM VIGESIMVM SEXTVM EXPLANATIO.

QVAMQVAM hic Psalmus, apud Hebręos ἀνεπίγραφος est, .i. sine historię argumento, tñ, quod è Gręca inscriptione colligitur, videtur scriptus à Dauide esse, quo tpe Saulē fugiebat, atq; ea occasione potissimum, quod ad ipsum Ceilę cōmorantem confugisset Abiatharus sacerdos, eiusdē Saulis & ipse iram, & crudelitatem declinans. Nā cū Dogęus quidam gñe Idumæus Saulis Regis libertus, ad ipsum Regem detulisset Nobe in ædibus summi Sacerdotis Achimelechi, Dauidem versatū, ab eodē fuisse adiutum, & consilio, & armis, & commeatu: ira exarsisse Saul scribitur: & vt sunt regum in ira præcipitia consilia, Achimelechū ipsum ad se accersitū, & cū eo magnū sacerdotū numerū, ferro īteremisse, & vrbē Nobē, ad q̃, ne suspicio qdē criminis pertinebat excindi mādasse, ēt traditur. Hac igitur ex cęde, & vrbis ruina tanta, vnus cum euasisset Abiatharus, Achimelechi sūmi Sacerdotis filius, & ipse Sacerdos summus, ad Dauidē se cōtulit, secum deferēs Ephod. Id aūt fuit apud Hebręos sacrę vestis genus, quo sacerdotes illorū cū diuina respōsa reqrebāt, sēper vtebātur. Quę res Dauidi dubijs in reb. ꝑsidio ac saluti fuit. Nā quoties consilia sua explicare ipse nō poterat, ꝙ vel imminere sibi, aliqđ periculū

metuebat, vel hærebat in reb. dubijs, oblata sibi sacerdotis, & sacrę vestis opportunitate vtebatur, & p Abiatharũ diuinum consulebat oraculũ, eiusq; admonitu q̃ instabãt, mala declinabat. Cuius rei experimentũ cępit, paulò post Abiathari ad ipsum aduẽ-
2. Reg. 23. tum. Opem ferebat Dauid per ea tpa Ceilæ Iudæorum vrbi, cuius ex agro hostes Syri prędas agebãt. Id cũ Saul cognouisset Dauidẽ, videlicet, Ceilæ versari opprimendi eius occasionẽ, cui rei sẽper studio imminebat, eã optimã arbitratus, cõparata militum manu Ceilã versus ire cępit. q cum incertis rumoribus fama ad Dauidem pertulisset, suspicio illi obiecta est, & metus nõ leuis, num se Ceilani prodituri essent: et Sauli tradituri: Quare Abiatharum adiens Deum p ipsũ consuluit: cumq; oraculo didicisset, fore magnum vt vitæ periculum adiret, siquidem diutiũs Ceilę moraretur, ob Ceilanorum in ipsum perfidiã Ceilã maturè reliquit. Igitur in ipso aduentus Saulis & copiarũ ab ipso comparatarum primo nuntio, atq; metu; vel certè statim postq̃ oraculi admonitu laqueos exuit Dauid, quos imprudens induit, credibile est hunc Psalmum esse cõfectum. cuius exordia gratulatione, de periculo, q Dei admonitũ euaserat, cum tacita quadam & amara hostium suorum irrisione constant. extrema verò in implorãda, ac sibi amplius concilianda Dei ope, atq; gr̃a, ad ea propulsanda pericula, q̃ restare videbat, versãtur. in quo ẽt mentio q̃dam fit eius tpis, cum in tabernaculum Dei ex fuga primũ se recepit: ibiq; delituit, eo vsq; quoad se ipse collegit. cuius diei atq; facti recens, s. memoria adhuc in illius aĩo residebat. Cum igitur sanctus Dauid partim lętaretur, q oraculo admonitus præsens periculum vitasset: quodq; sibi potestas esset, Deum quoties vellet suo arbitratu rogã-

di: partim ſibi adhuc vehementer metueret, ab hoſtib. ſuis, quorum q̃uis impias manus effugerat, tñ illorum cruenta odia, & inſidię perpetuæ, quem tandem exitum habituræ ad extremum eſſent pertimeſcebat: cumq; ob eam cauſam fluctuaret animo, alternis & ſpei, & timoris fluctibus agitatus: tandem ab ipſis experimentis fiduciam concipiens, Dei auxilium ſibi non defuturum: inanes illos, & degeneres metus coercuit: & tranquillitate animi, ac ſerẹnitate conſtituta, lætus ac bonæ ſpei plenus, in has voces ꝓrupit. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quẽ timebo? Quas quidem voces ita Dauid ex ſua perſona protulit, vt prophetico, quo excellebat ſpiritu in Chriſtum Ieſum, cuius humana vita, quamuis ærũnoſa, & telis inimicorum obiecta tamẽ ſummis Dei præſidijs communita fẹliciſſimum exitum erat habitura, optimè quadrare præuiderit: & ex perſona illius præcipuè accipi voluerit. In quo etiam illud intellexit, formulam quandam cum Deo agẽdi, à ſe in hoc Pſalmo præſcribi, qua cuncti ærumnoſi, atq; miſeri, qui in vnius Dei præſidio confiderent, communiter vti poſſent. Quæ res nobis in cauſa fuit, vt hũc ꝓcipuè Pſalmum interpretari vellemus, quod eius pleraq; omnia, hoc meo tempore aptè à me, & verè vſurpari poſſe viderem. Ab inimicis.n.meis, quos non iniuria aliqua ipſis à me illata offendit, & læſit, inſidioſiſſimè circunuentus, & calumnijs oppreſſus: non ſolum priſtinis meæ vitæ bonis, atque ornamentis careo, ſed etiam hoc communi ſpiritu, atque liberè excludor. Quo in malo, hoc uno ſolatio me conſolor, quo ex ſacrarum literarum lectione, & meditatione diuinæ bonitatis afficior. Nam cum aliqd benignè, & miſericorditer à Deo factum, aut cũ innocentem aliquem de inimicorum manibus libe-

ratum

Tria bona commemorat, lucem, salutem, robur, quibus animi vita cōtinet. Etenim totidem infestamur malis. Nam, aut ignorantiæ tenebris à vero aberramus, aut animi imbecillitate, & tanquā morbo, à recto deficimus, aut hostili, & externa vi impellimur ad malum. Itaq; nostri Theologi beatæ vitæ consequendæ rōnem, & instrumentum omne in his reb⁹ positum, & collocatum putant. Primum, si Deus nostræ menti veritatis lumē pferat, deinde si infusa cęlesti iustitia animū languentē sanet, postremo si aduersus hostiles infestationes, & insultus continēter ipse nos protegat, & robur adijciat ad perseuerandū in bono. Atq; vt isthæc Dei dona in se agnosceret sāctus Dauid: & ea cum lætitia, & gratulatione prædicaret, reb. ipsis, quas paulo ante expertus fuerat, adducebatur. Nam cum Ceilæ in maximo vitæ discrimine versaretur, idq; ignoraret ipse, Deus illi, & dubitanti lumen oraculo prætulit, & periclitanti salutē fuga attulit, & fugienti pro arce munitissima fuit: quippè qui illum in tutissimis locis collocarit. Itaque lumen ad oraculum redditum, salus ad declinationem instātis periculi, protectio ad opportunitatē loci editi, atq; muniti in quē se contulerat referēda sunt. Quibus reb. cōmemorandis cū sibi Dauid gratulari intelligendus est, vt ante dixi: tum etiam confirmare, & erigere animum suum, ad deinceps intrepidè agendū, & si quę adhuc timoris vestigia in eius mente remanserant, ea huius à Deo accepti beneficij recordatione delere, atque obliterare, & cum animo suo quodammódo ita loqui censendus. Quid agis animæ? quid sic paues? quidve causæ habes, cur iam amplius solicitere? est ne in quo nocere tibi hostes tui possint? num dolo te, aut consilio prævertēt? num viribus, aut copijs superabunt? Deus tibi lumē

præfert,quid agere, à quo tibi cauere debeas p̃ singu la momenta te docet: Deus ponit pedes tuos tanquã ceruorum,& in excelsis, atq; munitis locis ab incur su inimicorum te tutum cõstituit : idẽ exhibet se tibi,& in itinere ducẽ, & in fuga comitem, & ĩ exilio socium:idem, & in reb. dubijs consilio, & in anxijs solatio,& informi dolosis, ac periculi plenis auxilio te iuuit: scis hæc ita esse,expertus ipse es:degenerem ergo,& inanẽ timorem pone,atq; abijce, etenim tã longè abesse debes ab eo, q̃ longè abes à periculo, à quo,qñ salus tua Deo curæ est, p̃fectò abes longissimè. Sed Dauid optimus vir, atq; sanctissimus,vt de fauore,& auxilio Dei lætaret̃, adducebat̃ ijs beneficijs,q̃ paulo ante plurima, atq; maxima Deus in ipsum contulerat:vt verò speraret, id sibi perpetuũ futurum,egregia quadã, qua se pollere apud Deũ non nesciebat gratia,consequebat̃. Nos autem quicunq; eiusmodi sumus, vt cupiditatibus deuicti nostris Deum nobis iratum,nostra culpa reddiderimus, cũ mala insurgere,& obsidere nos incipiunt, cumq; in cidimus in aduersam aliquam, & acerbã fortunam, qua spe niti poterimus? ad cuius auxilium confugiemus? cui salutem commendabimus nostram? quib. copijs confisi minas, & insultus malorum despiciemus ? vtrum nobis peccatoribus, & flagitiosis, & à Dei gratia nostro peccato repulsis, idem quod homini sanctissimo dicere, atq; iactare licebit ? Dñs illuminatio mea,& salus mea quem timebo? Est ille quidem lux,atq; salus proposita omnibus,sed ego miser meis peccatis, me ea luce priuaui, & in densissimas tenebras conieci. Adfert Deus salutem,quod ad se attinet vniuersis: sed ego peccando salutem diuinam à me repuli,& perniciem certã mihi accersiui.quid ergo est ? deficiam animo, & aduersis succumbam : meq;

meq́; inimicis meis vinciendum, & constringendū tradam? minimè istud quidem, vt cedam, atque deficiam, resistam potius, atq; hoc ipso acrius, ac vehemētius, & precibus, & votis contendam, etsi mihi facultatem mea flagitia ademerunt communiter cū Dauide dicendi. Dn̄s illuminatio, & salus mea quem timebo? at profectò nulla res obstiterit, quo minus submissè, & suppliciter dicam. Dn̄e, esto lux mea: esto salus mea ne timeam. Quare desperet nemo, nec se ab huius orationis communione exclusum quis putet, nam siue gratia apud Deum valet, & pôt certè idem quod Dauid verè dicere: siue gratia Dei priuatus est, & potest pœnitendo assequi idem vt dicat, qn̄quidem quam certum est Deum suis pro luce in rebus turbidis, & pro salute esse: tam exploratum esse debet eorum, qui deserta iniquitate ad hūc numerum bonorum virorum aggregare se velint, nemini aditum intercludi, Nam qui fiat, vt Deus ad bonam mentem redeuntes ab se repellat, qui viæ, atq; virtutis oblitos, & in peccatis morantes blandissimè vocet? Vocet dixi, imò hortetur, imò illis, modo ipsum audire velint, non solum delicti veniam, sed iustitię, atq; gratiæ apud se magnum gradum, firmumq́; ad bene viuendum suæ prouidentiæ præsidium, atque adeo post bene actam vitam opes immensas, & præmia sempiterna polliceatur. Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & per Prophetam, Prope est Dominus omnib. inuocantibus eum, in veritate. Quare si propè adest, vel certè quoniam semper propè adest ijs, qui ipsum inuocāt, opem paratus afferre: inuocemus audacter ipsum omnes, & cum Dauide dicamus alacriter: tū illud. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quē timebo? Tum hoc quod statim subijcitur.

Mat. 11.

Ps. 144.

Dum

Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.

Quod Dauid dixerat à Deo salutẽ, atq; præsidiũ sibi esse paratũ, quodq; ea de causa imperauerat aĩo suo, nullos vt hostiũ conatus metueret, id ne qs forsan arbitraret̃, ab inani fiducia potius, quam à veritate ipsa ꝓfectũ, & arrogantius, q̃ verius dictũ esse iudicaret: argumẽto ducto ab ijs rebus, quæ experitus ipse in se esset probat, atq; cõfirmat. Cum. n. inquit, aliqñ hostes in me mei irruissẽt, feri, & cruoris auidi (quod vel ad illud tp̃s cum domum ad Dauidẽ à Saule sunt missi satellites, qui illũ cubantẽ obtrũcarent, vel certè ad hoc, quod dicimus, fuga euasisse periculũ, quod ipsi à Ceilanorum perfidia imminebat, est referendum.) Igitur, inquit, cum odio inflammati, & sanguinis mei hauriẽdi cupiditate incensi, sæui, atq; truces hostes instarẽt, mihiq; ipsi nulla expediendæ salutis cõmoda rõ videret̃ esse reliqua, in ipso illorum ad me opprimendũ cursu, & lætalẽ plagã inferendi tp̄is articulo, illi spe sua frustrati miserè corruerũt: ego aũt lætus euasi. Quæ huius versiculi snĩa, etsi satis cõmodè expressa est, in ista, qua vulgo vtimur iure probata, & cunctis Latinis editionibus antelata editione Psalmorũ: tñ mirè elucet in Hebraico sermone, verbũ, si pro verbo reddat̃, hoc videlicet, modo. In ipso appulsu nocentiũ aduersus me, ad edendũ carnẽ meã. hostes quidẽ, & inimici mei ĩ me, at ipsi impegerũt & corruerũt. Sic. n. legimus inimici mei לי. cuius voculæ hoc loco magna vis est ad irruentis, vt diximus, & iã plagã penè inferentis hostis incursum declarandum. Quod aũt septuaginta interpretes verterunt κακουντασ idest nocentes, & Hieronymus in germana illa Psalmorũ ex Hebræo

breo traductione vertit maligni, id, quõ Hebręũ verbũ מרעים paruo punctorum vocaliũ discrimine, vel malefacientes significat, vel amicos, fortasse aliquis hoc potius modo, isto loco id verbũ accipiat, nulloq; recti sensus periculo vertat. Dũ appropiant super me amici mei, vt edãt carnes meas: eos, vt hoĩes Dauid simulatè appellet amicos, qui cum amici illi esse deberẽt, qđ ab eo multis ac magnis beneficijs affecti essent: necẽ tñ ei, & interitũ moliebantur, quales erant Ceilani. Nam quos capitis sui periculo ab hostiũ incursu tutos reddebat ipse, quosq; ob recens beneficiũ fideles futuros arbitrabatur sibi, eorũ perfidia penè proditus fuit. Hos igitur, atq; his similes alios appellat sodales suos Dauid, omni, s. hoste nocẽtiores amicos: vtrosq; aũt, & hos fallaci specie tectos inimicos, & illos apertos & ꝓfessos suos hostes, Saulem, Saulisq; satellites, quos צרי idest, oppressores suos uocat, in ipso aggressu, & prædæ capiendæ articulo, præda è manibus ipsorum elapsa falsos spe, atque delusos, turpiter corruisse cum gaudio, & irrisione commemorat. Atq; harum quidẽ rerum, quæ his duobus versiculis continentur: nimirum, & periculi amicorum fraude creati, & belli per eos qui se profitebantur hostes illati, & ad opprimendum hominẽ innocentẽ coitionis factæ ab vtrisque: ad hæc in ipso penè certaminis conflictu diuinitus oblati præsidij, cum innocentis salute, & hostium ignominia atque ruina, tanquam vestigia quędam, atque signa, in iis rebus, quæ Dauidi euenerunt, reperiuntur impressa: cæterum vera species eorũ omniũ, veraque imago, in Christi Iesu humana, atque mortali uita sic extat, vt minimè dubitari debeat, quin eam sibi propositam habuerit Dauid, cum ista canebat. Nã ut præteream, quæ superiori versu dicũtur, proprias

Christi

Christi voces videri. Etenim alij, quamuis iusti viri, de diuina luce splendoris aliquid ad se deriuant, & de immensis Dei opibus nonnullas ad se transferũt copias, & de illius infinita vita, nõnihil qđ tñ ipsis satis, superq; sit, hauriũt & accipiũt: sed, vt hoc verum sit, tñ nemini ipsorum datur, ipsa vt met vita, atq; luce Dei viuat, atq; illustretur. At Christo Iesu, in quo corporaliter, vt Paulus scribit, plenitudo diuinitatis inhabitat, cõione quadam diuinorũ bonorũ, & cũ Dei verbi persona humanæ naturæ ineffabili vnione, ipse Deus pro salute, pro vita, proque fortitudine est. Itaq; vt hoc prætermittam, propriè Christo competere vt dicat. Dñs illuminatio mea, & salus mea quem timebo? quis hunc alterũ versiculũ audit, cui non statim in mentem veniat illius noctis, in qua Dñs Iesus impia Iudęorum, & Romanorum militũ manu cõprehensus, atq; vinctus fuit? Nã, quis unquã amici persona tectus, inimicior, cædisq; auidior fuit, quã proditor Iudas? quisve accessus, atq; congressus, aut in speciem magis blandus, aut re ipsa magis hostilis, eo eiusdẽ Iudæ ad Christũ accessu esse potuit, cum ipsum deosculatus, militib. qui Christum comprehensuri venerant, quibusq; se ille ducem præbuerat, ea re signum dedit ad cõprehendendum: & quod erat pacis & amoris symbolũ, eo pro classico ad ineundũ prælium est vsus? Quid? nonne, & hunc occultum hostẽ, & alios palam inuadẽtes inimicos sola voce Christus ita perterrefecit, atque prostrauit: vt quod reliquũ est huius versiculi, quodq; sequitur. Qui persequuti sunt me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderũt. in re gesta dici, non vaticinium de futura esse, iure omnibus videatur? Quamquam non in illa nocte modo atque in illis tenebris hostes in se irruentes Christus deuicit: sed

Col. 2I.

ſed multò verius poſtera,& in ſequēti die, media lu
ce,cum ab eiſdem indigniſsima morte affectus eſt,
ipſo illo actu moriendi,ipſoq; extremo ſpiritu debel
lauit. Debellauit,inquam, tū Iudæos, funeſtæ illius
cædis ſatellites,& miniſtros: tū Sathanā, Sathanęq;
addictas aerias poteſtates,tanti ſceleris duces,& au-
thores,ſicut Paulus ſcripſit: Spolians principatus, Col. 2.
& poteſtates,traduxit confidenter palam triūphans
illos in ſemetipſos. A cuius.n.vita dæmones ſuæ ty-
rannidi arbitrati ſunt,exitium imminere,quemque
ob eam cauſam interficere ſtuduerunt, is moriens,
domos illorū euertit: regna vaſtauit: imperium ex-
tinxit: homineſq; eos,quos captos illi,& conſtrictos
tenebant,in lucem libertatis aſſeruit, ipſoſque ho-
ſtes Chriſtus,non quidē illos repellendo,aut ſe con
tra inferendo,ſed ſuſtinendo, & telum quodammo
do totum corpore recipiendo uicit,& contriuit; ip-
ſo,ſ. illorum incurſu,atq; impetu,probe ut naturam
illius referret lapis,quo deſcriptū eſt: Qui aūt cecide Mat. 21.
rit ſuper illum,cōteretur. Nā & hæc illi nequiſsimo
ſerpenti tanquā fata iam inde ab initio Deus præci-
nebat,cum ei dixit. Tu inſidiaberis calcaneo eius,ip Gen. 3.
ſe aūt cōteret caput tuū. Colubri.n. in obuium ali-
quem impetum interdum faciūnt, & pedē ei mor-
dent: nā altiora ore petere nequeunt id cum accidit,
ſæpè ēt euenire ſolet, ut is cuius mordet pes, calce
comminuat colubro caput,quod illi nocendi cauſa
pedi propè ſubijciunt: ita fit,vt coluber, dum alte-
rius lædit pedē,ipſe in capite plagā accipiat, eamq;
accipiat ipſo eodē pede,quem petebat percuſſus: &
qđ primū erat non petitus ad necē, ſed petēs ipſe a-
liū. Eadē igit̄ illi hoſti,qui cū natura optima eſſet cō
ditus,ſuaq; ipſe ſponte prauus effectus eſſet, ſerpen
tis aſtum imitatus, eiuſque in ſe ſuſcipiens formam
Y læthale

læ tale in nos virus infudit, euentura p̄dixit Deus: siquidē vnq̄ ausus fuisset, vel potius qm futurum erat vt auderet, calcaneū Christi adoriri ꝙ, & euenit. Nā primum, dum omnia venena sua aduersus Chr̄um expromit, in carne Chr̄i, & in eius humana vita lædenda, q̄ infima, & terræ veluti proxima pars illius est, constitit ipsius oīs impressio: ipse aūt, & regno, et malè parta dignitate spoliatus in capite, vt minimū, læthalem accepit plagam. Deinde nō à Chr̄o ille circumuentus, aut in certamen euocatus est: sed circūueniens ipse Chr̄um, & impetum in illum faciēs, sibi pestem cōciuit. Postremo victus est, neq; magnis copijs, neq; armorum aliquo gn̄e inaudito, & nouo, sed ea ipsa re, in qua, vt sibi visus est, superior erat, eo pede, id autem est, carne ea cui vulnus intulerat, ea vita quam morte extinxerat: atq; adeo ipso illo à se. illato vulnere, atq; morte malè ipse, & perpetuo periijt. Nam è Christi sanctissimo corpore vulneribus confosso immensa vis pretiosissimi sanguinis profluens, beatum quidem piorum hominum populū à peccatis, atque à delictis expiauit, & emundauit omnibus: Ægyptios verò insequentes, hoc est, dæmonum bonis viris infesta agmina, vndis illis sui sāguinis veluti obruta deleuit, & extinxit. Itaq; quam antiquus ille serpens, Christo molitus est necem, ea exitialis ipsi fuit, & vt scriptum est: Incidit in foueā quam fecit. Et ad Christum oppugnandum aggressus, in ipsa aggressione, vt hic dicitur, infirmatus est, atque cecidit. Sed iam ad Dauidem reuertamur.

Si consistant aduersus me castra nō timebit cor meū, si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.

Quæ est ex tota superiori oratione collecta sn̄ia, qua sanctus Dauid, de eo ꝙ suas res Deo curæ esse videbat, fiducia concepta, asseuerat, tm̄ abesse ab eo, vt

ſuorum hoſtium minis moueat̃, vt ne ſiſe vndiq; obſideant, atq; circunſtẽt in timore futurus ſit, etenim ſibi ſpem addi ea re, non metum inijci. Sed quod dr̃. In hoc ego ſperabo, ambiguum vr̃; vtrum in DEO, an in ipſo eodẽ, cuius meminit bello, ſpem ſuæ ſalutis conſtituat, ſed hæc ambiguitas in oratione Latina eſt, nã in Græco, & Hebraico ſermone, ꝙ ex codicibus Græcè liquet, & Hebraicè conſcriptis nulla plani ſenſus latebra, aut obſcuritas latet. Nã in Hebraico ſic, בזאתאניבוטח Septuaginta porro, ει ταυτι εγω ελπιζω in quib. ſatis apparet, Dauidem in hic bellũ, atq; hoſtium caſtra demõſtrare, & in eis ipſis hoſtiũ ſuorum armis ſpem incolumitatis ſuæ poſuiſſe dicere, quo magis ex eo perſpiciat̃ diuinæ potentiæ magnitudo. Nã profectò qui DEUM piè colunt, id ab eo roboris in aı̃o accipiunt, vt in deſperatiſſimis ſuis rebus, non modo non frangant̃ metu, ſed etiã, vt ea ipſa, q̃ ſibi aduerſa eſſe, & inimica videntur, ꝓ ipſis ſtare, & pro inſtrumentis ad victoriam obtinendam ſibi eſſe arbitrentur: neq; temerè id, aut ſine idoneo argumento, quod ſit maximè proprium magnitudinis, & ſapientiæ ſummi DEI, conſilia, & conatus malorum hominum in ſuam ipſorum perniciẽ conuertere: eoſq; capere, atq; irretire ſuis ipſorum artibus, qñ illud eſt maximum victoriæ genus cũ hoſtes noſtri, ijs ipſis, quibus fidunt, & armis à nobis, & artib. ſuperantur. Quod vt planius intelligatur altius iſta nos, & tanquam à capite repetamus. Duæ ſunt rationes, ſiue duo tempora potius: nec.n. plura eſſe poſſunt, in quibus ſeruis ſuis DEUS opem ſolitus eſt, & præſidium afferre. Nam, aut præuertit mala, atq; aduerſa antequam adueniant, & eorum cauſas ꝑcidit, aut poſteaquam aduenerunt, & in ſeruos ipſius incumbentia eos oppreſſerunt, admirabili aliqua, nec

opinata ratione, dispellit ea, & ad nihilum redigit. Quarum rationum illa prior, suauior fortasse ipsa ē, & optabilior, ijs præsertim, qui parum adhuc in virtute profecerunt: quiq; nondū satis virium collegerunt in aīo suo, ad malorum acreis morsus fortiter ꝑferendos. Talibus.n. optandum est, vitæ huius tanq̄ nauigationis cursum sereno cælo, mariq; tranquillo sine ventorum insultu, & sine iactatione conficere. At verò alia ratio posterior, cum ꝓstabilior iudicatͬ esse, tum à Deo sępius vsurpatͬ: propterea ꝙ, & nobis maiorem vtilitatem afferat, & Dei gloriam magis illustret: Nobis.n. reflantes ventos nonnunquam, & aduersa tempora pati, valdè quidem est vtile, atque conducens, vel ad animi parandam virtutem, vel ad eandem, siquidem iam parta sit, alendam, & quando interdum sopita iacet excitandam: gloriosum autē Deo, quæ superari nullo modo humanis viribus, atque consilijs mala possunt, ea cum se maximè corroborauerunt, maximèque exaggerata sunt, nullo negotio, & tanquam nutu dispellere: & charos ipsi populos, ab impijs hominibus prædæ loco habitos, è medijs ipsorum faucibus eripere, suisque ipsos euertere, & machinis, & consilijs, quo de genere illa sūt, quæ sanctus Moses mare rubrum transgressus, Deo

Exo. 15. scribitur cecinisse: vt, Dixit inimicus persequar, & comprehendam, diuidam spolia, & implebitur anima mea. Euaginabo gladiū meū, interficiet eos manus mea. Flauit spiritꝰ tuus, & operuit eos mare, submersi sunt, quasi plumbum in aquis vehemētib. quis similis tui in fortibus Dn̄e, quis similis tui, & faciens mirabilia? & q̄ sequuntur. Nā profectò aduenientia mala ante videre, & illorū impetū auertere, aut certè ipsos malorū fontes excindere, est illud qdē ad beneficij rōnē peramplū, sed ad fidē faciēdā de bonita

te,& potentia Dei ambiguũ,& obſcurũ. Id.n. à Deo adminiſtrari,atq; fieri,ita hõies ipſos,de quorũ agit ſalute,ſæpè latet,vt qm̃ mali periculũ non fecerunt, neq; ſalus,aut fortunæ eorũ in diſcrimen venerunt, quale,& quãtũ beneficiũ acceperint,nõ mirũ q̃ ẽt vtrũ oĩnò acceperint,neſciãt. Qđ ſi,& ipſi malũ immi nere ſibi aliqđ aliqñ cognoſcãt,atq; ad p̃cauendũ id, atq; vitãdum,aliqd ipſi operent,& faciãt,itaq; accidat,vt vitent q̃ impẽdebat malum,atq; declinẽt:tametſi ipſi ſibi re ipſa auxilio nõ fuerint:tñ fuiſſe auxilio ſibi putãt, ſuaſq; partes in tuẽda ſalute ſua nõ nullas fuiſſe gloriant:neq; pati poſſũt equo aĩo vllo modo,vt Deus,cuius vnius cura,atq; ſapientia mali cur ſus,aut impeditus eſt,aut alio cõuerſus,ſolidã iſtam grãm ab ipſis ineat. Ex quo fit,vt Deus,q̃ & ſuæ glo riæ ſtudioſiſſimus eſt,& ſalutis noſtræ cupidiſſimus hãc viã auxilij ferendi,minus ſæpè frequenter:illud verò alterũ iter ſæpius inſiſtat, idq; adeò interdũ ſtu dioſè faciat,vt obliuiſci ſeruorum ſuorum nõnunq̃ & lentè,ac remiſsè agere videat:impios furere homines,& in bonos impotenter ſæuire,ac bacchari permittens,quo paulo poſt ex eiſdem illis, qui ſe iã pro victoribus inferebant,deuictis,atq; mactatis,& ſeruis ſuis eis,quos periculo eripuit,maiorem cauſam lætãdi,& reliquis mortalib. vniuerſis laudandi ſe,atque celebrandi, vberius argumentum exhibeat. Sicut ſcriptũ eſt. Dicturus eſt Pharao ſup filijs Iſrael, coarctati ſunt ĩ terra,mare illos concluſit,& indurabo cor eius,& perſequet vos,& glorificabor in Pharaone,& in omni exercitu eius. Quod ipſum re præſtitit, nec ex innumerabili copia exemplorum, quæ nobis ſuppeditãt ſacræ literę,ad id, de quo agimus, magis accommodatum,magiſq; illuſtre exemplum vllum proferamus. Nam cum Iudæorum populus, *Exo.14.*

qui Mose duce decedens ex Aegypto fęlicia Palæstinæ loca, & auitas sedes petebat; in varia pericula incidisset, Deo id non permittente solũ, sed quodãmodo agente; in ipso periculorũ, ac discriminis summo articulo præsens illi auxiliũ, atq; salus semper ab eodẽ ipso Deo mirabiliter ẽ oblata: adeò vt totũ illud iter, quãuis & spatijs locorũ, & tẽporis diuturnitate longissimum, nõ magis castris, & stationibus Iudęorum, quam in ipsorum periculis, auxiliorum diuinitus collatorum notis, atque signis fuerit distinctũ. Excesserunt ex Aegypto. Cedentes paululumq; progressos, & in iniquum locũ adductos Aegypti Rex Pharao, magnis copijs maxima celeritate collectis, ipsos insequutus est: hic cũ neque resistere inermes armatis possent, neque se in fugam dare, locorũ iniquitate cõclusi: quod ab vtroq; latere vasta solitudo atq; montes, antè verò obstaret obiectum mare, à tergo aũt hostis instaret: diuisit Deus subitò aquas maris, viamq; per medios fluctus dedit populo suo. quam viam Iudæi ingressi incolumes in aduersum littus peruenerunt: Aegyptios verò, qui eadem via ausi sunt Iudæos insequi, diuisæ aquæ, vna rursum coeuntes, miserè immerserunt. Vix mare traiecerãt cum laborare cœperunt fame, atq; escarum inopia: cui inopiæ Deus, & statim & copiosè subuenit. Nã cælesti rore concretum cibum suauissimum illis de-
4.1.123 dit, neque dare destitit, quamdiu in desertis illis locis versati ipsi sunt, ideſt, p annos quadraginta. Nec multo post cum aquæ penuria premerentur, scaturire è rupe fontem fecit. Idem rursus serpentem erexit æneum, cuius aspectu sanarẽtur, quicumque venenatorum serpentum morsu saucij essent. sauciabantur aũt quotidie plurimi, magnoque cũ dolore atq; cruciatu vitã amittebãt: quod ea loca venenatis ser-

pentibus abundarent. Sed, quid singula persequor? q cũ innumerabilia sunt, tum omnibus qui diuinas literas legunt, sunt æquè atq; mihi nota. Illud tm̃ dico, cum ijs malis ille populus premeretur, ut miser oĩno esse, & ærumnosus ijs, qui procul ipsum aspexissent, videri omnib. posset: factum tñ esse, vt DEO in ipso tpe auxilium illi semper, atq; opẽ ferente, nõ solum mali expers esset, sed ẽt felix & beatus euaderet. Quod Esaias vates eisdem de rebus agens, scripsit: Et in oĩ inquit tribulatione sua non est tribulatus. Atqui pronũ fuerat Deo, paucorum dierũ itinere, nulla circuitione, nullis ambagibus, nullo viæ errore, laborum, & periculorum expertes Iudæos in promissæ terræ possessionẽ inducere. Vtrum igitur illorũ fęlicitati inuidisse putandus est Deus, an potius consuluisse & prospexisse eorumdem saluti? prospexit certè saluti illorum, suæq; simul in eo gloriæ consuluit. nam dũ potentiæ suæ & erga illos prouidentiæ, tot edit ipsismet spectantibus, & tã illustria documẽta, id assequutus profecto est, vt se deinceps illi, quod ipsorum salutis atque adeo pietatis totius caput erat, & ardentiori prosequerentur charitate, & maioribus quotidie laudibus celebrarent: q vnus ex tota ista prouidendi, & benefaciendi ratione maximè gratus Deo, atq; optatus fructus percipitur. Id igitur quia cognoscũt, & sperant iusti homines in malis, videlicet, & asperis suis rebus auxilium Dei sibi p̃sto affuturum, idcirco cum in mala incidunt, non modo æquitatem animi facilè retinent, sed etiã in medio ipso metuendarum & horribilium rerum tumultu maxima pace, & quiete fruunt: & quo magis humana p̃sidia eos deficiunt: eo magis salutẽ suã esse Deo curę, & celerius ab ipso auxiliũ sibi affuturũ credũt. Itaq; aĩo erecti, atq; alacres, speque opti-

Esa. 63.

ma pleni, non modo se non dant ægritudini atque merori, aut humile quidquam faciūt suppliciter, & demissè: sed ne, si quid fortassis opis atq; uiriū in ipsis est ad nocendū suis hostibus, eo aut utuntur, aut iniuriam sibi ab ipsis illatam alia iniuria repellere, aut oīnò parem uicem illis reddere velint, animum suum vnquam inducunt: quin potius illorum impugnationem suam propugnationem; inimica ipsorū consilia sua esse præsidia arbitrantur: vires, cōpias; opes illorum, pro suis ipsi summis opibus ducunt: Rom. 5. sciētes, quod Paulus scribit, quod; tribulatio patientiā operatur, patientia spem. spes aūt non confunditur. dicuntq; & ipsi cum Dauide, Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meū. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Sequit.

Vnam petij à Domino, & hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini cunctis diebus vitæ meæ, & videam voluptatem Domini, & visitem templum eius. Voluptatem non voluntatem in emendatis vulgatæ editionis codicibus legimus, cui lectioni Hebræa, atque Græca exemplaria suffragantur. Visitandi autem verbum hoc loco ex Hebraicæ vocis, cuius loco ponitur significatione interpretatum, significat lustrare, & curiosè inquirere: itaque visitare templum, quod hic dicitur, idem est, quod adyta illius omnia perlustrare. Nam hoc desiderat, aut certè desiderare se dicit sanctus Dauid, atque ita desiderare ardenter, ut nisi id adipiscatur, conquieturus non sit, nimirum uersari semper in sanctissimo templo, & tanquam in oculis Dei, eiusque sacri, atque pulcherrimi habitaculi optatissimo aspectu semper frui, & quotidiano ipso, & domestico usu nota sibi facere omnia illius, quāuis arcana, & interiora loca. Quæ quamuis de visibili, & in terris posito

Dei

Dei tabernaculo, cuius summa erat apud Hebręos, religio, dicantur à Dauide. etenim modo in illo deli tuerat Saulis irā fugiens; itaq; vigebat in ipsius aīo eius loci, qui sibi salutaris quidem modo, dulcis aūt, atq; gratus semper anteà fuisset maximum desiderium. Quamuis igitur hæc de tabernaculo Mosaico dicantur: tñ propriè referenda sunt ad æthereum, atque inuisibile Dei templum, & ad cęlestē cum DEO viuendi rōnem eām, qua cum ab hac vita discessērunt, pij homines ac sancti fruuntur, & inquam ipse Dauid incenso studio ferebatur. Nam eius rationis atq; vitę cęlestis terrenum illud tabernaculum atq; templum imaginem referebat. Sed quorsum hæc dicet aliquis? aut qui cum superiorib. conjungantur? optimè illa quidem inter se, aliusq; ex alio versiculus tā nexus est, quam animi affectus qūi hisce versiculis explicantur, alij nascuntur ex alijs. Itaq; naturam ipsa imitatur oratio. Etenim spes contraria timori est. nam timor ex opinione imminentis mali oritur: spes ex opinato futuro bono. vnde mali timor pelli nequit, nisi boni futuri spe. quo fit, vt depulsi timoris commemoratio ipsa, statim cogitationē nobis subijciat eius boni, cuius consequendi spe firmatus, & corroboratus animus timere desijt. quę queādmodum in cogitationē, & in mentē veniūt, sic ēt in oratione ponuntur, quod certè Dauid hoc loco fecit. Nam posuerat superius, atq; affirmauerat, ne si vndiq; hostes ipsum obsiderēt sui, se in timore futurū vllo modo. Sed q̄ res istos tibi aīos facit sācte Dauid ipsum si roges? quave id fiducia iactas? quia, īqt, nihil mihi ab inimicis posse noceri video. Etenim in ijs reb. spes oēs meas, atq; fortunas cōstitui, quas mihi aduersarij mei nūq̄ eripiēt. Nā votorū meorū, atq; bonorū oīum hæc sūma est. Deo sēper assistere,

ab eo nunq̃ diuelli,in splēdidissimo cæli loco, q̃ pro pria eius est sedes,perpetuo versari:illis cęlestiū spiritui sanctissimis cętib. iugiter interesse:viuere ĩ luce semper,in gaudio,in veræ gloriæ sempiterno splēdore. Mihi oĩs ratio,cum virtute est, cum pietate, cum Dei cultu:cætera in quib.casus,& fortuna dominātur, nec ipse valdè appeto, neq; ad me planè ptinere puto;in ijs laudet fortuna vt volet,irruāt hostes,atq; grassent̃:suo arbitratu p̄das agāt,facilè patiar me ijs spoliari reb. quas neq; pro meis, neq; pro bonis vnq̃ duxi. Meum bonum,vnus Deus est,eiusq; diuini boni sempiterna possessio:cuius,vel spem viuo,vel fructum mortuo nemo mihi hostis eripiet. Et sanè duæ res sunt,q̃ bonos viros in malis,atq; in laborib.constitutos,maximè consolant̃. Vna est illa eorum spes, q̃ in Deo opitulatore,atq; adiutore suo firmiter collocatam habent:de qua spe superiore versiculo satis est dictum. Altera quod,q̃ illi pro suis bonis ducūt, eam naturam habent,vt in hostium potestatem venire,aut possessorib.inuitis eripi , nullo mō possint. Nam hostilis vis cum eousq; progressa est , vitam vt eripiat bonis,atq; innocentib. viris,vlterius quo progrediatur non habet,id verò si hostes effecerint,siq; inuisum sibi bonorum sanguinem hauserint,nō modo nihil mali illis attulerint, sed ēt plurimum boni contulerint. Mors.n.in hominib.iustis per sophisma quodammodo dr̃. Etenim viuunt tunc maximè cū primum excesserunt ab his terrenis,& mortalib. lo-
2. ad Corint. c 5. cis. Scimus,inq̄t Paulus, q̄m si terrestris domus nr̃a huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manu factā, sed æternam in cęlis. Id igitur,quia boni sciunt,aut si minus quam Paulus sciunt,certè si per ipsos nō steterit,certo futurum credunt,atq; cognoscunt:erecti,atq; alacres

eres fortunæ tela non modo despiciunt, sed nonnunquam etiam cupidè excipiunt, tãquam suæ segetem gloriæ. Quod si qui sumus, qui aduersarum rerum, vel metu terreamur adhuc, vel præsentia affligemur, id non tam in ipsa re, quàm in errore nostro esse, & iccirco nobis accidere existimare debemus: qa vel ignoramus adhuc veri rationem boni, vel in eo qđ compertum habemus, fallacis huius vitæ illecebris deliniti, nondum satis altè, atque firmiter defiximus omne nostrum studium. Quare quicumque huiusmodi sumus, reuocare debemus animum ad meliorem rationem: & vt ipse se, ac sua bona cognoscat efficere. Quæ ille, cum in vna virtute, & ardenti erga Deum charitate, ac pietate, ac cęlestis vitæ fructu ponenda intellexerit: cumque ad ea consequenda bona, Deo imprimis opem ipsi, & auxilium ferente, satis facultatum, atq; virium in se inesse perspexerit: cumq; eas vires, atque facultates sibi inuito adimi non posse, cognouerit: profecto, & bona sua ista, in sua vnius potestate posita ab omni maleuolorum, & inuidorum hominum incursione, et iniuria esse libera iudicabit: & omnes acerbos vitæ casus cõtemnet: & tanquam de excelso, & munito loco, inanes hostium suorum clamores vicisse se iam, & debellasse arbitrantium negliget, atque ridebit: hocque Dauidis ad omnia fortunæ damna, atque tela tanquam scutum opponet. Vnam petij à Domino, & hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini cunctis diebus vitæ meæ. Nam per Deum immortalem, hostis amare quid insolescis? quid potuisse te, atque effecisse tantoperè iactas? in quo putas nocuisse, aut nociturum esse te mihi? Omni, inquis, te dignitate spoliabo; at innocenter, atque integra fide, actæ vitæ conscientiam nunquam eripies. Efficiam, vt de te cun-

cti homines male & loquantur, & iudicent. at Deus cuius vnius sunt incorrupta iudicia, iudicabit benè; q̃q̃ qui, q̃so, sunt isti homines, aut quot, aut quandiu iudicabunt? Quin vitã eripiã tibi. Benè ꝑfectò narras, ab inuidorum, s. & maleuolorum, & tui similiũ hominum grege, ad beatos bonorũ virorum cętus me transferes. Sed sniæ huius versiculi tanq̃ genus vidimus: nunc singula eius verba breuiter percurramus. *Vnam petij.* Libido atq; cupiditas plura appetit, neq; satiatur vnq̃. at rectè instituta ratio vnum bonum, quod & ipsum summum sit bonum, desiderat Nam neq; bina aut plura esse possunt summa bona: *Petij à Domino.* Rectè à Domino, quoniam varię sũt cogitationes hominum in se satis virium, atq; præsidij esse arbitrantium, ad fęlicem, & beatam vitam: aut eam collocantium in aliquo terreno, atq: interituro bono. Aliunde. n. idest, à Deo ea nobis petẽda; & accersenda est: nec solùm à Deo postulanda, sed collocãda etiam in solo ipso. *Et hanc requiram.* Omnes quidem veram sibi felicitatem optant: plurimi etiam petunt, pauci requirunt: quando requirere est cura atque diligentia adhibita, iterum atque sæpiùs quærere. Atqui nisi qui requirunt, id est, qui perseuerantes in studio virtutis instant, & tãquam pulsant ad ostium diuinæ pietatis, atque clementiæ, eam nulli cõsequentur. Verè enim dictum est: Qui
Mat. 26. perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Sed quid Dauid requirat, audiamus. *Vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Plurimi sunt, quos cũ virtute versari, & apud pietatem tanquam hospitari eo vsque delectat, quoad, scilicet, eorum intestinę cupiditates nimia ipsa copia obtusæ, atque consopitæ silent in ipsis, atque quietem agunt: qui ijdem cupiditatibus postea reuiuiscentibus, & ex interuallo redeuntibus,

deuntibus,ad primũ earũ aſpectum, atq; vocem vir tuti hoſpitium renunciant,& ad nota ſibi luſtra demigrant. Contra autem ſanctus Dauid, non ad breue aliquod tp̃s deſiderat verſari cum Deo:ſed per totam uitam perpetuò cum illo eſſe: neq; hoſpitari apud illum,ſed in eiſdem ædibus cõiter habitare. Intelligens nimirũ,crebros illos & alternos ad virtutem acceſſus atq; receſſus,illaſq itiones & reditiones animi eſſe non ſolũ leuis,ſed ẽt eiuſmodi;quo deſperare nõ poſsis ipſum aliqñ, non dico præclarum aliquid,ſed ne mediocre quidẽ,vel effecturum,uel aſſequuturu. *Vt inhabitem in domo Domini*. Aptè hoc eloquitur atque verè. Sola.n.beata vita iurè domus dicat̃:domus inqua,in qua ſtabilis ad quieſcendum ſit,& ad ſuauiter inhabitandũ ſedes. Nã cæteræ res, quas plerique inſano interdũ ſtudio inſequuntur, opes dico,& voluptates.poteſtateſq; & imperia,habent illæ quidem ſpeciem quandã boni,ſed leuẽ ſpeciem atque fallacem:itaque alliciunt ad ſeſe amęnitate quadam eos,qui uitæ huius iter inſiſtunt, & de via feſſos ipſos,& æſtuantes collocare tanquam in vmbra poſſunt:diu autem illos in quiete continere, aut requieſcendi & commorandi diutius apud ſeſe facultatem illis dare non poſſunt.idque ita eſſe, vel illi ipſi maximè teſtificantur, qui ſtultitia atq; errore cęci,ipſumque ignorantes domicilium boni ad illa ſpecie ampla,re autem ipſa, omni ſupellectile vacua diuerſoria ſe contulerunt. Notæ enim ſunt illæ iſtorum hominum voces. Quid profuit nobis ſuperbia,& diuitiarum iactantia quid contulit nobis? trãſierunt omnia illa tanquam vmbra, tanquam nuntius percurrens:cæteraq; q̃ in hanc ſententiã plurima lamentantur,quod vnum in omni ipſorum vita verè profecto ſunt loquuti. Veteris enim domicilij

atq; fallacis subita ruina semel oppressi, tūc planè sē ferūt in exitiū sibi id esse conuersum, qđ ad requiē putauerunt fore: speq́; sua ipsos miserè fuisse frustratos. Quanq̃ illi ne in ipso quidē tpe cum requiescere sibi videbant́, vllum veræ tranquillitatis, atq; qetis fructum, mea quidē snīa percipiebant. Nam quis ignorat q̃ti auaris suæ constent diuitiæ? quib. sit obnoxia molestijs, atq; adeò miserijs honorum ambitio? quā nulla syncera, atq; homine digna voluptas sit, in vita voluptaria? imò quot occultentur, & quā sæui sub horum splendore nominū tortores animorū? Qm̄ si certè natura cōparatum est, vt quandiu rebus vtimur, quatenus à natura ipsa nobis concesśū est illis vti, i. quādiu adhibemus eas ad naturales eis scritū vsus, intraq; eum modum, qui est à natura p̄scriptus: tandiu ut nobis illæ sint iucundæ atq; dulces: qđ si violatis temerè, atq; trāsgressis finibus ijs, quos natura rebus pepigit, officijsq; rerum, & muneribus & ordine naturali puerso, efficimus, vt altera inuadat in alterius possessiones: & suū ipsa offm̄ negligens, alienum vt munus obeat postulamus: vt ritè id & nauiter obeat, nunq̃ ꝑfectò assequemur: insuper ipsum illud amittemus naturale bonum, qđ ipsi inerat: illasq́; ad vsus nostros ei à natura datas opportunitates & cōmoditates: nec minus faciemus absurdè quā, qui calceis, quos pedib. detraxisset, caput induere conaret́, faceret: si tn̄ tā absurdus quibusdā esse, vllo vnq̃ mō atq; rōne pōt. Etenim is, etsi plurimum operæ in eo posuisset, seque confecisset multo labore: pfecisset ille quidē pedes, vt nudi manerēt, caput tn̄ ipsum nihilo magis texisset, ipsumq; amisisset artis vsum: siľer isti faciunt, quicunq; animum suum boni infinitè cupidum explere volūt, aut opibus, aut honoribus, aut voluptatibus persequendis:
qui-

quiq; vitæ tranquillæ atq; beatæ sedē vllam stabilē constitui, in ijs rebus posse putant, aut certè sibi constituunt. Torquent se certè illi, atq; diuexant: nullū tñ solidum consequūtur bonum, nedum illud summum qđ expetunt. Itaq;, quod vitæ huius quotidiana exempla nos docent, nulli egentiores sunt, q̃ qui maximè diuitijs affluere putant auari: nulli ad seruilē conditionē propiores, nulli qui cuncta digna, indignaq; magis perpetiantur, q̃ honoris atq; glorię studiosi: nemo qui maiorib. doloribus non solū animi, sed ēt corporis torqueat, quam qui velis, vt dr̃, atque remis voluptates persequit. Quod ob eam cām illis iure atq; meritò accidit, quia naturę ordine violato, quibus rebus modicè vti, ac pro viatico debuissent in isto vitæ tanq̃ itinere, ab ijs dementia quadā obcæcati, summum ipsum bonū requirūt: & quo vti interdum possent, pro non incommodo diuersorio ad animum refocillandum. (q̃q̃ qui firmiore ac vegetiore animo sunt, ne ista quidem diuerticula, istasve refocillationes magnopere curāt) sed quo vt possēt ad diuertendum, eo frui volunt pro stabili, & sempiterno domicilio, sedemq; sibi in eo beatæ vitæ cōstituunt. Quę ꝑfectò beata vita, q̃uis nullas alias sedes haberet, nunq̃ tñ se pateretur collocari in hmôi nugacitate inanitateq; rerum. Nam quod vnum tectum commune illi, q̃ verorum bonorum perpetua dr̃ esse possessio, esse possit, cum ambitione, cū voluptate, caducis, videlicet, atque fallacibus bonis? illa certè cum virtute commoratur: in Dei pietate, atq; cultu tanq̃ in sanctissimo fano quiescit: in cęlesti domo, & in Deo ipso videndo, fruendoq; suam habet & propriam sedem. quam ad vnam sedem nos oīnò debemus tendere oī nostra ope atq; studio, si modo quales semper esse cupimus, beati atque felices, tales

vnquã futuri sumus. Ibi.n. veræ illæ opes sunt repositæ, quas neq; tinea demolitur, neq; fures effodiunt aut furant: immortales ibi honores sunt, & incorrupta, ac nullo vnq̃ ęuo marcescens dulcissima, honestissimaq́; voluptas. Vnde sequitur. *Vt videam voluptatem Domini*. quæ vna, scilicet, & vera voluptas est, & omnium maxima voluptas. quippè quæ ex sũmi, & optatissimi, & oẽm animi nostri cupiditatem, explentis, atq; satiantis boni consequutione, in altissima pace, & lætissimo gaudio sequatur. *Et visitem tẽplum eius*. Nã his duabus rebus continet absoluta & cumulata beatitudo: Dei contẽplatione, s. qua ex contemplatione oriuntur innumeræ voluptates, & cognitione tẽpli Dei, id aũt est, vniuersi huius, quod vnum est templum augustissimum, atq; maximũ. Nam hæc naturæ rerum cognitio, veluti cumulus additur, visioni illi, contemplationique Dei, in qua propriè ipsa beatitudo consistit. Igitur has naturæ partes, atque rõnes beati viri, in cęlesti illa & futura vita cognoscenti, eaq; ex cognitione capient summã voluptatem. Nam quod aliud puris & bene affectis animis exhibeatur gratius spectaculum, quam est hoc, quod illis à Deo exhibetur, cum de altissimo & maximè splendido loco cęli, in omnis mali experti vita ipsi constituti, non solum, vident illa.

Defectus Solis varios, Lunæq; labores
Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant,
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet:

Sed multò illis maiora, ac reconditiora cognoscũt: cãs nimirum oĩum rerum, & cuiusque rei principia interiora atq; propria, ipsarumq; inter se naturarũ, atq; rerum consensiones, & dissensiones arcanas,

quarum

quarum eſt, vt maximè occulta, ita ad cognoſcendũ maximè iucunda cauſa, atque ratio: aliaque his ſimilia permulta. Sed nos, inſtitutum perſequamur.

Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum protexit me in abſcondito tabernaculi ſui, in petra exaltauit me.

Reddit nunc cauſam ſuperioris ſui dicti, atq; ſententiæ. i. cauſam exponit, quare tantoperè deſideret reſidere in tabernaculo, & tẽplo Dei, ꝙ, videlicet, expertus fuiſſet, ipſum ſibi fugienti, atq; perterrito ſalutare hoſpitium præbuiſſe: ꝙ delituit in eo, ꝙ eius, veluti, gremio receptus ſe primũ cõfirmauit, ex magno, & graui timore. Quæ dicens Dauid, intelligi à nobis voluit, non tã loqui ſe de terreno tabernaculo, (quamq̃, & id ſemper ipſi, & cum aberat ab eo optabile, & cũ aderat gratum, & amabile viſum eſt;) q̃ de æthereo, atq; cæleſti. Cuius adeundi facultatẽ oĩbus ſanctis hoĩbus præuidebat aliqñ tandem futuram, per illum ipſum, quem in nõgenteſimum ꝑpè annum, ex ſe ipſo propagaturus erat, ſibi ſimilem filium Chrũm Ieſum. Itaq; Dauid ad ea potiſſimũ tẽpora ſuas cogitationes, ſuaq; deſideria conferebat. Nam ex eo quod expertus fuerat ſibi malorum vndis iactato, illud Dei terrenum tabernaculum fuiſſe portum ſalutis, facilè coniecturam faciebat, quanto in cęleſti illo, & ęthereo templo omnia futura eſſent tutiora, meliora, ſuauiora. Ergo à terrenis gradum ad cæleſtia ſibi conſtruxit, & occaſione eius beneficij quod acceperat in tabernaculo eo, quod fecit Moſes, ad aliud tabernaculum, non huius creationis, ſed quod ædificationem habet ex Deo deſiderio verorum bonorum aſpirauit, mortalique ex vita conſeruata immortalis, & beatæ vitæ amore inflammatus eſt. Quod autẽ ſequitur: *In petra exaltauit me.* Id

fortasse aliquis in eā suiam accipiat, vt se exaltatum in petra Dauid fuisse dicat.i.in loco edito,atq; muni to,extra omne periculum positum: propterea ꝙ posteaquam ab vrbe Ceila discessit, ad deserta Ziphæi montis loca,& præruptas, atq; hostib.inaccessas rupes se contulit. Sed mihi magis placet hoc hemistichio, petræq; appellatione in arcanis literis nota significari Chr̄um: cui sanctus Dauid acceptā referat salutem oēm,& liberationem suā. Illud nimirum diuinitus edoctus intelligens, vnum esse Chr̄um, per quem oīa nobis à Deo patre,& obtinenda,& petenda bona essent; cuius exemplo, instructi nos non solùm in reb. lętis agnoscere debemus Chr̄i beneficio, atq; dono, lętè nos, atq; feliciter agere: sed in asperis, & turbidis ad eius vnius p̄sidium debemus cōfugere: ꝙ p̄sidium paratum cunctis est, qui ad ipsum confugiunt. Non.n.ille nos confugientes ad ipsum vnq̄ deseret, aut hostibus prodet: sed tuebitur potius, atq; defendet: quomodo solet ille semper eos, qui ipsi supplicant, tueri, atque defendere. Cuius quidem defensionis, etsi plures sint rationes, atq; modi, tn̄ ex ijs oībus rationibus, illa haud dubiè est præstantissima ratio, qua se Dauid hoc loco defensum esse prædicat, cum dicit: *Absc͂ōdit me in tabernaculo suo, in die malorū protexit me.* Nā huius occultationis ea vis est, non vt Deus à nobis auferat mala, quibus opprimimur: sed vt sensum malorum in medijs malis dum versamur, nobis eripiat, nosq; dolori subtrahat: non tam corporis fuga, quā animi traductione ad meliora bona,& ad ea oīnò gaudia, quorum incredibilem vim immittere solet Deus,& offerre seruis suis ijs, q̄ iniuria opprimuntur. Et qm̄ diuinorum auxiliorū duo gn̄a, seu duæ diuersæ potius auxilij ferendi rationes sunt à nobis superius expositæ: vna cum malorū ad-

uentus præciditur, altera cum repellitur eorũ impetus: sit hæc ab vtraq; diuersa ratio tertia, in qua ipsa quidem mala, tametsi nos p̃mant, non repelluntur: sed eorum mutatur efficientia, atq; vis. Etenim etsi Deus semper auxilietur suis, tñ non semper eorum hostib. aut arma detrahit, aut vires, aut facultates nocendi: quin illud sæpè permittit, mali vt in bonos seuientes, & fortunis illos euertant, & tormentis subijciant, & deniq; vita priuẽt. Qui igitur, dicet aliquis, auxilio locus est, aut q̃ opitulandi ratio Deo relinquitur, eousq; progressum, vbi est? Magnus sanè locus, & optima, atque Deo maximè digna opitulandi ratio. Nam ad hunc modum laborantes suos seruos Deus suo veluti in gremio amantissimè recipit, receptosque abscondit, id est, eos dolori subtrahit, eripiens ipsis malorum sensum, hoc est, vt iterum interpreter, efficit, vt mali morsus non sentiant. Efficit autem partim verissimis rationibus illos erudiendo: plurimum autem, & longè plurimum id efficit, eorum imbuendo sensus cælesti tanta dulcedine, vt malorum deinceps tormenta, atq; ictus, non ad cruciatum illis valeant, sed ad lætitiam, & voluptatem. Ita fit, vt quæ acerba alijs sunt, bonis cum in ea incidunt sint læta, & voluptatis plena, quod illi assequũtur, non sensus stupore aliquo, sed diuinę dulcedinis abundantia: qua eorum pleni sensus vbi sunt, nullus dolori quo se insinuet, aut vbi resideat vacuus locus relinquitur: atq;, vt aquæ stilla in ignem immissa, nõ extinguit ipsum, sed magis accẽdit: sic ad bonorum sensus malorum morsu accedens, atque in eos insinuare se cupiens dolor, illa lętissimorum gaudiorum quibus affluunt magnitudine, non absorbetur modo, sed quæ Dei virtus est, ex dolore voluptas efficitur. Ex quo intelligitur, quã sint boni aduersus ma-

la oĩa mirificè à Deo armati, atq; protecti: qñ dolor ipse simul, atq; accedere, ac peruellere eos incipit dolor esse desinit. Quo certè fieri nihil pōt quod, vel ad leniendos bonorum aĩos, vel ad irridendos impiorũ conatus sit accommodatius: ruere videlicet, illos, furere, sęuire, ignes admouere, noua excogitare suppli cia, alia alijs mala addere, nullũ deniq; modũ imponere suæ importunitati: eo porro suo, oĩ labore, atq; conatu, nō modo dolorē vllum non attulisse bonis, sed pro eo segetem illis, atq; materiam suppeditâsse eximiæ cuiusdam, atq; maximæ voluptatis: nec dolē di solum nullam, sed gaudendi ēt plurimas, atq; maximas attulisse illis causas. Atq; huius gñis auxilij, et à malo liberationis cum interiorum bonorũ sensu, externorum malorũ sensus hebetat, & extinguit in ijs, quos Deus veluti occultat in atrijs dulcissimis domus suæ, tanq̃ imago quædam fuit, quod illis tribus viris gñe Hebræis in sacris literis scribitur accidisse:
Dan. 3. cum iussu Regis impij quod immanem statuam, q̃ erexerat, atq; dedicarat, adorare nollent, vincti in rogum ardentē immissi sunt. Illis.n. ignis vincula, quibus constricti tenebantur, ademit: ipsos verò, neque vssit, neque detrimento, aut dolore affecit vllo: ita quod ad illorum perniciem comparabatur, valuit ad salutem illis, & ad vinculorum dissolutionem. Sed quamuis huius rationis exempla aliquot extent in ijs hominibus, quos instituit lex vetus: tamen hęc tota laus in medijs malis gaudendi, & ex dolore volu-
Act. 5. ptatem capiendi, propria est Euangelij: in quo preciosissimi Christi sanguinis pro mundo effusi, maxima viget, virtus, atque vis diuina. Itaque in ipsis Euangelij primordijs de Apostolis dicitur, exijsse illos gaudētes à Cōcilio quod digni habiti essent, pro nomine Iesu cōtumeliam pati: & illa oratio, ad Euã

gelij tempora pertinet. Oē gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, & nostrorum, i. cultorum Euangelicæ legis vox illa est. Non solum aūt, sed & gaudemus in tribulationibus. Nā certè ante Christi ad nos aduentum graue hominibus uidebatur inopes esse, durū ignominia affici, nō ferēdū dolore cruciari: itaq; exiliū nobis triste erat, morbus molestus, mors acerba atq; dira. At posteaquā filius Dei naturam humanam secum coniūgēs, miram illam cum hominibus societatem coiuit, ut particeps ipse nostrarum miseriarum effectus, nobis cōicaret bona diuinitatis suę, quæ pro aduersis habebantur in vita, quęq; hoīes horrere soliti erāt mala, sic ea condiuit, & oī tanquam felle ab eis detracto dulcia fecit, vt præter mali nomē in ijs certè, q Christi sunt, quique capiti suo, & fide, & rectè factis adhærent, nihil iā de sua pristina acerbitate retineant. Neq;.n. fieri poterat, quin accedente natura dei ad nostram naturam, omnia eius mala illo diuinitatis, veluti Oceano obruta, & immersa mala esse desinerent. Itaque quæ mala nostra culpam in se, atq; scelus habent, ea Christus, vtpotè qui ab omni peccati labe purissimus esset, non quidem admisit; sed quæ nos admisimus, in se ipso luenda, & delēda suscepit: cruciqne affigens ea, sanctissimo suo cruore, quod ad se attinet, penitus eluit. Quę autem doloris atq; pęnæ mala sunt, eorum omnium sensum atque gustum percepit, perferreque illa, atque subire voluit: quo illius gustu detraxit illis, quidquid veneni in ipsis inerat, nobisque ad ea non solum fortiter ferenda, verum etiam cupidè appetenda præiuit: sicut Paulus scripsit de ipso, dicens: Qui pro omnibus nobis gustauit mortem. Ex quo etiam illa est mortis amara irrisio, quæ propriè ad nouæ legis tempus spe-

Rom. 5.

Hebr. 2.

1.Cor.15. ctat. Absorpta est mors in victoria tua, vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Quod certè in morte nõ magis magnificè, q̃ verè dici, re ipsa atq; facto, magnoq; fortitudinis & memorabili exẽplo, cũ virorum, tum fęminarum post auditũ in terris Christi nomen, ad mortem certatim conuolantium, infinita millia comprobarunt. Nunq̃.n.neq; tanta alacritate aĩorum, neq; tam pronis, & incensis studijs ad voluntariam mortem, & acerbissimos cruciatus, tot martyres properarẽt, si mors illis pro morte esset: aut potius nisi ipsum mori, ipsumq; cruciari dulcedine redundare, atq; adeò melle illitum esse, illis videretur. Et certè ipsi sæpè affirmarunt, carnificinam ipsam, cęlestis voluptatis officinam sibi videri: & per ardentes prunas nudis pedib. cum incedebãt, per amęna prata, & sparsam humum rosis, se incedere arbitrari dixerunt. Atq; vt ex infinita copia id potissimum proferam exemplum, Theodoretus quod scribit historiæ Ecclesiasticæ grauis author, hoc quale sit, ex eo satis intelligetur, quod Antiochiæ Christianus quidã iuuenis dixit. Nam is, cum Iuliani Imperatoris iussu, quòd idola itrisisset, medio foro, magnoq; in hominum conuentu virgis diutissimè & sęuissimè cęderetur: cumq; eius interea nõ solùm eiulatus vllus nõ audiretur, sed ne gemitus quidem, cũctis, qui aderant admirantib. rogatus à quodam, qui perferret dolores tantos, tam ęquo, atq; adeò læto animo, respondisse fertur, nullo se ex plagis dolore affici: cumq; instaret ille rursus, & eius ipsius stuporis causam quæreret, assistere sibi dixit, atq; affirmauit, ex quo primum cędi cęptus esset, diuina specie quendam iuuenem fouentem ipsum, atque omnem abstergentem dolorem. Atque idem, postea cum solui iussus esset, et abire permissus, illo iuuene, qui ipsum

Theo. eccle. hist. lib 3. ca. 11.

comi-

comitabatur recedere ab illo ſtatim, & abeunte, grauiſſimè doluiſſe ſcribitur: quod dicebat millies mori, non ſolum cędi virgis maluiſſe ſe, q̃ illo tam duci, tãq; bono comite caruiſſe. O Chriſti ſanguinis vim incredibilem: ò pietatem, & dulcedinem Dei, o fructus virtutis vberes, dulceſq; iam & iucundos, non ſolum fructuoſos dolores. Sequitur.

Et nunc exaltabit caput meum ſuper inimicos meos.

Quod olim, inquit, Deus fecit, vt me ab hoſtium meorum inſidijs atque manib. liberaret: idem nunc tametſi eorum copiæ atq; vires augeantur, efficiet: multoq; quam antea efficiet vberius. Nam à primo vt Deus mihi bene, & vellet, & faceret ſola adducebatur bonitate ſua: at nunc quo vel conſtantiæ rationem habeat, ſuum in me beneficium tuebitur: nuper inſidias, et cruentas inimicorum meorũ manus à me repulit: nunc, vt ſpero, illos ſubijciet meis pedibus: id. n. valet quod dicit. *Et exaltabit caput meũ ſuper inimicos meos.* Nã eo Hebręi iuſtã victoriã ſignificare ſolent, ex ipſo, ſ. habitu victoris erecti atq; ſtãtis, victis ad illius pedes interim ſuppliciter abiectis Itaq; hoc in re militari dictum victoriam ſignificat, in reb. luctuoſis & triſtib. lætitiam, ut in illo: ſubleuauit Euilmerodab caput Ioachim: in omni deniq; re excellentiam in eo, quo de agitur. Ex quo ille. 4. Reg. 25.

Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Quod ſi cui placeat Dauidem hoc verſiculo fuiſſe vaticinatum victoriam eam, quam Chriſtus adeptus eſt de peccato atque morte, ſæuis & maximè nobis infeſtis hoſtibus: ſicque dicat aliquis, Chriſtum ipſum à Dauide caput vocari, eumq: exaltandum eſſe dici ſuper inimicos ſuos. hoc ſi quis velit, id mihi nõ ſolum non diſpliceat, ſed etiam probetur vehemen-

ter: atq; eo magis, ꝙ uideo sacros uates solere instituteę à se primo de suis, aut aliorum reb. gestis orationi attexere, atq; miscere futurarum atq; magnarum rerum sua uaticinia. Etenim ipsa narratione & cōmemoratione rerum, à se, uel ab alijs gestarum, ꝑꝑ occultam similitudinem aliquam, q̃ illæ res gestę cum futuris reb. à Deo fiendis magnis atq; sublimib. habent, commota sæpè uatum mens, hauriensq; diuinum maius & perfectius lumen, in medio orationis cursu eas illas uidere incipit, ꝙ à principio non faciebat. ꝙ cum uatib. accidit, ut ex præsentib. aut præteritis futura prospiciant, ea ut prospiciunt, statim effundunt, & ijs, q̄ instituerant dicere attexunt, unũque componunt & efficiunt orationis textũ ex utroque rerum gñe. Rationi porrò consentaneum est, id ipsum accidisse nunc Dauidi, de se, ac de suis inimicis canenti. Nam qm̃ in sua persona, Christi personę imaginem inesse sciebat, uerosimile est ipsum, cum ei sua certamina & uictorias canenti, Christi item certantis atq; uincentis species oblata atq; obiecta esset, tanto affectum gaudio atq; uoluptate fuisse, se ut continere non potuerit, quin eius aliquam mentionem statim faceret: suoq; id carmini insereret, ipsumq; carmen pulcherrimum, & per se satis commendabile, lætissimæ rei atq; maximæ commemoratione ista inserta, commēdabilius efficeret. Quod si quis moueatur eo, quod Dauid dicit, Super inimicos meos, quo planè suos Dauid significat inimicos, non Christi, & propterea putat hic agi de una Dauidis exaltatione & uictoria, is mea sñia decipitur. Nam quos Christus uicit inimicos, non tam sibi, q̃ Dauidi ipsi, atq; adeò nobis oĩb. uicit. Nec uerò illi magis Christo aduersabātur, q̃ generi humano uniuerso: imò, uerum si loquimur, nobis solis maximè ꝓpriè
erant

erant inimici. Nos.n.soli seruiebamus peccatis, & propterea damnati à Deo fuimus, mortiq; addicti: dæmonesq, ob id, nostris ceruicib. imminentes, nos subiici deberi dicebāt, & certè tenebant subiectos: q̃ Christum non attinere satis apertè idem ipse Christus declarat illis uerbis. Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam. Non ergo dæmones nocere Christo in aliquo, aut incommodare poterant, sed cum nostri gñis inimici essent, nosq; uniuersos tenerent miserè oppressos, illis suis armis peccato atq; morte, Christus bellum illis vltro indixit, seq; à nobis opposuit aduersus illos: suumq; ipse corpus eorum telis obiecit. Ac peccati quidem unum illorum telum ad se non admisit, tm̃ quæ nostro corpori infixa eiusmodi plurima erant tela, pro suis habuit. At mortis alterum totum intra precordia recepit. Quod sanè telum non tam eripuit uitam Christo, quippè cui triduo postquam mortuus est, reddita est, magnis bonis atq; accessionibus cumulata; q̃ peccatis nostris, quæ Christus in se suscipiens, ipsius peccati, ueluti personam sustinebat, abolitionem attulit, & interitū: quib. sanè extinctis, quę ipsa tanq̃ fundamenta erant dominationis dæmonum, illorum in nos imperium statim corruit. Quamobrem uerissimè exaltasse Deus dr̃ caput nostrum, i. Christū super inimicos nostros. Nobis.n. propriè aduersabantur ij, quos Christus deuicit, eoq; deuicit illos: ut quod cecinit Zacharias, De manu eorū liberati, seruiamus ipsi omnib. dieb. nostris. Vnde sequitur.

Ioan. 14

Luc. 1.

Circuiui, & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo, & Psalmum dicam Domino.

Quod utrouis modo intelligatur superior uersiculus, rectè & ordine sequitur: ut, uel pro uictoria ea, quam ipse de suis hostibus consequi sperabat, uel

ob eam, quam Christus de communi omnibus inimico consequuturus erat, victimas Deo, & laudum carmina se redditurum promittat.

Exaudi Domine vocem meam, qua clamaui, miserere mei, & exaudi me.

Variat Dauidis animus inter spem, & metum. Nam sicut diuinę bonitatis, & experti amoris consideratio illum spe erigebat, ita Saulis Regis sibi infestissimi potentia atq; opes, q̃ oĩa q̃uis tuta loca suspecta efficiebant, ipsum debilitabant metu. Mens igit̃ Dauidis dubio rerũ suarum statu suspensa varijs cogit tionibus distrahebat: quæ aliàs lætæ, tristes alias alternantes, & in ipsum incumbentes, sæuos in illo excitabant fluctus variorum affectuum. Ex varietate porrò eorum varia item oriebatur oratio. Itaq; q hactenus nihil nisi fortiter, & elatè, & aiosè dicebat is nunc timore pculsus, abiectus atq; supplex ad precandum se cõuertit: & inter magnifica verba, timor subitò exortus, & tanquam ex insidijs adortus ipsum, atque inuadens, voces ab eo elicit timidas, atque supplices, *Audi*, inquit, *Domine vocem meam*. Sed quã vocẽ oro? Hactenus.n. fiducia quidẽ plenas multas emisit voces, supplicẽ aũt, aut humilẽ prorsus nullã. Hic primò dici põt, Dauidẽ cõem grauiter dolentiũ affectum atq; morẽ sequutũ, ita loqui. Etenim qui graui aliquo malo, aut dolore premunt̃, anteq̃ mali eius, quod ipsos angit magnitudinẽ dicant, ut quas habeant dolendi causas exponant, vnum illud, sibi vt aliquid opis offeratur, ab ijs, quod auxilio ferendo aptos vident, petere iterum atq; sæpius solent. Deinde non absurde dicatur: etsi minus ore, corde tñ atq; aĩo, quo q̃uis breui tpe multa copiosè dici pñt, Dauidem metuentẽ reb. suis multa precatum, ab interiore sermone in externam hãc ꝑrupisse

rupisse vocem. Itaq; dixisse. *Audi Domine vocẽ meã.* Nimirum eam, quam iamdudum imo è corde emittebat. Postremò, ut putò, nõ deerit cui potius videatur dicendum, hoc loco Hebraicè non legi, qua clamaui ad te, sed futuro tpe, qua clamabo. Ita his verbis non significare à se petitum esse aliquid antea: sed cum iamiã petere vellet, ac mox petiturus planè esset, eo pmunire futurę suæ petitioni, & Dei aures dociles & attentas voluisse reddere. *Audi*, inquit, *Domine vocem meam.* Qñ, s. ad te clamauero, votaque cordis mei ad desideria exposuero. Nec verò non dici debet, quam hic versiculus cum superiori cohæreat, q̃que ex illo, tamq̃ fonte iste riuus ducat. Quippè superius dixerat, se sperare futurum, vt Deus ipsum exaltaret super inimicos suos. Atqui rerũ natura ferebat, vt hæc futurorum suorum certaminum facta ab ipso commemoratio, desiderium vincendi in illo excitaret, & accenderet. Desiderio porrò timor agnatus est: nam quæ ipsi assequi multum cupimus, eorum cõtrarios euentus valdè timemus. Metuebat ergo interdum Dauid incertos belli euẽtus, Martéq; cõem: isq; metus è vincendi nascebatur desiderio: desiderium verò ex memoria certaminũ futurorum extitit: atq; ita, vt vltima primis copulemus, superior versiculus in quo certaminum Dauidis commemoratio facta est, hunc solicitudinis ac timoris plenum edidit versiculum. Sed pergit.

Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciẽ tuam Domine requiram.

Commemorat suum erga Deum amorẽ, quò magis ipsum prouocet ad sibi ferẽdam opem. Quaquã hoc ita dicit, vt ambiguum sit, vtrum amorem intelligi velit præteritum, an futurũ: id est, vtrum dicat Deo, quia semper ante id tempus ipsum dilexerit, &

studio-

ſtudioſus illius atq; amans fuerit: idcircò ſe non deberi deſeri ab ipſo,& hoſtibus tradi. An promittat potius atq; polliceať Deo, ſe ſi modo vnq̃ victoriæ compos effectus fuerit, collocaturum in ipſo oẽm ſpem,atq; amorẽ ſuum: quale eſt illud ꝙ Iacob vo-
Gen.28. uiſſe dř: Si fuerit Dñs mecum in via hac,in qua ambulo,& dederit mihi panem ad veſcendum,& veſtimentum ad induendũ,reuerſuſq; fuero proſperè in domum patris mei,erit mihi Dñs in Deum,& lapis iſte,quẽ erexi in titulum. Sed ſiue hoc,ſiue illo modo accipiatur,vtroq; modo docet DAVID ſe non indignum eſſe,qui à DEO adiuuetur,vel ob præterita ſua erga DEVM merita, vel quia illud ipſum liberari ab hoſtibus ſuis,& à bellis & certaminibus vacare, q̃d deſiderat,ob id præcipuè deſiderat, vt deinceps q̃d reliquũ eſt vitæ vacare Deo poſſit, aĩo pacato atque trãquillo: qui vnus finis iuſtis hominibus eſt in omni vita propoſitus. *Tibi*,inquit,*dixit cor meum*. Speciem & tãq̃ imaginem animi deſiderio æſtuãtis oratio ipſa præſefert: & certè magnum illud deſideriũ vacandi Deo,& fruendi ipſo, quod animo Dauidis includebatur,explicare verbis quid vellet, atq; eloqui ipſum,ſatis nõ ſinebat. *Tibi dixit cor meum*. Nec plura addit,ſed rurſus alio ex principio, *Exquiſiuit te facies mea.* Quod ipſum ẽt inabſolutum reliquit. Tertio atq; tandem. *Faciem tuam Domine requirã.* Sed quò ille minus verbis explicuit, quid fuerit loquutus cũ ſuo aĩo,quidve quæſierit oculis atq; mente,eo amoris ſui magnitudinẽ, & quãtis incenderet & adureret charitatis ignib. magis declarauit. Modice.n. vel ĩtra modũ potius amat, q,ꝙ amat,q̃tũq; amat liberè eloqui,& q̃uis copioſè exornare verbis põt,ille ardet,qui exorſus dicere in mediis verbis inſiſtit,q abrũpit ĩſtitutã orõnẽ,q nihil enucleatè explicat

plicat, sed confundēs oīa atq; pmiscēs q̄cunq; amor illi suggerit atq; dictat, q̄ sunt planè innumerabilia, vno tpe, vnoq; ēt verbo conat᷑ cuncta eloqui: & q̄-uis nihil satis explicet, eloquit᷑ tñ oīa. ꝙ Dauidi vsu venit hoc loco. Nā ista veluti reticētia, & istis quasi singultu inter ruptis verbis, q d, ꝙ illi in aīo esset dicere, inexplicatū aut indictū reliquit, *Tibi*.n.inqt, *dixit cor meum*. Id aūt est (ut tentemus ipsi mō, si tñ id assequi vnq̄ poterimus, pluribus explicare verbis, q̄ Dauid vno penè dicā verbo conclusit.) hoc itaq; est, ad te vnū suspirat, tecū perpetuò loquit᷑, & alijs mut? cor meū ad te clamare nunq̄ desistit. Te ita amat, vt quo te appellet, satis apto ad ardorē suū explican dū noīe, nō inueniat. Tu pater illi, atq; adeò mihi es: tu salutis dux, tu lumē, tu vita, felicitatisq; oīnò meę princeps atq; Deus solus tu. De te solò cogito sēper: tibi vni supplico: canēdi de te finē nullū facio. Nec solū te meū appetit cor: oculi ēt ipsi me, tuā vbiq; faciē requirunt. Qui sanè oculi quocumq; se conuertunt, ꝙ te nō vident, nihil arbitrātur se vidisse. Sed me nullus deterrebit labor à te requirendo, tantum ipse nolis aduersari me, & ab te iratus repellere, quare sequitur.

Ne abscondas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.

Qui alium auersantur, ei cum occurrunt, faciem atque oculos aliò conuertunt. Declarat igitur rem ex habitu, dicens: *Ne abscondas faciem tuam à me*. Id est, ne me auerseris. & quæ loquēdi ratio propria v᷑ esse harum literarum, in quibus ēt sæpè ponitur facies pro auxilio, & fauore Dei. Sed cur metuebat sanctus Dauid, ne se Deus mutata voluntate, desereret, homo non solum de sua erga Deum voluntate optimè sibi cōscius, sed de Dei in se amore, tot ab eo

acce-

acceptis beneficijs, apertaq; eiusdem voce & testificatione planè certus? Primũ, quia nouerat hominis ingenium lubricum esse, & ad delinquendum facile. Deinde, q̄a nostras nobis volũtates ita ignotas atque abditas sciebat esse, vt sæpè quid ipsi amemus atque cupiamus statuere nobis cũ ipsi vix possimus. Quapp iure metuebat, ne qđ fortè peccatũ ad aĩum suũ se inscio irrepsisset, seq; ignorãtẽ, aut parũ certè attẽdẽtem maculasset: qđ quo magis Deũ diligebat eo metuere, aut saltẽ vereri debebat magis. Nisi si qs illud malit, Dauidẽ cõem expressisse morẽ eorũ, qui aliquid ardenter cupiunt. Nam hi optandi atq; precandi, ac singula, quæ obstare quouis modo suæ cupiditati possunt, cauendi atq; deprecãdi modum nesciunt. Itaque Dauid etsi semel iam atque iterum precatus fuerat Deum, ne se desertum atq; auxilio destitutum relinqueret, tamen ob magnitudinẽ desiderij atq; pericli, sibi ipsi nequaquam satisfaciens eadẽ sępius repetit. Ex quo ẽt sunt quæ sequuntur.

Auxilium meum fuisti ne derelinquas me, nec dimittas me Deus salutis meæ.

Quo versu verbis tantum commutatis dicit ferè eadem quæ superiori: illud nouum quod allegat, qđ que ad persuadendum Deo arbitratus est valere plurimum. Illum, videlicet, semper ante id tp̄s auxiliũ sibi tulisse, quasi ita loquatur, & sentiat minimè diuinæ constantiæ atq; immutabilitatis esse eum desererere ad extremum, quem semper antea protexisset: neque conuenire Deo, ut breui horæ momento perdere vellet, tot sua beneficia atque dona in ipsum Dauidem per tot annos collocata, & veluti congesta: quod argumentum vrget adhuc. Itaq; sequitur.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Idest,

Ideſt, aſſumet ipſe ad ſe, quia dereliquerunt illi: nam, inquit, ſolenne Deo eſt tueri ac protegere miſeros quoſcũq; viderit, & humana ope deſtitutos homines. Nam & ob eam cauſam dignatur vocari pater orphanorum, & vindex viduarum. Tuebit igit, & pro ſuo me habebit, qui ita ſu n nudus atq; deſertus, vt me ẽt deſeruerint, quibus mea ſalus chariſſima eſſe debuerat parentes, mei. Sed occurrit acris quæſtio, qũo verum ſit parentes Dauidis ipſum reliquiſſe, cum conſtet non ſolũ illos, ſed cognatos etiã Dauidis oẽs, ut primum ei Saul apertũ indixit bellum, ſtatim ipſius partes ſequutos, omnes fortunas ſuas contuliſſe in cõionem, eiuſdem tpis atq; periculi. Sic.n. ſcriptum eſt: Abijt aũt Dauid ad ſpeluncam Odolam, quod cum audiſſent fratres eius, & oĩs domus patris eius: deſcenderunt ad illum. Fortaſſe hęc ſcripſit Dauid in ipſa ſua fuga, antequã ei quiſquã ſe adiunxiſſet. Itaq; exponit hic illius tpis ſuam ſolitudinem, nec tã agit de eo quod ſibi poſtea euenit, quã rerum ſuarum præſentem ſtatum commemorat. Vel certè hæc retulit ad primum ſuæ ætatis tẽpus, cum à Samuele in Regem eſt inunctus. Nã cum eſſet Dauid natu minimus filiorũ Iſai Bethlehemitæ cũq; ipſum pater ſuus uideretur negligere, quippè quem ruri amandatum, & tanquam relegatum ouium cuſtodiæ deſtinaſſet, reliquis tñ oĩbus ipſius fratribus, qui ut ętate anteibant illum, ita indole animi atq; corporis ſuperare ipſum uidebantur præteritis, in medio ipſorum Deus per Samuelẽ illum iuuenem, & penè puerum inunxit, qđ erat futuræ regiæ dignitatis ſignum certiſſimum. Id igitur dicit, ſe, quẽ ſui olim dereliquerant. i. deſpectui & cõtemptui habuerãt, ut natu minimum, à Deo qui humiles reſpicit ſuſceptum, hoc eſt, reliquis ſuis fratri- 1. Re. 22

bus

bus antelatum fuisse: quod cum dicit causam reddit, eius, quod proximè dixerat: Auxilium meum tu fuisti, idque auxilium exponit quale fuerit: nam qđ Deus ipsum elegit cum negligeretur à suis, in eo auxilio ei fuisse aduersus contemptum & despectionē videri potuit, Dauidi certę ita visum fuit, idque hoc loco testatur. Sed audiamus quod sequitur.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

Sicut tulisse auxilium Dauidi Deus dictus est, quod à contemptu suorum vindicauit illū, sic quod eodem versu precabatur Dauid, dicens: Ne derelinquas me, ne dimittas me. quid in eo sibi vellet, quid ve peteret isto nunc interpretatur versu. Petebat.n. ne subtrahens sese atque lumen, & directionem suā Deus ipsum luce destitutum aberrare permitteret, in huius mortalitatis lubrica, & plena erroribus semita, quod nunc explanat, cum dicit. *Legem pone mihi Domine in uia tua, et dirige me in semitam rectam.* Itaque illius versus singula hemistichia declarant subiecti singuli versus. *Legem*, inquit, *pone mihi Domine in via.* Id est, legem, quę mihi pro duce sit ad ambulandum sine errore in mandatorum tuorū via, ita vt rectà incedens à præscripto legis tuæ nunquā discedam. Sed quid est quod addit? *propter inimicos meos.* An minus multos, minusque sibi infestos inimicos erat habiturus Dauid, aut euasurus erat eorū insidias facilius: idcirco quod ipse per viam legis, & mandatorum Dei inoffensè, & neutram in partem declinans, graderetur? Sanè erat, nullaq; sunt arma meliora, quæque nos magis tueantur aduersus hostes nostros, atque defendant, quam custodia legis Dei, animusque innocens, & omni flagitio, atq; peccato abstinens vita: cum contra nihil non solum mi

serius

ferius; sed ne imbecillius quidẽ sit peccatorib. & flagitiosis. Primum, quia virtute carent. i. ipsa animi sanitate, atq; cõstãtia: ex quo sicut corpora ægra, nec munus suum tueri ipsa possunt, & sunt ad oẽs offensiones valdè opportuna, sic illi oĩb. fortunæ telis sũt violabiles. Deinde, qa in multorũ odia incurrunt necessariò, multosq; qui importunè se, & flagitiosè gerunt, sibi faciunt inimicos. Neq; .n. flagitiosa vita vivi, atq; duci põt sine multorum iniuria. Postremo ꝙ est oĩum longè miserrimum, quia suis ipsi vitijs, ac peccatis vires quodãmodo, & veluti arma, quib. ipsis noceatur, ministrant inimicis suis. Etenim nulla re ad nobis incõmodandum, vel ad nos opprimendum potius, neq; paratiores, neq; munitiores, neq; magis fortes efficiantur inimici nostri, q̃ nostris ipsorũ vitijs. Nã, quis non faueat ei, qui homines conscelera-tos, & odio, & ferro persequitur? aut qua in re populũ quis magis habeat, nõ dico approbatorẽ, sed & impulsorẽ, & adiutorẽ, quã si rapacitatẽ, impudicitiam, violentiã, impietatẽ, & eiusmodi labes animi, atq; pestes reliquas in iudiciũ vocatas ad pœnã, & ad suppliciũ rapiat. Oẽs .n. scelus odimus, etiã illi, qui scelesti, & flagitiosi sunt, aliorum item flagitiosè, & scelerate facta detestãtur. Hoc quoniã Dauid intelligebat, tametsi vitam suam in magnum periculum, atque discrimen adductam esse videret, quod ipsum potentissimus obsideret inimicus, ad omnes aditus opponens se, omnesq; ipsi salutis vias intercipiens: tamen non induxit animum petere à Deo, deuium vt aliquod, & tutum, & suis ipsius hostibus ignotum iter ipsi demonstraret, quo ipsorum vires posset, & arma effugere: noluitq; etiam petere, ut suas copias, atque opes suppleret, vt æquatis viribus cõtrà stare in aciẽ ipse aduersus Saulem posset, & iusto prælio decerne

re: verum illud solum à Deo postulat, vt ipsum inducat in viam legis suę, inductumq; deducat, sine aberratione, sineq; prolapsione, aut offensione aliqua. Nimirum intelligens hac vna ratione, se à suis aduersarijs superari posse, atque vinci, ipsum si prius cupiditates vicissent suæ, ideoque adiecit.

Ne tradideris me in animas tribulantium me.

Id est, ne sinas vt abs te deficiens ipse, & ignorationis humanę lubricas vias ingressus, prolapsusq; ue in eis, atq; corruens, quod aduersarij mei valdè expetunt, vulneri excipiendo nudum latus aperiam: *Ne tradideris me in animas.* Hoc est desiderijs, atque libidini inimicorum meorum, ne permittas me tradi. Ex proprietate Hebraici sermonis, in quo pro desiderio nomen animæ ponitur. Quod autem meminit desiderij inimicorum suorum, quo inhiabant ipsius haurire sanguinem, eo tacitè, & artificiosè in suam sniam ipsum Deum magis adducit, id veluti argumētatus, ac dicens: æquius multo esse, ac Dei bonitate dignius, ipse vt faueat suis. i. ipsius Dauidis, iusti. s. & pij hominis votis, ac desiderijs, quam vt aliorum, hoc est, impiorum, & sceleratorum libidini, & cupiditati obsequatur. Nam quis bonus æquo animo ferat, bonos iacere mœstos, improbos verò uolitare lætos, atq; alacres? illos lugere victos, hos victores exultare? illos innocentes dimicare de uita sceleratos; & iniurios omni metu liberos formidini alijs, et terrori esse? hos bonis circunfluere, illos inopes egere? illorum denique frustari iusta vota, horum autem impia desideria compleri? eodemque pertinet quod sequitur.

Insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.

Nam eo Dauid hostium suorum personam apud Deum in maius adducit odium, dum præter cætera

illorum

illorum peccata,atq; mala, et in testimonio dicendo falsitatem illis impingit:quo, quāto eis fuerit iratior effectus Deus,tanto ipsi reddat magis placatus, atq; propitius. Quamq̃ vix reperio, quō hoc ad Dauidis personam pertinere possit. Nam qñ is,obsecro,legit falsis testibus circumuentus? Aut, quis vnquā in illum falsus esse testis scribitur? Nam Saulis quidem aīum non aliorum criminationes à Dauide alienarunt,sed illius gloria belli artibus parta inuidia ipsū exulcerauit: ex quo mox odium sequutū, & ex odio necis studium,cum animo inclusa diutius contineri non possent, primum ad occultas inimicitias manare cœperunt, postremo in apertum bellum prorupere. Et cantabant in choris,Saul cecidit mille,& Dauid decē millia. Non igit ista satis quadrant in Dauidis personā. Nisi fortè Dogęum delatorem hoc loco intelligi voluit:verum is Achimelecho propriè incōmodauit non Dauidi. Aut nisi hoc malumus,in aula Regis Saulis fuisse aliquos,qui cum Dauidis dignitati,atque apud Regem gratię,ad quam ex humili breui peruenerat, inuiderent: occultè illi obtrectando semper,& detrahendo,Saulis animū ipsum sua spōtē non satis æquum in Dauidem falsis suspicionibus impleuerunt, & tandem odio præcipitem egerunt. Quod quāuis non apertè scribatur in libris Regū, tamen satis potest colligi ex illo, quod Dauid, Sauli dixisse memoratur,videlicet, Si Dominus incitat te aduersus Dauidem placetur sacrificio, si autem filij hominum sint maledicti. Sed quoquo modo ista se habeāt,illud certè confitendū est,hūc versum aptissimè posse intelligi de persona Christi,qui nūc Dauidis ore apud Deū patrem de ijs queratur hominib⁹, qui se sceleratè accusarūt, & falsis criminibus obruerunt. In quo illud animaduerti omninò debet, quod

1. Reg. 18.

1. Reg. c. 26.

cũ Christus Iesus,cuius ex persona hunc versum accipimus, oppugnaret à plurimis, idq; varijs modis. Nã alij ꝓdiderũt illũ,alij accusarunt,alij cõprehenderunt, ab alijs apertè tela in ipsum iaciebant: clam ab alijs subministrabant: deniq; dãnatus ab alijs, ab alijs cęsus,& cruci affixus fuit:& tanq̃ in scęna cũ fabula agit,sic in illa Chr̃i causa,& postremo necis crudelissimæ actu,alijs alias personas gesserunt. Cũ igit tot haberet Chr̃us,tamq; varios inimicos, de reliqs oĩbus silet. Vnum verò illud genus eorũ,qui in ipsũ falsum testimoniũ dixerũt,nominatim accusat:quo nos intelligeremus,innocentibus,atq; bonis hoĩbus ipsum per se mori,atq; ab hoste interfici non admodum acerbum esse : at cũ falsi criminis specie q̃ sita, & obtenta,pro nocentib. habiti ad supplicium rapiũtur,id verò graue illis nimis, & intolerandũ videri. Etenim dupliciter fit,vt afficiant pœna, atq; morte, boni,& innoxij viri:vel ob id ipsum, quia boni sũt, ꝙ accidebat olim sanctis Martyribus,qui nullum aliud ob scelus pœnis subijciebant,nisi ꝙ pietatis,atque Chr̃i fidei veri cultores essent: hoc verò mortis genus,boni non modo fugere,aut detrectare nolũt, verum adire,atq; obire ẽt eam mortem cupiunt, vtpotè q̃ eos illustret,& eximijs gloriæ ornamentis afficiat. Itaq; vel interimuntur ob id ipsum,quia boni sunt: vel ob verum quidem crimen falso tamẽ ipsis obiectum, sceleris damnati extinguuntur, quod est iniuriæ,atque calamitatis genus maximum,propterea quod ad iustitiam extinguendam, nomen ipsum iustitiæ scelerate vsurpatur, & sub æquitatis iurisq; persona tecta, atque etiam commendata calumnia, in indignos grassatur,nomineque, & armis virtutis vtitur aduersus ipsam virtutem. Itaque ægrè valdè ferunt boni sceleris sibi notam inuri, aut nomẽ affi-

gi,

gi, & pro sceleratis interfici, aliàs nõ grauatè mortẽ appetituri. Non.n.solũ amittunt vitã, cuius ipsi cupiditate minimè tenentur, sed quod charissimum illis esse debet, quales sũt tales videri, quo ex eo apud homines gloria illustretur, & nomen Dei, id illis indignissimè eripitur, virtutisq; cultores in parricidarum numero ponuntur: iuris verò atq; æqui oppressores vindices scelerum atq; ministri sanctissimarũ legum censentur, ex quo extitit etiam in diuino vate & sanctissimo homine talis querimonia. Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se, & facies hominis quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducẽ? & factum est iudicium & contradictio potentiorũ, pp hoc lacerata est lex, quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. De quo cum iusti dolent, non tam suam & priuatam uicẽ dolent, q̃ publicam virtutis cãm lamentantur. Malè.n. cum virtute imò pessimè agitur, quotiescunq; id euenit, vt boni pro sceleratis habeantur. Nam & reliquorũ, qui boni esse student, retardantur studia virtutis, & ipsi improbi insolentiores redduntur, ipsumq; adeò virtutis nomẽ suspectum, & inuisum multis fit: dũ sub eo insidias humanæ vitæ fieri, & capitalia uitia tegi nonnulli, vel credunt, vel suspicantur: tum qui sibi ipsis videntur dicaciores ansas inde sermonis arripiunt, ad publicè atq; ridiculè virtuti detrahendũ. Vide, inquiũt, quo euasit fucata illa simplicitas, quãtum sceleris modestia, ac pudore suffusus uultus ille tegebat, quid obiecisse pro Christo oĩa, quid austerũ vitæ genus coluisse prodest, quid vigilijs sacris, quid ieiunijs, quid assiduo precandi studio proficitur: siq dẽ illis studijs ista mõstra gignuntur? ita ne hoc agebatur illo sacrarum literarum, atq; Theologiæ disci- Abac. 1.

plinæ indefeſſo ſtudio? abeant literę, faceſſant pietatis ſtudia. Ille viuit rectè, qui, quod ille dixit, vixit, dũ vixit bene. H mõi illi, falſa illa quidem, ſcelerata, impia, qs neget? Neq; .n. virtus ſui diſſimilis eſſe queat, aut ex aliorum ſermonib. naturam ſuã, & ingenium mutet, quamuis accuſetur criminosè. Itaq; falſa oĩa, attñ iſta falſa, veras interdum, & nimium dolendas ſtrages in caſtris virtutis edunt, veraſq; calamitates bonis viris important: veras inquam quõ vulgo iudicatur de bonis maliſq;: nam iuſto, & innocẽti homini, quamuis falſis teſtibus oppreſſo, quamuiſq; malè pereunti, nihil mali accidit, ſi ad diuinæ examen rationis noſtra iudicia reuocemus. Nam in paucis, vt ſcriptum eſt, vexati, in multis bene diſponẽtur: quoniam Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos ſe.
Sap. 4. Ergo illi quouis modo cadat alea, beati erunt, atque felices: delatores contra, & falſi teſtes, etiam eo ipſo tempore cum ſe viciſſe lętantur, ſunt infelices, & miſeri. Neque enim ſit falſum quod ſequitur.

Et mentita eſt iniquitas ſibi.

Id eſt, aduerſum ſe mentita eſt, in ſuumq; ipſius caput recidet, qdquid contra innocẽtiam falſo commenta eſt. Nam licet conniuere interdũ Deus videatur, & ſuorum obliuiſci: tñ q̃ a ſe ipſo, bonitateq; ſua diſcedere non põt: tam nequit non patrocinari innocentib. Itaq; poſteaquam illos in campum, & tãquã in aciem deductos, calumnijs, & impugnationibus malorum hominum paululum exercuit, tãdem aperit, & in lucem profert inſidioſas impiorum artes, eoſq; frangit, atq; debilitat: aut ſi hic, id eſt, in huius ſæculi breui vita id interdum negligit facere, in publico certè totius orbis, atq; omnium quicunque vnquam fuerunt conuentũ hominum, eſt cumulatè facturus, quod cum fiet, mendaces, atq; falſi teſtes tur

pissimis suorum criminum notis inusti, pœnisq; subiecti in odio, atq; infamia erunt sempiterna, bonis verò per calumniam oppressis non solùm suus resti tuetur honor, sed vita etiam immortalis, & gloriæ plena reddetur. Vnde consentaneè sequitur.

Credo, videre bona Domini in terra viuentium.

Nā vtcunq; in hac mortali vita, & in hac terra, in qua nō tam vita viuitur, q̄ ad acerbos fortunæ casus subeundos, spiritus ducit, atq; propagatur, cū bonis viris actum fuerit: siue aduersarios suos illi vicerint, siue ab eis victi ceciderint: certum est fore, vt cū ab his locis discesserint in cæli regionib. felici fruantur atq; beata vita. Sunt qui terram viuentiū hoc loco Iudæā dici putent: quo certè nomine ab Esaia, & Ezechiele vatibus non semel appellatur. Appellat̄ autē sic propterea q multum præstaret cęteris orbis regionib. ea terra, eorum q̄ ad vitā necessaria sunt, & copia, & bonitate, atq; ob id maximè sacri vates viuētium terram nominarūt ipsam, quia in ea vna verus Dei retinebat̄ cultus, reliquis oībus populis idola colentibus. Ab ea igitur, quia nunc exulabat Dauid, & sperabat, q illi pollicitus fuerat Deus, suū in eā gloriosum futurū reditū, eo ipsum dicere, sperare se visurum bona Domini in terra viuentium; hoc est, in ea terra, in qua, & quod ad vitæ copias attinet abūdāter, & quod ad Dei cultum, & religionem pertinet, sanctè viuitur, se visurum bona Dei, id est adepturū promissa sibi à Deo bona, hoc est, vt id tertio interpreter, deletis ipsius omnib. inimicis, gloria, & imperio potiturum, & quod ipse plurimi faciebat, habiturum facultatem adeundi tabernaculum Dei, eiusq; ipsius laudes in eo suis comprehensas, carminibus decantandi. Probabiliter quidem hæc, atq; adeo ad ipsam rerum gestarum fidem uerè dicuntur: sed vt Esa. 53.

probabilia ista sint, tñ mihi verius apparet, terrā viuentium hoc loco cælum ipsum dici, & eo perueniē di spe sanctū Dauidem ægritudines suas lenire. Nā & ipsa Iudæa, si quo loco terra viuētium appellatur, ob id appellatur maximè, quia illius pleraq; diuinitus relata erant, ad cælestis patriæ statum adumbrā dum & significandum: preterquam quod oīs illa Dauidi in patriam restituto promissa regia felicitas caduca erat, atque terrena, & non satis profectò digna, quam vates diuinus, sanctissimus certè vir tanti faceret, ut eius vna spe, vel in medijs malis se beatū ac fœlicem putaret, ac diceret. Quid? quod terra viuentium si Hebreæ vocis numerum & sonū reddamus, terra vitarum interpretāda est. Terra aūt vitarum, haud dubiè augustius nomen est, quam vt vlli terrenæ regioni posfit conuenire, aut ei satis aptè tribui, propterea qđ hæc, q̄ incolimus terrena loca, quāuis & cœli clementia, & soli vbertate beata, mortis & morte peiorum malorū domicilia sunt, nō vitæ fœcunda loca, tm̄que absunt ab eo, vt iucundè & tranquillè viuendi aut ipsa habeant, aut nobis dent varias atq; multiplices vias, vt vnū hoc vitæ, quod hic viuitur genus, mortis multō plus quam vitæ habeat, utpotè quod nō solū festinet ad interitum, verum ēt intereat oībus horis: vt illa non dicam mala, morbos, dolores, ægritudines fortunæ acerbitates, quorū istæ regiones valdè sunt quidē feraces. Illa itaque sola regio, vitarum & sit, & appelletur terra, in qua malorum expers uita producitur per æterna tēpora: vbi qui viuūt geminā, & vtramq; felicissimā vitam viuunt: ubi & viget animus, & viuit corpus, animus, qa videt atq; possidet, nullo tpe amittendū deū, in quo vno maximè animi vita cōsistit: corpus verò qa abest ab eo, nō solum morbus, & dolor, sed

& mo-

& moriendi necessitas oĩs, atq; causa: adestque rursus, atq; inest ei, summa & pulchritudo, & agilitas, quæ sunt certè eximia illa & præclara bona Dei, q̃ sanctus Dauid, & videre cupit, & dicit se sperare visurum in terra viuẽtium. Quorũ spe bonorum freti sancti hoĩes, æquo aĩo præsentia mala ferunt. Et qñ acrius ipsa eos vrgent secum, & cum aĩo suo ita loquuntur. Leue esse, & ad momentum temporis durans, nec tam re ipsa, quàm noĩe acerbum, quidquid idest mali, quod patiuntur, in quo perferendo fortitudinem suam & pietatem erga Deũ spectari ab eo dẽ ipso Deo: qui paratus cum sit, idq; pollicitus fuerit ipse, pro malorum patientia, proq; vita mortali; & terrena amissa, dare immortalem in cęlo, atq; beatam vitam, nimis angusti, nimisq; pusilli, atq; adeo abiecti animi esse, quæ tam paruo veneant, tam eximia bona emere nõ audere. Itaque se ipsi cõfirmãt. Sed adsunt cateruæ impiorum, & vt sibi videntur, callidorum hominum ista oĩa irridentium & miserorum hominum solatia appellantium, itaque dicẽtium. Nec vera illa esse, nec vero similia vllo modo, stultitiæq; prorsus atq; dementiæ condemnandos esse eos, qui, quæ vident atq; sensibus suis percipiũt, neglectis, quæ nunquã sunt, certè quæ nemo hominũ dicere audeat se vidisse, ea sequantur atq; amẽt. Quorum aduersus voces atq; opiniones impias, quo in sua persona armaret Dauid, atq; præmuniret omnes bonos, quicumq; vnquam futuri sunt, pulcherrimum hoc suum carmen, tali fine conclusit:

Expecta Dominum, & viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

Qua expolitione sermonis, & in eandem sententiam tot repetitis verbis acriorem adhortationem fecit. Ex quo etiam intelligimus, quàm sit difficile

stare

ſtare iuſtos in acie fortes & inuictos, quando nõ ſolum aduerſus illos fortuna pugnat, ſed etiam perditorum hoĩum, quorum eſt maxima multitudo praua iudicia inſurgunt, telaq; in illos oẽs iaciũt: Deuſque ipſe interim ſubtrahere ſeſe illis vr̃, neq; auxilij ſui atq; fauoris lumen ipſis prætendere. Niſi. n. in magno deſperationis & ad impios defectionis periculo verſarent̃, tã acer in adhortando Dauid, tamq; vehemens profectò non fuiſſet. Itaq; quemadmodũ cum quis aduerſo flumine, aut lembũ remis agit, aut ſeipſum natatu propellit, multis è littore ſpectãtibus ipſum: ſi qñ id accidit, vt fluctu ipſo & rapiditate fluminis obrutus retrò in præceps feratur, ipſa magnitudo periculi, non ſolum intentos ſpectatores reddit, ſed ẽt auxilij ferendi cupidos. itaq; illud vnum certatim omnes quod pñt, ne cede, vince, ſupera; magnis clamoribus iterare non ceſſant: ſic hoc loco Dauid ad oẽs eos, qui in acie acriter dimicãtes interea dum cunctatur Deus, ſeq; ipſe continet, grauiter ſub armis laborant conuerſus, eiſque animum addens, ita fatur. *Expecta Dominum*. & iterum. *Viriliter age*. & tertiò. *Confortetur cor tuum*. poſtremò atque tandem. *Et ſuſtine Dominum*. Et profectò, verũ ſi quęrimus, quod bonos & innocentes hoĩes, dum ab alijs iniurioſè premuntur, maxima ſolicitudine afficit, quodq; eos lædit maximè, & periculo cadendi, & à patientia ac pietate deficiendi, propiores facit: non tã ipſa p ſe, q̃ pariuntur mala ſunt, quã illud vnum quod infirmitate quadã ingenij, & condõnis humanæ, vel oĩnò non curare Deum humanes res: vel certè ſuas ipſorum negligere, offenſumq; aliquo eorũ peccato, ꝙ ipſos lateat diſceſſiſſe ab eis illum, ipſoſq; tradidiſſe inimicorum ſuorum libidini vexãdos atque perdendos, non quidem illi planè iudicãt
ſed

ſed ad id vt iudicent,& rerum ipſarum in dignitate & acerbitate quas tolerant,& ignoratione ſui ea, q̃ eſt humano generi propria, & verò opera & ſtudio dæmonum id maximè cupientium perſuadere nobis,& propterea noſtris cognitionibus ſæpè id ſubijcientium,noſq; implentium multis huiuſmodi ſuſpicionibus inducuntur & impelluntur. Et ſunt illæ voces. Mei autem pene moti ſunt pedes: pene effuſi ſunt greſſus mei,quia zelaui ſuper iniquos pacẽ peccatorum videns. Et rurſus. Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas,& fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis. Illaq; Eſaiæ ex perſona populi Dei. Dereliquit me Dominus,& Dñs oblitus eſt mei. Igitur qđ illorum animos maximè diſcruciat,i. quod à gratia Dei,ad cuius vnius confugerant præſidium, & ĩ quẽ vnum contulerant oẽs ſuas ſpes, cecidiſſe ſe ſuſpicantur. Cuius rei in Chriſto magnũ extat exemplum. Non quidem qđ ille à Deo,hoc eſt,à ſeſe deſertũ ſe eſſe,aut oĩnò poſſe deſeri,vel putauerit,vel ſuſpicatus fuerit vnq̃: ſed qm̃ oĩum earum rerum, q̃ acerbæ & toleratu difficiles vñr eſſe ſenſium ad ſe, & affectũ traduxerit. Is igitur cum in ea humili ſpecie, quã ex nobis,pro nobis aſſumpſit grauiſſimas iniurias,& tormenta acerbiſſima ꝑtuliſſet: ad cętera tacens,ac propè mutus, illud vnũ, quod ſe pater ſuus obliuiſci eſſet viſus,q̃ſtus eſt intenta & lamentabili voce: Deus,inquiens, Deus meus, vt qđ dereliquiſti me? Quocirca,quo id acerbius ferunt iuſti,eo oportuit magis, vt eos Dauid iterũ atq; ſæpius adhortando ad perferendũ,& cõſtanter ageneum, Deumque in primis,quamuis longas moras trahentem expectandum erigeret,atq; incitaret. Quod autem ſæpè iam dicimus morari Deum,& lente agere,& vix tã-

Pſal. 72

Eſa. 49.

Matt. 27

dem ad iustis opitulandum adduci, id nō tam ex re ipsa verum esse intelligendum est, quā ex hominū opinione atq; desideriis. Nā Deus ipse, qm̄ cuncta latè videt, & sapientiæ quadam immensitate oīum tpum res gestas, earūq; inter ipsas consensus, atque nexus, & quid cuique conueniat, & quo quidq; agi tpe, quoue omitti oporteat, vno aspectu intuetur, suo quācunq; rem loco, suoq; & opportuno tēpore scientissimè & prudentissimè facit. At hominis exigua & angusta mens, vtpotè quæ neq; tam longè, latèq; prospicere, neq; vno simul tempore cogitatione tot res comprehendere, neq; si comprehendat, inuicem conferre ipsas inter se possit, ex sua ipsius exiguitate tempus Deo, atq; modum iudicandi, & pęnas de hoībus sceleratis sumendi statuit atq; præfinit, quam nostram pręfinitionem atque præscriptum, qm̄ Deus meliore consilio sæpè negligit atque transgreditur: ipsum morari, atque lento gradu incedere, videri nobis dicimus: ita quidem certè loquimur, cunctatoremq; & lentum, & procrastinatorem vocitamus illum. Atque vbi accidit, ut qui ista Deo definimus iudicandi & auxilij ferendi tempora in malis ipsi atq; asperis versemur rebus, quoniam oīs & dolor corporis, & ægritudo animi dilationis est impatiens, nisi precantibus nobis, & adiuuari nos ab ipso petētibus cōtinuò adsit ipse Deus, & ex nostro desiderio calamitati, quā patimur, modum imponat, negligi nos ab eo arbitramur, nosq; proinde miseros dicimus, nostrasq; querimur & lamentamur perditas & profligatas fortunas. Quare tales qui sunt, ij profectò sæpius sunt admonendi, Dauidem vt audiant, Deumq; quamuis morantem expectent atq; sustineant: vt non ex animi eorum libidine, aut ex angustijs mentis suæ, Deum vel irasci

vel deponere iram velint: vt qn̄ ipsis auxilij ferendi tempus prætерijsse vr̄, ne aduenisse quidem illud, satisve adhuc esse maturum existiment. deniq;, vt cognoscant atq; considerent quid nobis expediat, qd. ve secus nescire sæpè nos: Deo aūt ipsi cognitū id, & exploratū esse; nec segnem illum esse aut pigrū, neq; imbecillum, aut timidum, nobis vt benefacere, aut nolit, aut nequeat. exerceri virtutē atq; illustrari patientia malorum, vitia, quæ sunt labes animi aduersorum acerbitatibus elui, pro terrenis reb. & citò perituris amissis, bona diuina, & æterna reddi solere: nihil deniq; longū esse finem quod hēat. & certè quo malorum tanq̃ tempestas maior, magisq; sæua fuerit, eo maiorem tranquillitatem & serenitatem futuram sperantium in Deo & fortiter ad extremum vsq; contendentiū felicissimos exitus semper fuisse. deniq; non si ea mala quibus afficiuntur acerba ipsis & nō ferēda vn̄r, Deo ipsi, cuius falli nō pōt iudiciū perinde grauia videri: noīe mala prædicari, re ipsa beatæ vitæ seminaria esse. Hieremiā vatē illud verè scripsisse. Bonū est viro cum portauerit iugū ab adolescentia sua, sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se supra se, ponet in puluere os suum, si fortè sit spes, dabit percutienti se maxillā, satiabit opprobrijs, qa non repellet in sempiternū Dn̄s, qa si abiecit & miserebit̄ s̄m multitudinē miserationum suarum. nō. n. humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hoīum. Atq;, vt de aliis taceā, & de me vno, q hæc cū scribo, carceri addictus, & violatæ fidei reus factus, maximis premor malis, & agā, & loquar, meamq; ad me ipse orationem conuertam. An quia decimus iam mensis agitur, ex quo inimici mei de me triūphum agere cęperunt; & cum apud judices criminando, tum apud homines vniuersos *Hier. 3.*

dettahendo & obloquendo, caput meũ oppugnare non cessant, neq; leuatio aliqua malorũ ostenditur, aut effulget vlla salutis spes, iccircò animum ipse despondeam, & Deum non allaturum innocentię auxilium putem? Absit à me, absit persuasio tã impia. Nunq̃ ego, pater sanctissime, ne si oĩa mala irruant in me, aut minus bene de te iudicabo, aut oculos meos abs te, aut spem dimouebo. Nũq̃ de te sentiã, nisi q̃ de optimo atq; indulgentissimo patre, æquum est sentiri atq; credi. Nam vt eorum nunc obliuisci bonorum velim, quæ superiorib. annis multa atque magna in me contulisti, hoc ipsum, quo premer, ꝙ meum nunc angit animum, in quo seuerè mecũ videris agere & irati, atq; offendi personam sustines, totum ab eximio quodã amore tuo erga me fateor esse profectum. Nam quem exitum vita erat habitura mea, quo non progressura impunitate ipsa corroborata, nimia mea audacia peccandi, si me in ea, quã institueram, progredi via siuisses? aut nisi mihi effrę nató & cæco, & in præceps ruenti frenum iniecisses timoris tui? Deliqui, fateor multa miser in te, plurima in me, in reliquos homines multa peccaui; intestinæ cupiditates meæ supergressæ caput meum, arcem animi hostib. tradiderunt: præditus sum à me ipso. Et cum tu puerum me antequam terrenis curis inficerer ad religiosum vitę genus, i. ad te vocauisses, iuuenem rerum optimarum studio inflammasses, & iam adulta ætate virũ donis tuis cumulasses, & magnis, & plurimis, pro tota ac tantis beneficijs malã ipse gr̃am tibi retuli: nec solùm ingratus tibi fui, sed ẽt ꝙ in me fuit, mihi ipsi exitialis. Nam, quid aliud promerui, q̃ vt sceleris damnatus, pęnisq; addictus obliuioni sépiternę me traderes? Sed, q̃ te cõpulit tua bonitas, vt mihi puero nihil dum de te merito

rito olim faceres bene, eadē impulit, vt erranti mihi nunc, & in scelus ruenti, & tua sanctissima iussa ingratè aspernanti, seueriori pęna metum incuteres. Quoad licuit, & quoad fieri potuit benignum te mihi, & indulgentē exhibuisti. at vbi me ista tua indulgentia abuti vidisti, eáq; magis in dies corrūpi, malumq; quotidie serpere latiùs, medicamentum morbo sanādo quod esset aptum mordax, atq; acre adhibuisti. rō agendi variata est, non commutata benefaciēdi voluntas. Nunq̃. n. inimici mei aduersū me tm̄ potuissent, nisi tu conatu illorum iniusto abuti ad meam salutem. Nā, quid in meos mores minus cadit q̃ infidelitas? quid ve magis à me alienū, q̃ à rectæ fidei integritate deficere, qui semper optarim, vel capitis, atq; fortunarū oīum periculo ipsam tueri? Sed quo magis esset perspicuum, tuo potius quā hominum consilio rem istam geri: iccircò nunc illo lędor, quod si res ritè expendatur, erat infirmissimū ad lędendum & qua parte videbar aduersus hostiles appetitiones maximè munitus & tutus, ab ea nunc parte pia illorū tela nudo latere excipio. Falsis aliorum criminationib. vera peccata mea in me punis, & cū insimulari me finis eius criminis, quod nunq̃ commisi, pęnas à me exigis, ob ea peccata, quę admisi: & aliorū iniusta actione iustè tu, imò piè & amanter corrupto vitijs aīo meo, nę funditus interirē ferrū atq; ignes adhibes. Iā numen tuū pater agnosco, iā mihi totus displiceo, & ꝙ te miser offendi, doleo, atq; discrucior: ignosce pie, ac iam tandē placatū redde te mihi: idem amor qui imposuit, iā tibi detrahat seueritatis istam personam: hactenus aliorum mendacijs ad meam salutē abusus es, iā saluo me, ac tibi reddito veritas ipsa, sibi vt patrocineris suo quodam modo iure abs te postulat: vindicatū est in me atq;

sæuitum,

sæuitum, pro eo quantum commerui sanè parum, at pro tua placabili, & in tuos indulgēti natura ferè satis. iam tuum erit opitulari laboranti innocentiæ.
Ps. 136. Recordare Domine filiorum Edom in die Hierusalem, qui dicunt exinante, exinante, vsque ad fundamenta in ea. Quamq̃ ego illos vlcisci non cupio, eos laqueos mihi quos tetēderunt, exuere opto. semper illos misericordia potius, quam odio dignos duxi: eosq;, qui iniuriam mihi fecerunt, me qui iniuriam ab ipsis illatam sustineo, esse magis miseros iudico. Sint illi per me fęlices, atq; ampli, nihil obsto: ut mihi ab illorum calumnijs libero liceat, quam purè erga te fidem seruaui, eius fidei apud homines bonam existimationem integram retinere, id verò suppliciter postulo. Auxiliū tu mihi fuisti à iuuentute mea, nunc cū maximè deficit virtus mea, ne derelinquas me. Esto lux densis tenebris malorū oppresso, esto salus de fama, & de fortunis omnib. dimicanti, dissipa consilia impia, & cęlesti immisso lumine detege mēdatia atq; fraudes meq; his eripe malis, ereptumque meis, i. tuis famulis redde: & à mortis locis vindica ad vitæ regionē. Quod si minus hoc mihi, tuę certè id naturæ debes, debes bonitati, debes fidei, debes clementiæ. mihi namq; certum est instare apud te precib. semper: tuas patiētissimas aures meis querelis obtundere: non quiescet pupilla oculi mei, & quāuis sæpè repulsus, sæpius clamabo. Domine vim patior, responde pro me. dabis instanti, quod denegas peccatori. idq, cum dabis plurimorum, qui mea causa laborant, grata ora in tuas laudes resolues, qui vnus sempiterna laude dignus es verè vnus, & verè trinus Deus: Amen.

FINIS.

Scheda riassuntiva del restauro

Progetto n. **2/2009**
Colloc. **42.2.B.1**
Interventi:
Documentazione fotografica dei danni.
Spolveratura a secco con pennello morbido.
Pulitura della coperta, nuovi capitelli, prolungamento dei nervi, nuova indorsatura, nuove carte di guardia Ingres e riaggancio della coperta al blocco delle carte .
Collanti utilizzati: Tylose – Evacon.

Laboratorio: BNCR
Progetto: Marina Battaglini – Claudia Di Lillo
Intervento eseguito da : Enrico Bartolini
Data: Settembre 2009